PROF. ST. ŠALKAUSKIS

LIETUVIŲ TAUTA

IR

JOS UGDYMAS

SAKALO B-VĖS LEIDINYS
KAUNAS 1933

Pratartis.

Šis autoriaus straipsnių rinkinys turi savo uždaviniu iškelti aikštėn tautinę lietuvių ideologiją ir nurodyti bendrais bruožais tinkamą kelią lietuvių tautos išsivystymui. Tautinės lietuvių ideologijos problema autorius buvo susidomėjęs prieš 15 metų, kai, jam gyvenant užsienyje karo metu, teko rūpintis informacinio pobūdžio veikalais apie Lietuvą, kurie galėtų, taiką sudarant, pakreipti į Lietuvą pergalėtojų dėmesį. Tada, būtent 1917 m., buvo parašytas autoriaus veikalas „Sur les confins de deux mondes" (Essai synthétique sur le problème de la civilisation nationale en Lituanie), kuris dėl nepareinančių nuo autoriaus priežasčių tegalėjo pasirodyti tik 1919 m. (Atar, Genève). Tame veikale rado vietą aiškiai jau formuluoti tautinės lietuvių ideologijos apmatai, kurie dabar pereina į šį rinkinį, kaipo pirmieji trys jo straipsniai. Iš šių du straipsniu yra ne kas kita, kaip vertimas pirmųjų minėtojo veikalo skirsnių, tuo tarpu kad trečiasis sutraukia trumpai bendrąją jo koncepciją.

Tokiu būdu pirmieji trys šio rinkinio straipsniai priklauso savo turiniu ir nuotaika tam laikotarpiui, kuris ėjo prieš pat Lietuvos nepriklausomumo paskelbimą ir kuris todėl yra kiek paspalvintas kovos už nepriklausomumą romantiką. Realiam Lietuvos tikrovės pažinimui privalo tarnauti ketvirtasis straipsnis „Lietuva politinės geografijos šviesoje". Šis straipsnis, esąs iš dalies recenzinio pobūdžio, iš tikrųjų atpasakoja prof. K. Pakšto veikalą „Baltijos respublikų politinė geografija" toje jo dalyje, kuri labiausiai liečia Lietuvos klausimus. Šio rinkinio autorius pasinaudojo prof. K. Pakšto veikalo atsaikomis tam, kad galėtų suformuluoti tautinei lietuvių politikai savo rūšies „kategorinius imperatyvus", kurie turėtų vesti tam tikra linkme visą tolimesnį lietuvių tautos išsivystymą.

Pradedant penktuoju straipsniu autorius, eidamas savo akademinio pašaukimo linkme, rūpinasi labiausiai pedagoginiu tautinės lietuvių ideologijos pritaikymu. Turėdamas prieš akis iš vienos pusės aukštą tautinio lietuvių pašaukimo idealą, o iš antros pusės — liūdną lietuvių tautos tikrovę, autorius visą savo dėmesį atkreipė į lietuvių tautos ugdymo problemą. Nurodyti dabartinės padėties trūkumus, užbrėžti teisingą liniją tolimesniam nusistatymui ir, pagaliau, surasti priemonių, su kurių pagalba galėtų būti bent kiek išlyginta disproporcija tarp idealo ir realybės, — štai pagrindiniai autoriaus uždaviniai antrojoje rinki-

nio pusėje. Norėdamas šiuos uždavinius nušviesti čia su tinkamu pilnumu, autorius laikė reikalinga perspausdinti iš savo knygos „Visuomeninis auklėjimas“ du skyriu, ypatingai susijusiu su tautos ugdymo problema, būtent: „Tautinį auklėjimą“ ir „Tarptautinį auklėjimą“.

Nors sutraukti krūvon straipsniai buvo rašyti įvairiais laikais ir įvairiomis aplinkybėmis, vis dėlto jų visų pagrinde glūdi viena organinga koncepcija, kuri leidžia sutraukti juos visus į vieną rinkinį po vienu, tiesa — sudėtingu, įvardymu. Autorius net mano, kad pagrindinės koncepcijos vieningumas atpalaiduoja jį net nuo reikalo vienodinti straipsnius, šalinant iš jų visa tai, kas juose pareina nuo vietos ir laiko aplinkybių, kaip, pavyzdžiui, momento nuotaikos koloritas. Kiek pakeistas spausdinamas tik aštuntasis straipsnis „Visuomenės vadovybės ugdymas lietuvių tautoje“: 1926 m. jis buvo spausdinamas „Židinio“ 3 nr., kaipo „Lietuvių tautos ugdymo uždaviniai“; be to, jis papildytas keliais posmais, kuriuose atsižvelgiama į paskutinių laikų evoliuciją, vykstančią mūsų visuomenėje.

Aplinkybių atspindis atskiruose straipsniuose gali kartais sudaryti net tam tikrų prieštaravimų įspūdį. Pavyzdžiui, kalbant pirmuosiuose straipsniuose apie istorinį lietuvių tautos likimą, išeina, kad lietuvių tauta, perėjusi savo gyvenimė iš pradžios Rytų, o paskui Vakarų persvarą, yra įgijusi aktyvinių nusiteikimų ir kūrybinės iniciatyvos; tuo tarpu antroje rinkinio pusėje, kai kalbama apie tautinės mūsų tikrovės trūkumus ir ugdytinus nusiteikimus, tarsi išeina, kad lietuvių tautai trūksta aktyvumo ir kūrybinių nusiteikimų. Kad galima būtų šitą prieštaravimą tinkamai suprasti, reik žinoti, jog sąvokos „daug“, „pakankama“ ir „maža“ yra lygstamosios sąvokos ta prasme, kad tai, kas vienu atžvilgiu yra „pakankama“ ar „daug“, kitu atžvilgiu yra „nepakankama“ arba net „maža“. Įgauto iš istorinio savo išsivystymo aktyvumo lietuvių tautai pakako tautinio atgimimo ir nepriklausomumo atgavimo reikalams; bet šito aktyvumo ir šitos kultūrinės iniciatyvos toli gražu nepakanka, kai tenka lietuvių tautai kilti į kultūros viršūnes ir laimėti varžytynes su kultūringesniais ir galingesniais kaimynais. Tokiu atveju visai savo vietoje susirūpinti lietuvių tautos būdo trūkumais, kuriuose dar per daug atsiduoda liūdnų verguvės laikų pėdsakai.

Vienu iš didžiausių autoriaus rūpesčių būtų apsaugoti lietuvių tautą nuo siauro nacionalizmo, kurio pavojus mums, kaip ir kitoms tautoms, yra visai realus šiais zoologinio nacionalizmo laikais. Šis pavojus yra dvejopas: teorinis, kai jis reiškiasi ideologijos srityje, ir praktinis, kai jis reiškiasi santykiuose su kitomis tautomis arba net tautinėmis mažumomis. Būtent, iš vienos pusės yra pavojaus atpalaiduoti individualinę tautybės formą, arba lytį, nuo universalinio, t. y. visuotinai reikšmingo, turinio ir pastatyti pirmąją aukščiau už antrąjį; o iš antros pusės

yra pavojaus pastatyti savo tautos reikalus aukščiau už kitų tautų reikalus ir, vadovaujantis šių pastarųjų neapykanta, pagrįsti tarptautinius santykius agresyviu antagonizmu, kuris ardytų normalų tautų sugyvenimą ir vienybę.

Šitų pavojų tik tada galima būtų laimingai išvengti, kai tautos sąmonėje įsigalėtų priešingas jiems supratimas ir nusistatymas, būtent: supratimas, kad pilnutinę tautybę sudaro sykiu visai individualinė tautinė lytis ir universalinis, visuotinai reikšmingas, turinys; ir nusistatymas mylėti visas kitas tautas, kaip savąją. Pilnutinė tautybė gaunama tada, kai universalinio turinio kultūra ir tame skaičiuje universalinė pasaulėžiūra yra realizuojama tautinėse lytyse; normalus tautų santykiavimas gaunamas tada, kai tautų meilė pasireiškia, kaipo lygus moralinis visų tautų, neišskiriant ir savosios, traktavimas. Kaip ir visas mūsų gyvenimas, paskendęs amorfiškume, taip ir mūsų nacionalizmas nėra dar įgavęs visai ryškių lyčių. Bet pavojai jau yra pasireiškę su visu savo aktualumu. Kai, pavyzdžiui, pas mus puolama universalinė religijos organizacija vardan tautiškosios minties, mes turime ne ką kita, kaip teorinio nacionalizmo apraišką. Šitas teorinis nacionalizmas pas mus vis labiau įsigali ir ilgainiui gali pagaminti labai negeistinų išdavų, gresiančių mums dvasiniu subergždėjimu ir seklumu. Iš kitos pusės nepriklausomo mūsų gyvenimo laikotarpyje jau mes turime kelis užregistruotus išsišokimus prieš tautines mažumas, kurie kompromitavo mus tautine netolerancija. Autorius tinkamu laiku laikė savo pareiga reaguoti prieš kai kuriuos mūsų nacionalizmo pasireiškimus bent spaudintu žodžiu, kas dabar traukiama krūvon šitame rinkinyje.

Leisdamas viešumon šį rinkinį, autorius pagaliau norėtų iškelti į mūsų tautos sąmonę reikalą realizuoti savo gyvenime kultūrinę pažangą vajaus tvarkoje. Kultūrinis atsilikimas, mūsų paveldėtas iš nelemtos mūsų praeities, neleidžia mums iki šiolei išsirikiuoti su mūsų kaimynais į vieną kultūrinės pažangos liniją, kas yra mums intensyvių tarpvalstybinių varžytynių laikais gyvybės klausimas. Turėdamas galvoje mūsų tautos pobūdį ir gyvenamas aplinkybes, autorius gerai nusimano apie sunkumą išjudinti mūsų visuomenę ir pastumti ją eiti kultūrinio vajaus keliu. Bet vis dėlto jis tikisi, kad vieną kartą iškeltas į visuomenės sąmonę reikalas negali pasilikti gyvenime be mažesnio ar didesnio atbalsio. Jei tuo pasisektų nors kiek patarnauti kultūrinei mūsų tautos pažangai, autorius nelaikytų atliktojo darbo bergždžiu.

PIRMAS SKIRSNIS

Tautybės Esmė.*)

I. Tauta, kaipo sutelktinė individualybė. II. Tautinė civilizacija. III. Tautos pašaukimas bei uždavinys.

I.

„Tautybė tėra vienos didelės individualybės išsiplėtojimas", pasakė vieną kartą Mickevičius. Ir iš tikro, kiekviena tautybė sudaro sutelktinę individualybę. Tautybė taip laikosi tautos, kaip asmenybė — asmens: viena ir kita kyla iš būtybės individualumo. Tiesa, žmogaus asmuo yra individas tikra šito žodžio prasme. Tuo tarpu tauta tėra individas iš panašumo: jinai yra kolektyvinis, arba sutelktinis individas.

Galima sakyti, jokia kita draugingos gyvatos lytis taip neprilygsta individui, kaip tauta. Tautybė iš pagrindo yra tas individualybės ratas, kuris iš visų pusių apsiaučia individą, papildo jo asmens buitį ir patiekia būtinas sąlygas pilnutiniam jo gyvenimui. Šitais nenutraukiamais ryšiais, kurie jungia tautą su individu, pakankamai išrodoma jos aukštesnė prasmė ir gyvastinga reikšmė.

Visuotinioji civilizacijos istorija gal nūnai įrašyt į kultūrinių laimėjimų sąrašą galutinį absolučios asmens vertės pripažinimą. Nevalia dabar laikyti žmogus bet kam priemone, nes jis turi savyje nepriklausomą tikslą. Iš čia aišku, jog visa tai, kas tarnauja individo išsiplėtojimui,įgauna reikšmės iš savo veikmės dydžio. Tauta kaip tik yra vienas tų tarnaujančių individui veiksnių, kurie yra labiausiai našūs ir kurie negal būti niekuo kitu pavaduoti.

Kiekviena sutelktinė organizacija šiaip ar taip statosi galutiniu tikslu pilnutinį žmogaus asmens klestėjimą. Visos draugingo gyvenimo lytys šiokiu ar tokiu būdu padeda kurtis pilnutiniam individui. Šiuo atžvilgiu skirtumas tarp jų yra tas, kad vienos siekia savo tikslo tiesioginiu, kitos — tarptautiniu keliu; pirmosios kyla savaimingai prigimtu vyksmu; antrosios tėra

*) Versta iš autoriaus knygos „Sur les Confins de deux Mondes". Essai synthétique sur le problème de la Civilisation Nationale en Lituanie. Genève 1919. 13—24 p. Spausdinta 1921 m. „Romuvos" 1 nr. 21—29 p.

dirbtiniai kūriniai. Taigi *tauta yra toji draugingos gyvatos lytis, kuri savaime organizuojasi prigimtu būdu ir sudaro tiesiogines sąlygas pilnutiniam individui išsiplėtoti.*

Atskiras individas savo vienatvėje nepajėgia nieko pakelt į aukštesnį lygį, — nei religijos, nei žinijos, nei meno. Kad šitie civilizacijos vaisiai susikurtų ir prinoktų, reikalingas sutelktinis darbas žmonių, sujungtų bendru susipratimu, kurį tegal pagaminti fizinė bei psichinė giminė. Normali tauta patiekia kaip tik šitų ištaigų, jungdama visas sąlygas, kurių reikalauja asmuo savo buities ir veikimo pilnumui.

Nuo ypatingumo šitų sąlygų, kuriose verčiasi individas, pareina tautos individualybė, arba, trumpai betariant, tautybė. Nereik tačiau manyti, kad tautos individualybė esanti surišta su tam tikru tautinių žymių visetu, be kurio ji negal reikštis tikrumoje. Galima sakyti, jokia konkretinė tautybės žymė nesudaro tautos individualybėje neatskiriamos savybės. Net pati kalba, kuri gal geriausiai apreiškia normalią tautybę, nėra tautai būtinai reikalinga kokybė. Tiesa, tautinės kalbos stoka padaro tautybės turinį menkesnį ir mažiau apibrėžtą; vis dėlto būtų neteisinga iš čia išvesti tautybės stoka apskritai.

Čia vėl yra progos pastebėti, jog tarp tautos individualybės ir žmogaus asmenybės yra artimo panašumo. Tarp konkretinių individo asmenybės apraiškų nerasime nė vienos, kurios stoka reikštų individui individualybės nebuvimą: galima įsivaizduoti asmuo trūkstąs šiokio ar tokio fizinės ar psichinės prigimties elemento; tačiau, kad ir kiek šitoks asmuo būtų tolimas nuo pilnutinės tobūlybės, jis vis tebelieka žmogiškasis individas. Panašiai jokia konkretinė sutelktinio gyvenimo apraiška nėra privaloma tautybei savybė. Dėl šitos priežasties negalima iš konkretinių tautinių žymių sudaryti tautybės pilnutinės aptarties, kur turėtų rasti vietos ir žydai, tauta be teritorijos, ir šveicarai, tauta be vienos savos kalbos, ir daugelis kitokių tautų, nustojusių tautinių, politinių ar ekonominių teisių. Kita bendra individui ir tautai ypatybė yra dar toji vidaus linkmė, kurį gaivališkai stumia juodu prie būvio ir veikimo pilnumos. Buities visybė, štai idealas, kuris šiaip ar taip kreipia savęsp visas jųdviejų pastangas. Ir iš tikro, žmonijos civilizacijos vyksmas juodu vis labiau artina prie šito idealo, — ir artina juodu gretimais, nes civilizacijos laimėjimai lygiai išeina naudon ir tautai ir individui.

Kiek šitiedvi individualybės yra solidarios, aiškiai parodo paskutinių šimtmečių istorija. Didžioji prancūzų revoliucija paskelbė nepaliečiamąsias žmogaus ir piliečio teises ir viešai pripažino tuo pačiu absoliučią žmogaus asmens vertę. Napoleono karai, sekę vėliau, padėjo naujoms idėjoms paplisti veik visam kultūringam pasauly, o XIX-asis šimtmetis savo parlamentinės politikos linkme laidavo konstitucines žmogaus teisių garantijas.

Ar nėra simptomingas tas faktas, jog patriotizmas tuo pačiu laiku rado naujų akstinų ir įgijo tautų gyvenime aukštesnės prasmės ir reikšmės? Patriotizmas, toks bent, kokiu jis reiškiasi šiandieną, yra naujų laikų padaras, nors atskiros jo žymės pasireikšdavo istorijoj įvairiais laikais ir įvairiose vietose. Tas faktas dera aiškinti tuo, kad tarp asmens vertinimosi, prancūzų revoliucijos sužadinto, ir patriotinio jausmo, sukrutėjusio vėliau, yra psichologinio ir todėl priežastingo sąryšio.

Vyksmas, einąs nuo prancūzų revoliucijos, mūsų laikais pradeda brėsti ir besirengia atnešti vaisių: pasaulinio karo eigoje aiškiai pasireiškė, jog žmogaus asmens teisių pripažinimas, kadaise paskelbtas, logiškai veda prie tautų teisių pripažinimo. Brangia kraujo kaina pasaulis pradeda suprasti, jog *vien sutartinis laisvųjų tautų gyvenimas tegal laiduoti individui klestėjimą, o žmonijai — taiką.* Tarp individo, per daug linkusio savo vienatvėje prie egoizmo, ir žmonijos, per maža sutrauktos draugijos ir todėl ne visada turinčios pakankamai vykdomosios pajėgos, laisvoji tauta privalo iš tikro tapt jungiamąja grandimi.

Nors tarptautiniai laidai tautų teisėms tėra vien kurtini, negalima jau abejoti, jog ir mažų ir didelių tautų laisvė ir lygybė, anksčiau ar vėliau virs vedamaisiais principais tarptautiniam gyvenimui. Tasai įsitikinimas, šalia dabarties įvykių, remiasi dar gyvastingu dėsniu, kuris dera nusakyti šiais žodžiais: *pilnutinis individas tegalimas pilnutinėje tautoje.*

II.

Individo, tautos ir žmonijos būtybės susieina ir jungiasi tautinės civilizacijos pamate. *Civilizacija apskritai yra kultūros kraunamas lobis, kuris reiškiasi gyvenimo objektyvinėmis gėrybėmis. O kultūra plačia prasme yra sąmoninga dvasios veikmė materialiniam gaivalui pagal aukštesnę idėją.* Žmogus, būdamas vienkart psichinė ir fizinė būtybė, reikalauja veikimui dvasinio ir materialinio pradmens. Šito veikimo vaisius atvaizduoja dviejų minėtų pradų veikimąsi, kuris įvykdytame padare apsireiškia iš vienos pusės turiniu, iš antros — lytimi. Turinys simbolinamas idėja, lytis — ženklu.

Tautinė civilizacija yra dviejų kultūrų padaras. Liaudies kultūra tiesia jai materialinį pagrindą, o šviesuomenės kultūra patiekia jai idėjinį turinį. Kadangi materialinė lytis yra konkretinis daiktas, o idėjinis turinys — apstraktinis dalykas, tautinės civilizacijos forma yra individuali, o jos turinys — visuotinis. Todėl tai, kas skiria vieną tautinę civilizaciją nuo kitos, yra tasai santykis, kuris joje įvyksta tarp turinio, arba idėjos, bendros visai žmonijai, ir formos, arba ženklo, pritinkančio vien tautai.

Kiekvienas kuriamasai žmogaus dvasios žygis lygiai siekia ir lyties tobulumo ir turinio pilnumo. Bet lytis, kad ir tobula, tėra vien priemonė. Tikslas — tai įvykdymas tiesos, gėrio ir grožio idealų, — tų visuotinių ir nežlunančių gėrybių. Šitų idealų vykdymo priemonėmis, kaip tik yra tos lytys, kuriomis individas ir tauta privalo naudotis objektyviniam savo kūrybos apreiškimui. Tobulas veikalas turėtų suvienyti savyje pilnai visuotinį turinį ir visai individualią lytį. Aišku tad, kodėl didieji žmonijos genijai jungia draugėn žmogaus dvasios turiningumą su tautinės išraiškos pilnumu. Tokiais buvo, pavyzdžiui, Izraelio pranašai, Buda Induose, Platonas Graikuose, Cezaris ir Tacitas Romėnuose, Dantė Italuose, Šekspyras Angluose, Goetė ir Kantas Vokiečiuose, Paskalis ir Bosiuetas Prancūzuose, Dostojevskis Rusuose, Ibsenas Norveguose ir daugelis kitų, čia neminimų. Jųjų kiekvienas sutelkė savo prigimties gelmėse individualios, tautinės ir apskritai žmogiškosios dvasios pirmapradžių. Kad viena šitų pirmapradžių rūšis būtų buvus jiems svetima, jie nebegalėtų tapti tuo, kas jie yra buvę, — pasauliniais genijais.

Tautų gyvenimas, jų civilizacijos atžvilgiu, apreiškia du aiškiai numatomu tarpsniu. Žemesniame ir todėl ankstybesniame tarpsnyje tautos ugdo visų pirma tautinę lytį; paskiau jos pradeda labiau domėtis turiniu, — tai aukštesnis tautinio gyvenimo tarpsnis. Tik dabar tautinė civilizacija ima nokti, ir būtent todėl, kad liaudies ir šviesuomenės kultūros sueina dabar tarnyboje bendram tikslui.

Liaudis, sudarydama pastovią tautos daugumą ir stropiai saugodama tautines tradicijas, atlieka tautos kūryboje materialinio pagrindo vaidmenį. Inteligentijai, ne tokiai pastoviai ir judresnei mažumai, pridera uždavinys pakelti tautinę civilizaciją į aukštesnį lygį teikiant liaudies kultūros lytims visuotinio žmogaus dvasios turinio. Iš pradžios sutelktinė liaudies kūryba, dažnai nesąmoningo instinkto sukelta, patiekia tautinės lyties individualumą; paskiau individuali šviesuomenės sąmonė sukuria visuotinį turinį.

Iš čia nesunku pastebėti, jog sutartinis liaudies ir šviesuomenės bendradarbiavimas ir pasilaikymas yra būtinos sąlygos normaliam tautinės civilizacijos išsiplėtojimui. Visuotinei pasaulio civilizacijai žengiant paakiui, nuo šito išsiplėtojimo laipsnio pareina tautos gajumas ir tamprumas kitų tautų draugijoje.

Tautai, kurios liaudis ir šviesuomenė persiskiria savo gyvenimo ir veikimo krypsniais, lemta išgyventi gili tautinė drama. Kaip pamatysime kitoje vietoje, tokioj padėty atsidūrė dėl istorinio savo likimo lietuvių tauta. Tautinis jos gyvenimas ėjo beveik iki paskutinių laikų nenormaliomis vėžėmis, ir todėl jos civilizacijos kūrimesi esama nepaprastų ypatybių. Bet šitas kultūrinės lietuvių istorijos ypatingumas dar skaidriau kelia aikštėn tautinės civilizacijos esmę.

III.

Taigi, tautinės civilizacijos gėrybės auga ir tarpsta sutartinai bendradarbiaujant liaudžiai ir šviesuomenei; pirmoji gamina ir saugoja etninius tautinės dvasios turtus; antroji kuria aukštesnę dvasios kultūrą ir tuo būdu teikia visuotinės vertės liaudies kūrybos lytims. Nors tik šviesuomenės žygiai suteikia tautos civilizacijai aukštesnės prasmės, tačiau liaudies kultūra, kaipo pastovus tautinio gyvenimo ramstis, tebelieka visada jos pirmavaizdžiu.

Vis dėlto liaudies ir inteligentijos veikimo būde yra pagrindinio skirtingumo. Liaudyje veikiamuoju akstinu esti įgimtas instinktas ir bevardis minios nusistatymas; inteligentijoj, atvirkščiai, kuriamąjį darbą atlieka dažniausiai sąmoningos asmens pastangos. Pirmuoju atveju vedamaisiais pradais esti etninės ypatybės, antruoju — aktyvi valia, nusistatanti iš tikslo. Iš čia dar vienas skirtumas: tuo tarpu, kai liaudis tarnauja nesąmoningu įrankiu tautiniam pašaukimui, kurį užbrėžia tautos gabumai ir galios, vien šviesuomenė tegal sąmoningai aptarti tautinį uždavinį iš to pašaukimo ir paraginti tautą jį vykdyti savo gyvenime ir veikime.

Tautos pašaukimą ir jos vykdytiną uždavinį jungia panašus santykis, kurio yra tarp priežasties ir išdavos. *Tautinį pašaukimą sudaro tos ypatingos sąlygos, kurių dėliai pasiekiamas tam tikras civilizacijos idealas. Tautiniu uždaviniu yra šito ideało vykdymas.* Pašaukimas tikslingai nustato uždavinį: kas pašaukimo užbrėžiama, kaipo objektyvinė galimybė, tai subjektyviai statoma kaipo siektinas uždavinys.

Kai tauta nuvokia šitą santykį ir statosi atitinkamą pašaukimui uždavinį, tai reiškia, kad tautinis jos susipratimas yra pasiekęs aukštesnį laipsnį. Tam tautos gyvenime tur susibėgti trys pamatinės sąlygos: pirma, etninis tautos gyvastingumas, arba tautiniu atžvilgiu aktyvus pobūdis; antra, trumpiau ar ilgiau trunkanti istorinė evoliucija; trečia, reflektyvinis savo tautybės suvokimas. Tautinis temperamentas, arba pobūdis, reiškiasi pastovia pajėga ir tautos praeity ir dabartyje, bet dar nesudaro tautybės. Jis tėra vienas iš daugelio aktyvių veiksnių, kurie, veikdamies tarpusavy, nustato tautinio vyksmo vagą. Jųjų skaičiuje reik dar pažymėti geografinė padėtis, istorinio išsiplėtojimo sąlygos, vidaus gyvenimo santykiai ir nuošalinės aplinkybės, t. y. socialinės ir tarptautinės sąlygos.

Savo įtaka šitie veiksniai suteikia kiekvienos tautos istorijai nemaža savybės žymių ir iš lengvo tašo jos individualybę. Įgijusi aiškiai nujaučiamą individualybę tauta apipavidalina ir apreiškia tautinį savo idealą, stengdamasi jį įkūnyti visose viešojo gyvenimo srityse. Ji atidengia savo veidą, gyvena nuosaviu

gyvenimu ir derina savo uždavinį su tautiniu pašaukimu. Tautinio idealo vykdymas — štai aukščiausias tikslas tautinei kultūrai. Šitas idealas suteikia tautos civilizacijai savąjį stilių, kuris padaro ją vienintelę savo giminėj. Tuo būdu tauta suranda savo pašaukimo prasmę ir protingai išteisina savo uždavinį.

Šitaip suprantama tautinio pašaukimo koncepcija, kaip lengva pastebėti, nieko neturi bendro su tuo, kas vadinama tautiniu mesianizmu. Mesianizmas tautų gyvenime yra išimties apraiška ir todėl negali reikšti tautinės civilizacijos esmės. Jis galėjo turėti prasmės tik toje tautoje, kurios pašaukimas ir uždavinys buvo pagaminti gyvastingos sąlygos tobulam Individui, pasaulio Išganytojui. Būdamas išimtis, tautinis mesianizmas negal normuoti tautinių santykių ir tarnauti pagrindu tautinių individualybių pusiausvyrai.

Šiandieną kiekvienai tautai dera reikalauti pripažinimo lygios moralinės vertės ir lygių teisių laisvam gyvenimui ir plėtojimuisi, nes visos tautos, ir mažos ir didelės, tėra tos pačios rūšies individai. Teisių lygybė nereiškia dar šitų vienos rūšies individų tolygumo. Atvirkščiai, lyginant teises, svarbu apsaugot individualios tautų įvairybės, nes tik šitų pastarųjų visetas sudaro visuotinės pasaulio civilizacijos turtingumą.

Tai supratus, nesunku jau numatyti kraštingumas ir nacionalizmo ir internacionalizmo, kuriuodu yra suskirsčiusiu kultūringą šių dienų pasaulį. Vieni mato pirmajame laiko įbalsį, kiti — antrajame; bet ir vieni ir kiti lygiai klysta. Ir tautinis individualizmas ir tarptautinis universalizmas turi savo teises sau tinkamose srityse. Reikšmingas mūsų laikams vyksmas eina priešingais krypsniais, nešdamas iš vienos pusės valstybių tautinimą, o iš antros — tautų telkimą vienatinėj tautų sąjungoj. Tai reiškia, kad, panašiai kaip tautinėj civilizacijoj yra iš karto individualių ir visuotinių pirmapradžių, taip kiekvienos tautos gyvenime yra sykiu tautinių ir tarptautinių reikalų. Tik sutartinis laisvų ir susipratusių tautų gyvenimas, pagrįstas anttautiniais teisės ir teisybės pradais, tegali visai patenkinti tuos abiejų rūšių reikalus. Tautinis individualizmas ir tarptautinis universalizmas privalo sutapti vienybėn tikroje Laisvų Tautų Sąjungoje.

ANTRAS SKIRSNIS.

Istorinio Lietuvių Tautos Likimo Ypatybės.*)

I. Tautinė lietuvių individualybė neįvykdytų galimybių šviesoje. — II. Liaudies ir šviesuomenės persiskyrimas tautinio Lietuvos gyvenimo srityje. — III. Lietuvos padėtis tarpusieny Rytų ir Vakarų pasaulių. — IV. Rytai ir Vakarai savitarpio santykiuose.

I.

Lietuva — istorinių paradoksų šalis. Tai reik gerai numanyti, kad teisingai suprastum jos gyvenimą. Šita jos ypatybė duoda progos įvairių įvairiausiems lietuvių tautos įvertinimams. Pavyzdžiui, tuo tarpu, kai A. F. Kotzebue rado Lietuvos istoriją vertą Homero lyros ir Tacito plunksnos, A. Brückner'is nenustoja įrodinėjęs, kad lietuvių tautos gyvenime ir veikime nėsą nieko, kuo verta būtų ypatingai susidomėti.

Norint padaryti sąmoningas spręsmas apie kokią tautą, reik pažint jos likimo ypatybės. Tik tuomet tegalima įspėti ta mįslė, kurią yra užminus jos istorija.

Matyti, Kotzebue, tardamas savo nuomonę XIX šimtmečio pradžioje, nebuvo visai trūkęs tam tikro pagrindo, nes gyvenimo įvykiai greit patiekė jai skaidrų patvirtinimą. Būtent, jaunas lenkų romantizmas parodė lietuvių tautos archeologijai, etnografijai ir istorijai net gyvesnio susidomėjimo negu panašiems lenkų tautos šaltiniams[1]). Tuo pačiu laiku vienas didžiausiųjų XIX šimtmečio poetų, Adomas Mickevičius, rado Lietuvos istorijoj ir gyvenime pakankamai maisto savo įkvėpimui.

Iš kitos pusės, A. Brückner'is galėtų dar bandyti teisinti savo nuomonę, įrodinėdamas, kad lietuvių tauta vienoj kitoj civilizacijos srity nėra pagaminusi nieko tokio, kuo galėtų gėrėtis kultūringas pasaulis.

Viena, ant ko galėtų sueiti visi tuojau pažvelgę, yra neabejojant nepaprastas, beveik keistas, lietuvių tautos likimas. Nelengvas, gal būt, daiktas įsivaizduoti tauta, kuri niekados nėra buvusi tuo, kuo galėjo būti. Tuo tarpu tokia būtent tauta teko

*) Versta iš autoriaus knygos „Sur les Confins de deux Mondes". Genève 1919, 25—39 p. Spausdinta 1921 m. „Romuvos" 1 nr. 30—44 p.

[1]) *Fr. Augustaitis.* Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim, 22 p. Kraków, 1911.

būti lietuviams. Ir iš tikro, pažvelkime tik bendru žvilgiu į jų istorijos vyksmą.

Išėjus iš Azijos lopšio, lietuvių tauta įsigyveno Europoje daug anksčiau negu daugelis kitų tautų, o tačiau ji pasirodė Europos gyvenimo scenoj daug vėliau už kitas tautas. Iki XI štm. ji gyveno beveik nežinoma savo kaimynams, ir, tik kai šitie buvo sudrumstę jos ilgų amžių rimtį, ji nuplėšė uždangą, kuri slėpė jos veidą, ir apreiškė pasauliui dviveidį Januso paveikslą.

Šita tauta, linkusi į gilų tradicionalizmą, apsaugojo ryškų senovės Rytų antspaudą savo kalboje, religijoje, papročiuose. XIII šimtmetyje ji buvo įkūrusi nepriklausomą valstybę, kuri dar pusantro šimtmečio turėjo liktis ištikima savo dievaičiams. Praplitus plačia juosta nuo Baltijos iki Juodųjų jūrių šita stabmeldžių valstybė atlikdavo tarpininkės vaidmenį tarp krikščioniškųjų Rytų ir Vakarų. Prisidėjimas krikštu prie krikščioniškosios Vakarų civilizacijos, įvykęs XIV šimtmečio pabaigoje, reiškė jai tolimo galo pradžią: svetimos įtakos ėmė dabar smarkiau plauti tą tautinę individualybę, kuria ji buvo pagrįsta. Bet juo silpnyn ėjo tautinis lietuvių gaivalas pačios valstybės viduje, juo daugiau augo jo reikšmė kaimynų tautose iš rytų ir vakarų.

XVI šimtmetyje tautinė lietuvių dvasia pagamino teisės kodeksą, kurio galėjo pavydėti daugelis tautų, buvusių laikomų anais laikais kultūringomis. Bet kaip tik šitas XVI šimtmetis buvo lietuvių valstybei laiku to krizio, kuris paruošė jos žlugimą XVIII štm.

XVIII štm. pabaigoj ir XIX štm. pradžioje ta pati tautinė lietuvių dvasia įkvepia ir gaivina nepaprasta šviesa kultūrinę savo sąjungininkės kūrybą ir aukoja jai geriausias savo intelektualines pajėgas, — tuo tarpu pati lietuvių tauta gauna patirti didžiausio savo gyvybei pavojaus valandą.

Kai vėliau jos kaimynai iš rytų ir vakarų ėmė spręsti kultūrinį ginčą, kam teksiąs istorinis jos palikimas, ji staiga atsikėlė iš savo merdėjimo guolio ir paskelbė nustebusiems kaimynams, jog ji nė nemaniusi mirt ir juo labiau nesutinkanti išsižadėti bet kurių savo teisių. Ir ta tauta, kuri kadaise visai netikėtai sukūrė tarp Europos Rytų ir Vakarų galingą valstybę, dabar lygiai netikėtai apreiškė galingą pasiryžimą sukurti savą tautinę civilizaciją, kur Rytų ir Vakarų civilizacijų pradai sueitų sintezės pusiausvyron.

Šitokia paradoksinė lietuvių istorijos schema lengvai numatoma pirmu pažvelgimu. Jos paradoksingumas pareina nuo to kontrasto tarp galimybių ir įvykių, kurio yra pilna visa lietuvių tautos istorija. Iš čia tas svyravimas tarp didybės ir negalios, kuris reiškėsi visada lietuvių gyvenime ir kuris neleido istorininkams susitart apie jo įvertinimą.

Lietuvių tauta nėra prigimties nuskriausta. Savo praeityje ji turėjo pakankamai ir intelektualinių ir materialinių pajėgų didelei tautinei civilizacijai sukurti. Atskiruose jos žygiuose aiškiai matyti didybės gestas. Bet ji nesugebėjo praeityje sukurti pilnutinės tautinės civilizacijos, nes jai pritrūko tos telkiamosios veikmės, kuri yra prigimta susipratusiai tautinei individualybei. Todėl lietuvių tautai nebuvo lemta atvaidinti visuotinėje istorijoje rolės, pritinkančios jos galių visetui, ir tautinė jos civilizacija nėra įsigijus pasaulinės reikšmės.

Vis dėlto lietuvių tauta apsaugojo savo išgales, kad jas pavartotų tuoj gavusi progos. Tiesa, istorija nestovi vietoj, ir tai, kas buvo galima vakar, nebus galima rytoj, nes galimybės praeina draug su laiku. Ypač dera tai pasakyt apie galimybes, liečiančias materialinio gyvenimo sritį, nes jos apribotos lytimis, nuo kurių tiek nepareina dvasios gyvenimas.

Todėl įvertinant dabar lietuvių tautos gyvenimą, reik skirti materialinė jos galybė, kuri reiškiasi tikrumoje, ir dvasinė galybė, liekanti galimybių srityje. Likimas norėjo, kad pirmoji mažėtų beaugant antrajai. Bent šitą pastarąją lietuvių tauta laiko neliestą. Tai suteikia aukštesnę prasmę nepriklausomam jos gyvavimui ir sustiprina joje savo vertės pajautimą: ji nuvokia savo istorijos tragediją ir kartu tikisi išspręsianti didįjį tautinės civilizacijos uždavinį. Niekas nepajėgia užslopinti pasitikėjimo ateitim tautoje, kuri didžiausių vargų ir skurdo valandą nenustoja garbinusi savo tėvynės, kaipo „didvyrių šalies".

Šitai tautai, garbinusiai iš pradžios ugnį ir vandenį, paskui kryžius ir gėles, nėra svetimas kosminės didybės troškulys. Materialinės galybės pritrūkusi, ji siekia iš visų pajėgių aukštesnės civilizacijos idealą. Šitą bendrą tautinio lietuvių atgimimo toną puikiai apreiškia šitokie Vydūno žodžiai: „Visas mūsų gyvenimas yra kupinas skausmo ir džiaugsmo. Bet visa tai kaip tik apsako didį, galingą ir amžiną gyvybės jausmą. O gražus jisai be galo su savo skausmu ir džiaugsmu ir savo prakilnumu... Didi turime būti, turime išmokti būti didi. Tuomet ir visi mūsų padėjimai bus kitokie. Ir visas mūsų gyvenimas iš menko virs didis. Sielos ir dvasios didybė — štai kas mums reikalingiausia" [1]).

II.

Aukščiau buvo nurodyta, jog lietuviai nepajėgė savo istorijoje tinkamai realizuoti savo galią, kad atvaizduotų pilnutinės tautos tipą ir kad sukurtų tikslingą tautinę civilizaciją. Kuri buvo šito nepasisekimo bendriausia priežastis?

Būtent, lietuvių tauta turėjo nelaimę nustot išvidinės savo

[1]) Vydūnas. *Labai mums reikalinga ypatybė.* „Vairas" Nr. 1, 1914, 13 p.

vienybės: jos liaudis ir šviesuomenė, eidamos priešingais krypsniais, persiskyrė kultūriniu ir tautiniu atžvilgiu ir todėl negalėjo sutartinai atlikti to sutelktinio darbo, kuris buvo reikalingas pilnam tautos klestėjimui. Tuo tarpu, norint deramai suvartoti materialinėms tautos jėgoms ir intelektualinėms jos išgalėms, reikėjo, kaip žinome, suvesti prie bendro tautinio tikslo lietuvių liaudies ir inteligentijos veikimas. Be šitos sąlygos lietuviai negalėjo sukurti nei pastovios valstybės, nei pilnutinės tautinės civilizacijos.

Palyginus lietuvių tautos padėtį dabar ir kadaise, reik pastebėti, jog jos liaudies ir šviesuomenės persiskyrimas krypsniais padarė tai, kad materialinė galybė ir intelektualinės pajėgos nebuvo jos gyvenime tinkamai derinamos ir vienu laiku naudojamos: kadaise ji buvo turėjusi pakankamai materialinių įrankių, bet nemokėjo jų sunaudoti tautinės savo civilizacijos tikslams; dabar, įvykus tautiniam jos susipratimui, ji nusimano tautinės kūrybos darbe, bet jai trūksta materialinių išgalių.

Tarp mūsų liaudies pasakų yra viena, kuria galima puikiai įvaizdinti šitas keistas lietuvių tautos likimas. Štai ji tokia, kaip ji d-ro Basanavičiaus surašyta „Lietuvių Tautoje“ (I t. 8 p.)

„Kada Dievas sutvėrė pasaulį bei žvėris ir vislab žmogui pa-
„vedė, žmogus apžiūrėjo žvėris, kurias jam teks valdytie. Iš visų
„žvėrių labiausiai jam patikęs levas, ir jis Dievo prašęs, kad anas
„jam suteiktų tos žvėries ypatybes. Dievas išpildęs jojo prašy-
„mą: žmogus ingijęs drąsumą ir didę pajiegą, ale jis neturėjo
„proto, todel jam ne viename dalyke blogai ėję... Žvėrys iš pra-
„džios nenorėjusios pripažint' ant savęs žmogaus valdžią, bet
„jis jas privertęs savo stiprumu. Tik lapė išsisukus iš po žmo-
„gaus valdžios savo išminčia, net jam užkenkdama, ir nekartą
„jį pykdžius savo gudravimais... To dėliai pagaliaus žmogus
„Dievo prašęs, idant jis jam, vietoje levo vieko, suteiktų lapės
„išmintį. „Gerai“, atsakęs Dievas, „aš tavo prašymą išpildysiu,
„bet tu paikai padarei, stiprybę paniekindamas. Tolyn tavęs
„žvėrys nesibijos, ir tu turėsi dūmotie, kokiu būdu nog jų atsi-
„gintumei“. Kada lapė patėmijo tokį persimainymą, kursai žmo-
„guje atsirado, prisidingėdama laikėsi nog jo iš tolo“.

Toks yra paveikslas, reikšmingas Lietuvai, kuri, praradus savo šviesuomenę, iškrypusią iš tautinio kelio, nemokėjo suderinti jėgos galybės su tautine išmintimi. Dėl šitos priežasties ir visa tautinė Lietuvos evoliucija išėjo iš normalių vėžių ir žengė nepaprastais keliais į pilnutinės tautos idealą.

Ir iš tikro, liaudies ir šviesuomenės persiskyrimas tautinės kūrybos srityje buvo užmezgimas gilios dramos mazgo, kurį atmezgė tautinis lietuvių atgimimas. Išvidinė tautos logika pasirodė stipresnė, nekaip visos likimo intrigos, taip net, kaip jos vidaus skilimas virto vienu iš veiksnių, nustačiusių galutinai lietuvių tautos individualybę.

Pigu suprasti, jog tokiose aplinkybėse tautinė civilizacija plėtojosi sudėtingu vyksmu. Iš vienos pusės, liaudis, palikta pati sau, ugdė savąją kultūrą. Linkmė į tradicionalizmą neleido jai nutrūkti, o kartu išsilaikymo instinktas spyrė ją prie kultūrinio augimo. Dėl šitos ypatingos padėties lietuvių liaudies kultūra yra iškilusi taip aukštai, kaip ji, galimas daiktas, nebūtų pasikėlusi, jei ji būtų turėjusi vykti paprastomis vėžėmis.

Iš antros pusės, šviesuomenė, atskilusi nuo tautinio kamieno, nustojo tautinės pusiausvyros ir pasidarė nepaprastai jautri išlaukinių įtakų veikmei. Tačiau šita aplinkybė visai nesukliudė tautinėms šviesuomenės išgalėms reikštis dvasinės kūrybos srityje.

Tokiu būdu, liaudies ir šviesuomenės kultūros, kad ir atvaizduodavo kiekviena saviškai lietuvių tautos dvasią, ėjo priešingais krypsniais: pirmoji visada tenkino tautinius reikalus, antroji tarnavo iš pradžios valstybės, paskui — vien tik savosios klasės naudai.

Vienašalė aristokratijos elementų persvara pražudė pirmykštę Lietuvos Valstybę. Galima tad pasakyti, jog tradicinė lietuvių tautos šviesuomenė susibankrūtijo, kadangi pati istorija pasmerkė josios gyvenimo bei darbavimosi linkmę. Demokratija, kuri buvo gyvenimo pašaukta aristokratijos viešpatavimų pribaigti, turėjo neišvengiamai iškelti tautinio atgimimo įbalsį. Šito atgimimo pamatu tegalėjo būti palyginti aukšta liaudies kultūra, kuri dabar tampa kertiniu akmeniu tautinei civilizacijai, įeinančiai į normalias vėžes. Liaudis taip pat tur dabar papildinėti šviesuomenės eiles naujais darbininkais, kurie būtų atsakingi už kultūrinį savo darbą: besinaudodami teise į aktualinį darbą, atgimimo inteligentai privalo derinti šitą darbą su visos tautos reikalais. Ir iš tikro, iš liaudies išeina ištisa naujosios inteligentijos eilė, kuri iš prigimties tinkamai nusistato tautinės civilizacijos kūryboje.

Susidarymas susipratusios tautiniu atžvilgiu šviesuomenės, kuri pakelia liaudies kultūrą į tautinės civilizacijos laipsnį, įkvėpdama į jos lytis visuotinį žmogaus dvasios turinį, ir kuri draug su liaudimi atvaizduoja pilnutinės tautos tipą, — štai kame tautinio lietuvių atgimimo esmė. Neigiamuoju atžvilgiu, šitas atgimimas yra protestas prieš tradicinės šviesuomenės tendencijas; teigiamuoju atžvilgiu, jis yra pilnutinės tautos kūrimasis.

Suprantamas daiktas, teigiamajam savo darbui atgimstančioji Lietuva privalo suvartoti visą istorinį savo prityrimą. Liaudies kultūra ir pirmykštė šviesuomenės kultūra yra turėjusios savitarpinės įtakos; todėl jų kiekviena privalo rasti tinkamą sau vietą tautinėj sintezėj, kur lemta pilnai apsireikšti lietuvių tautos pašaukimui.

III.

Tautinė lietuvių dvasia, kaip buvo jau kartą paminėta, pagrįsta senovės Rytų pradais. Jos buvo pradedamuoju punktu tautinei lietuvių evoliucijai, bet šita evoliucija vyko krypsniu, kurį jai suteikė tautų kaimynių įtaka.

Įėjus į viešąją istorijos vaidyklą, lietuviams teko sueit į santykius su dviem, paprastai priešingom viena antrai, tautų grupėm — slavais ir germanais. Santykiai su pirmaisiais, kaipo su artimesniais kaimynais, buvo, aiškus dalykas, tampresni ir įvairesni. Šitą santykių ypatingumą sudarė tai, kad lietuvių tautai lemta buvo tapti tarpininke, ne tiek gal geografine padėtim, kiek savo civilizacijos linkme, tarp rytinių ir vakarinių slavų. Rusai vadovavo pirmiesiems, lenkai — antriesiems. Lietuviai susiriša tampresniais ryšiais iš pradžios su rusais, paskui— su lenkais, bet niekada nenutraukia visai santykių nei su vienais nei su antrais, nes geografinė padėtis ir istorinės tarpininkės vaidmuo, tekęs lietuvių tautai, padarė iš Lietuvos areną rusų ir lenkų kovai už hegemoniją slavų pasaulyje. Tokiu būdu iš dviejų priešingų kraštų sruveno Lietuvon įvairių intelektualinių ir politinių įtakų. Rusai buvo pasisavinę iš Rytų krikščioniškąją civilizaciją, lenkai — iš Vakarų. Šitų dviejų pasaulėžvalgų priešingumas negalėjo todėl neapsireikšti teritorijos viduje.

Slavai sudarydavo lietuvių tautai artimesnių santykių sritį. Už jos ribų gyveno vakaruose germanai, kurie, teutonų atstovaujami, teturėjo lietuvių tautai tiek reikšmės, kiek jos gal turėti nuolatinė stambios jėgos grasmė. Teutonai atvaizdavo, galima sakyti, organizuotos Vakarų pajėgos tipą. Jie gresė lietuvių tautai visiškąja pražūtim; todėl tarp jų ir lietuvių niekada negalėjo įvykti pastovios pusiausvyros kompromiso: lietuviams nuolatos telikdavo alternatyva — pergalėt ar mirti. Palikdama priešininkui, dėl jo prievartos, kurį savo teritorijos plotą, lietuvių giminė tik laikinai pasotindavo šitą rajų Levijataną.

Į rytus nuo artimesnių santykių srities, lietuviai turėjo dar santykių su totoriais. Totoriai buvo Rytų teutonai ir, kaip jų vakariniai broliai, vertėsi taip pat prievarta; tik suorganizuotos pajėgos vietoj jie vartojo chaotingą masių varžtą. Dažniausiai lietuviams tekdavo su jais atkakliai kovoti, kad apgintų tuos materialinės pajėgos rezursus, kurie reikėjo suorganizuoti ir atgręžti prieš savo priešininkus, puolančius iš vakarų.

Dabar jau numanu, kad Lietuva, ir išorine savo padėtim ir vidaus konjunktūromis buvo ir yra visai ypatinga šalis ir, būtent, todėl, kad, prof. St. Kutrzebos posakiu, „ant lietuvių tautos teri-

Kauno Technologijos Universiteto BIBLIOTEKA

torijos įvyko viena didžiųjų kovų, kurias yra kovojusios Rytų ir Vakarų dvasios[1])".

Šiedvi dvasi, tartum du kosminiu gaivalu, per visą žmonijos istoriją amžinai grumiasi tarp savęs; ne kartą jiedvi teikia viena antrai skaudžių smūgių, o vis dėlto nepajėgia viena antros galutinai nugalėti. Lietuva matė tiedvi kovotoji, susiėjusi imtynių jos gyvenimo srity. Josios tad istorija, geriau negu kuri kita, gal mums apsakyti išvidinę Rytų ir Vakarų kovos prasmę ir spėjamą šitos kovos išeitį.

Dvi gadyni pasidalijo tarp savęs pasaulio gyvenimą: viena — senovinė, kuri vertėsi daugiausia materialine pajėga; kita — naujoji, kuri patiekė moralinę pirmenybę dvasiniams veiksniams. Abu kartu gyvenimo banga kyla rytuose ir eina į vakarus; ir kiekvieną kartą šitas vyksmas pereina tris tarpsnius: Aziją, Graikiją ir Romą.

Materialinėms jėgoms susispiriant, pageidautina pusiausvyra, kaipo prievartos priešuma. Tuo tarpu Graikija nugalėjo Aziją; paskui pati buvo Romos įveikta. Savo ruožtu Roma sugriuvo nuosavai galybei slėgiant.

Esant intelektualinei kovai, pusiausvyra — tai sintezė, kaipo ekskliuzivizmo priešuma. Pradedamuoju punktu mūsų gadynei buvo Kristaus gimimas, įvykęs Azijoje. Paskui istorinis vyksmas slinko į vakarus ir matė iš pradžios graikiškosios, vėliau romėniškosios civilizacijos tarpimą.

Grįžtant prie Lietuvos, reik pasakyti, kad jos istorija žino taip pat dvi pagrindini gadyni — materijalinės galybės ir intelektualinio atgimimo, ir kad jųdviejų kiekviena turėjo su Azija, Graikija ir Roma tiesioginių ar netiesioginių santykių, kaip lygiai ir istorinių išvadų, atitinkančių tą pasaulį, kieno ir kada buvo daugiau įtakos — Rytų ar Vakarų.

Taip, antai, pirmykštei Lietuvių valstybei pamatą sudarė toji liaudies kultūra ir tasai etninis pobūdis, kurių pradai buvo lietuvių tautos išnešti dar iš jos Azijos lopšio. Ant to paties pamato tautinis atgimimas pradėjo vėliau kuriamąjį savo darbą, stengdamasis atsiekti pilnutinę civilizaciją.

Lietuvių valstybės plėtojimasis palenkė valdantį luomą įtakai rusų civilizacijos, skolintos nedaug anksčiau Graikų Rytuose. Todėl šitas luomas, sudarydavęs anų laikų šviesuomenę, valstybės reikalus veikiai pastatė aukščiau už tautybės naudą. Sulig ta valanda Graikija įveikė Azijos pradų reikšmę lietuvių civilizacijos plėtojimesi.

Vėliau tas pats luomas, statydamas aukščiau nuosavus reikalus už valstybės naudą, atsigręžė į lenkų civilizaciją, skolintą lotyniškuose Vakaruose. Tuo pačiu Graikija turėjo perleisti

---

[1]) Prof. Dr. St. Kutrzeba. Unia Polski z Litwą, knygoje: „Polska i Litwa w dziejowym stosunku". 449 p.

Romai vadovavimą kultūriniam Lietuvos vyksmui. Tapusi žaislu visa galinčios aristokratijos rankose, Lietuvos Valstybė ėmė slinkti prie puolimo, kuris ir įvyko kaip tik tuo laiku, kada lenkiškosios civilizacijos įtaka buvo pasiekusi zenitą.

Tautinis atgimimas, kaip buvo jau pažymėta, apsireiškė grįžimu prie pirmykščių tradicijų, išneštų dar iš Azijos ir apsaugotų tautos pobūdy ir liaudies kultūroje: šitie pradai tapo vėl gyvu šaltiniu grynai tautinėms pastangoms. Nuostabu tačiau, kad netolima praeitis, pareikšta kaip graikiškai rusiškosios taip ir lotyniškai lenkiškosios civilizacijos įtakomis, įnešė naujo turto į pirmykštį tautos padėlį. Tautinis lietuvių atgimimas, žinoma, negalėjo neigiamai nusistatyti visais atžvilgiais klausime apie šitų įnašų reikšmę tautinei civilizacijai: nelygstamai paniekinti pritirta įtaka, kad apsisaugotum nuo jos vaisių, buvo ne tik faktinai negalima, bet ir negeistina. Jei pirmojoje gadynėje politinė pusiausvyra buvo Lietuvos Valstybei būtina gyvastingumo sąlyga, tai kultūrinė sintezė yra dabar lygiai reikalinga sėkmingam jos atstatymui. Ir iš tikro kultūrinėj lietuvių kūryboj yra jau nemaža žymių, kurios duoda numatyti, kad ir bendrais bruožais, didelę sintezę, turėsiančią suimti sutarinėn Rytų ir Vakarų civilizacijos pradus, derinant tris pamatinius visuotinės istorijos tarpsnius. Iš visa ko matyti, toks yra lietuvių tautos pašaukimas, ir, kadangi jo realizavimas yra klestėjimo sąlyga, toks bus neabejojant ir jos uždavinys, kurį jinai įstengs įvykdyti.

*
* *

Baigiant šitą straipsnį, man rodos, būsiant ne pro šalį sustatyt ypatybių palyginimui Rytų ir Vakarų pasauliai. Ernestas Hello ir, dar prieš jį, J. de Maistre yra pareiškusiu šitam dalyke nemaža skaidrių idėjų, kurių svarbesniąsias norėčiau patiekti skaitytojui draug su savo pastabomis.

„Panašiai kaip žmonijoje, sako E. Hello, vyras atstovauja laisvei, o moteriškė — gamtai, taip ant žemės rutulio Rytai yra gamtos, Vakarai — laisvės kraštas“[1]).

Tuo Hello norėta pasakyti, jog Rytai pasižymi pasyvumu, tuo tarpu Vakarai reiškiasi daugiau aktyvinėmis ypatybėmis. Net bekuriant Rytai atrodo kosminio gaivalo įrankiu, tarsi beribis vandenynas, prisiimąs nuo Bangpūčio žadinančių audras jėgų. Vakarai, atvirkščiai, patys tvarko ir panaudoja gamtos pajėgas, nes palenkia šitas pastarąsias valdomajai žmogaus energijai. Rytai gyvena visų pirma instinktu, jausmu, fantazija, intuicija; Vakarai stengias daugiau tvarkyti gyvenimą protu ir valia. Todėl Rytuose gyvybė reiškiasi nesudraustu gaivalu, tarsi

[1]) Ernest Hello. Philosophie et athéisme, 308 p.

nepažabotas žirgas ėmęs nešti; Vakarai ją prilaiko, aplamdo ir įspaudžia į organizuojamojo gyvenimo lytis.

Šituodu pasauliu, taip skirtingu, tur taip pat kiekvienas sau tinkamą mąstymo būdą. J. de Maistre yra apie tai išsitaręs šitokiais žodžiais: „Azija buvus didžiųjų stebuklų vaidykla, nėr ko stebėtis, kad jos tautos yra apsaugojusios polinkį į stebuklingus dalykus, didesnį už tąją linkmę, kuri yra prigimta žmogui apskritai, ir kurią kiekvienas gal nužiūrėti pats savyje. Iš čia pareina, kodėl jos yra visada taip maža turėjusios skonio ir gabumo mūsų išvestiniams (konkliuzijos) mokslams, tartum jos dar tebeatsimenančios pirmykščią žiniją ir intuicijos gadynę. Nejaugi surakintas erelis reikalingas yra laksytuvo, kad pasikeltų į aukštybes? Ne, jam tik reik, kad jo sąvaržos būtų nuplėštos. Ir kažin, ar šitoms tautoms nėra dar lemta veizdėti reginių, kurių neišvys galvojąs Europos genijus“[1]).

Pasak Ernesto Hellio, Rytai — tai „atvira akis“. Jų žinija — „veizdėjimo bandymas“ (un essai de contemplation). „Rytų kalba — tai simbolis“. Iš pagrindo tad „Rytų mokslas tai estetika“. Kitaip tariant, Rytai suima tiesą vaidinių nuvokimu, Vakarai — idėjų suvokimu.

Savo apžvalga į gamtą Rytai ir Vakarai lygiai skiriasi.

Sulig tuo, kaip į ją žvelgiama, gamta gal turėti dvejopą vaizdą. Vienu atžvilgiu ji yra nejudanti, negyva, akla ir suakmenėjusi; tai inertinė medžiaga, matuojama geometrijos matu ir valdoma mechanikos dėsniais. Kitu atžvilgiu gamta yra amžinai kintanti, niekada ilgam nepagaunama, tarsi kinematografo filma: inercija dabar įveikiama nepaliaujamu judesiu.

Vakarai žvelgia į gamtą pirmuoju žvilgiu: gamta jiems tik tyrinėjimo dalykas, patirties laukas, naši dirva, atdara jų veiksmui. Rytams, atvirkščiai, gamta tai visų pirma puikus reginys, gyvas paveikslas, kurio nuolat krutančią visumą jie pajėgia aprėpti vienu žvilgiu. Jausdami savyje nenugalimą gamtos veikmę, jie rodo jos paslaptingumui daugiausia smalsumo. Vakarai domisi daugiau žmogumi, kuris, jų supratimu, privaląs įveikti pačią gamtą: aktyvumas neduoda jiems paklusti neprotingai jėgai.

Iš čia jau numanu praktiškas Vakarų pobūdis. Rytai tuo tarpu labiau yra linkę gyventi teorija, kuria jie matuoja savo didelį jautrumą ir gėrio ir blogio atžvilgiu. Rytiečio idealas kyla aukštyn sulig tuo, kaip blogio galybė didėja pasauly. Tai duoda jam skaudžiai atjausti tragingą kontrastą tarp idealo ir tikrumos, net taip, kad žiauraus realizmo laimėjimas dažnai aptemdo jam visą gyvenimo prasmę.

---

[1]) J. De Maistre. Les Soirées de St. Petersbourg, t. I, 91 p.

Praktiška Vakarų žinija, pasak E. Hello — tai „surasta formula". Ji sugeba matuoti gyvenimą ir idealą bendru matu, keldama pastarąjį sulig tuo, kaip žmogus įveikia gamtą ir praplečia savo viešpatavimą pasaulyje. Čia moralinė Rytų drama ne tiek atjaučiama, ir idealizmas, arčiau laikąsis žemės, mažiau tur galimybių sudūžti, susidūrus su gyvenimo realybe. Užtat gyvenimas, žymiai nustoja čia savo įvairumo, savo spalvingumo ir žavėsio, nes jis praranda daugelį tų tiesioginių pojūčių, kurių tiek daug turi Rytai, tasai nenumatomųjų galimybių kraštas.

Pigu dabar įspėti, kodėl, susidūrus dviem pasauliam, vakarinis išeina pergalėtoju. Visoms išlaukinėms sąlygoms esant lygioms, aktyvumo dvasia būtinu būdu įveikia pasyvumą. Bet nugalėjimo įvykis negal dar moraliai išsiteisinti pats savim. Dažnai kalbama apie teisių lygybę tik todėl, kad yra skirtinų savo individualybe subjektų. Individualinių teisių lygumas reikalaujamas būtent todėl, kad kiekvienas individas tur ypatybių, kurios jį skiria nuo kitų tos pačios rūšies individų. — Apie savitarpinius Rytų ir Vakarų santykius dera tas pat pasakyti: nežiūrint į faktiną pastarųjų persvarą, idealia padėtim būtų, ne katro nors pasaulio nugalėjimas, bet materialinių jėgų pusiausvyra ir intelektualinių pažvalgų sintezė.

„Žmonės", sako Hello, „nužiūrėję prieštaringais dalykus, kurie turėtų būt suvienyti, tapo priešingi vieni kitiems, — jie, kurie turėjo suvienyti. Vakarai tapo priešingi Rytams, panašiai, kaip darbas tapo priešingas poilsiui! Todėl darbas ir poilsis vyksta pasinert abudu bevaisiame nuovargyje, įkyriame slogutyje, kuris susyk atstoja miegą ir budėjimą"[1]).

Darbas ir poilsis, E. Hello supratimu, yra simboliai Vakarų aktyvumui ir Rytų pasyvumui. „Rytų dvasia, sako jis kitoj vietoj, tai Menas, t. y. veizdėjimas (contemplation), t. y. poilsis"[2]).

Po to nesunku nuvokti ir šių, to paties autoriaus, žodžių prasmė: „Rytai ir Vakarai, persiskyrę, pasiilgsta vieni antrų: Rytai — dykavime, Vakarai — trūsėjime. Reik, kad Rytai stotų prie savo darbo, idant Vakarai gautų galų gale poilsio. Rytams bus šventė dalyvaujant Vakarų veikime, judėjime, gaminime. Vakarams bus šventė dalyvaujant Rytų poilsyje toj pačioj plotmėj, kur poilsis yra gimęs. Vakarai ir Rytai tur reikalo išeit iš savo buities ribų. Jie ras poilsio persikėlę vieni į antrus"[3]).

Yra viena maža šalis, kur du pasauliu yra jau persikėlusiu viens į antrą. Ir iš tikro, tautinės civilizacijos problema Lietuvoje tėra savo esmėj derinimas priešingų, bet niekad ne prieštaringų Rytų ir Vakarų pradų.

---

[1]) Ernest Hello. Le Siècle, 323 p.
[2]) „ „ L'Homme, 317 p.
[3]) „ „ Paroles de Dieu, p. 10.

TREČIAS SKIRSNIS.

Tautinės Civilizacijos Problema Lietuvoje.*)

Tautinės lietuvių civilizacijos išsivystymo atžvilgiu galima įžiūrėti Lietuvos istorijoje trys gadynės. Pirmoji gadynė reiškiasi Rytų pradų vyravimu ir baigiasi 1569 metais, įvykus Liublino unijai. Antroji gadynė reiškiasi Vakarų pradų vyravimu ir baigiasi 1883 metais, išaušus tautiniam lietuvių atgimimui. Šiuo pastaruoju prasideda trečioji gadynė, einama iki šiolei. Norint išspręsti tautinės lietuvių civilizacijos problemą, tenka paeiliui išrišti visos šitos trys gadynės, nes dabartinis lietuvių civilizacijos stovis yra ištiso istorinio Lietuvos vyksmo išdava. Tai ir daroma čia formoje santraukos iš autoriaus knygos „Sur les confins de deux mondes".

I. Tezė.

RYTŲ PERSVARA LIETUVOJE.

A. Pagrindiniai lietuvių tautybės pradai.

1. Pagrindiniai lietuvių tautybės padėliai, atnešti iš Rytų ir apsaugoti tautos dvasioje. — 2. Pagrindinės etninio lietuvių pobūdžio žymės: išvidinis tautinės dvasios turtingumas ir menkas jos reiškimasis aikštėn.

Tautoms žengiant iš laikų apytamsos į istorijos viešumą, trys veiksnių grupės tur ypatingos svarbos jų likimui: viena grupė surišta su etniniu tautų pobūdžiu, kita — su geografine padėtim, trečia — su istorinėmis išvidinio ir išviršinio gyvenimo aplinkybėmis. Įdomu tad susekti, kuo apsireiškė kiekviena šitų veiksnių grupė kultūriniame lietuvių gyvenime pirmosios gadynės bėgyje. Visų pirma, kokios reikšmės turėjo čia etninis lietuvių tautos pobūdis? — Atsakymas į šitą klausimą tur svarbos ne vien pirmajai gadynei, bet ir kitom dviem; todėl bus prie jo apsistota palyginti ilgėliau.

---

*) Santrauka koncepcijos, padėtos į pagrindą autoriaus knygos „Sur les Confins de deux Mondes", Genève 1919. Spausdinta 1922 m. „Romuvos" 2 nr. 20—56 p.

Lietuviai, kaip ir kiti indai-europiečiai, eidami iš rytų į vakarus nešėsi su savim Rytų dvasios pradus. Naujo buvimo vietose ir prie naujų aplinkybių šitie pradai palengvėl kisdavo ir sutapdavo su kitais iš šalies įgaunamais pradais. Vis dėlto apie lietuvių tautą reik pasakyti, kad ji, konservatyvinio savo tradicionalizmo dėliai, ilgiausiai ir gryniausiai apsaugojo savo pobūdyje ir gyvenime senovės Rytų pradus. Net šios dienos lietuvių kalboje, jų mitologijos likučiuose, liaudies poezijoje aiškiai jausti Rytų pasaulio skardai, kaipo pagrindinė tautos pobūdžio žymė, kuri net šiandien kelia aikštėn ir duoda pažinti bendrą Europos tautų veldinį, išneštą iš bendros indų-europiečių protėvynės. Yra tai perdaug gerai žinomi dalykai, kad reikėtų juos čia atskirai išrodinėti.

Iš to, kas pasakyta, nesunku padaryti išvadą, jog iš Europos tautų lietuviuose gal daugiausia užsiliko indų-europiečių padermės ypatybių. Kitaip tariant, bendra indų-europiečių padermė gal gryniausiai apsireiškia lietuvių tautoje, kadangi čia ji užsiliko nepaliesta ne tik fiziologiniu, bet ir psichologiniu atžvilgiu. Tas faktas turėjo lietuvių istorijoje nemaža reikšmės, nes, juo gryniau tautoje užsilaiko padermės ypatybės, juo aktyviau reiškiasi pati padermė tautos gyvenime. Tai ypatingai dera pasakyti apie istorinį lietuvių tautos vyksmą.

Indų-europiečių giminė, kaip ji apsireiškė savo šaltinyje, t. y. Rytuose, vykdo tobuliausią pirmykštės žmonijos tipą, jungdama intelektualinių išgalių turtingumą su pasyviu pasidavimu ritmingam gamtos gyvenimui. Idealiniu savo tipu indas-europietis tai visų pirma nesugadintas gamtos žmogus. Jame vyrauja ne kultūros, bet prigimties veiksniai, nes jis slepia savyje turtingą prigimties padėlį, teesantį pradedamuoju punktu kultūriniam vyksmui. Vidaus dvasios turtingumas čia nesireiškia dar išviršinėmis civilizacijos lytimis.

Panašiai, lietuviams žengiant į istorijos viešumą, bendros indų-europiečių padermės ypatybės buvo pradedamuoju punktu kultūriniam jų išsivystymui. Pasyvumas, prigimtas tikriems gamtos sūnums, uždėjo savo antspaudą ant viso jų gyvenimo. Kad įgytų kultūrinio aktyvumo, jie turėjo dar išgyventi ilgą istorijos laikotarpį, kur jiems buvo lemta pritirti daug visokių įtakų, veikdančių tautinę jų dvasią.

Problemą apie tautinės lietuvių dvasios veikdymą įdomiai buvo pastatęs, nors visai neišsprendė, garsusis prancūzų geografas Eliziejus Reclus. Mums tad ne pro šalį susekti jo minties eiga, kad paskui tinkamai atsakytume į klausimą. Štai kaip jis aprašo tautinį lietuvių pobūdį.

„Būdami miškininkų, žemdirbių artojų, labai prisirišusių prie senovės papročių, tauta, — lietuviai, sako E. Reclus, lengvai pasiduoda likimui ir nė nebando jo nulemti savo valios pasiry-

žimu. Lietuvių abejingumas įėjo net į patarles: jokia kita tauta neprisitaiko prie gyvenimo pervartų su panašia rimtimi". [1])

Nuo savęs mes galėtume čia pridėti kad, paskutinio reikalo prispirtas, lietuvis moka įniršti ir pavartoti savo jėgas pagal aplinkybes. Jis, kuris nelyginant silpnai reaguoja į paprastus gyvenimo smūgius, staiga paplūsta nuostabiu įniršimu, kada jo kantrumas ir ištūra prieina galą: tarsi ilgai krauta jo energija išsiveržia tuomet su baisia galybe.

Susitelkęs savyje, daugiau linkęs į veizdėjimą, nekaip į veikimą, lietuvis apreiškia šitą savo būdą išviršine išvaizda: „Lietuvos valstiečiai, sako E. Reclus, savo drabužių paprastumu sudaro ryškų kontrastą su lenkais; jie vengia skaudžių spalvų, šauniai sukirptų siuvinių, blizgančių papuošalų; pilki jų rūbai, neišsiūti pagražinimais, liudija kuklią jų prigimtį: jie nėkiek nesistengia pasirodyti. Lygindamas lietuvius su lenkais — „saulės sūnumis", Michelet'as vadina juos „šešėlio sūnumis" (Légendes du Nord) [2]).

Lietuvių liaudies poezija įkvėpė E. Reclus'ui šitokį moralinių jų savybių aprašymą: „Jų dainos skaidriai apreiškia jų sielą: jie akyli tyrėjai, kitąkart kiek ironingi, jautrūs, melancholingi, kupini gamtos jautimo. Nors jie buvo verčiami dažnai kariauti ir yra taipogi turėję didžių karžygių, jie — šita rami tauta — neprisimena jokio savo didvyrio, nedainuoja jokio karingo žygio, nesigiria jokia laimėta kova; šita tauta tenkinasi raudodama savo numirėlius: šituo atžvilgiu ji yra gal būt vienintėlė Europos tautų giminėj. Ji skiriasi taipogi nuo kitų sausumos tautų jautria atsarga, drovia diskrecija, su kuria visos tautinės jos dainos kalba apie meilę" [3]).

Štai lietuvis toks, kokį jį pagamino prigimtis ir koks jis tebeliko dar kultūros netašytas. Didžiai pasyvus jo pobūdis pakreipė savęsp E. Reclus'o smalsumą ir paspyrė net perskubiai daryti apibendrinimų apie šito veiksnio reikšmę tautos gyvenimui. „Ilgai Nemuno miškų slėgiama tauta, sako jis, nėra iš tų, kurios galėtų palyginti savo įtakos dalį su role, tekusia kitoms kultūringoms Europos sausumos tautoms. Tūlas su nusistebėjimu statosi net klausimą, kaip atsitiko, kad tauta, susidedanti veik ištisai iš žmonių jautrių, inteligentiškų, kupinų vaiduotės ir poezijos, „padorių, stiprių asmeninės savo vertės pajautimu" (Kantas Milkės Lietuviškosios gramatikos prakalboje), neįstengė pagaminti nė vieno didelio poeto, nė vieno žy-

[1]) E. Reclus. Nuovelle Géographie Universelle, t. V, 432 p.

[2]) E. Reclus. Nouvelle Géographie Universelle, t. V, 431 p.

[3]) Ten pat, 431 p.

maus genijaus dvasios srityje (J. E. Kohl, Die Völker Europas)“ [1]).

E. Reclus duoda klausimui šitokį atsakymą: „Tai atsitiko todėl, kad šitai mažai tautai, priešininkų apsuptai, paskui jųjų nugalėtai, trūko pasitikėjimo savo jėgomis“ [2]).

Prancūzų geografas išsprendžia klausimą vien etninio lietuvių pobūdžio šviesoje, nes tuo laiku, kai jis tai rašė (dar prieš 1880 metus), jis negalėjo pasinaudoti ta nauja šviesa, kuria yra nušvietęs Lietuvos atgimimas tiek lietuvių tautos pobūdį, tiek ir visą istorinį josios likimą. Dabar jis galėtų įsitikinti, kad tik sulig savo atgimimu lietuvių tauta yra pradėjusi normalinės tautinės kūrybos gadynę, ir kad tik šitoje gadynėje ji pradeda aktyviai reikšti tautinę savo individualybę, įgijusi veikiamojo pobūdžio pirmykštės savo istorijos įvykiuose.

Turint galvoje tautinį lietuvių atgimimą ir tas ypatingas aplinkybes, kuriomis prieš tai buvo suvaržyta tautinės jų istorijos eiga, negalima laikyti lietuvių tautos gyvenimo tokiu neproduktingu, kaip kad tai pasirodė E. Reclus'ui. Priešingai, mes drįstame tvirtinti du dalyku, kuriuodu turėtų paaiškėti iš to, kas bus paskiau išdėstyta: pirma, per visą lietuvių istorijos bėgį tautos dvasia, kur ir kaip galėdama, stengėsi tarnauti aukštiems civilizacijos reikalams; antra, Europos civilizacija turi būti dėkinga lietuvių tautai daug daugiau, nekaip paprastai yra manoma, — net daugiau, negu galima būtų tikėtis iš tautos, kuriai aplinkybės buvo taip mažai palankios.

Iš kitos pusės tautinis lietuvių veiklumas, apsireiškęs visai netikėtai, prasidėjus jų atgimimui, yra išdava to Rytų ir Vakarų susidūrimo, kuris buvo įvykęs Lietuvos teritorijoje. Tai paspalvina jį visai ypatingu būdu.

Rytai, kad ir pasyvūs savo pobūdžiu, tur daugiau, nekaip Vakarai, kuriamųjų šaltinių ir savaimingos energijos, galybės stovyje. Aktyvūs Vakarai yra daugiau linkę į organizuojamąjį darbą, kantrų veiklumą. Kadangi kuriamojo gyvenimo tobulumas pareina nuo šitų dviejų gaivalų santapos, Rytai ir Vakarai savaime traukiasi vieni prie antrų. Šitomis instinktyvinėmis pastangomis pagrįsti istoriniai jų santykiai. Senovės laikai buvo matę milžinišką bangą, kilusią Rytuose ir papludusią į Vakarus; vėliau su didesniu net smarkumu prasidėjo atoslūgis: „varžtui į Vakarus atsakė „varžtas į Rytus“. Iš pradžios kuriamosios Rytų galybės ieško to, kas juos galėtų įvaisinti; paskui Vakarai ieško dirvos savo aktyvumui. Jei žmonijos gyvenimą laikytumėm tam tikros vienybės apsireiškimu, tai dviejų pasaulių veikimasis rodosi susidedąs iš dviejų tarpsnių, per kuriuodu vyksta žmo-

[1]) Ten pat, 432 p.

[2]) Ten pat, 431—432 p.

gaus dvasia: išsyk ji atsiveria nuošaliui, kad veik sugrįžtų savęsp. Žmonijai, panašiai kaip ir individui, kiekvienas jos tarpsnis tur savo lygstamosios vertės vykdant jos laimę pasaulyje, bet tik jų sandora išdavų visete tegal jai laiduoti pilnutinį išsivystymą.

Lietuva taipogi yra perėjusi šituodu tarpsniu: sukiršinta savo kaimynų puoliais, ji buvo, taip sakant, išėjusi iš savęs, iš savo gyvenimo, kad susidurtų su kitomis tautomis; tuo pačiu ji įgijo aktyvaus pobūdžio, kurio ji buvo stokstanti anksčiau. Paskui, sulig atoslūgio, tautinė jos dvasia, sugebanti dar dirbti kuriamąjį darbą, grįžta savęsp ir rengia sintezę Rytų pradų, kurių buvo turėjusi savo gelmėse nuo pat pradžios, ir Vakarų pradų, kurių yra įgijusi istoriniame savo prityrime. Būtent, šitokį tarpsnį eina dabar lietuvių tauta, skaitant nuo jos atgimimo dienos.

Žodžiu tariant, tautinis lietuvių pobūdis išsivystydavo kontrasto dėsniu: tik reakcijoj jis įsigydavo to, ko jis neturėdavo tiesioginei akcijai. Reaguoti su ypatinga galybe jis pasirodė galįs dviejuose svarbiausiuose savo istorijos momentuose: pirmą kartą XI-ame štm., kada tautų kaimynių varžtas sukėlė lietuviuose energingą pasipriešinimą, kuris, iš teisėto apsigynimo, veikiai virto užkariaujamąja ekspansija; antrą kartą XIX-ame štm., kada svetima priespauda padidino prieš savo norus tautinio atgimimo įtampą, kuri suteikė jam nesugriaujamo gyvastingumo. Reaguodamas pirmą kartą, lietuvių tautos genijus ruošė tvirtos ir galingos valstybės įkūrimą; antrą kartą jis įnirto stumti tautą kultūrinio ir politinio nepriklausomumo keliu ir nesiliauja nepasiekęs viso savo tikslo. Nors šituodu momentu skiria ištisi šimtmečiai ir krypsnio skirtingumas, tačiau vidaus ryšiai, pati net istorijos logika, juodu jungia vieną su antru. Kadangi lietuvių pastangos sukurti valstybės įrankiais tautinę civilizaciją ne tik nepasisekė, bet palenkė juos iš pradžios svetimai įtakai, o paskui ir svetimųjų viešpatavimui, — tai dabar palikusi nepriklausoma lietuvių tauta yra pasiryžusi atremti savo nepriklausomumą į aukštesnę tautinę civilizaciją.

Iš reakcijų, konstrasto dėsnio valdomų, lietuvių tauta patyrė dar, kad tautinio gyvenimo sintezė negal įvykti be lemto liaudies ir šviesuomenės sutarimo ir, iš kitos pusės, be tinkamo suderinimo pusiausvyroj priešingų įtakų. Lietuvių istorija iš pagrindo yra istorija tautinio genijaus, kuris, nepaisant vidaus skilimo ir dviejų pasaulių kovojimo jo gelmėse, apsaugojo, padermės konservatyvumo tverme, savo individualumą ir stengiasi atitaisyt istorines savo paklaidas, gamindamas naują inteligentiją ir dėdamas į sintezę dviejų skirtingų civilizacijų pradus.

B. Pirmykštė lietuvių istorijos linkmė:

1. Etninio lietuvių pobūdžio, geografinės padėties ir istorinių aplinkybių reikšmė Lietuvos Valstybės kūrimuisi. — 2. Lietuvos Valstybės pašaukimas viduriniais amžiais: kova iš rytų pusės su totoriais, iš vakarų pusės — su teutonais. — 3. Graikiškai rusiškosios civilizacijos įtaka lietuvių tautai: jos priežastys bei išdavos. — 4. Aristokratizacijos pagrindas Lietuvoje: tautinis šviesuomenės ir liaudies skilimas — 5. Pagrindinė garantija Lietuvos Valstybės gyvavimui pirmoje gadynėje: pusiausvyra iš lauko pusės tarp Rytų ir Vakarų, ir iš vidaus — tarp lietuviškojo branduolio ir Lietuvos aneksų. — 6. „Lietuvos Statutas", kaipo tautinės lietuvių sintezės išraiška XVI-me štm.

Aukščiau išdėstyta, kaip kito ir tvirtėjo tautinis lietuvių pobūdis. Pirmojoje gadynėje, kaip minėta, sukiršintas kaimynų puoliais, jis paspyrė lietuvių tautą išeiti iš savęs ir ieškoti kultūrinio įvaisinimo. Kur turėjo nukrypti šitas vyksmas artimiausioj ateityj, nulėmė geografinės ir istorinės lietuvių valstybės kūrimosi aplinkybės.

Atsidūrusi nuošaliai nuo kelio, kuriuo ėjo didysis tautų kilnojimasis, lietuvių tauta ilgai snūduriavo gamtos prieglobstyje ir nerasdavo pati savyje akstinų, kurie galėtų ją sužadinti ir paspirti prie kokio smarkesnio istorinio žygio. Tiesa, dar giliam viduramžyje ant dviejų lietuvių gyvenamo ploto sparnų, iš rytų ir iš vakarų, reiškėsi kultūrinis judesys, kuris, žinoma, negalėjo nepaliesti lietuvių tautos gyvenimo. Buvo tai, iš vienos pusės, didysis vandenų kelias, ėjęs iš Bizantijos į Skandinaviją, įrišdamas Dauguvos tekmę; o iš kitos pusės — prekybos kelias, jungęs Italiją su Skandinavija ir besitęsęs pro Vieną per „Caruntum" ir Prūsų šalį.

Tačiau tasai kultūrinis judesys neišstūmė dar lietuvių tautos į istorijos vaidyklą. Tai atsitiko tik susibėgant X-am ir XI-am šimtmečiams, kada lenkų ir rusų kunigaikščių užpuolimai privertė lietuvius besiginant pereiti į priešingus puolius. XI-am ir XII-am štm. lietuviai jau su pamėga bando savo jėgų aktyviuose karo žygiuose. Jie nekartą laimi, bet, neturėdami pastovios valstybinės organizacijos, neįstengia įsigalėti laimėtuose plotuose. Karas buvo lietuviams, kaip daug kur kitur, stipriu akstinu valstybės kūrime. Tačiau valstybės steigimo problema patapo jiems gyvasties ar mirties klausimu ne anksčiau kaip tą dieną, kada teutonų kryžininkų ir kardininkų varžtas ėmė grėsti gyvastingiausiems jų reikalams.

Lietuviai, tarsi nesąmoningai, buvo nujautę, kad jų pačių jėgų nepakaks sulaikyti dviem ordenam, po kurių vėliavomis spiesdavosi rinktinis beveik visos Vakarų Europos žygininkų žiedas. Todėl, atsilaikymo instinkto spiriami, jie stengėsi padidinti materialines savo pajėgas užkariavimo politika, kad išstatytų prieš teutonų ordenus lygią galybę.

Šita užkariaujamoji lietuvių politika turėjo, suprantamas dalykas, vykti mažiausio pasipriešinimo krypsniu, būtent — į rytus, rusų linkui. Tais laikais, t. y. XIII-ame štm., daugelis rusų kunigaikštijų negalėjo atsilaikyti prieš totorius ir buvo jų nugalėtos. Vakarinių rusų kunigaikštijos, tikrai sakant — mažarusiai ir baltarusiai (gudai), buvo daugiau linkę pasiduoti lietuviams, nekaip prisiimti totorių jungą. Šitas veiksnys, draug su kitais čia neminimais, žymiai palengvino lietuviams pasiekti savo politikos tikslą. Laimėję kokiam slavų krašte suverenitetą lenktynėse su totoriais, lietuviai organizuodavo visas jo pajėgas ir panaudodavo visus jo resursus, kad paskui mestų juos į kovą ne tik prieš totorius, bet ir prieš teutonus.

Pigu įsivaizduoti, kokios veikimo galybės turėjo apreikšti lietuvių tauta šitam pirmam savo istorijos vyksnyje. Likdama stabmeldiška ir apsupta priešingų ir galingų kaimynų, kurie buvo jau prisiėmę krikščionybę, ji sugebėjo tačiau apsipavidalinti valstybe, galinčia apginti jos būvį. Protingas savo esme instinktas davė jai nujausti, kad, norint laimėti kovą už būvį ir suteikti jai aukštesnės prasmės, reik suderinti prigimtieji savo polinkiai su kokia aukštesne visuotine idėja.

Gyvastingų tautos reikalų pašaukta į gyvenimą lietuvių valstybė turėjo nuo pat pradžios aukštos reikšmės; jai, būtent, buvo lemta sulaikyti karingas teutonų ordenų žygiavimas į Rytus ir, iš kitos pusės, tuo pačiu laiku, užtvenkti totorių poplūdis į Vakarus. Atlikdami šitą garbingą rolę, lietuviai rengė tautiniams savo uždaviniams laimėjimą, kuris buvo tiek pat puikus, kaip ir reikšmingas.

Ir iš tikro, negalima nesistebėti tuo ypatingu reginiu, kurį sudarė paskutinieji Europos stabmeldžiai, bekurdami su nepaprasta energija nuo Baltijos iki Juodųjų jūrių galingą nepriklausomą valstybę ir belaikydami XIII-ame ir XIV-ame štm. politinių ir materialinių jėgų pusiausvyrą tarp Rytų ir Vakarų. Šitame savo istorijos vyksnyje stabmeldiška Lietuva gynė krikščioniškuosius Vakarus nuo totorių ordų ir krikščioniškuosius Rytus nuo teutonų ordenų.

Kad apsaugotų nuo Rytų barbarų tai, ko brangaus turėjo vakarinė civilizacija, ir kad apgintų rytinės civilizacijos lobį nuo Vakarų barbarų, likimas pakvietė į istorijos vaidyklą lietuvius stabmeldžius ir už naudingą jų pagalbą paskyrė jų tautybei kilnų uždavinį suvesti į sintezę dvi civilizaciji, kuriedvi jie buvo taip šauniai gynę. Tokią vidaus prasmę buvo turėjusi lietuvių valstybė, įkurta XIII-ame štm.

Uždavinys, kuris buvo lietuvių tautai lemtas nuo pat pradžios istorinio jos gyvenimo, ne iš karto tačiau ėmė vykdytis kultūrinėje jos kūryboje. Iš pradžios lietuviams teko įeiti į artimesnę pažintį su graikiškąja rusiškąja civilizacija, kurią jie buvo sutikę pakeliui, plėsdami savo valstybės ribas į rytus.

Plėtojantis Lietuvos valstybei augo kultūriniai lietuvių reikalai, nes jie turėjo vakaruose kariauti su kultūringesniais už save priešininkais, o rytuose valdyti kultūringesnius kraštus. Taigi nėra ko stebėtis, kad, radę savo valstybės ribose aukštesnę civilizaciją, kuri buvo jau turėjusi pastovių tradicijų, lietuviai metėsi savintis ją savo reikalams. Galima tik gailėtis, kad tokios lytys, kuriomis jie skolijosi civilizacijos gėrybių iš Rusijos, neatsakydavo tuo tarpu nei jų tautybės esmei, nei civilizacijos naudai apskritai. Jie darydavo tai taip sakant mechaniniu būdu, panašiai kaip jie patys buvo mechaninių aplinkybių pastumti į užkariaujamąją ekspansiją ir pastatyti į santykiavimą, — jie, nugalėtojai stabmeldžiai, su nugalėtaisiais krikščionimis. Užkariautojų rolė atsitiktinai buvo primesta jiems, kurie net savo gyvenamosiose srityse taip maža buvo linkę reikšti tautinę savo individualybę aktyviu būdu ir objektyviomis lytimis, ypač tuo metu, kada tarpimo krizė, pasiekusi įtampos stovio, reikalavo nuo jų daug tampraus susitelkimo ir kuriamosios energijos kaip tik vidaus gyvenimui. Vietoj to, jie išeikvojo begales jėgų gynimosi ir užkariavimo tikslams ir radosi paskui negalį aktyviai apreikšti tautinės savo individualybės užkariautose teritorijose.

Reik pripažinti, kad rusiškoji civilizacija, skolyta Bizantijoje, neblogiausiai atitiko pirmutinį lietuvių istorijos tarpsnį. Kultūriniu atžvilgiu ji buvo tarptautiniu vyksniu nuo prigimtojo Rytų pasyvumo prie kultūringo Vakarų aktyvumo. Tai taipogi greitino jos praplitimą tarp lietuvių.

Svarbu tačiau nepamiršti, jog naujos kultūros įtaka plisdavo vien apribotoje srityje, jog ji nesireiškė vienodai visoje lietuvių valstybės teritorijoje ir jog ji nelygiai liesdavo visus visuomenės luomus. Ji laimėdavo sulig aplinkybėmis arba tikriau sulig tuo, kiek ji atsakydavo valstybinės organizacijos ir valdomojo luomo reikalams. Taip antai, lietuviai ėmė vartoti oficialiuose dokumentuose slaviškąją rusų kalbą, o aukštesnės jų sferos su didžiuoju kunigaikščiu priešakyje pasisavino kasdieniniam vartojimui baltarusių kalbą. Tokiu būdu intelektualinė lietuvių šviesuomenės kultūra pradėjo reikštis graikiškosios rusiškosios civilizacijos lytimis; tuo tarpu liaudis tebeliko ištikima tautiniam savo individualizmui.

Tuo pačiu šviesuomenė atsisakė daryti tiesioginį savo uždavinį, būtent — kelti į aukštesnį laipsnį dvasinį liaudies kultūros lygį: prasidėjo tautinis liaudies ir šviesuomenės skilimas, kuris kupinas buvo nelemtų išdavų. Visų pirma susilpnėjo tautinio jųdviejų bendrumo jausmas, kuris kritingomis valandomis būtų galėjęs jiedvi suvienyti, nepaisant politinio ir socialinio antagonizmo, bendros tėvynės gynimui. Sykiu, juo silpnyn ėjo tautiniai jųdviejų ryšiai, juo nujaučiamesni darėsi politinis ir socialinis antagonizmai. Net pati valstybė, žymiai nustojusi tautinių ypatybių, palengvėl pradėjo tarnauti vienam tik valdoma-

jam luomui, sudariusiam anų laikų šviesuomenę. Žodžiu sakant, visuomenė ir valstybė ėmė eiti aristokratizacijos krypsniu.

Valstybės organizacijai besiaristokratizuojant buvo padėtas į josios pamatą išardo sėmuo. Jei jis ne iš karto išdygo ir ne greit dar atnešė karčių vaisių, tai vien todėl, kad lietuvių valstybė sugebėjo dar atsakyti tam uždaviniui, kurio dėliai ji buvo įsteigta ir nuo kurio atlikimo pareidavo jos pastovumas. Kaip jau žinoma, jos buvimo prasmė, lygiai kaip ir jos įsisteigimas, išsivystymas ir įsigalėjimas, buvo surišta su materialine ir politine Rytų ir Vakarų pusiausvyra, kuri reikėjo nustatyti tiek iš vidaus tiek ir iš lauko pusės.

Lietuvių valstybė iš pat pradžios buvo sudėta iš dviejų dalių: lietuviškojo branduolio ir rusiškųjų provincijų, vadintų tuomet „aneksais". Kad valstybė galėtų gyventi intensyviu ir stipriu gyvenimu, reikėjo tiedvi dali sutapdyti į vieningą visetą ir atsiremti, nesant tautinio patriotizmo, į valstybinį visuomenės patriotizmą.

Šitiedvi sąlygi buvo įvykdyti akivaizdoje dviejų aplinkybių: pirmąja buvo toji valdomosios diduomenės linkmė į graikiškąją rusiškąją civilizaciją, kuri nustatė kultūrinį bendrumą aukštesniuose visos valstybės sluoksniuose; antrąja buvo tasai rusų kunigaikščių autonomingumo panaikinimas, kurį atliko Vytautas XV-ojo štm. pradžioje, sumanęs sustiprinti politinę lietuvių valstybės vienybę. Iš abiejų pusių buvo padarytas kompromisas: savo autonomijos kaina aneksai tartum atlygino lietuvių diduomenės nutautimą. Po to nuo vieno valstybės galo iki kito praplito lietuvių tautybės idėja, kaipo valstybinio bendrumo išraiška.

Kol ėjo šitas vidaus vyksmas lietuvių valstybėje, nuošalyje įvyko naujas jėgų pergrupavimas. Rytuose tuo tarpu Rusija nuvertė totorių jungą (1480) ir nustūmė juos nuo istorinės vaidyklos priešakio. Išaugusi ir sustiprėjusi tokiu būdu Maskvos Valstybė persiima autokratizmo dvasia ir įsikvepia „rusiškosios žemės suspietimo" idėja. Vakaruose maždaug tuo pačiu laiku įra teutonų ordenų galybė. Lietuviams priėmus krikštą, jie nustojo savo buvimo prasmės ir todėl nerasdavo jau tiek, kaip kad pirmiau, moralinės ir materialinės paramos Vakarų Europoj. Sutriuškinti 1410 metais prie Žalgirio kryžininkai nebepajėgia atsigauti ir XVI-ame štm. šaukiasi Lenkijos protektorato. Kiek vėliau, bet tam pačiam šimtmety, kardininkai ieško pas lietuvius pagalbos prieš Maskvą ir prisiima Lietuvos ir Lenkijos viršenybę.

Užtat lenkų galybė auga. Susijungimas su Lietuva 1385 metais reiškė jiems naujos gadynės pradžią. Lietuvos valstybė ne tik pridengė juos iš rytų pusės, bet ir patiekė naujų plotų kultūriniam jų varžtui tuo krypsniu. Lenkai mokėjo panaudoti naujas aplinkybes materialinei savo galybei padidinti ir, paskatinti

sėkmėmis, įsigeidė net pasisavinti vadovaujamąją rolę slavų pasaulyje. Jų kovos su turkais, kurie buvo tuo tarpu įsigalėję Balkanų pusiasaly ir ėmė grėsti vidurinei Europai, suteikė jiems Vakarų civilizacijos gynėjų garbę ir sustiprino jų prestižą, beieškant jiems hegemonijos slaviškųjų tautų tarpe.

Tokiu būdu Maskva ir lenkai pakeitė totorius ir teutonus, kaipo Rytų ir Vakarų atstovus besiveržiančius Lietuvos linkui. Lenkija ir Maskva anksčiau ar vėliau turėjo stoti priešais viena antrą rivilizacijos dėliai, nes abi valstybi lygiai stengėsi praplėsti kartu savo ribas ir įtaką. Rivilizacija juo labiau buvo neišvengiama, kad dvi valstybi tipo atžvilgiu reiškėsi skaidriu kontrastu: Maskva ėjo prie absoliutinės monarchijos rytinio despotizmo stiliaus; Lenkija, sekdama vakariniu individualizmu, žengė prie aristokratinės respublikos.

Despotiškas autokratizmas Maskvos valstybėje buvo pagrįstas rytiniu valdinių pasyvumu. Viešpaties valia buvo čia dėsniu, ir visuomenės gyvenimas, kaip yra visas, turėjo jam paklusti be mažiausio murmesio. Tvarka sutapo čia su verguve.

Visai kitokia buvo Lenkijos linkmė. Jai pradedamuoju punktu buvo, kaip priminta, individualizmas: liberum veto, kad ir vėliau suformuluotas, pasidarė čia aukščiausia visuomenės gyvenimo norma. Savavalia pakeitė čia laisvę.

Lietuvai teko kariauti ginkluotas karas su Maskva ir diplomatinis karas su Lenkija. Atsilaikyti prieš savo priešus iš rytų ir vakarų reiškė jai nustatyti materialinių ir politinių Maskvos ir Lenkijos jėgų pusiausvyrą. Kol lietuviams sekdavos šitą pusiausvyrą išlaikyti, tol jų valstybė džiaugėsi nepriklausomojo gyvenimo ištaigomis. Bet tai pareidavo tiek nuo laimėjimo kovos su priešais, tiek nuo sugebėjimo sutaikyti valstybės viduje tuos priešingus pradus, kuriems atstovavo išlaukinio lenktyniavimosi dalyvautojos — Maskva ir Lenkija. Tikriau pasakius, kovos laimėjimas su priešais pareidavo nuo vykusio atlikimo šito paskutinio uždavinio.

Kaip buvo nurodyta, Maskva ir Lenkija, eidami priešingomis linkmėmis, neįstengė suderinti vidaus gyvenime tvarkos ir laisvės. Tuo tarpu lietuvių valstybė, sekdama atsilaikymo instinktu, mokėjo — reik pripažinti — neblogiausiai sutaikyti šitie dvi sutelktinio gyvenimo atrami ir suteikti jodviem tą nelyginant aukštą aniems laikams išraišką, kurią atvaizduoja garsusis „Lietuvos Statutas".

„Lietuvos Statutas" gal tarnauti matu tai kultūrinei tautinės lietuvių dvasios kūrybai, kuri apsireiškė pirmojoje istorinio jų gyvenimo gadynėje nepaisant to, kad toji kūryba apsivilko svetimais rūbais, po kuriais buvo paslėptas mirties ginklas.

Kad „Lietuvos Statutas" yra tautinės lietuvių dvasios padaras, nors jis ir prisiėmė svetimų, būtent — lenkiškųjų ir rusiškųjų pradų, geriausiai rodo tasai faktas, kad tautos, iš kur

buvo šitie pradai skolyti, įsigijo savo kodeksų daug vėliau negu Lietuva. Rusija susirašė pirmąjį savo teisių kodeksą praėjus daugiau nekaip šimtui metų ir dargi gausiai skolijosi iš „Lietuvos Statuto". Iš kitos pusės, Lenkija turėjo laukti Napoleono kodekso. Simptominga yra dar tai, kad lietuviai, suėję su lenkais į valstybinę uniją, išsižadėjo platesnio užsimojimo įstatymų leidime (buvo tik paskelbta trečioji „Lietuvos Statuto" laida), tarsi būtų juos atgrėsę nuo šito darbo lenkai, nelinkę patys jo dirbti.

Šiaip ar taip, „Lietuvos Statutas" yra didžiausias tautinės lietuvių civilizacijos paminklas iš pirmosios istorinio jų gyvenimo gadynės. Jis yra simboliu tos politinės pusiausvyros, kuri reiškėsi iš vidaus tvarkos ir laisvės derinimu, o iš lauko pusės — sustabdymu Rytų ir Vakarų gaivalų, jųdviejų linkmėje naikinti viens antrą. Jis yra lietuviams taipogi įspėjamuoju įsakymu šitą pusiausvyrą laikyti visuomet, nes nuo jos pareina tiek dabar, kiek ir kadaise jų valstybės gyvastingumas. Antrosios gadynės įvykiai turėjo patiekti šitam įsakymui liūdno patikrinimo, bet apie tai teks kalbėti sekamame skirsnyje, darant bendrą jos apžvalgą.

II. Antitezė.

VAKARŲ PERSVARA LIETUVOJE.

A. Lietuvių istorijos linkmė antrojoje gadynėje:

1. Tautinio lietuvių gyvenimo pakrypimas iš Rytų į Vakarus. — 2. Lotyniškosios lenkiškosios civilizacijos įtaka; priežastys bei išdavos. — 3. Augimas priešingumo tarp diduomenės ir liaudies. — 4. Išlaukinės ir išvidinės pusiausvyros suirimas. — 5. Lietuvos Valstybės žlugimas.

Jogailos viešpatavimas Lietuvoje pasireiškė tautiniam lietuvių gyvenimui ryškių permainų pradžia. Lietuvos krikštas, priimtas iš katalikų dvasiškijos rankų, jos politinė unija su Lenkija ir kaskart augąs dviejų tautų diduomenės draugavimas buvo tokie stambūs įvykiai, kurie negalėjo neturėti didelės, kai kuriais atžvilgiais — sprendžiamosios įtakos šito gyvenimo bėgiui. Civilizacijos atžvilgiu visi šitie įvykiai virto veiksniais, kurie ėmė kreipti tautinį lietuvių gyvenimą iš Rytų į Vakarus.

Sulig unijos sudarymu su lenkais Lietuva liko plačiai atdara Vakarų civilizacijos, tariant tiksliau, lotyniškosios lenkiškosios civilizacijos įtakai. Visų pirma šita įtaka ėjo ir plito greta su veikimu lenkų dvasiškijos, kuri tapo katalikybės skelbėja Lietuvoje jau dėl to vieno, kad jai teko tarpininkės rolė tarp Romos ir Lietuvos. Ne mažiau reikšmės šituo atžvilgiu turėjo Lietuvai viešpaties bendrumas su Lenkija: gyvendamas dažnai Lenkijoje jis palengvėl savinosi principų nuo žmonių, kurie jį ten ap-

supdavo, ir todėl paskui buvo linkęs juos vykdyti Lietuvos gyvenime. Pagaliau, lenkų ir lietuvių diduomenės bendravimas turėjo panašios reikšmės Lietuvos gyvenimui. Drauge su teisėmis ir privilegijomis, įgyjamomis pagal lenkiškąjį pavyzdį, lietuvių diduomenė pasisavino ilgainiui ir lenkiškųjų įpročių bei kultūros lyčių. Taip Lietuvos šviesuomenė įėjo į įdėjinį kontaktą su lenkų šviesuomene, kurios kultūra, išaugusi Vakarų atmosferoje, gavo tuo pačiu progos susidurti Lietuvos gyvenimo plote su Rytų pasauliu.

Tačiau būtų klaidinga manyti, kad naujos įtakos nebuvo radusios kliūčių, joms besipriešinančių. Šitokių kliūčių, jau dėl vienos savo prigimties, turėjo statyti Rytų pradai, įsigyvenę anksčiau lietuvių tautoje. Šitos dviejų pasaulių rungtynės smarkiai ėjo Lietuvos gyvenimo viduje per visą personalinės unijos laikotarpį (1385—1569). Jos buvo juo labiau gaivalingos todėl, kad Lietuvos Valstybė pirmykštėje savo istorijos linkmėje buvo surišusi savo likimą su Rytų civilizacijos reikalais, kurie dabar liko išstatyti pavojui iš Lenkijos pusės sruvenančių įtakų. Pigu iš to suprasti, kodėl dviejų civilizacijų lenktyniavimas apsireiškė šitoje gadynėje labiausiai kovose, kurias lietuviai kovojo, stengdamiesi apginti politinį savo nepriklausomumą nuo lenkų pasikėsinimų. Kaip tik šitos kovos, kurios, neskaitant Svidrigailos karų, nebuvo niekados kruvinos, turėjo, nelyginant daugiau už sunkias ekspedicijas prieš Maskvą, nulemti tolimesnį Lietuvos likimą.

Vis dėlto tik nedaug prieš Liublino Uniją kultūrinė lenkų įtaka pasireiškė žymiau Lietuvos gyvenime. Per Liublino Seimą lenkai naudojosi jąja kaipo įrankiu politiniam Lietuvos nepriklausomumui susiaurinti ir tuo, savo ruožtu, praplėsti dirvą tolimesnėms savo kultūrinėms įtakoms. Tokiu būdu kultūrinis ir politinis lenkų varžtas į Lietuvos gyvenimą ėjo greta viens antro ir teikdavo viens antram savitarpinės pagalbos.

Po Liublino Unijos Lietuva, kad ir tebeliko atskira autonominga valstybė, vis dėlto radosi žymiai nustojusi savo aukščiausio nepriklausomumo Lenkijos naudon: faktinai jai teko pripažinti Lenkijos pirmenybę tarptautiniuose suvienytų lenkų lietuvių valstybių santykiuose; parinktas Lenkijai karalius patapdavo tuo pačiu didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu; abiejų valstybių įstatymų leidimo galia buvo pavesta bendram seimui; pagaliau Lietuva turėjo galutinai išsižadėti mažarusiškųjų provincijų, kurios per Liublino Seimą buvo lenkų savavalia inkorporuotos Lenkijai. Tokios buvo pagrindinės atmainos, kurios liko Liublino Unijos įneštos į Lietuvos Valstybės konstituciją. Dvi pastarieji turėjo ypatingos reikšmės lenkų kultūros laimėjimams Lietuvoje. Nustojusi mažarusiškųjų provincijų Lietuva drauge su jomis nustojo stipriausios atramos, kurios buvo turėjusios joje Rytų tradicijos. Antra vertus, lietuviams suėjus į bendrą seimą su

Kauno Technologijos Universiteto Vytauto Didžiojo Biblioteka

lenkais, lenkų kultūra laimėjo palankesnių sąlygų sėkmingesnei savo ekspansijai į Lietuvą.

Tikrai sakant, Liublino Unija buvo sprendžiamąja gaire, kuria liko pareikšta lotyniškosios lenkiškosios civilizacijos persvara Lietuvoje; tai reiškė vienu laiku Rytų pasaulio nustūmimą į antrąjį istorinės vaidyklos planą. Pasiekti šitą laimėjimą Lenkijai padėjo ne tik politinės aplinkybės, bet ir geografinė padėtis, ypač — tai, kad ji buvo Lietuvos Valstybės pridengta iš rytų pusės, tuo tarpu kai pati Lietuva turėjo kariauti beveik nepaliaujamai su vis stiprėjančia Maskva. Bet kartu reik pripažinti, jog Lenkija savo politinėje ir kultūrinėje kovoje su Lietuva turėjo tos viršenybės, kurios turi apskritai Vakarų pasaulis savo kovoje su Rytais. Panašiai, kaip kadaise stabmeldiškoji Lietuvos kultūra nebuvo galėjusi atsilaikyti prieš graikiškosios rusiškosios civilizacijos įtaką, taip dabar kontempliatyvinis šios pastarosios būdas turėjo noroms nenoroms perteikti pirmenybės palmę savo priešininkei, Vakarų civilizacijai, besireiškiančiai aktyvinėmis bei praktiškomis ypatybėmis. Tuo tarpu, einant šitoms dviejų pasaulių lenktynėmis, tautinė lietuvių dvasia, nebuvusi dar pakankamai įgijusi aktyvumo ir radusi savosios reiškimosi lyties, nusilenkė dar kartą prieš žygiuojančią gyvenimo galybę.

Palenkta tokiu būdu lenkų civilizacijos veiksniams Lietuva liko tuo pačiu prispirta pasiduoti ekskliuzyvinėms bei neigiamosioms linkmėms, kurios vadovavo politiniam ir visuomeniniam lenkų gyvenimui. Todėl po Liublino Unijos Lietuva, žengdama greta Lenkijos, turėjo užbaigti tos evoliucijos ratą, kuri buvo išvidinio jos gyvenimo sąlygų nulemta. Šita analogija gretimoje dviejų valstybių eigoje lygiai apsireiškė tiek visuomeniniame, tiek ir grynai kultūriniame gyvenime.

Jau prieš Liublino Uniją Lenkija buvo buvusi aristokratinė respublika, kad ir vadinama karalijos vardu. Tad dvi valstybi tegalėjo sueiti į artimesnius ryšius vien tada, kai Lietuva buvo jau pradėjusi vykdyti savo gyvenime aristokratiškus principus, įsigalėjusius anksčiau Lenkijoje. Iš tikrųjų,tokia ir buvo prasmė bajorų luomo reorganizacijos, Zigmanto Augusto sugalvotos unijai sustiprinti tarp Lenkijos ir Lietuvos.

Zigmanto Augusto reforma ėjo iš pat viršaus: jis pakeitė renkamuoju principu paveldimąjį principą, sutikdamas su lenkų noru, kad Lenkijos renkamas karalius būtų tuo pačiu didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu. Kai paskui buvo susirinkęs bendras lenkų ir lietuvių seimas, tiek karaliaus tiek ir didžiojo kunigaikščio valdžia pasirodė esanti pigus žaislas dviejų tautų diduomenės rankose. Griaudama didžiojo kunigaikščio valdžios pastovumo pagrindą Lietuvoje, šita reforma dar labiau silpnino karaliaus valdžią Lenkijoje, nes ji po to nebegalėjo jau rasti stipresnės atramos vyriausiosios lietuvių valdžios tvirtume.

Monarcho valdžia juo labiau susilpnėjo todėl, kad diduomenė įstengė palenkti valstybę į fiskalinį priklausomumą nuo savo reikalų. Suėmus į savo rankas įstatymų leidžiamąją valdžią, ji nesidrovėjo plėsti šita prasme savo teises bei privilegijas. Būdama visų pirma žemės savininkė, ji nesitenkina pavergusi ir pririšusi prie žemės valstiečius, buvusius pirmiau laisvais, bet dargi egoistinio išnaudojimo tikslais siaurina politines bei ekonomines teises miestelėnų, kurie vis dėlto ištesėjo apsaugoti savo asmeninę laisvę.

Taip dalykams susidėjus vyriausioji valdžia faktinai perėjo nuo monarcho į aristokratijos rankas. Aristokratinis parlamentarizmas būtų reiškęs anais laikais naują pažangos vyksnį, jei nebūtų išsiliejęs į žinomąjį lenkų savavaliavimą, tinkamai išreikštą posakiu liberum veto. Anų laikų didikai ne tik neribojamai viešpatavo savo valsčiuje, ne tik savo nuožiūra sprendė apie savo vergų gyvybę bei mirtį, bet dargi pačią valstybinę valdžią laikė gėrybe, tarnaujančia asmeniniams jų visų ir kiekvieno skyrium reikalams. Šitoks anarchistinis nusistatymas į valstybinę valdžią ilgainiui privedė prie to, jog imta rimtai ginti teisė daryti net tokių „konfederacijų", kurios ruošdavo tikras valstybines pervartas.

Drauge su politiniais lenkų įpročiais įsigali Lietuvoje ir jų reiškimosi lytys. Po Liublino Unijos lenkų kalba kaskart sėkmingiau lenktyniuojasi su baltarusių kalba, vartota Lietuvoje oficialiems tikslams, ir net 1698 metais laimi bendrą įsakymą, kuriuo ji skelbiama visų valstybinių įstaigų vartojamąja kalba.

Suprantamas savaime dalykas, kiek šitokia dalykų eiga turėjo pagilinti priešingumą tarp valdančiosios aristokratijos ir plačių lietuvių tautos masių. Sulig tuo, kaip Lietuvos Valstybė liko pavergta vieno diduomenės luomo reikalams, tarp jo ir Lietuvos liaudies nebeliko net to bendrumo, kurį sudaro, jei ne tautybė, tai bent bendras vienos valstybės reikalas. Pažeminta asmenine verguve, suvaržyta ekonomine našta, apleista kultūriniu atžvilgiu lietuvių liaudis tebeliko vis dėlto ištikima tautinėms savo tradicijoms tiek lytimi, tiek ir turiniu; ogi šitas ištikimumas kaip tik duodavo jai geriau nujausti tą nuotolį, kuris buvo susidaręs tarp jos ir valdomojo luomo ne tik tautiniu, bet ir socialiniu atžvilgiu. Taip tautinė lietuvių drama buvo pasiekusi didžiausios savo įtampos, po kurios turėjo ateit istorinis jos išsimezgimas.

Tautinė lenkų civilizacijos linkmė, priešinga pirmykščiam Rytų vyravimui Lietuvoje, buvo priešinga taip pat iš savo esmės Lietuvos Valstybės savitumui bei nepriklausomumui. Jos galutinis laimėjimas Lietuvoje turėjo dargi tą blogą pusę, kad, statydama šią pastarąją į principinį priešingumą Rytų pasauliui, ji darė dar smarkesnę kovą, kurią ji kovojo su rytų slavais, ir kurl iš pagrindo buvo ne kas kita, kaip lenkų ir rusų lenktyniavimas,

pasirinkęs Lietuvos Valstybę sykiu reiškimosi plotu ir pasmerkta iš anksto auka.

Sustiprindama unijos ryšius su Lietuva ir inkorporuodama sau mažarusiškas jos provincijas, Lenkija pasigaudavo naujų jėgų savo grumtynėms su Maskva. Įtraukta tokiu būdu į lenktyniavimosi kovą ir priversta stoti Lenkijos pusėje, Lietuva ėjo į pavojų pasidalyti savo sąjungininkės likimu, jei ši pastaroji būtų Maskvos įveikta.

Noroms nenoroms tarnaudama iš rytų pusės Lenkijos reikalams, Lietuva radosi, taip pat josios dėliai, pastatyta į netikrus santykius su germaniškuoju pasauliu. Kai suvienytomis dviejų valstybių pastangomis engiami teutonų ordinai turėjo atsisakyti nuo agresyvių savo užgaidų ir paskui reorganizuoti savo gyvavimo pamatus, lenkai ėmė rodyti Baltijos pajūryje niekuo tuomet nepateisinamo palankumo vokiškajam gaivalui. Šitokį nusistatymą pasisavino taip pat valdančiosios Lietuvos sferos, kurios tokiu būdu nustojo geros progos įvykdyti prieinamajame pajūryje didžiąsias savo krašto galimybes. Pagauta į lenkiškąjį „varžtą į Rytus" Lietuva pasirodė negalinti aprūpinti savo reikalų Baltijos pajūryje, nes nebuvo padaryta tinkamu momentu pastangų grąžinti tai, ką buvo jai išplėšę teutonų ordinai, ir kam ji turėjo neabejotinų teisių. Ogi tarp anų laikų uždavinių, kurie savaime siūlėsi Lietuvos vadovams, buvo visų pirma reikalas atvaduoti latvius nuo kardininkų atėjūnų jungo ir apsaugoti prūsus nuo galutinio nutautinimo, kurį sistemingai varė iš kitos pusės kryžininkai.

Išėjo, kad Lenkija, veržđamasi į Europos rytus, iš tikrųjų atkėlė jų vartus germanų pasauliui ir tokiu būdu padėjo jam dar labiau paplisti rytų linkui. Bet šitas pasaulis neišvengiamai turėjo susidurti pakeliui su suvienyta lenkų lietuvių respublika, ir panašiai, kaip kad kadaise lietuvių, baltarusių ir mažarusių valstybė pateko tarp Maskvos kūjo ir Lenkijos priekalo, taip dabar suvienyta lenkų lietuvių respublika radosi ilgainiui įsprausta tarp dviejų galybių, Prūsijos ir Rusijos, kuriomdviem buvo lemta vėliau iškelti naujoje lytyje senąjį Rytų ir Vakarų ginčą. Lenkija ir Maskva, stengdamiesi susispirti sprendžiamojoje kovoje, turėjo peržengti pirmykštės lietuvių valstybės ribas ir eiti imtynių jos teritorijoje; dabar Prūsija ir Rusija instinktyviai stengsis sugriauti užtvarą, kurią tarp jųdviejų buvo sudariusi suvienyta lenkų ir lietuvių respublika, ir tai jodviem pasiseks todėl, kad ši pastaroji bus savo viduje nustojusi deramos pusiausvyros.

Tuo pat laiku, kai iš dviejų priešingų pusių didėjo dvi gresianti galybi, suvienytos respublikos pajėgos mažėjo dėl tos vidaus suirutės, kuri kilo iš anarchistiškojo įsigalėjusios aristokratijos nusistatymo. Vyriausioji valdžia tarsi žaislas pereidavo iš vienų rankų į kitas, ir šiaipjau valstybė teliko įrankiu vieno luo-

mo užgaidoms, tuo tarpu kai kaimynų kraštuose tarpstąs absoliutizmas stiprino ir telkė vienose rankose valstybinę valdžią, prieš kurią visi visuomenės luomai turėjo lenktis, mažiau ar daugiau tarnaudami jos reikalams.

Politinės bei socialinės pusiausvyros suirimas neilgai trukus pasireiškė taip pat ekonominėmis išdavomis: žemės savininkai drauge su politine valdžia palenkė savo naudai didžiausius krašto resursus ir, sąmoningai šalindami įstatymų leidimo priemonėmis visokią konkurenciją, suardė miestų prekybą ir pramonę. Kaimynų kraštuose tuo tarpu dalykai ėjo priešingu krypsniu: nežiūrint kapitalų stokos, valstybinė valdžia sugebėjo šiaip ar taip apsaugoti miestų gyvenimą nuo žemvaldžių egoistiškų užgaidų, kad ir nenustodavo labiausiai jais remtis; ji leido tokiu būdu susidaryti vadinamajam „trečiajam luomui", kuris turėjo naujausiais laikais atlikti svarbią rolę teisėtos valstybės išsivystymui.

Taip dalykams susidėjus nėra ko stebėtis, kad lenkų lietuvių respublika galų gale negalėjo atsilaikyti prieš savo kaimynus, kurie sąmoningai buvo pasiryžę išnaudoti jos silpnybes savo užkariaujamiesiems tikslams, — ir sugriuvo po jų smūgiais XVIII-jo štm. gale.

Didžiai reikšmingas yra faktas, jog suvienytos lenkų lietuvių respublikos žlugimas yra mažne sutapęs su lietuvių valstybės sutirpimu pačios respublikos viduje: 3-sios gegužės m. d. konstitucija, kuri buvo pavėluotu bandymu atitaisyti kai kurias katastrofinės istorijos paklaidas, atžvilgiu į Lietuvą tačiau padarė galutinę išvadą iš nelemtosios Liublino Unijos, statydama ją į padėtį vienos iš provincijų jau vientisos lenkų karalijos. Iš tikrųjų buvo tai taikymas visai Lietuvos Valstybei išdavų tos evoliucijos, kurią išgyveno sulenkėjęs Lietuvos valdantysis luomas; o tai rodėsi taip naturalu ir teisėta luomui, kuris savo reikalus indentifikavo su visos valstybės reikalais.

Tokiu būdu lenkų įtaka pasikniso iš pradžios po tautine valdančiojo luomo sąmone, o paskui, tuo naudodamasi, pastūmė visą Lietuvos Valstybę į nelemtą galą, kurį buvo paruošusi vienašališka lenkų politika. Kol lietuvių tauta reikšdavo suvienytoje respublikoje savo dvasios tamprumą, galutinės katastrofos pavojus negalėjo pagaminti sprendžiamųjų išdavų, bet kaip tik tautinė lietuvių dvasia liko griežtai įveikta lenkų tendencijomis, galutinė katastrofa tapo neišvengiama. Iš čia matyti, kad Lietuvos Valstybės nepriklausomumas buvo ne tik sąlyga deramam lietuvių tautos išsivystymui, bet dargi svarbus pusiausvyros veiksnys visoje suvienytoje respublikoje. Todėl lietuvių valstybės žlugimas buvo sykiu katastrofingas ir lenkų valstybei.

B. Intelektualinė Lietuvos kultūra antrojoje gadynėje.

1. Pasireiškimas tautinėje lietuvių dvasioje palinkimo prie dviejų civilizacijų, Rytų ir Vakarų, sintezės. — 2. Šitos gadynės švietimas ir tautiniai lietuvių reikalai. — 3. Mickevičius, kaipo tautinės lietuvių idėjos reiškėjas antrojoje gadynėje.

Vyksmas, ėjęs valdančiajame Lietuvos luome, privedė senąją lietuvių valstybę prie galutinio suirimo. Tačiau tai dar nereiškia, kad antrojoje lietuvių istorijos gadynėje tautinė jų dvasia negautų progos šiokioje ar tokioje lytyje išeiti aikštėn. Būtent, šita gadynė susilaukė Lietuvoje aukštesnės intelektualinės kultūros, kuri, kad ir buvo svetima lietuvių tautai savo lytimis, vis dėlto gana gerai atliepė pagrindinei tautinės jos dvasios linkmei. Šituo atžvilgiu tarp kitko reikšmingas yra faktas, kad kaip tik šitoje gadynėje (1595) Lietuvos Valstybės teritorijoje (Lietuvių Brastoje) įvyko dviejų tikybų, rytų ir vakarų, unija. Kad šitame įvykyje ir nelengva būtų susekti tiesioginė tautinės lietuvių dvasios veikmė, tačiau savo esme jis gerai sutarė su pagrindiniu lietuvių tautos nusistatymu ir todėl, kuomažiausia, turi šiam pastarajam simbolinės reikšmės.

Skaudūs antrosios gadynės įvykiai, kilę iš suirimo visuomenės gyvenime pusiausvyros tarp aktyvaus vakarų individualizmo ir pasyvaus Rytų nuolankumo, paspyrė šviesesnes šios gadynės dvasias ieškoti naujo šitų dviejų principų suderinimo jei ne gyvenimo praktikoje, tai bent intelektualinėje kultūroje. Šitaip dviejų civilizacijų sintezės problema įgijo naujos plotmės ir apsivilko naujomis lytimis.

Panašiai, kaip vedamieji pirmykščio lietuvių istorijos krypsnio siūlai buvo suėję „Lietuvos Statute", tarsi simbolingame paveiksle, taip dabar vienas žmogus atvaizduoja savyje naują tautinės dvasios pakraipą ir patiekia jai skaidriausios išraiškos tuo metu, kai Vakarų principai džiaugiasi Lietuvoje savo laimėjimu. Tikras genijus, šis likimo parinktasis yra sykiu savo gadynės ir visuotinės žmogaus dvasios reiškėjas: tai Adomas Mickevičius.

Dar viena analogija. Panašiai, kaip „Lietuvos Statutas" liko reikšmingu simboliu gadynei, kuri buvo, jo kūrimo laiku, jau besibaigianti, taip ir dabar antrosios gadynės reiškėjas suteikė šiai pastarajai monumentalinės išraiškos kaip tik tuo metu, kai ji buvo palinkusi į savo amžiaus galą: būtent, intelektualinės lietuvių evoliucijos išdavos teigavo tikslios bei apčiuopiamos lyties vien tada, kai Vakarų principų viešpatavimui Lietuvoje ėmė grėsti mirtinas pavojus. Tai įvyko, jau sugriuvus lenkų lietuvių respublikai, pirmojoje XIX-ojo štm. pusėje, kai Lietuvos sostinė Vilnius įgijo „Šiaurės Atėnų" pravardę. Istorinis lietuvių ir lenkų bendradarbiavimas turėjo dabar atnešti savų vaisių,

bet sykiu buvo tai jau laikas, kuomet Lietuva iš naujo suėjo į liesmą su rusų kultūra.

Kiekviename sintezės darbe esama intensyvios kūrybos židinio. Vilnius, buvęs anais laikais šitokiuo židiniu, pralenkė savo dvasinės kūrybos įtampa bei pločiu didžiuosius lenkų miestus ir parūpino lenkų naudai tokių intelektualinių ir dorinių turtų, kurie pasidarė paskui vertingiausiais jų kultūros pagrindais. Mickevičius, kurio genijus yra iš tikrųjų lietuviškosios dvasiss žiedas, yra iki šiai dienai skaidriausioji žvaigždė jų civilizacijoje. Kaip kadaise, Jogailos laikais, materialinė Lietuvos evoliucija tapo pagrindu lenkų galybei, taip paskui dvasinė lietuvių evoliucija, kurios baigiamąja grandimi buvo Mickevičius, padėjo lenkams pakelti dvasinę jų kultūrą į tokį lygį, kurio jie vieni, nepadedami iš šalies, nebūtų galėję pasiekti. Dargi pažymėtina, kad tarp Jogailos ir Mickevičiaus žygių, ugdžiusių lenkų tautą, būta dar vieno lietuvio — didžiojo Kastiuškos, kurio dvasios žygiu lenkų tauta buvo atlenkta nuo jėgos prie dvasios kulto.

Tarp veiksnių, pakreipusių intelektualinę lietuvių evoliuciją į lenkų kultūrą, buvo, šalia diduomenės asimiliacijos, dargi švietimo darbas, vengęs lietuvių kalbos vartojimo. Tiesa, po Liublino Unijos sąryšyje su religiniu judėjimu, kurį buvo sužadinęs protestanizmas, buvo daryta bandymų išspręsti teisingai bei nuosekliai tautinės lietuvių kalbos problemą; tačiau laiko dvasia ir istorinė einamos gadynės inercija pasirodė stipresnės už išmintingumo balsą. Praskambėjo taip pat balsu šaukiančiu dykumoje ir kanauninko Daukšos įspėjimas, anot kurio kalbos žlugimas reiškia tautai nustojimą gyvybės bei garbės. Daukša iš tikro buvo pranašas. Kai, trimis šimtmečiais vėliau, susipratę lietuviai buvo panūdę grąžinti lietuvių tautai teisę į „gyvybę bei garbę", jie turėjo prabilti į jos liaudį viena bendra kalba, anksčiau šviesuomenės nelemtai paniekinta. Bet, kol tai įvyko, istorija ėjo savo pradėta vaga.

Jėzuitai, kurie iš pradžios labai sėkmingai konkuravo su protestantizmo reiškėjais tautinėje Lietuvos dirvoje, nurimo ir pasileido bendra Lietuvos gyvenimo tėkme, kaip tik idėjiniai jų priešininkai liko galutinai įveikti. Nuo to laiko švietimo darbas, išbuvęs beveik išimtinai jų rankose dar arti dviejų šimtmečių, nebuvo patiekęs ypatingų vaisių ir laimėjimų; atskirai tariant, nebuvo taip pat pasižymėjusi niekuo ypatingu ir jų vedama Vilniaus Akademija. Užtat panaikinimas jėzuitų ordeno 1773 metais buvo sutapęs suvienytoje lenkų lietuvių respublikoje su pakilusia reformų dvasia, sužadinta pirmojo jos dalijimo aktu. Edukacinė Komisija, padėjusi ranką ant turtų, jėzuitų sukrautų, vykdo Lenkijoje ir Lietuvoje plačiai ir drąsiai sumestą planą švietimui sureformuoti. Ištisas mokyklų tinklas apdengia dabar tiek Lenkiją, tiek Lietuvą ir apima platesnius visuomenės sluoks-

nius. Švietimo sistema liko net dabar iškelta į tokį lygį, kuris nebuvo dar pasiektas kur kitur Europoje.

Tačiau, kiek dalykas liečia Lietuvą, šitos reformos privalo būti įvairiai vertinamos pagal tai, kuriuo atžvilgiu jos tiriamos — kultūriniu ar grynai tautiniu. Yra neabejotina, kad Edukacinė Komisija įstengė žymiai pakelti Lietuvoje intelektualinę kultūrą; bet, dėdama savo veikimo pamatan evoliuciją, įvykusią valdančiajame luome, ji drauge su švietimu gilino platesnėse Lietuvos gyventojų masėse denacionalizaciją, kuri anksčiau buvo palietusi vien aukščiausius visuomenės sluoksnius. Tokiu būdu smulkūs bajorai ir miestelėnai buvo palenkti nutautimo inercijai, ėjusiai lenkų kultūros naudai. Dalykas nepakitėjo ir tada, kai, suvienytai lietuvių lenkų respublikai žlugus, Edukacinės Komisijos darbas pateko į rankas sumanaus kunigaikščio Čartoryskio, kuris Aleksandro I-jo palankumu buvo paskirtas Vilniaus Universiteto apygardos globėju: lietuvių protinimasis nepaliaujamai ėjo paakiui ir patys lietuviai vis labiau įsitraukdavo į kultūrinę kūrybą, besireiškiančią tautinėmis lenkų lytimis.

1803 metais Vilniaus Akademija virto universitetu, kuris, besinaudodamas plačiu autonomingumu, ėmė greitu laiku klestėti ir tapo iš tikrųjų lenkiškai lietuviškojo šviesingumo centru antroje Lietuvos istorijos gadynėje. Kiek čia buvo pasireiškusios intelektualinės lietuvių pajėgos, liudija žinomas lenkų kritikas P. Chmielowski's. „Veikiai pasirodė, sako jisai, jog lietuviams trūko gero vadovavimo, kad jų dvasia gražiai pražydėtų ir apreikštų savo galybę. Visos pajėgos, kurios anksčiau glūdėjo paslėptos dvasios gelmėse, aktyviai pasireiškė aikštėn, kai jas ėmė veikti išmintingo švietimo spinduliai, — ir dargi taip, kad laikotarpyje nuo 1815 iki 1822 m. intelektualinis gyvenimas pasidarė Vilniuje tampresniu nekaip Varšuvoje. Ir ne tik mokslas turėjo naudos iš šito vykusiai vedamo švietimo; poetinė kūryba liko smarkiai paskatinta bendru susirūpinimu dvasios reikalais. Lietuva pagamino šituo laiku daugiau poetų, kaip kad b e t k u r i k i t a[1]) Lenkijos dalis."

Kad Vilniaus šviesingumas ir apsivilko lytimis, kurių buvo patiekusi aristokratinės evoliucijos gadynė, vis dėlto jame rado atspindžių bei atgarsių visuotinis anų laikų šviesingumas, kuris drauge su savimi buvo atnešęs į šį pasaulį ryškesnių demokratizmo idėjų. Todėl šiaip ar taip ir Vilniaus šviesingumui negalėjo likti svetimais laiko įbalsiai. Tiek tarp Vilniaus universiteto profesorių, tiek ir tarp studentų vis labiau ėmė reikštis, ypač sąryšyje su romantizmo pakraipa, gyvesnis domėjimasis liaudies

[1]) Vertėjo pabraukta. — Plg. Piotr Chmielowski. A d a m M i c k i e w i c z, I t. 8 p. Warszawa 1898. Kadangi duodamos čia ištraukos vertimas daromas šitą kartą pagal prancūziškąjį vertimą, tai šis vertimas ne tiek turiniu, kiek sakiniais galėjo nutolti nuo originalo. A u t o r i u s.

reikalais, kas buvo lygu tuomet domėjimuisi lietuvybe. Tarp kitko S. Stanevičius renka lietuvių dainas; Danilavičius tyrinėja lietuvių teisę; J. Jaroševičius bando pirmas užbrėžti bendrąjį Lietuvos kultūrinio gyvenimo paveikslą. Vienu laiku tarp Vilniaus Universiteto studentų bręsta būsimieji tautinio Lietuvos atgimimo darbininkai, kaip antai: S. Daukantas ir M. Valančius.

Tokiu būdu, pagal laiko reikalavimus, Vilniaus Universitetas linkdavo į demokratinį bei tautinį krypsnį, bet kaip tik tuo momentu, kai jis rodėsi besiruošiąs suteikti šitai linkmei konkrečių bei savitų lyčių, jo veikimas buvo staiga pakirstas rusų valdžios ir netrukus galutinai panaikintas 1840 m. Tuo tarpu, jei Vilniaus Universitetui nebuvo leista pradėti naujos gadynės tautiniame Lietuvos gyvenime, tai jam vis dėlto pasisekė suglausti krūvon ir apreikšti viešumai išdavas, kurių buvo lietuvių pasiekta lenkų politinės bei kultūrinės persvaros gadynėje. Šituo atžvilgiu reikšmingiausiu asmenimi, kaip priminta, buvo Mickevičius, šito universiteto auklėtinis; apie jį tad dera pasakyti keletas žodžių daugiau.

Nesunku pastebėti, jog tarp visos Lietuvos ir Mickevičiaus likimo yra simboliškos analogijos. Kaip kad Lietuva yra neįvykdytų istorinių galimybių šalis, taip jisai yra neįvykdytų asmeninių galimybių genijus. Arturas Górski's gražiai aprašo šitą dramišką jo likimo pusę. „Praėjo pusė šimtmečio, sako jisai, kaip mirė Mickevičius. Jis mirė toli nuo Lietuvos, svetimoje šalyje, mažne prie Respublikos ribų. Gyvenimas jam atsakydavo viso to, ko jis labiausiai geidė, ir taip nuo pradžios iki galo. Atėjūnas pavarė jį iš gimtosios žemelės. Jis mylėjo moterį, kuri teko kam kitam. Laisvos dvasios žmogus, gimęs laisvei, jis mirė turėdamas prieš akis verguvę, ir pastangos, kurių jis darydavo per ištisą savo gyvenimą, liko bergždžios. Bažnyčios sūnus, kryžiaus žygininkas, jis pasidarė bažnytinės cenzūros auka ir matė savo knygas indekso eilėse. Poetas iš Dievo malonės, žmogus, kuris dėjo įkvėpimą į savo gyvenimo pagrindą, jis paaukojo poeziją žodžiui, žodį — veiksmui ir pagaliau atsidėjo apaštalavimui, neparašęs niekuomet „savos knygos". Jis buvo turėjęs žygininko instinktą, kuris stūmė jį į kovą su gyvenimo realizmu, ir jis turėjo savo gyvenimo pabaigoje nuvargusiomis akimis regėti liūdną jo laikų pasaulio realybę, kuri prieštaravo gražiausioms jo svajonėms. Skirtas Olimpui, jis tačiau atsigręžė nuo dievų rimties ir tapo žemės karžygiu".[1])

Dramiškas Mickevičiaus likimas iš tikrųjų yra atskira iliustracija antrosios gadynės Lietuvai: lenkiškosios įtakos laimėjimai, privedę Lietuvą prie tragiško galo, suardė taip pat Mic-

[1] A. Górski. Monsalwat, 4 p. Kraków 1908.

kevičiaus gyvenimą, kadangi jis buvo bandęs padaryti nuoseklių metafizinių išvadų iš l i b e r u m v e t o, tapusios gadynės įbalsiu.

Šis istorinis įbalsis, pareikalavęs sau „sielų valdžios" Mickevičiaus „Improvizacijoje", apsipavidalino galop pas pastarąjį mesianistiškuoju prometėjizmu, kuris tegalėjo nuvesti lietuviškąjį Prometėjų ne į Golgotos kalną, bet į Kaukazo uolas, kur pasišventimo auka neliko apvainikuota garbinguoju Prisikėlimu iš numirusiųjų...

Kad Mickevičiaus likime ir pasireiškė tragiška vienašališkosios lenkų kultūros persvara, vis dėlto, būdamas savo tautos sūnus ir ištisos jos istorijos padaras, jis jungė savo dvasioje bei kūryboje dviejų priešingų civilizacijų pradus. Minėtas A. Górski's, priėjęs savo veikale, įvardytame „Monsalwat", arti prie Mickevičiaus dvasios problemos, iškelia aikštėn kovą, kurią kovojo genijaus sieloje puikus Vakarų Prometėjus su nuolankiu Rytų Jobu. Šita dviejų žmonių kova vienoje sieloje iš tikro yra reikšminga Mickevičiui, kaipo savo gadynės reiškėjui. Jo sielos gelmėse visuomet buvo gyvas instinktas, kuris liepė jam laikyti idealu Rytų ir Vakarų pusiausvyrą ir jųdviejų civilizacijų sintezę; ir sykiu vidaus balsas jam sakė, jog šitam idealui tarnauti yra pašaukta lietuvių tauta.

Kalbėdamas, kad ir netiesioginiu būdu, apie savo genijaus užsimojimą, Mickevičius keletą kartų primena, jog jis siekia vienu žygiu Rytus ir Vakarus. Konrado lūpomis jis sako, pavyzdžiui, „Improvizacijoje":

> Turiu, turiu tuodu sparnu;
> Gana man jų: išplėsiu juos nuo rytų ligi vakarų
> Kairiuoju — praeitin, ateitin — dešiniuoju trenksiu.[1])

Ir šitą universalizmo dovaną jis laiko ne vien savo asmens, bet ir visos lietuvių tautos savybe. Pavyzdžiui, savo kurse, skaitytame Paryžiuje, jis skelbė, jog „lietuvių tauta laiko savo rankose raktą nuo visų slaviškųjų problemų,"[2]) nežiūrint to, kad ji neturinti tautinio susipratimo ir nereiškianti jo savo kalba.

Šita prasme ir pats Mickevičius dera laikyti lietuviu, kad jis ir buvo pasisavinęs tas dvasinės kultūros lytis, kurios buvo padaras tautinės ir intelektualinės evoliucijos, įvykusios aukštesniuose Lietuvos visuomenės sluoksniuose. Viename laiške Towiański'ui Mickevičius, turėdamas galvoje tautines lietuvių dainas, skiria jose gaidą ir žodžius, ir prideda, jog patys žodžiai yra laiko padaras. Savo gyvenimo veikalui Mickevičius pasiėmė iš

---

[1]) M. B-kos atpasakojimas knygoje „I š A d o m o M i c k e v i č i a u s R a š t ų", mokykloms M. Biržiškos parinktų, 153 p., Vilnius 1919.

[2]) „Le peuple lithuanien tient la clef de toutes les questions slaves". Adam Mickiewicz. M y t h o l o g i e l i t h u a n i e n n e, knygoje „L e s S l a v e s", 129 p., Paris 1914.

tautinės lietuvių dvasios pagrindinę gaidą, bet žodžius jai pritaikė tuos, kurių jam buvo patiekę paskutiniai Lietuvos istorijos šimtmečiai.

Apskritai reik pripažinti, jog Mickevičiaus asmenyje ryškiausiai ir dargi geriausiąja prasme apsireiškė visa antrosios gadynės dvasia, su jos ypatybėmis ir su jos paklaidomis. Mickevičius tai gyvas paminklas, pastatytas ant ribų dviejų gadynių: jis tarsi ramus saulėleidis melancholiškais spinduliais lydi nykstančią dieną ir žadina pasitikėjimą ateisiančiu rytojumi.

Savo paskutiniame dideliame veikale, įvardintame „Pan Tadeusz", kur aprašinėjama 1812 m. Lietuva, Mickevičius nesigaili nei žmonėms nei daiktams epiteto „paskutinis" ir tuo tarsi atsisveikina su tuo, kas dingsta praeityje.

Mickevičiaus didybė yra dargi tame, kad jis būdamas vienos gadynės reiškėjas, sykiu sukaupė savyje visus reikiamus elementus būsimajai gadynei, arba tautiniam lietuvių atgimimui. Jame faktinai įvyksta logiškas žengimas nuo Lietuvos istorijos antitezės prie jos sintezės. Jo aiškiai reginti dvasia įžvelgė net ateities linkmę ir privertė jį pareikšti apie Lietuvių tautą, jog „yra tai viena iš tautų, tebeliekančių l a u k i m o stovyje".[1]) Ir ateitis iš tikro pateisino šitą jo pasakymą: Mickevičiaus laikais Lietuva laukė savo atgimimo.[2])

III. Sintezė.

TAUTINIS LIETUVOS ATGIMIMAS IR JO IDEALAS:

D e r i n i m a s d v i e j ų p a s a u l i ų p r a d ų t a u t i n ė s l i e t u v i ų c i v i l i z a c i j o s l y t y s e.

1. Demokratizmas ir tautinis lietuvių atgimimas. — 2. Dvi pagrindinės sąlygos pilnutiniam lietuvių tautos gyvavimui: iš vidaus — rusų ir lenkų civilizacijos pusiausvyra, įvykdyta jų dviejų įtakos sutapdymu į vieną lietuviškąją visumą; iš lauko pusės — rusų ir vokiečių galybės pusiausvyra, palaikoma Lietuvos plote neutralizacijos laidais. — 3. Tautinis lietuvių idealas: pilnutinė dviejų civilizacijų, Rytų ir Vakarų, sintezė tautinės lietuvių individualybės lytyse.

Demokratinis dvelkimas, kilęs XVIII-ojo štm. pabaigoje Prancūzijoje ir stiprėjęs Europoje per visą XIX-ąjį štm., nepraėjo ir Lietuvai be svarbių atmainų: jisai, tikrai sakant, sužadino

---

[1]) „Ce peuple donc est un de ceux qui restent dans l'a t t e n t e", A. Mickiewicz. M y t h o l o g i e l i t h u a n i e n n e, knygoje „L e s S l a v e s", 131 p., Paris 1914.

[2]) Mickevičiaus gyvenimo bei kūrybos santykiavimas su tautinės lietuvių kultūros vyksmu sudaro įdomią problemą, iki šiolei dar neištirtą bent kiek giliau. Besitenkindamas čia vien keliais nurodymais iš šitos srities, autorius tikisi progai pasitaikius prie jos sugrįžti ir smulkiau ją patyrinėti. A u t o r i u s.

tautinį lietuvių susipratimą ir padėjo lietuvių tautai veikti tą pavojingą sniūdurį, nuo kurio ji buvo jau bežlunganti. Kaip sakyta, aristokratizacijos vyksmas buvo pagimdęs gilų skilimą lietuvių tautos viduje ir pagaliau suardė Lietuvos Valstybę; todėl tik besidemokratizuodama ji tegalėjo vėl susivisybinti ir atgauti savo nepriklausomumą. Tiesa, ji nepajėgė ir dar nebepajėgia vienu žygiu grąžinti tai, kas buvo pralaimėta ištisų šimtmečių bėgyje. Jai net ne iš karto pasisekė sustabdyti ardomąją senųjų tradicijų inerciją; bet vis dėlto naujo gyvenimo krypsnis buvo demokratinės dalykų eigos nustatytas ir turėjo anksčiau ar vėliau laimėti.

Lietuvos demokratizacijoje galima įžiūrėti trys vyksniai, pagal kuriuos lietuvių tautos buvo pažangiai atpalaiduojama nuo senųjų tradicijų ir sąmoningai nusistatoma tautiniu atžvilgiu. Po lenkų lietuvių Valstybės padalijimo iki sukilimui 1830 m. Lietuvos visuomenės gyvenime vyrauja dar senosios aristokratinės idėjos. Aukštesni visuomenės sluoksniai, netekę atramos savoje valstybėje, ėmė net dabar sąmoningai orientuotis lenkų tautybe, tikėdamiesi drauge su lenkais iškovoti sau bendrąją laisvę. Šita pakraipa ir buvo vedamas 1830 metų sukilimas. Jo nepasisekimas iš esmės buvo pasmerkimu jo vadovams, nemokėjusiems organizuoti tautinio judėjimo ant platesnių pamatų ir patraukti į jį gausingesnių kovotojų iš liaudies.

Nepasisekimo sukeltas apsivylimas sužadino savo ruožtu reakciją prieš tuos tradicinius veiksnius, kurie buvo nepasisekimo kaltininkai. Tarp kadaise vadovaujančių luomų ima dabar tai čia tai ten reikštis palinkimas prisiartinti prie liaudies ir su jąja arčiau susigyventi. Iš tikrųjų, buvo tai tautiniam lietuvių atgimimui ruošiamasis periodas, kai šviesuomenėje vis labiau augo susidomėjimas lietuvių kalba ir šiaip jau liaudies kultūra.

Ryškiausiais šito ruošiamojo periodo veikėjais reik laikyti istorikas S. Daukantas, vyskupas M. Valančius ir popularizatorius V. Ivinskis. Tautinio lietuvių atgimimo naudai dirbo ir tokie rašytojai, kurie, kad ir rašė lenkiškai, tačiau kėlė Lietuvos ir lietuvių tautybės meilę, kaip antai, nebekalbant jau apie Mickevičių, — istorikas T. Norbutas, rašytojas I. J. Kraszewski's ir poetas V. Kondratavičius.

Vis dėlto iki 1863 m. sukilimo ir baudžiavos panaikinimo Lietuvos demokratizacija tebuvo vykdoma vien romantinio idealizmo įbalsiais, kurie nerasdavo dar tvirtos atramos realiuose visuomeninio gyvenimo veiksniuose. Tokiu realiu veiksniu tapo dabar atvaduotas nuo baudžiavos valstiečių luomas, kuris sulig asmens laisve turėjo taip pat apreikšti tautinį savo veidą. Tai ypač pasidarė žymu dviem dešimtim metų praėjus nuo baudžiavos panaikinimo, kai buvo jau paūgėjusi pirma laisvoji lietuvių karta, sykiu su kuria aušo visuomeniniame lietuvių gyvenime naujosios gadynės „Aušra“. Tautinio atgimimo logika pasirodė

dabar stipresnė už rusų persekiojimus, kuriais stengtasi užstelbti lietuvių tautos susipratimas.

1905 m. revoliucija atneša Lietuvai naują demokratizmo principų laimėjimą, o drauge su juo ir tautinio judėjimo pagilinimą. Nuo šito laiko, galima sakyti, demokratinės idėjos įgauna jaunojoje Lietuvos visuomenėje sprendžiamosios persvaros ir tuo pačiu nustumia iš istorijos priešakio aristokratiškai nusistačiusius tradicinius elementus, kurie jau 1905 m. revoliucijoje tikrai sakant neberado sau vietos.

Tautinis lietuvių atgimimas nuo pat pradžios buvo turėjęs trejopo protesto prasmės: jis iš savo esmės protestavo, pirma, prieš rusinamąją valdžios politiką, antra, — prieš lenkų pretenzijas, ir, trečia, — prieš tradicinį aristokratų nusistatymą. Atgimstančioji Lietuva davė savo atsakymą į rusų ir lenkų lenktyniavimąsi, kurio objektu ji buvo tapusi: ji nenorinti būti nei rusiška, nei lenkiška; ji geidžianti pasilikti savimi, ir štai kodėl ji atsisakanti pripažinti savo vadais tuos, kurie yra ją privedę prie bedugnės krašto.

Lietuvių tauta pagaliau instinktyviai suvokė, jog, norėdama gyvuoti, ji privalo atitaisyti, kiek tai leidžia padaryti naujos gyvenimo aplinkybės, senąsias paklaidas ir atgauti tai, kas nebuvo dar galutinai pralaimėta, ir jog šitas atgimimo bei atstatymo uždavinys privalu vykdyti kultūriniu darbu tiek krašto viduje, tiek ir išviršinėje politikoje.

Visų pirma, demokratizacijos vyksmas iškėlė Lietuvoje klausimą apie normalų šviesuomenės ir liaudies bendradarbiavimą, kas tautiniame lietuvių atgimime įgijo ypatingos svarbos atsižvelgiant į nelemtą istorinį skilimą, kuris buvo tapęs pagrindu visoms Lietuvos nelaimėms. Tautinis atgimimas turėjo tinkamai išspręsti šitą klausimą, nustatydamas sutartinę tarp sutelktinio liaudies veikimo ir individualinių inteligentijos pastangų.

Nepaisant ypatingai sunkių gyvenimo aplinkybių Lietuvos liaudis visuomet vykdė ir dabar tebevykdo tautinį savo uždavinį, kurdama ir palaikydama grendžiamąsias lietuvių kultūros lytis. Šviesuomenės per ištisus šimtmečius nepadedama, ji įprato net daugiau reikšti savos iniciatyvos, kaip kad esti paprastose aplinkybėse. Iš čia eina platus ir laisvas nuo varžančių tradicijų liaudies užsimojimas kultūrinėje kūryboje ir nepaprastai smarkus jos veržimasis į mokslą.

Savo ruožtu, išaugę šitoje gaivinančioje liaudies kultūros atmosferoje atgimimo inteligentai puikiai suprato savo uždavinį sukurti naują intelektualinę kultūrą, kuri apvainikuotų liaudies kultūrą ir atitiktų tautinės lietuvių individualybės reikalavimus. Jie, visų pirma, laiko sau prievole pasilikti artimiausiame kontakte su liaudimi ir vengti paklaidų, kuriose buvo paskendusi senoji inteligentija. Istorinis praeities patyrimas įtikrino juos, jog vien tada tegali būti normalaus liaudies ir šviesuomenės

bendradarbiavimo, kai šita pastaroji vadovaujasi savo santykiuose su pirmąja demokratiniais principais ir kai, plačiai tariant, individo ir visuomenės santykių problema randa praktikoje teisingą išsprendimą.

Būtent, savo praeityje lietuvių tauta yra buvusi dviejų klaidingų krypsnių auka: pačioje savo istorijos pradžioje sulig tuo, kaip visuomenėje laikė persvarą pirmykštės Rytų tradicijos, visuomenė paglemždavo asmenį; užtat vėliau, Vakarų persvaros gadynėje, asmuo paveržė visuomenę savo reikalams. Tautinis lietuvių atgimimas tuo pačiu, kad jis ėjo viena vaga su demokratizacijos vyksmu, turėjo nustatyti normalią visuomenės ir asmens pusiausvyrą.

Paprastai, kai visuomenė įgauna pirmenybės, o ne asmuo, apsireiškia linkmė į socializmą; ir, atvirkščiai, ten, kur įgauna pirmenybės asmuo, o ne visuomenė, turime individualizmo apraišką. Pirmuoju atveju pavyzdžiu gali būti Rusija, antruoju — Lenkija. Demokratinis Lietuvos nusistatymas, tapęs istorinės jos evoliucijos būtinybe, padarė tai, kad ji neapreiškia nei kraštutinių socialistinių tendencijų, kaip kad yra Rusijoje, — nei kraštutinės linkmės į individualizmą, kaip kad yra Lenkijoje. Tokiu būdu liaudies kultūros ir intelektualinės inteligentų kultūros sutarimas, pereidamas į visuomininio gyvenimo sritį, reiškiasi socialiniu ir individualiniu principų sinteze.

Didesnė, negu pas kaimynus, pusiausvyra savitarpiniuose visuomenės ir asmens santykiuose tėra vienu tik punktu tos Rytų ir Vakarų pradų sintezės, į kurią neša Lietuvą istorinis dalykų bėgis. Kaip jau žinoma, įvairiais laikotarpiais Lietuva gyveno rusiškosios, paskui — lenkiškosios kultūros įtakoje. Kad šitų svetimų įtakų politinės išdavos ir buvo lietuvių tautai labai skaudžios, tai anaiptol nereiškia, jog, besigydant nuo jų, reikėtų griežtai ir stačiokiškai atsisakyti ir nuo tų kultūrinių laimėjimų, kurie buvo krašto pasiekti po jų vėliavomis. Visiems susipratusiems šviesuoliams lietuviams, kurie iki šiolei dažniausiai brendo ir lavinosi tiek lenkų, tiek rusų kultūros įtakoje, yra tautinė priedermė atsipalaiduoti nuo svetimų lyčių neatsisakant nuo to, ko visuotinio ir teigiamo turi pats svetimos kultūros turinys. Kitaip tariant, privalu sutapdyti skirtingi lenkų ir rusų kultūros elementai į vieną organišką visumą, vadinasi, į naują tautinę sintezę.

Piršdami Lietuvai išbaigti šitaip istorinę ir kultūrinę savo evoliuciją, mes tikimės besivadovaują ne vien idealiniu pamėgimu, bet taip pat tikru reikalu, nes lietuvių tautai, mūsų supratimu, nėra kitokios išeities norint apsiginti nuo ardomosios svetimų įtakų veikmės, kuri gresia tautinei jos pilnatvei. Visų pirma, šitokis istorinio palikimo likvidavimas vieną kartą ant visados atimtų pagrindą Rusijos ir Lenkijos užgaidoms užgrobti Lietuvą kultūrinio laimėjimo motyvais. Be to, sintetinis rusų

ir lenkų įtakų įveikimas padarytų šitas įtakas nepajėgiančias įsigyti skyrium pavojingos persvaros Lietuvos gyvenime. Pagaliau, kalbama tautinė sintezė palengvintų grįžti į tautinę vagą visiems tiems, kurie yra pasidavę vienos kartos svetimos kultūros įtakai.

Apie pastarąjį dalyką dera pasakyti atskirai dar keletas žodžių. Mes suprantame gerai, kad nevalia daryti jokios išviršinės prievartos asmeniui, kai jis renkasi tokią ar kitokią tautybę, nes kiekvienas asmuo turi naudotis laisve savo dorinių ir prigimtųjų teisių bei prievolių vykdyme. Todėl lietuvių tauta negali vartoti prievartos priemonių, norėdama paskatinti sulenkėjusius Lietuvos elementus grįžti į prigimtąją savo tautybę. Užtat ji privalo taip vesti kultūrinę savo akciją, ir vykdyti tokias kultūrinio gyvenimo sąlygas, kad šitie elementai jaustų iš vidaus reikalą išeiti iš izoliavimosi stovio ir bendradarbiauti kūrime tautinės sintezės, į kurią jie galėtų prisidėti savo prityrimu, įgytu klajojimų laikais. Jie turi įsitikrinti, kad jie gali rasti pilnutinėje tautinėje sintezėje daugiau kultūrinių vertybių, nekaip jie galėtų tikėtis iš svetimųjų. Tuomet ir lietuvių tauta negalėtų laikyti bergždžiais istorinius savo vaikų paklydimus ir užleistų jiems garbingą vietą savo tarpe.

Žiūrint politinės nuošalio konjunktūros, galima pastebėti, jog normalus Lietuvos gyvenimas bei plėtojimasis tegalimas vien tada, kai išlaikoma pusiausvyra tarp Vokios ir Rusijos, kiek ekonominiai ir politiniai šitų dviejų galybių reikalai susiduria Lietuvos teritorijoje. Nei žiaurus lenktyniavimasis, nei vienos katros galybės persvara antrosios gyvenime, nei jųdviejų artima politinė santarvė, atkreipta prieš kitas Europos galybes, negali būti naudinga Lietuvos reikalams. Tuo pačiu nepriklausomas Lietuvos Valstybės buvimas nėra palankus visiems trims suminėtiems atvejams. Tik politinių ir materialinių jėgų pusiausvyra tarp Vokios ir Rusijos atitinka Lietuvos Valstybės reikalus, todėl nepriklausoma Lietuvos Valstybė savo ruožtu turi dirbti šitos pusiausvyros naudai. Šito vieno jau pakaktų, kad pateisintume nepriklausomą Lietuvos buvimą, nekalbant jau apie apsisprendimo teisę, priderančią kiekvienai susipratusiai tautai.

Iš to, kas pasakyta apie istorinį vyksmą Lietuvoje, bendra išvada bus šitokia. Norėdama gyvuoti bei klestėti lietuvių tauta privalo įvykdyti savo politikoje ir savo kultūroje Rytų ir Vakarų pusiausvyrą; ir iš tikro, kaip iš istorijos matyti, ji pajėgdavo nugalėti savo padėties sunkenybes sulig tuo, kaip jai sekdavosi šitą sąlygą vykdyti tikrumoje. Užtat, atvirkščiai, griežta iš pradžios Rytų, paskui Vakarų persvara gimdė kaskart didesnį skaičių ardomųjų veiksnių, kurie galop sugriovė valstybinį jos gyvenimą. Lietuvių tautos atgimimas buvo visų pirma reakcija prieš kenksmingą tiek Rytų, tiek ir Vakarų įtakos persvarą. Ką tik esam patyrę, jog lietuvių tauta tegalės gyventi pilnutiniu

gyvenimu vien tada, jei ji sugebės sutapdyti pas save rusų ir lenkų kultūros pradus į vieną tautinę sintezę, apvilktą lietuvybės lytimis, ir nustatyti bent iš dalies ir apribotame savo buvimo plote pusiausvyrą tarp germaniškojo ir slaviškojo pasaulių.

Taigi kultūrinis lietuvių tautos uždavinys, kuris paaiškėjo jau pačioje jos istorijos pradžioje, lieka visados tas pats; užtat pajėgų balansas dabartyje yra žymiai pakitėjęs. Šiandieną Lietuva tegali būti vien atsargos grandimi — arba, kaip įprasta dabar vadinti, valstybe tamponu tarp dviejų didingų galybių, kuriedvi arba stengiasi viena antrą naikinti arba telkiasi, kad kitus naikintų.

Šitokia padėtis reikalauja iš lietuvių tautos ne tiek materialinės galybės, kiek išvidinės pilnatvės ir aiškaus nusimanymo apie kultūrinį savo paskyrimą. Tai tačiau pasiekiama su sąlyga, kad lietuvių tauta sujungtų savo civilizacijoje tautinės išraiškos individualumą, su turinio visuotinumu.

Realizuoti savo civilizacijoje dviejų pasaulių arba, tikriau, dviejų mūsų pasaulio pusių sintezė, štai aukštasis tautos pašaukimas, štai idealas vertas didžiausių pastangų, didžiausių aukų. Sąmoningas šito idealo vykdymas turi patiekti lietuvių tautai tikros savo vertės pajautimo ir sykiu apreikšti kultūringam pasauliui ypatingą jos fizionomiją ir tuo įtikinti jį apie tautinių jos teisių neliečiamumą.

Kad nusakyta tautinė sintezė yra principe galima ir pageidaujama, mes drįstame griežtai teigti remdamiesi vertinga pažiūra prof. M. de Munnynck'o, kurio supratimu tautinis Belgijos uždavinys yra suderinti sintezėje romaniškąją ir germaniškąją civilizaciją. Čia betgi reik pastebėti, jog šituo atžvilgiu esama tarp Belgijos ir Lietuvos to pagrindinio skirtumo, kad, anot prof. M. de Munnynck'o, Belgijai pritinka sintetinimo uždavinys dėl mišrios tautinės jos sudėties, tuo tarpu kad Lietuvai, etniniu atžvilgiu iš kilmės vienodai, panašus uždavinys yra nulemtas dėl skirtingų civilizacijų pradų, kurių ji yra surinkusi savo istorijos bėgyje. Vis dėlto, mūsų įsitikinimu, prof. M. de Munnynck'o sumetimai apie tai, ką jis vadina „mišriosios tėvynės" vardu, atitinka labai gerai Lietuvą, kiek jie liečia įvairių civilizacijų sintezės ploblemą.

„Patriotizmas, sako jisai savo „Patrijotizmo Psichologijoje", nesitenkina vienu tik protiniu pagrindu. Reikia, kad visas asmuo, kaip yra, būtų tėvynės pagautas; todėl, kad tikras patriotizmas galėtų užgimti, jausmų gyvenimas, meilė, savo vertės pajautimas, entuziazmas privalo susitelkti tautinio buvimo motyve. Ogi yra mažai tikėtina, kad tampono rolė tarp dviejų karingų kraštų galėtų savo esme daug įkvėpti mums pasitikėjimo savo vertingumu ir patriotinio susižavėjimo. Reikia ir iš tikro esama čia kažko daugiau: mišrieji kraštai iš savo prigimties yra pa-

šaukti kurti dviejų civilizacijų sintezę, vykdyti dviejų idealų sutapdymą.

Kas gi iš tikrųjų yra idealas, jei ne vedamasis principas, pilnutinė tobulybė, į kurią privalu nuolatos taikyti, bet kuri niekuomet nepasiekiama? Kiekvienas įvykdytas idealas yra idealas pralaimėtas. Pakanka tik pasitenkinti tuo, kas yra, arba kas yra įvykdoma, kaip tuoj puolama į gerbimą negerbtinų dalykų, į sustingimą, į mirtį. Kilniausias idealas, pats savyje nepasiekiamas, vienas tegali būti vadovu nepaliaujamai pažangai, vienas tegali laiduoti nuolatinį plėtojimąsi, kaitinti neišsemiamai entuziazmą ir sudaryti šitokiu būdu neįveikiamąjį patriotizmą.

Mišriojo krašto idealas yra iš tikro puikus. Jam dera suimti vienu plačiu žmogišku žvilgiu gyvastingus dviejų kultūrų pradus, gyventi šita turininga sinteze ir paskui perteikti dviem kaimynų kraštam dviejų einančių lenktynių civilizacijų vertingiausią branduolį, įųdviejų žiedų, įųdviejų vaisių...

Štai kilnusis idealas. Mišrioji tėvynė turi pasistatyti uždaviniu išugdyti tautoje tikrai žmogišką sielą, tarnauti ryškiu simboliu visam žmonijos platumui ir dvasiniam lobiui, ir suvienyti apsiribojusias kultūras broliškoje sintezėje. Daugiau jau iš tikro nebereikia ieškoti, norint sužadinti tautoje pasitikėjimo savo vertingumu ir patiekti mišriesiems kraštams tvirto ir vaisingo patriotizmo.[1])

Istoriniu savo likimu ir geografine padėtimi Lietuva pasirodo esanti net dar laimingesne už tokias mišrąsias tėvynes, kokiomis yra Šveicarija ir Belgija: iš vienos pusės Lietuva turi vieną pagrindinę tautinę individualybę, o iš kitos pusės tautinės sintezės plotas yra pasiekęs čia universalizmo ribų, kadangi suima iš karto Rytų ir Vakarų pasaulius.

Toks yra lietuvių tautos idealas. Kultūrinės kūrybos analizė turėtų išrodyti, jog šito idealo vykdymas pasilieka ne vien pageidavimo srityje, bet ir reiškiasi, mažiau ar daugiau, tikrumoje. Tačiau šitoks specialus tyrinėjimas išeina iš ribų šio straipsnio, kuris tuo tarpu tenkinasi bendriausiu tautinės lietuvių civilizacijos nušvietimu.

[1]) Prof. M. de Munnynck O. P. Psychologie du Patriotisme. 37—39 p., Fribourg 1914.

KETVIRTAS SKIRSNIS.

Lietuva politinės geografijos šviesoje.*)

Dėl prof. K. Pakšto knygos „Baltijos Respublikų Politinė Geografija"**)

I. *Pastabos recenzijos vietoje:* 1. Autoriaus ypatybės. — 2. Veikalo ypatybės.

II. *Aktualios idėjos apie lietuvių tautos ir krašto likimą:* 1. a. Pavojingas mažai tautai kraštas; b. antropologinio ūkio reikalas; c. kaimo talpumo didinimas žemės ūkio kėlimu; d. miestų talpumo didinimas pramonės ir prekybos plėtimu; e. plačiosios tranzito perspektyvos; f. didelis išmaitinamasis Lietuvos pajėgumas. — 2. a. Antropologinio ūkio priklausomumas nuo žmonių sveikatingumo; b. rasinis lietuvių tautos gajumas; c. nedovanotinas kūdikių mirtingumas; d. liūdnas nekultūringumo kriterijus. — 3. a. pareiga rūpintis emigracijos reikalais; b. emigracijos tikslai; c. liūdnos perspektyvos mūsų ikišiolinei neplaningai išeivijai; d. būsimos emigracijos neišvengiamumas; e. reikalas sudaryti ir realizuoti tikslingos kolonizacijos planus. — 4. a. Lietuvos padėtis didžiojoj tautų trynimosi zonoje; b. urbanizmo augimas ir jo reikšmė lietuvių tautai; c. etnografinės ir lingvistinės lietuvių ribos; d. lingvistinių ribų siaurėjimas; e. „moribundų" kategorijos. — 5. a. Didieji užgožėjimo pavojai, pareiną Lietuvai iš padėties ir ekonominių bei kulutūrinių įtakų; b. kultūrinis atsilikimas ir kultūrinis pasyvumas; c. reikalas apsidrausti kultūrinio aktyvumo priemonėmis; d. mūsų civilizacijos indeksas ir ateities perspektyvos; e. vertikalinė augimo linija; f. tautinio genijaus dispersija praeityje ir privaloma jo koncentracija ateityje. — 6. a. Lietuvos ribų problema; b. Vilniaus klausimas; c. federalizmo ir politinės pusiausvyros politika; d. sąjungininkų klausimas; e. ekonominių santykių stiprinimas su politiškai nepavojingomis tautomis; f. antiseptinis atskiedimo metodas prieš kultūrinį užgožėjimą.

III. *Vedamosios išvados tautinei mūsų politikai:* 1. Kategoriniai imperatyvai tautinei mūsų politikai. — 2. Pareiga jais susidomėti Lietuvos vyriausybei, pedagogams ir jaunajai kartai.

I.

1. Įsikūrus lietuvių tautai savo valstybę ir sykiu, tarp kitko, padėjus pagrindus savo mokslo įstaigoms, lietuvių tautos ir Lietuvos krašto pažinimas statomas kaskart ant tvirtesnių pa-

*) Spausdinta 1930 m. „Židinio" 1 nr (38—47 p.), 2 nr. (137—148 p.), 3 nr. (246—258 p.).

**) *Dr. Kazys Pakštas,* BALTIJOS RESPUBLIKŲ POLITINĖ GEOGRAFIJA (Politinės geografijos problemos, nagrinėjamos atsižvelgiant į Baltijos tautų likimą). — Publicationes instituti Geographici Universitatis Lithuanae, Nr. 1. — Kaunas, 1929, 180 pusl.

matų. Baigiasi jau negrįžtamai pirmas romantinis tautinio lietuvių atgimimo laikotarpis, kai apie lietuvių tautą ir Lietuvos kraštą buvo daugiausiai sprendžiama iš širdies ir iš akies. Dabar vis dažniau galima pastebėti, kad tautotyrai ir kraštotyrai stengiamasi patiesti objektyvesni mokslinio pažinimo pagrindai ir tuo pačiu pakeisti romantinės pažiūros į tautos ir krašto dalykus realinėmis pažiūromis, kokių kad reikalauja žiauri gyvenimo kova už tautos buitį ir jos tinkamą vietą kitų tautų šeimoje. Tai nereiškia, kad realinės pažiūros į tautos ir krašto dalykus pašalina bet kurį romantizmą tautiniame gyvenime. Anaiptol, visa patriotinių apraiškų sritis šiaip ar taip yra paspalvinta emocionaline romantika. Bet tai toli gražu nereiškia, kad šita romantika gali atstoti realinį tautos ir krašto pažinimą arba net vadovauti tautotyros bei kraštotyros studijoms. Tauta, kuri neturi realybės pajautimo savo gyvenimo bei veikimo dalykuose, yra aklo žmogaus padėtyje, kuris nesugeba sąmoningai verstis tarp gyvenimo pavojų.

Žymų žingsnį į realinį lietuvių tautos ir krašto pažinimą yra padaręs paskutiniais laikais dr. Kazys Pakštas savo tyrinėjimais, kurie yra dabar paskelbti jo naujai pasirodžiusioje knygoje „Baltijos Respublikų Politinė Geografija". Šita knyga, galinti kartais praeiti nepakankamai pastebėta ir įvertinta, reikalauja sau ypatingos rekomendacijos dėl dviejų priežasčių. Pirma yra ta, kad iškeltos joje problemos ir užbrėžti joms išsprendimai turi didžiausios reikšmės mūsų tautos bei krašto likimui, ir todėl šitie dalykai niekados negali būti perdaug tyrinėjami. Tai turės paaiškėti iš esminės šito straipsnio dalies. Antra priežastis yra ta, kad knygos autorius dėl įvairių aplinkybių, nieko bendro su mokslu neturinčių, sutinka tendencinį nusistatymą atžvilgiu į savo mokslinį darbą. Apie šitą prejudiciją norėčiau visų pirma padaryti keletą pastabų.

Mūsų visuomenėje nėra dar tiek įsigalėjęs objektyvumas, kad žmonės sugebėtų vertinti mokslinius žmogaus darbus nepriklausomai nuo jo asmens ypatybių. Pakanka būti kitokiam, kaip dauguma žmonių, kad žmogus būtų smerkiamas visuose savo žygiuose. Taip pat atskiri specialistai yra linkę reikalauti, kad kiekvienas mokslininkas atitiktų jų specialybės reikalavimus. Vargas tau, jei, būdamas geografas, nesi filosofas! Tokių žmonių akyse negali būti apskritai mokslininkas specialistas.

Dr. K. Pakšto keliai į mokslinę karjerą buvo kitokie, kaip daugelio kitų Lietuvos Universiteto profesorių, ir šitas kitoniškumas atsiliepė jo individualybėje, gana svetimoje žmonėms, intelektualiai ir emocionaliai susiformavusiems Europos Rytuose. Be to, jam tenka dirbti fakultete, kuris dėl ideologinių priežasčių pasidarė aštrios kovos objektu. Tai tarp kitko apsunkino objektyvinį jo darbų įvertinimą ir paragino daug ką

statyti jam reikalavimų, kurie negali būti pateisinti atžvilgiu į apribotos specialybės mokslininką.

Reik taip pat pripažinti, kad dr. K. Pakštas nepriklauso prie žmonių, kurie sugeba pakreipti į save visuomenės dėmesį iš stipresnės savo pusės. Aktyvumas dažnai traukia jį į žygius, kurie sudaro jam triukšmingą pagarsėjimą dalykuose, nesudarančiuose jo tiesioginio pašaukimo.

Štai kokios nepalankios aplinkybės paragina mane kviesti mūsų šviesuomenę rimtai susidomėti nauja dr. K. Pakšto knyga, nes ji iš tikro yra susidomėjimo verta kiekvienam lietuviui, kuris nori būti sąmoningas mūsų tautotyros bei kraštotyros klausimuose.

Autorius studijos apie Lietuvos klimatą[1]), ištisos eilės straipsnių iš ekonominės geografijos[2]) ir gražių sumanymų apie švietimo organizaciją[3]) dr. K. Pakštas, rodos, gerai pritaikė savo įgimtus palinkimus, pasirinkęs specialesniam savo tyrinėjimui politinės geografijos problemas ryšyje su Baltijos kraštais. Čia, būtent, randa sau plačios dirvos ir visuomeniškas jo pobūdis, ir kultūrinių problemų pamėgimas, ir intelektualinės iniciatyvos drąsa. Pati politinės geografijos prigimtis mažne visose savo dalyse šiaip ar taip turi reikalo su visuomenės gyvenimu; kultūrinis atžvilgis jos tyrinėjimuose užima labai svarbią vietą, o kadangi politinės geografijos problemos yra imamos su atsižvelgimu į labai dar mažai ištirtų Baltijos tautų likimą, tai tokiuose tyrinėjimuose intelektualinei iniciatyvai atsiskleidžia tiesiog neriboti plotai.

Mūsų visuomenėje, taip neturtingoje iniciatyva ir „toli siekiančiais sumanymais", dr. K. Pakštas šituo atžvilgiu sudaro retą ir sykiu žymią išimtį. Jis kaip tik priklauso prie tų labai nedažnų žmonių, kurie sugeba pas mus apimti dvasiniu žvilgiu mūsų tautos ir krašto ateitį ir susirūpinti tuo, kas šitai ateičiai turi gyvastingos ir nepakeičiamos reikšmės. Tiesa, su šita teigiama dr. K. Pakšto, kaipo mokslininko, ypatybe beveik neišvengiamai surišta ir tam tikra silpnybė. Būtent, drąsi intelektualinė iniciatyva dažnai rizikuoja pasilikti savo plačiuose užsimojimuose nepatikrinta ir nepateisinta moksliškai neabejotinais daviniais, ypač, kai jie liečia ateities pramatymo daly-

---

[1]) *Kazys Pakštas.* Lietuvos Klimatas. (Disertacija įteikta Friburgo Universitetui gamtos mokslų daktaro laipsniui gauti). Klaipėda, 1926 m. 124 p.

[2]) Žiūr. „Kosmos" 1927 m. 1 nr.; 1928 m. 1, 3, 4, 5—6, 7—8, 9 nr.; 1929 m. 4 nr.

[3]) Žiūr. „Rytas" 1928 m. kovo 31 d., balandžio 3 ir 13 d. (Kai kurios mokyklų problemos Lietuvoje); gegužės 30, 31 d. ir birželio 1 d. (Universiteto reformos); 1929 m. gruodžio 10 d. (Ar ne perdaug pas mus gimnazistų?); gruodžio 16 d. (Diecezinės mokyklos) ir kiti straipsniai apie kultūrinės autonomijos realizavimą mokyklose.

kus. Šitas priekaištas gal ne kartą bus dr. K. Pakštui daromas, nors gerokas laipsnis realinės intuicijos žymioje dalyje atsveria moksliškai nepagrįstos iniciatyvos drąsą.

2. „Židinio" skaitytojams didesnė dalis dr. K. Pakšto veikalo „Baltijos Respublikų Politinė Geografija" yra pažįstama iš atskirai spausdintų šiame žurnale skyrių[1]). Vis dėlto bus čia ne pro šalį padarius keletą pastabų apie visumos ypatybes.

Kaip parodo veikalo įvardymas ir planas, jis nėra sistemingas ir pilnas politinės geografijos vadovėlis. Pačio autoriaus žodžiais tariant, „tai tik sauja pačių svarbiausiųjų politinės geografijos problemų, kurios yra aktualios mūsų šalyse" (1 p.) Kokios tai yra problemos, galima spręsti iš veikalo pagrindinių skyrių pavadinimų: I. Lietuvos ir kitų Baltijos respublikų talpumas; II. Moderniškosios emigracijos problema; III. Tautų santykiavimas Baltijos respublikose; IV. Geografinė aplinkuma ir civilizacija; V. Civilizacijos zonos ir laipsniai; VI. Valstybė ir teritorija; pagaliau, VII. Baltijos santykiai su pasauliu ir jos vieta žmonijoje. Kiek apibendrinant galima būtų pasakyti, kad pirmuoju du skyriu iškelia aikštėn antropologinio ūkio problemą, trečiasis — tautų trynimosi problemą, ketvirtasis ir penktasis — civilizacijos problemą, šeštasis ir septintasis — teritorijos ir tarptautinių santykiavimų problemą. Žodžiu tariant, tai yra aktualiausios antropologiniu, etnografiniu, kultūriniu, valstybiniu ir tarptautiniu atžvilgiais politinės problemos, nuo kurių tinkamo išsprendimo pareina reikiamas tautos nusistatymas tautinės gyvybės klausimuose.

Tai, kas sudaro vieną iš ypatybių kalbamų problemų nagrinėjime, yra palyginamasis įvairių kraštų ir ypač Baltijos respublikų sustatinėjimas. Tai leidžia matyti lyginamąjį kiekvieno krašto ir kiekvienos tautos svorį ir sykiu įžvelgti, kur glūdi kiekvienos tautos silpnybės, kurios turėtų būti atitinkama politika atitaisytos. Daugelyje vietų šitas lyginamasis įvairių kraštų sugretinimas ryškiai išeina aikštėn vertinamųjų laipsnių žymėjime, kurį autorius pritaiko savo veikale pagal įsigalintį naujuose geografiniuose tyrinėjimuose įprotį.

Gretinamasis Baltijos respublikų tyrinėjimas turi tarp kitko dvi išdavas: iš vienos pusės, jis duoda mums pažinti, ką mes turime skirtingo ir bendro su artimais savo kaimynais iš šiaurės, o iš antros pusės leidžia mums patirti, kuo mes atsiliekame nuo savo pažangesnių kaimynų, geriau už mus sugebančių pagauti pažangos pulsą ūkyje, kultūroje ir politikoje.

Savitarpinis keturių Baltijos respublikų (Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Suomijos) susipažinimas yra viena iš susiartinimo sąlygų. Tai negalėjo nerūpėti autoriui, kuris baigia savo

[1]) „Židinys" 1928 m. 10, 11, 12 nr.; 1929 m. 1, 2, 3, 4, 5—6, 7, 10, 11, ir 12 nr.

veikalą šiais žodžiais: „Balkanuose kaimynas apie kaimyną neranda gero žodžio pasakyti, mūsų gi kultūros, ūkio ir politikos atstovai ir platesnė visuomenė dažnai susitinka draugiškose konferencijose. Tai yra įrodymas didelio skirtumo tarp šiaurės ir pietų temperamento. Sugebėjimas šaltai protauti, rodos, turėtų sudaryti geriausias sąlygas tampriam kultūriniam kontaktui, o vėliau muitų unijai ir politinei sąjungai. Tuomet Dominium maris Baltici galėtų visai vieningai pasirodyti tautų šeimoje. Baltika būtų ne vien geografinis regionas, bet ir kultūrinis, ekonominis ir politinis vienetas. Baltika, marga savo rasiniu, religiniu ir lingvistiniu sąstatu, taptų vieningu, įdomiu ir originaliu vienetu, puikiu pavyzdžiu Šiaurėn žengiančios civilizacijos. Šitos idėjos sustiprinimas ir turėta galvoje benagrinėjant svarbiausias Baltijos respublikų politinės geografijos problemas“ (176—177 p.).

Suprantama savaime, kad autoriui buvo pakankamai objektyvinių ir subjektyvinių motyvų, spiriančių jį daugiausia dėmesio skirti Lietuvai. Būtent, autorius turėjo daugiausia medžiagos Lietuvos kraštui ir lietuvių tautai nušviesti, nes atitinkami šaltiniai jam buvo lengviausiai prieinami. Be to, savo krašto ir savo tautos problemos daugiausia rūpi tiek pačiam autoriui, tiek ir tai publikai, kuriai veikalas visų pirma skiriamas.

Kokios taktikos autorius prisilaiko, traktuodamas Lietuvos kraštо ir lietuvių tautos dalykus, jis pats atvirai paaiškina. „Labiau praplėsta, sako jisai, tik Lietuvą liečianti dalis ir jon įdėta tarsi aštresnio temperamento, nes knyga skirta Lietuvos inteligentijai. Eksportui rašant gal netiktų savojo krašto ar savųjų žmonių silpnybes pabrėžti. Silpnybės tos vietomis pabrėžiamos, joms reljefingumo priduodama, jos dienos švieson išvelkamos visai ne tam, kad sukeltų pas mus pesimizmo bangą, bet kad paskatintų skaitytoją padvigubinti savo darbų pastangas ir nurodytų tas pavojingiausias, lengvai sužeidžiamas ar neatsparias tautinio organizmo vietas ir nukreiptų josna visų patriotų energiją ir geruosius norus. Juk daug kas tas silpnybes mato, tačiau geografinis žvilgsnis ar ne bus tik kiek kitoks: jis eis iš tolimesnės perspektyvos ir todėl gal pilniau ir plačiau viską aprėps, nors teks jam daug smulkmenų išsižadėti“ (2—3 p.).

Šitokis Lietuvos dalykų traktavimas padaro knygą itin aktualią, bet sykiu moksliškam tyrinėjimui yra tam tikras minusas, nes įneša į jį kai kur publicistiškos nuotaikos. Šiaipjau dr. K. Pakšto rašymo būdas pasižymi tuo, kad autorius sugeba aiškiai ir įdomiai išdėstyti savo idėjas, prieidamas prie problemų visados iš aktualios pusės ir suimdamas tiksliai jų esminį branduolį. Todėl jis visados skaitomas lengvai ir su susidomėjimu. Nebent galima būtų prie šios progos pareikšti pageidavimą, kad jis labiau susirūpintų grynai formaliniu savo kal-

bos korektiškumu ir stropiau sektų mokslinės kalbos evoliuciją, nuo ko nėra atpalaiduotas Lietuvoje joks inteligentas, pareiškiąs per spaudą savo mintis.

Žemiau koncentrojamos tikslioje santraukoje svarbiausios idėjos, kurios turi labai aktualios reikšmės lietuvių tautos ir Lietuvos krašto likimui. Daugelis iš šitų idėjų jau buvo, kaip sakyta, iškeltos „Židinyje" atskirais straipsniais, sudarančiais kalbamojo veikalo kai kuriuos skyrius. Bet kadangi šitos idėjos buvo išbarstytos daugelyje vietų ir atsitiktiniais atvejais, tai jų pakartojimas organingoje visumoje bus naudingas net nuolatiniams žurnalo skaitytojams, nekalbant jau apie tuos, kurie nėra turėję progos susidomėti aktualiomis mūsų tautai ir kraštui dr. K. Pakšto idėjomis. Jomis, kaip esu pasakęs, reik timtai susirūpinti mūsų dabartiniame stovyje, ypač tiems, nuo ko ypatingai pareina mūsų likimas dabar ir ateityje. Bet apie susirūpinimo prievolę teks man dar kiek specialiau pakalbėti šito rašinio gale.

II.

1. Tai, kas ypatingai kreipia į save geografo ir politiko dėmesį Lietuvos krašto padėtyje ir kas turėtų būti lietuvių tautai stropaus susirūpinimo dalykas, yra Lietuvos krašto pavojingumas mažai tautai. „Kai Šveicariją charakterizuojame, sako dr. K. Pakštas, aukštais kalnais, Italiją — meno kūriniais, Suomiją — ežerais, tai Lietuvą reikėtų pavadinti kraštu, kuriame labai pavojinga gyventi mažai tautai" (105 p.) [1]). Šitas pavojingumas turi savo išviršines ir išvidines priežastis, ir apie jas bus čia daugiausia kalbos, nes jos privalo būti pirmučiausias tautinio aliarmo objektas.

Vienas iš pirmųjų susirūpinimo dalykų lietuvių visuomenei turėtų būti antropologinis, arba žmonių, ūkis. „Plati visuomenė svarsto įvairių ūkių reikalus, tačiau nesigirdi svarstant žmonių ūkio problemas, tarsi pora milijonų Lietuvos žmonių būtų kokia bevertė masė, kuria neverta rūpintis" (33 p.). „Lietuvių tauta tirpsta nuo XIII-to amžiaus pradžios ir nenustojo tirpusi iki šių pastarųjų dienų. Mūsų nuostoliai žmonėmis yra pasibaisėtinai dideli... Tad Lietuvos antropogeografijoj žmonių ūkio problema yra pati aktualiausia, sau lygios neturinti. Tačiau valstybės biudžete antropologinis ūkis neturi nei paragrafo nei straipsnio. Tai skaudi ironija ir nesusipratimas; išrodytų, kad galima leisti lietuvių tautai išlengva, be skausmo iš šio pasaulio prasišalinti..." (34 p.).

---

[1]) Žemiau visi skaičiai, pažymėti po ištraukomis, reiškia „Baltijos Respublikų Politinės Geografijos" puslapius.

Rūpinantis antropologinio ūkio reikalais, tenka, pirma, didinti kaimo ir miesto talpumą, keliant pragyvenimo šaltinius, antra, stovėti fizinio ir moralinio tautos sveikatingumo sargyboje ir, trečia, racionaliai tvarkyti emigracijos klausimą.

Kaimo talpumas didėja sulyg tuo, kaip auga visų pirma žemės ūkio kultūringumas bei našumas. Prie žemos ūkio kultūros mažas yra ir kaimo talpumas. Tiesa, menkas žmonių kultūringumas ir pasitenkinimas skurdžiomis gyvenimo sąlygomis iš dalies atsveria mažą kaimo talpumą ir duoda galimybės sutilpti primityviame ūkyje nelyginant dideliam žmonių skaičiui, kaip kad, pavyzdžiui, yra Lietuvoje. Tačiau kylant bendrai kultūrai ir žemės ūkiui, kaimo talpumas neišvengiamai turės tendencijos pasiekti savo normalias ribas.

Lietuvoje yra 1.800.000 žemdirbių luomo žmonių. Esant žemai mūsų žemės ūkio kultūrai, tenka pripažinti, kad „dabar Lietuvos žemdirbių luomo perteklius siekia apie 300.000 žmonių" (9 p.). „Kad taip iš tikro yra, gali liudyti tarp kitko faktas, kad šimtui žemdirbių luomo žmonių Lietuvoje tenka ariamos žemės 144 hektarai, tuo tarpu kada Rytprūsiuose šimtui žemdirbių tenka 175 ha, Danijoje net 270 ha" (8 p.).

„Rytprūsių pavyzdžiu, Lietuvos žemdirbių luomas galėtų pasiekti net arti 2 milijonų, tačiau, kol mūsų ūkio kultūra pakils iki Rytprūsių laipsnio, teks dar ilgai sunkiai padirbėti. *Dabar gi gyventojų prieauglis ir ypač gerbūvio nepasotinamas troškimas daug greičiau auga, negu darbo, uždarbio, pelno ir prasigyvenimo progos.* Iš to kyla kraštą tvirkinantis nepasitenkinimas" (9 p.).

Tokiu būdu visai aiškiai pasirodo, kad norint išvengti žemdirbių pertekliaus, esamo dabar kaime, ir net padidinti kaimo talpumą, reik intensyviai kelti žemės ūkio kultūrą. Kito kelio, kuris nesudarytų lietuvių tautai nuostolių antropologinio ūkio atžvilgiu, nėra. Sykiu su žemės ūkio kultūros kilimu galės kiek padidėti ir nežemdirbių kaimiečių procentas, spėjamai, iš 6 iki 10 procentų visų krašto gyventojų.

Lygiai svarbios turi Lietuvai reikšmės ir miestų talpumo klausimas. Miestų talpumas pareina nuo krašto materialinės kultūros ir taip pat nuo to, ar miestai dirba tik savo krašto reikalams, ar taip pat ir užsieniui. Lietuvoje iki šiolei nebuvo tinkamų sąlygų miestų augimui ir turtėjimui. Mažas kaimo talpumas pramonės ir prekybos objektams ir lygiai nedidelis eksportas miestų gaminamoms prekėms padarė tai, kad Lietuvos miestuose tegyvena 15 procentų gyventojų, tuo tarpu kai Latvijoje miestų gyventojai sudaro 33 procentus, o Danijoje net 55 procentus.

Tačiau, kaip daug kitur, taip ir Lietuvoje miestai parodo aiškios tendencijos augti ir turtėti. Bet kadangi Lietuvos kaimai yra žemdirbių perpildyti ir turi dabartiniame žemame že-

mės ūkio stovyje 300.000 žmonių pertekliaus, tai „Lietuvos miestai ir miesteliai turėtų keleriopai didesniu nuošimčiu augti, kad galėtų sutalpinti savo metinį prieauglį (apie 4.000) ir dar prisiimti beveik visą (4/5) kaimo prieauglį, t. y. apie 20.000 žmonių. Tai būtų beveik amerikietiškas miestų augimas“ (22 p.).

Ateityje miestų augimas pareis žymioje dalyje nuo to, ar Lietuva sugebės tapti plačiai išvystyto tranzito kraštu. „Turėdama Nemuno žiotis ir Klaipėdą, Lietuva yra tranzito šalis. Tačiau ji negali šios savo padėties išnaudoti, nes čia trukdo bent trys žmogaus sukurtos sąlygos: 1) lenkiškas Dauguvos koridorius, 2) Rusijos ir Gudijos suelgetėjimas ir 3) mūsų pačių menkas pasiruošimas ir neišvystyti komerciniai gabumai. Tačiau, tranzitu ir visai nesiremdama Lietuva turi galimybių savo miestus dvigubai padidinti. Žinoma, nelengvas tai ir negreitas uždavinys. Tikras miestelėnas yra pirklys ir amatininkas. Dabar iš šimto lietuvių tik 5 dirba pramonės įstaigose ir tik 1 prekyboje. Iš šimto pirklių pas mus 83 yra svetimtaučiai“ (13 p.).

Visai naturaliai artimiausioje ateityje Lietuvos pramonė ir prekyba turės remtis žemės ūkio produktų apdirbimu ir perdirbimu, būtent: pieninininkyste ir mėsininkyste. Pakilus kaimo ir miestų kultūrai, nepriklausomoji Lietuva galės prisiartinti prie Danijos tipo kraštų ir turėti apie 3.300.000 gyventojų.

„Daug tolimesnėje ateityje Lietuvai gal bus lemta tapti didelio tranzito šalimi, panašia į Olandiją. Šitai pareigai eiti reikia labai aukštos kultūros, daugiau šimto amatų ir prekybos mokyklų, didelio prekybinio įgudimo bei apsukrumo. Bet ir to dar neužtenka: būtinai dar reikia ir labai turtingo, aukštos kultūros užnugario. Mūsų Klaipėdos naturalis užnugaris apims visą Gudiją, Rusijos dalį į pietus nuo Maskvos ir šiaurinę Ukrainą. Šis užnugaris turi apie 60.000.000 gyventojų. Kai šie gyventojai kada nors tolimoje ateityje taps kultūringi, praturtės ir turės kuo mainikauti su šiaurės Vakarų pramoninga Europa ir jos kolonijomis, tada ir Lietuvai ateis didžiosios praturtėjimo progos, kad tik būtume pasiruošę jas išnaudoti ir mokėtume sėkmingai konkuruoti su savo kaimynais“ (14 p.). Tuomet Lietuva galėtų tapti didmiesčių šalimi ir pasiekti savo apogėjaus su 8.000.000 gyventojų.

Tranzitas, kaip ir kai kurios rūšys apdirbamos pramonės, didina tam tikra prasme krašto talpumą. Tačiau ekonominiam krašto nepriklausomumui visados turi pirmaeilės reikšmės tai, kiek žmonių jis gali išmaitinti savo produktais. Geografai žino būdus, ir dr. K. Pakštas cituoja vieną iš jų, būtent, prof. K. Balodžio, išmaitinamajam krašto pajėgumui apskaičiuoti. Remdamasis paminėtuoju apskaičiavimo būdu, mūsų autorius prieina tokią išvadą: „Daniškon aukštumon pakėlusi savo ūkį ir įdirbdama net 3.400.000 ha ariamos žemės, Lietuva (be okupuotų da-

lių) galėtų pagaminti maisto, kurio užtektų beveik 7 milijonams žmonių, valgančių pagal angliškas normas. Tačiau jiems stigtų rūbų, kuro, statybinės medžiagos ir ypač trąšų, visokių metalinių dirbinių ir įvairių smulkmenų, be kurių negalima apsieiti. Todėl jiems reikėtų žymią dalį savo valgomųjų produktų svetur parduoti, kad apmokėtų minėtųjų reikmenų išlaidas. Todėl dabartinių ribų Lietuva duotų pragyvenimo galimybių (pagal anglų normas) tik penkiems milijonams, nors maisto pagamintų septyniems milijonams" (19—20 p.). Žinoma, pragyvenimo galimybės visai Lietuvai, t. y. sykiu su okupuotąja dalimi, reiktų atitinkamai padidinti.

2. Aukščiau trumpai nusakytas Lietuvos krašto talpumas ryšyje su pragyvenimo šaltinių klausimu. Šalia talpumo antropologiniame ūkyje lygiai svarbus yra fizinis bei moralinis sveikatingumas, nes nuo jo pareina žmonių darbingumas, jų amžius, ir gyventojų prieauglis. Šis klausimas nėra plačiau statomas referuojamame veikale. Jame tik su ypatingu pabrėžimu iškeltas aikštėn vaikų mirtingumo klausimas Lietuvoje.

Nors karų nuteriota Lietuva turėjo žymių nuostolių žmonėmis, vis dėlto tenka konstatuoti rasinis lietuvių tautos gajumas. „Prieš karą dabartiniame Neprikl. Lietuvos plote gimdavo kasmet vidutiniškai po 65.000. Per karą šio ploto gyventojų skaičius penktadaliu sumažėjo, o gimimų skaičius 1924 m. pakilo iki 60.000. Tai reiškia, kad dabar Lietuvos rasinė padėtis eina geryn: gimsta proporcionaliai daugiau negu prieš karą" (24 p.).

Todėl Lietuvoje gyventojų prieauglis turi labai aiškios tendencijos kilti greičiau, negu pas mūsų kaimynus šiaurėje ir vakaruose. Pavyzdžiui, laikotarpyje 1922—24 m. metinis vidutinis gyventojų prieauglis Lietuvoje pasiekė 1,16%, tuo tarpu kad Estijoje tesiekė jis tik 0,3%, Latvijoje 0,86%.

Šitas gyventojų prieauglis Lietuvoje įgauna savo tikros reikšmės akivaizdoje to kūdikių mirtingumo, kuris čia pasiekia tiesiog nedovanotino laipsnio. Būtent, pasirodo, kad Lietuvoje gyventojų prieauglis beveik pusantro karto didesnis, kaip Švedijoje, tuo tarpu kad kūdikių mirtingumas Lietuvoje daugiau kaip tris kartus didesnis, negu šioje pastarojoje. Šiaipjau šitas mirtingumas Lietuvoje didesnis du tris kartus, kaip kultūringuose Europos kraštuose.

Nuostabus yra dalykas, kaip lietuviai žemai stovi kūdikių mirtingumo atžvilgiu palyginant su žydais. Per 1919, 1920 ir 1921 metus lietuviams mirdavo iš 1.000 kūdikių, nesulaukę vienerių metų, 182, o žydams tik 44. „Šis liūdnas faktas, pastebi mūsų geografas, turėtų priversti susidūmoti visus lietuvius, kurie skaito save patriotais, o ypač tuos, kurie leidžia įstatymus ir tvarko sveikatos reikalus. Kam šis reikalas nerūpi, tas neturi

jokių teisių prie patriotizmo. Sveiki žmonės juk didžiausias tautos turtas, tautos galybės pagrindas" (26 p.).

Apskritai kultūringumo kriterijų eilėje kūdikių mirtingumas turi bendros vertinamosios reikšmės. „Kiekvienas toks kriterijus meta šviesos tik į vieną kurią kultūrinio gyvenimo kertę. Tačiau, jei ieškosime vieno kokio bendresnio kriterijaus kultūros aukštybei ir pilnybei matuoti, tai mažas kūdikių mirtingumas pasirodys geresnis kultūros mastas, ar barometras, kiek tiksliau parodąs tautos masių išmanymą ir švelnumą, širdies žmoniškumą. Šiuo atžvilgiu mūsų tauta pasigailėtinai žemai stovi: Europoje mes, rodos, ir neturime šioje srityje lygaus konkurento" (25 p.).

„O kas būtų, jei kartais kliūtų Lietuvai laimės susilaukti moderniškai veikiančio ir patriotiško Sveikatos Departamento, visomis priemonėmis globojančio motinystę ir kovojančio su vaikų mirtingumu, kurs pas mus siekia barbariškų proporcijų! Tuomet metinis gyventojų prieauglis pas mus lengvai pasiektų 1,5% ar net daugiau" (25 p.).

3. Tauta, nustojusi rasinio gajumo bei vaisingumo, nustoja sykiu energijos vesti gyvenimo kovą ir eiti nuolat kylančios pažangos keliais. Todėl šitas rasinis gajumas bei vaisingumas privalo būti palaikomi tautoje visomis galimomis priemonėmis, jei net nuolatinis žmonių prieauglis krašte galėtų laikinai sudaryti įvairiais atžvilgiais įvairiopo nepatogumo. Kartais toks nepatogumas sudaro emigracijos reikalą, kuris privalo būti tyrinėjamas ir normuojamas antropologinio ūkio sumetimais. Nesirūpinimas emigracijos reikalais reiškia nenaudingą išmėtymą didelio tautinio turto, kuris gerai sunaudotas gali ir privalo suvaidinti tautos gyvenime svarbią rolę.

„Pirmas ir svarbiausias išeivijos tikslas yra užtikrinimas tautai daugiau erdvės jos dabartinei ir būsimai plėtotei, suradimas pagrindo jos būsimai didybei. Antras, irgi realus, išeivijos tikslas yra užugdymas sau tikro draugo ir bendradarbio visuose kultūros, ūkio ir politikos reikaluose, rėmėjo nelaimėse" (37 p.).

Dėl Lietuvos kaimo perpildymo ir nebuvimo miestuose pakankamų uždarbių, iš Lietuvos per paskutinius 50 metų, su pertrauka karo metu, nuolatos plaukia išeiviai į svetimus kraštus, — plaukia neplaningai, atsitiktinai, chaotiškai. Šiuo metu Jungtinėse Valstybėse reik skaityti apie 650.000 lietuvių (39 p.). „Yra dar iki 20.000 lietuvių Didžiojoje Britanijoje, apie 10.000 Kanadoje, 20.000 Argentinoje, 35.000 Brazilijoje, gal apie 2.000 Pietų Afrikoje ir arti 1.000 Australijoje" (44 p.). „SSSR pasilieka dar apie 75.000 (76 p.) ir Latvijoje apie 25.000 lietuvių" (77 p.).

Šita lietuvių išeivija, sudaranti ketvirtą arba kuo mažiausiai penktą lietuvių tautos dalį, nuolatos ir nesugrąžinamai tirpsta svetimų gaivalų jūrose. Mūsų geografo, gerai pažįstančio lietuvių išeiviją, liudijimu, „po 50 metų Amerikoje lietuvių masinės kolonijos jau bus išnykusios. Jų parapijose lietuviškų pa-

mokslų ir giesmių tuomet sutiksime tik retomis išimtimis. Lietuviškų dienraščių jau nebebus. O ir savaitraščių dauguma negalės prisimedžioti pakankamai skaitytojų, ir todėl bankrutuos. Jei Dėdė Samas nebeatidarys plačiau savo vartų, tai vienos kartos periode jau bus išmirę daugiau kaip 90% lietuvių" (42 p.). Tokia pat perspektyva laukia ir mūsų išeivius Pietų Amerikoje. „Be lietuviškų parapijų ir be mokyklų mūsų išeivija jau antroje kartoje taps portugalais ar ispanais. Parapijos ir mokyklos jų tautinį amžių pratęstų iki trečiosios kartos, o nuolatinis jų tautybės išlaikymas taptų galimas tik savose kolonijose, sugrupuotose kiek toliau nuo didesnių kultūros ir judėjimo centrų. Tai duotų susisluoksniuoti savoms tautinėms tradicijoms, susigyventi su nauja žeme ir įgyti atsparumo jėgų. Tuomet mūsų išeiviai ne tik lietuvybei nežūtų, bet dar išplėstų Lietuvos kultūrinę įtaką tolimose šalyse" (49 p.).

Yra pakankamai davinių manyti, kad mūsų išeivija ir toliau plauks iš Lietuvos į svetimus kraštus. „Rytų Europos ekonominiam padėjimui susinormavus, lietuviškomis sąlygomis galima tikėtis metinio vidutiniško miestų ūgio apie 1½%. 1½% sudaro apie 6.000 g. Mūsų miestų naturalis prieauglis siekia arti 4.000. Tad miestams būtų labai sunku daugiau 2.000 kaimiečių kasmet susiurbti. Stingant vietos ir kaime ir mieste, kyla aštrus emigracijos klausimas. Kaimui pavojinga pasilaikyti daugiau 5.000 savo metinio prieauglio. Į miestus nesukimši daugiau 6.000 per metus. O priauga apie 29.000. Tad emigracijai kandidatų priauga kasmet vidutiniškai apie 18.000 žmonių" (23—24 p.).

Nesirūpinimas planingu savo emigracijos sunaudojimu yra tautos vadovybės apsileidimas, nuostolingas materialiniu atžvilgiu, nekalbant jau apie tautinius nuostolius. „Pusę milijono jaunų Lietuvos žmonių galima kainuoti dviem kainom: Lietuvoje juos užauginti kainavo apie 100 milijonų, bet Amerikon perkeltų jų kaina galėjo pakilti iki milijardo dolerių. Tas pats ir su jų darbu ir uždarbiu. Metinis jų uždarbis Lietuvoje būtų buvęs apie 25 ar 30 milijonų dolerių, o Amerikoje jau 300 milijonų dolerių, žinoma, skaitant, kad visi jie suaugę ir dirba" (51 p.).

O juk per paskutinius 50 metų iš Lietuvos išsikėlė kaip tik 500.000 sveikų ir energingų žmonių. Tikslingai vadovaujami planingai realizuojamos emigracijos tikslais, jie būtų galėję dabar būti, ne kandidatais į skenduolius svetimose jūrose, bet nauja savo metropolijos atžala, žadanti lietuvių tautai naujas gražesnes perspektyvas.

Niekados tad nebus perdaug dėmesio suteikta šitiems mūsų geografo žodžiams: „Mūsų išeivijai pramindavo ir dabar pramina kelius kumetis ar bendrai kaimo darbininkas. Tad netenka stebėtis, kad tūkstančiai sveikų ir net didesnės iniciatyvos lietuvių žuvo arba rengiasi žūti savo tautai. O jie tikrai būtų galėję lietuviais ir net pasiturinčiais ir kultūringais išlikti, jeigu būt

gavę progos turėti inteligentišką vadovybę su tiksliais kolonizacijos planais. Tokių planų paruošimas paprastai prasideda trumpais geografiniais tyrinėjimais ar apžvalga, po ko seka agronomai ir galop kolonistai su savo organizatoriais, gydytojais, kunigais, mokytojais ir t. t. Prieš karą buvome tokiose politinio gyvenimo sąlygose ir tokiame intelektualiniame laipsny, kad planinga emigracija ir kolonizacija buvo beveik negalima. Tad ir turėjo įvykti baisi klaida, įstūmusi bent penktą dalį negausingos mūsų tautos į tokią aplinkumą, kurioje jos tautinis likimas pasireikš tik mirtimi. Netekom prūsų, greit neteksime ir Amerikos lietuvių. Bet jei ir dabar senoji klaida mums akių nepraveria ir nepamokina, tai čia nedovanotinas apsileidimas, neapsižiūrėjimas ir stoka patriotizmo. Turint valstybinį aparatą ir pakankamai inteligentijos, jau galėtume išvengti šitos saužudystės ir pataikytume užjūrin išplaukiantį tautos kraują paversti į naujas lietuvystės atžalas, kurios tolimesnėje ateity išaugtų į stambius ir tvirtus medžius. O tai būtų nepaprastai svarbu už savo likimą besigrumiančiai lietuvių tautai" (56 p.).

Laikas mums suprasti, kad nesirūpinimas emigracijos reikalais valstybinio aparato priemonėmis yra ne kas kita, kaip grynо nuostolio politika.

4. Lietuva savo padėtimi patenka į tą Europos ruožą, kuris gali būti pavadintas „didžiąja tautų trynimosi zona". „Šita tautų trynimosi didžioji zona tęsiasi į pietus per visą Europą. Jos sienų pakraštiniais stulpais galima būtų laikyti šiuos miestus: šiaurėje Turku ir Helsinkį, vakaruose Dancigas, Bratislava ir Triestas, pietuose Salonikai ir Konstantinopolis, rytuose Odesa, Kijevas ir Minskas. Šiton zonon pakliūva ir Baltijos Respublikos. Zonos tautinis savotiškumas susidaro iš to fakto, kad *dauguma ar bent žymi dalis šios zonos miestų gyventojų skiriasi nuo kaimo gyventojų savo tautybe, kalba, kultūrinėmis ir politinėmis tendencijomis.* Miestas yra kultūrinės, ekonominės ir net politinės gravitacijos centras... O būdamas kaimui svetimas, jis dažnai graužia pačios tautos pamatus, kaišioja kuolus į jos ratus. Kiek čia painiausių problemų kyla!" (63—64 p.).

Tačiau „politinės geografijos reikalu svarbu yra pastebėti beeinantį tautų trynimosi zonoje lyginimosi ir asimiliacijos procesą. Šiaurės Vakarų aktyvumo dvasia vis labiau įsigali ir Rytų Europoje. Visur didėja kultūrinis ir ekonominis veiklumas, kuris sutraukia į miestus visokeriopų interesų ir didina jų ekonominę apyvartą. Urbanizmas plečiasi, tačiau žmogiškąją medžiagą jis turi imti iš gretimo kaimo. Jaučiamas aiškus kaimo žmonių potvynis į miestus. Šis reiškinys skubiai keičia miestų etnografinį ir lingvistinį sąstatą, panaikina antagonizmą tarp kaimo ir miesto, stiprina valstybes, svetimas salas paskandina tautinėje krašto jūroje" (65 p.).

„Ir Lietuvos miestų lietuvėjimas labai žymus. Tiktai jį vykdo ne amatininkai, pramonininkai ir pirkliai, bet valdininkai, moksleivija ir tarnaitės“ (66 p.). Tiesa, šitas vyksmas eina tiktai Nepriklausomoje Lietuvoje ir tai dar išskyrus autonominį Klaipėdos kraštą, kur vokietėjimo veiksniai nėra dar iki šiolei paraližuoti.

Per visą lietuvių istoriją „lietuvių etnografinėn teritorijon skverbėsi ne tiek svetimi žmonės, kiek jų įtaka. Žmonių antplūdį lietuviams pavyko savo narsumu ir energija sulaikyti, bet prieš svetimų kalbų ir kultūrų įtaką jie nepajiegė sumobilizuoti ir sukoncentruoti pakankamai dvasinių jėgų. Ir rodos stigo jiems ne gabumų, bet kūrybinio planingumo ir pramatymo jėgos“ (68 p.). Šitas ypatybes bent vėlai turėtų įgyti lietuvių tauta, nes toli gražu ne visi pavojai yra išnykę jos gyvybei. Lietuvių tautos nykimas nėra sustojęs iki mūsų dienų, ir tuo reik gyvai susirūpinti kiekvienam sąmoningam lietuviui.

Kalbant apie teritorialines lietuvių tautos ribas, galima skirti platesnės — etnografinės ir siauresnės — lingvistinės. Etnografiškai suprastos lietuvių tautos ribos dabar sutampa, vietomis net peržengia Maskvos sutarties (1920 m.) sienas, „nes visoje šitoje teritorijoje (88.000 kv. klm.) visa gyventojų masė turi tuos pačius papročius, kurių daugelis yra ankštai surišta su ta pačia katalikiška religija, vartoja vienodo tipo valgius, vienaip statosi namus, kryžius; galop tautodailė, ornamentai, tradicijos ir kiti etnografiniai daviniai kalba aiškiai, kad visi autochtoniški Lietuvos gyventojai priklauso tai pačiai tautai, kuri yra amžių bėgy tapusi trikalbė tauta“ (69 p.). „Visoje etnografinėje Lietuvoje (Maskvos sutarties ribose) dabar yra apie 3.500.000 gyventojų, o lingvistinėse ribose yra tik 2.600.000 gyv., kurių tarpe arti 2.100.000 lietuviškai kalbančių žmonių. Taigi etnografinių ribų Lietuvoje yra apie 1.400.000 žmonių (arba 40%), kurie savo tarpe kalbasi nelietuviškai. Tačiau daugumos jų kilmė yra lietuviška“ (71 p.). Taigi savo etnografinėse ribose lietuvių tauta yra virtusi daugiakalbė tauta, ir su tuo tenka rimtai skaitytis, norint išplėsti savo nepriklausomybės valdžią iki Maskvos sutarties ribų.

Etnografinės Lietuvos plotas, kuriame gyventojai jau nebekalba lietuviškai, yra pirmutinis kandidatas nebegrįžtamai atkristi nuo lietuvių tautos kamieno, ypač jei jis nėra įėjęs į Nepriklausomos Lietuvos ribas. Taip lenkų valdymas, priespauda ir ilgametis lenkiškas švietimas per ilgesnį laikotarpį padarys tai, kad „Lietuvai teks skaitytis su keliais šimtais tūkstančių Vilniaus krašto lietuvių kaip, tarsi, jie būtų tikriausi lenkai“ (71—72 p.).

Dabartinės etnografinės lietuvių tautos ribos reik laikyti žymiai jau susiaurėjusiomis amžių eigoje. Dar labiau yra susiaurėjusios lingvistinės ribos. „Dabar lietuvių kalba ir kartu

stipresnė sąmonė išsiliko tik šiaurinėje ir centralinėje etnografinės Lietuvos daly. Iš 100.000 ar gal net 120.000 kv. klm. ploto lietuvių kalbai pasiliko ištikimi tik 65.000 kv. klm., kurių tik 56.000 kv. klm. gyvena nepriklausomu valstybiniu gyvenimu. Pietiniai pakraščiai rytuose ir vakaruose neteko savo gražios ir turtingos kalbos slavų ir germanų naudai. O ir vidun šių dienų lingvistinės Lietuvos įsispraudė plotu mažos, bet turtu ir kultūra įtakingos, svetimos salos: tai Lietuvos miestai. Dabar krašte pastebimi du procesai: Nepriklausomoje Lietuvoje (išskiriant Pagėgių, Šilutės ir Klaipėdos apskričius) svetimos lingvistinės salos iš dalies ištirpsta, iš dalies pasineria lietuvių kalbos bangose, o kitų valdomuose lietuviškuose kraštuose eina atbulas procesas — ten tirpsta lietuviška kalba ir kartu tautinė sąmonė, ir tai ne tik miestuose, bet ir kaimuose" (74 p.). Taigi iš vienos pusės lietuvių tauta laimi, iš antros praranda.

Nepriklausomos Lietuvos ribose lietuvių tauta laimi lenkų ir iš dalies rusų sąskaita, nieko nei laimi nei praranda žydų atžvilgiu ir aiškiai praranda vokiečių naudai. Užtat beveik visose „Lietuvai politiniu atžvilgiu nepriklausančiose, bet iš dalies lietuvių apgyventose srityse, lietuviškas elementas tirpsta svetimųjų tarpe" (76 p.). Tai įvairios „moribundų" kategorijos. Nekalbant dabar apie neplaningas lietuvių išeivių kolonijas, kurios buvo anksčiau nusakytos, kaip „moribundų" kategorijos, čion visų pirma priklauso Prūsų lietuviai, kurių vokiečių statistika priskaito apie 30.000 žmonių, gyvenančių arti Nemuno ir Šešupės" (76 p.). Antroje vietoje tenka čia minėti gyvenantieji okupuotoje Lietuvoje lietuviai. Čia „mažosios lietuvių salos, pusiasaliai ir svetimos kalbos atskiestos grupės bus priverstos tirpti ir ištirps, jeigu okupacija prasitęs dešimtimis metų. Tvirtą atsparumą galės parodyti tik kompaktinė lietuvių grupė Švenčionių krašte, jeigu ji spės prisiauginti pakankamai inteligentijos, prisitaikinusios kovai dėl būvio net labai sunkiose ir žiauriose gyvenimo apystovose, kurias dabar lenkai moka sukurti, puikiai pasinaudodami rusų ir vokiečių žandarų pamokomis. Taigi arti 300.000 lietuvių okupuotose srityse taip pat yra dideliame pavojuje, prieš kurį galės ilgainiui atsilaikyti tik švenčioniškiai, o jų tik apie 120.000" (77 p.).

Kaip matome, iki šiolei lietuviai beveik visur tebetirpsta svetimose jūrose. „Laimingą išimtį padaro tik Nepriklausoma Lietuva, kur lietuvių skaičius ir procentas didėja. Tačiau ir šitoje Lietuvos daly yra dar mažas, bet labai mums brangus ir reikšmingas kraštas — Klaipėda, kur lietuvių nutautėjimas dar nesulaikytas ir nežinia ar bus kada sulaikytas. Taigi ir pas mus vyksta bendras pasaulinis procesas: lingvistinių ribų išsilyginimas ir jų sutapdymas su valstybinėmis ribomis" (77 p.).

Šis išsilyginimo vyksmas negali, kaip matėme, labai džiuginti lietuvių širdį, nes jis žada lietuvių tautai daugiau nuosto-

lių, kaip laimėjimų. Nebent lietuvių tauta tinkamai susipras trumpiausiu laiku ir sumaniai apgins savo interesus tiek savo valstybės ribose, tiek ir tarptautinių santykių arenoje. Bet tai nėra dar vieninteliai rūpesčiai, kuriais privalu susidomėti susipratusiems lietuviams. Lietuva niekados neišeina iš padėties, kuri yra jai pavojinga ekonominiu, politiniu ir kultūriniu atžvilgiu. Kokie tai yra pavojai, ir kas darytina, norint laimingai jų išvengti, turės paaiškėti iš tolimesnio dr. K. Pakšto veikalo atpasakojimo.

5. „Moderninės civilizacijos bangoms beslenkant į šiaurę ir į šiaurės rytus, Baltijos tautos atsiduria kaskart arčiau didesnių civilizacijos centrų ir..., po kelių dešimtų metų, jų tautinė individualybė, atsidūrusi svetimų intensyvių įtakų sūkuryje, bus išstatyta dar didesniam pavojui negu dabartiniais laikais“ (104 p.).

„Kad Baltijos kraštų civilizacija gaus didesnio impulso kilti aukštyn, tai iš to kiekvienas tik gali pasidžiaugti. Tačiau šitas kilimas turės vykti tokiose, sakysiu, pavojingose apystovose, kurios uždeda didelę atsakomybę ant mažų pečių. Didžiuose civilizacijos centruose, ypatingai, kai šie esti pačiame pajūry, turi stambių ir nuolatinių interesų labai plačios periferijos, kurios mūsų atveju yra didelių svetimų tautų apgyventos. Šios rūšies apystovos čia gali pasiekti istorijoje negirdėtos disproporcijos“ (104—105 p.).

„Estija dėl savo artimumo Leningradui, Latvija ir Lietuva dėl jų pajūrio vertingumo „puikiųjų distancijų“ periferijai, yra išstatytos dideliems užgožėjimo pavojams. Lietuva ir iš dalies Latvija guli svarbiųjų Europos arterijų kryžkely, todėl jos yra tiek išstatytos ištautėjimo ir svetimų kultūrų bei interesų įtakai, kaip jokia kita tauta Europoje. Dėl jokio uosto tiek nesivaržoma, kiek dėl Klaipėdos. Nė vienai tautai tiek nepavydima josios sostinės, kiek Lietuvai Vilniaus. Nei viena tauta nėra tokioj disproporcijoj su savo priešais ar konkurentais, kaip yra Lietuva trijų didelių tautų apsupta ir heroiškai sauganti ir dažnai savo krauju ginanti pietinį Baltijos tautų flangą. Nė viena Europos tauta neturi taip nutautintų miestų, kaip mūsų šalis. Lietuvių tauta yra vienintelė Europos tauta, kuri turi tik vieną procentą pirklyba besiverčiančių žmonių, o šie atstovauja aktyviausią ir judriausią kiekvienos šalies elementą“ (105 p.).

Kaip maždaug gali atrodyti ta disproporcija, apie kurią čia buvo minėta, galima spręsti iš šio sumetimo. „Naujais amžiais Vakarų Europoje pajūrio civilizacijos centrus dažniausiai kūrė didelės, skaičiaus nuo 20 iki 70 milijonų, tautos; ir tie centrai neturėdavo labai plačių periferijų. Visai kitokių savybių bus lemta turėti Baltijos pajūrio civilizacijoms. Čia geografinės ir kitos sąlygos verčia kurtis dideliems centrams mažose

tautose, skaičiaus nuo 1 iki 4 milijonų. Tuo tarpu tuose centruose turės stambių ir nuolatinių reikalų rytų valstybė su savo 150 milijonų žmonių, kuriems gamtinės sąlygos leidžia laisvai pasiūgėti bent iki 400 milijonų ir dar keleriopai praturtėti. Tuo tarpu kai visos keturios Baltijos Respublikos pačiu geriausiu atveju gali pasiekti tiktai 20 milijonų gyventojų, neturinčių savo tėvynėse turto tinkamo įvairumo ir gausumo" (105 p.).

Dar vienas reikšmingas sumetimas. Lietuvoje gali turėti politinių, ekonominių ir kultūrinių interesų trys kaimyninės valstybės: Vokietija, Rusija ir Lenkija. Taigi „dabartinė Lietuvos Respublika su 2.400.000 gyventojų gali kartu ar atskirai susidurti su trimis valstybėmis, kuriose gyvena 240 milijonų žmonių" (106 p.). Tokiu būdu lietuvių tauta stovi prieš užinteresuotus kaimynus, kaip vienas prieš šimtą.

Mūsų tauta skaudžiai yra patyrusi savo praeityje, ką reiškia slavų kaimynų veržimasis į Lietuvą. Lenkų istorinės pinklės, kurios pagaliau privedė prie mūsų sostinės užgrobimo ir daugiau kaip trečdalio mūsų etnografinės teritorijos okupavimo, o iš kitos pusės iki karo neštas rusų jungas yra mūsų istorijos patyrimai, kurie neleidžia abejoti dėl jų tikros vertės, tautiniu atžvilgiu sprendžiant. Mažiau yra jaučiamas nejučiomis vis didėjąs pavojus iš vokiečių pusės. „Vokiečių Lietuvoje be Vilniaus krašto yra 4%, o suvienytoje Lietuvoje jie sudarytų tik apie 2,5%. Didžiausia jų tvirtovė, tai Klaipėdos miestas, kur jie sudaro 58% turtingų, įtakingų ir gerai politiškai susiorganizavusių piliečių. Ačiū tikybos bendrumui, jie laiko savo įtakoje didesnę dalį Klaipėdos krašto lietuvių. Žymus vokiečių procentas sutinkamas dar šiuose apskričiuose: Pagėgių 47%, Šilutės 38%, Klaipėdos (be miesto) 21%, Vilkaviškio 12%, Šakių 4%. Šis elementas, labai stiprus ūkiškai, svetur beveik neemigruoja, bet atbulai: iš Vokietijos Lietuvon nuolat po truputį spaudžiasi ir užima čia pelningesnes vietas pramonėje ir prekyboje. O Klaipėdoje ir dabar vokiečiai nepasitenkina savo tautybės išlaikymu, bet dargi su dideliu intensyvumu varo seniau pradėtą germanizacijos darbą, kurs labai stipriai subsidijuojamas iš Vokietijos. Turėdami savo kalboje beveik visas Klaipėdos krašto mokyklas, bažnyčias ir valstybės įstaigas, jie galės per kelias dešimtis metų lietuvių nutautinimą ir visiškai užbaigti, žinoma, jei nepasikeis tame krašte lietuvių teisinė padėtis" (72—73 p.).

Gyvendami kompaktine mase Klaipėdos krašte ir šiaipjau pačiame Vokietijos pasieny, vokiečiai turi labai realią atramą galingoje valstybėje. Nacionalistiški Reicho elementai labai yra linkę panaudoti gyvenančius Lietuvoje ir šiaip jau visoje Baltijoje vokiečius, kaipo vokiškos kolonizacijos pionierius. Įtakingos vokiečių organizacijos organas „Stahlhelm" 1929 m. 14 nr. straipsnyje „Deutsche Kolonisation" šitaip atpasakoja vo-

kiečių tikslus: „Visas pasaulis yra formaliai padalintas. Nėra neužimtų sričių, bet už tai yra tokių, kurios randasi netikusiose rankose. Tose mes turime įsikurti. Ir juo tuo pat metu mes liekame arčiau savo tėvynės, kaip atramos, tuo stipresni mes būti galėsime. Dėl to pirmiausia turim Rytuose, pakraščių valstybėse (Randstaaten), kolonizuotis ir kartu slavų bangai, kuri mums iš ten gresia, sėkmingai ir aktingai pasipriešinti. Tenai visur yra dar likučiai vokiečių kolonijų: Baltikume, Lenkijoje, Mozūruose, Silezijoje. Turim ieškoti ryšių su jomis. *Jos turi tapti mūsų avangardais.* Įsikūrimas šitose žemėse, kurios dar daug galimybių tiekia, gali įvykti politikos pagalba, bet ir *amatininkų, pirklių ir ūkininkų pagalba*" (75—76 p.).

Visai teisinga manyti, kad panašus mūsų kaimynų nusistatymas susidaro visai savaimingai akivaizdoje mūsų kultūrinio atsilikimo ir pasyvumo. Buvo cituota kariškos organizacijos atvira ir griežta kalba. „Kitos vokiečių organizacijos ir grupės gal taip aiškiai nesikesina prieš Baltijos valstybes. Bet jei Lietuva neturi ir beveik neruošia savų gerų amatininkų ir pirklių, tai juk ir ramiausiam vokiečiui yra išrokavimo Lietuvoje įsikurti, nes čia konkurincija lengvesnė ir lietuvių pasitikėjimą nesunkiai galima įgyti. Tad ir atmetus imperialistinius planus, vokiečių elementas stiprėja ir stiprės Lietuvoje naujai atvykstančiomis pajėgomis bent tol, kol neįsikurs lietuviai bent šimto amatų ir prekybos mokyklų, neprisiugdys aukštai išlavintų technikų" (76 p.). O tuo tarpu vokiečių kalba, politinė įtaka ir ekonominė bei kultūrinė infiltracija didėja ir stiprėja.

Gyvendami tokioje pavojingoje padėtyje, kuri ką tik nusakyta, turime su visu rimtumu įsidėmėti tiesą, kad „mažosioms tautoms mokslinis ir bendrai kultūrinis kilimas yra beveik vienintelis tikras būdas išlaikyti savo tautinę gyvybę ir ryškų tautinį veidą" (107 p.). Ir tai todėl, kad „kova dėl būvio, dėl tautinės gyvybės iš mažų tautų reikalauja daug didesnio inteligentų procento, negu iš didžiųjų. Kuo mažesnė tauta, tuo labiau ji turi būti išmokslinta ir techniškų mokslu apsiginklavusi. Kitaip jai gresia lėta mirtis, ištirpimas. Šioje intelektualinėje srityje mums privalu turėti visai aiškus idealas, visu tikslumu ir pasiryžimu siekiamas. Šis idealas tuo aukštesnis turi būti, kuo pavojingesnėje vietoje tauta gyvena, kuo mažiau ji izoliuota nuo svetimų įtakų" (106 p.). Kitaip tariant mes turime apsiginkluoti visomis galimomis kultūrinio aktivizmo priemonėmis.

Galinga technika, intensyviai išvystytas ūkis, aukšta dvasinė kultūra ir tarp kitko aukšta dorovė yra pajėgos, kurios atsveria žmonių gausumą ir didelę materialinę galybę. Matydami tad, kur glūdi mūsų išganymas pilnoje pavojų padėtyje, mes turime išsiduoti sau aiškią sąskaitą, kuo mes esame ir kuo

privalome būti. Dr. K. Pakšto veikalas šituo atžvilgiu yra vienintelis mūsų literatūroje. Jame mes randame labai įdomų bandymą išmatuoti mūsų kultūringumo laipsnį tais objektyviniais kriterijais, kurie gali būti palenkti skaičiavimui.

Šitoje srityje dr. K. Pakštui buvo kiek pramynęs kelią žymus mokslininkas E. Huntington, Yale Universiteto profesorius, kuris savo knygoje „Civilization and Climate" (New Hawen, 1924) paskelbė savo tyrinėjimų, kelionių ir ankietų išdavas apie civilizacijos laipsnius įvairiuose kraštuose. Civilizacijos laipsniams spręsti E. Huntingtonas paėmė dvylika kriterijų, būtent: 1. iniciatyvos pajėgą, 2. sugebėjimą išrasti ir formuluoti naujas idėjas, 3. sugebėjimą plėtoti filosofines sistemas, 4. sugebėjimą vykdyti toli siekiančius sumanymus, 5. pajėgumą vadovauti kitoms tautoms, 6. aukštai išplėtotą švietimo sistemą, 7. higienos principų pritaikymą, 8. teisingumo ir moralumo laipsnį, 9. asmens saugumo laipsnį, 10. grožio pajautimą mene, 11. grožio pajautimą literatūroje, 12. grožio pajautimą gamtoje (113—114 p.).

Statant laipsnius pagal kiekvieną kriterijų, dešimties požymių sistema, galima bet kuriam kraštui gauti bendrą civilizacijos indeksą. E. Huntingtono knygoje yra ankietos davinių, kurie liečia ir Baltijos kraštus. Pavyzdžiui, tarp kitko ten patiriama, kad pagal labiausiai kompetentingų šiuo atveju mokslininkų teutonų nuomonę, Beltijos kraštus tenka sustatyti sekančion kultūringumo eilėn:

1. Danija	100	5. Norvegija	93
2. Švedija	98	6. Estija, Latvija ir Lietuva	82
3. Š. r. Vokietija	96	7. Rusija ir Gudija	74
4. Suomija	94	8. Lenkija (Kongresuvka)	66

(117—118 p.).

E. Huntingtono ankieta, paremta atskirų specialistų nuomonėmis, bet ne tiksliais daviniais, aiškus dalykas, negali turėti visai griežtos sprendžiamosios reikšmės, juo labiau, kad iš šios ankietos kriterijų tik keturi prileidžia tikslų statistinį metodą, būtent: žmonių švietimas, sveikatingumas, asmens saugumas ir, šiek tiek, teisingumas su moralumu. Todėl dr. K. Pakštas bandė modifikuoti kriterijų sistemą ir ieškoti materialinei, fizinei ir dvasinei civilizacijos bei kultūros sričiai elementų, kurie pasiduotų statistiniam metodui. Tokiais elementais, kurie galėtų eiti civilizacijos kriterijais, dr. K. Pakštas palaikė 1. valstybės biudžetą, imamą per capita, 2. žemės įdirbimą, 3. gyvulių ūkį, 4. užsieninę prekybą, 5. pasinaudojimą jūra, 6. naturalinį gyventojų prieauglį, 7. kūdikių mirtingumą, 8. raštingumą, 9. moksleivijos procentą, 10. studentų skaičių, 11. moksleivijos skaičių meno ir muzikos mokyklose ir 12. miestelėnų skaičių.

Pagal šituos kriterijus dr. K. Pakštas išveda iš statistinių davinių laipsnius Baltijos kraštams ir paskui suveda juos į bendrus civilizacijos indeksus, kurie atskiriems kraštams išeina tokie: Danijai 100, Suomijai 70, Estijai 70, Latvijai 67, Lietuvai 43 (127 p.). Lietuvos 43 punktai susidaro šitokiu būdu. Gyventojų prieauglis ir raštingumas įvertinti požymiu 7, žemės našumas ir studentų skaičius — požymiu 5, kūdikių mirtingumas ir moksleivijos procentas — požymiu 4, galvijų ūkis ir meniškos pastangos — požymiu 3, valstybės biudžetas — požymiu 2, užsienio prekyba, jūrininkystė ir miestelėnų procentas — požymiu 1. Tokiu būdu dr. K. Pakšto skaičiavimu Baltijos kraštai stovi gerokai žemiau, negu buvo manyta E. Huntingtono apklaustų 1913 m. mokslininkų. Jo Lietuvai gautas iš statistinių davinių civilizacijos indeksas beveik du kartu mažesnis: 43 prieš 82.

Prie silpniausių Lietuvos pozicijų priklauso, kaip matėme, jūrininkystė, miestelėnų procentas ir užsienio prekyba. „Kaipo pasyvaus būdo tautai, lietuviams sunkiausias uždavinys bus prasiveržimas jūron: tai sunkiausiai suprantama ir sunkiausiai sprendžiama mūsų problema. O tauta be laivyno vargiai ar galės ilgus laikus pajūry išsilaikyti. Kita beveik lygaus sunkumo problema tai lietuvių įsistiprinimas miestuose, pramonėje ir prekyboje. Amatų mokyklų Lietuva beveik neturi, prekybos mokyklų maža ir jos nepraktiškos, tad beveik ir nėra įstaigų laisvųjų miestelėnų kadrui paruošti. Neturint aiškiai lietuviškų miestų su stipriu pramonininkų ir pirklių sluoksniu, lietuviškojo gyvenimo tempas pasiliks labai lėtas, snūduringas, nepasiruošęs europeinei konkurencijai ir kovai dėl būvio, dėl tautinio išlikimo. Be inteligentijos pertekliaus, be lietuviškų miestų, be laivyno ir, žinoma, be aukštos ūkio kultūros lietuvių tauta ilgą laiką pasiliktų nuostolingos defenzyvos būsenoje, lėto tirpimo stadijoje“ (133 p.).

Vis dėlto, remdamasis gyvenimo tendencijomis ir ypač labiau įtemptomis intelektualinėmis pastangomis, dr. K. Pakštas drįsta spėlioti apie ateities galimybes ir numato galimą Lietuvoje kultūrinio išsivystymo tempą. „Jeigu elgsimės pagal išmintingiausius ir tikslingiausius pavyzdžius, kurių teikia kultūringosios pasaulio tautos, tai dviejų kartų gyvenimo užteks, įstatyti Lietuvą kultūringųjų tautų pirmon eilėn...: iki 1955 m. Lietuva galėtų pasiekti civilizacijos indeksą apie 76, o 1980 m. jau ir visą šimtą“ (131 p.).

Einant kultūrinės pažangos keliu mums „neprivalu užmiršti, kad sąmoningos mažosios tautos, matydamos aplink save siaurai aprėžtą horizontą, susiorientuoja horizontalinę augimo kryptį pakeisti vertikaline kryptimi: gilyn ir aukštyn“ (141 p.). Toks kultūrinio išsivystymo linkmės pakeitimas pateisinamas yra tuo, kad „tautų ir valstybių galybė ir patvarumas gali remtis ne vien

teritorijų platybėmis, bet gal dar daugiau *jų dydis ir jėga gali būti matuojami jų dvasios kūrybinėmis pastangomis ir išdavomis*... Mažųjų tautų vertikaliniu ūgiu ir kūryba nepaprastai įturtintos žemės įgauna vidujinės galybės, kuri peržengia jų siauras ribas ir net tarptautinių interesų sūkurį pelno joms didelį moralinį prestižą ir pagarbą, kas dažnai atstoja joms milijonines armijas ir milijardines sumas" (141—142 p.).

Todėl „prieš horizontalinių erdvių platybę reikės pastatyti aukštą vertikalinį Baltijos tautų ūgį. Tik šis beveik vienintelis būdas ir tėra reikiamai pusiausvyrai palaikyti Baltijos pajūryje" (166 p.). Mums, kultūriškai ypatingai atsilikusiai tautai, itin svarbu padaryti visas išvadas iš šitos reikšmingos tiesos.

Žengiant vertikaline kultūrinės kūrybos linija mes visų pirma turime sutelkti tautinio savo genijaus pastangas. Praeitis mums liudija apie šito genijaus buvimą, deja, dispersijos stovyje; ateitis po mirties pavojumi reikalauja šitą tautinį genijų sutelkti tautinės savo kultūros kūryboje. „Maža, t. y. negausinga, lietuvių tauta XIV—XV amžiuose buvo sukūrusi imperiją *a mare usque ad mare ir tai plačiausioje kontinento vietoje*. Šitokio didingo istorijos žygio *nepakartojo nė viena maža ar vidutinė tauta*, o iš didžiųjų retai kuriai pavyko realizuoti panašų užsimojimą. Kai 100.000 kv. klm. šalis valdo ir kontroliuoja milijoną kv. klm. ir kelis kartus už save didesnes tautas, tai apie tokios šalies gyventojų gabumus netenka abejoti" (127—128 p.). „Senovės Lietuva kariavo, politikavo ir valdė, bet jos valdymą visi, stiprieji ir silpni, su pagarba mini... Lietuvių įvykdytas „Drang nach Osten" sau lygaus Europoje neturėjo. Didžiosios Kunigaikštystės laikais prasidėjusi militarinio, politiško ir administracinio lietuvių genijaus dispersija nesustojo ir vėlesniais laikais, kada lietuvių valstybės šviesa jau baigė gesti... Šita lietuvių kūrybos, energijos ir genijaus dispersija į didžiausias erdves nesidavė sustabdyti iki pat „Aušros" laikų... Iš Lietuvos importuotas genijus sukūrė Lenkijai tokias kultūrines vertybes, kuriomis ji labiausiai didžiuojasi. Lietuviai lenkų tautą padarė nacija, o ir kitus kaimynus apdovanojo didžiais dvasiniais turtais" (129 p.).

„Nepriklausomybės realizavimas, nors ir nevisoje etnografinėje teritorijoje, sulaikė lietuvių genijaus dispersiją ir pradėjo jo koncentraciją" (130 p.). „Kaimo inteligentija, t. y. kilusi ne iš intelingentų ir augusi nuošaliai nuo pačių veikliausių kultūrinės kūrybos centrų, atliko didelį darbą Lietuvoje: ji sustabdė lietuviškų jėgų dispersiją, iškovojo nepriklausomybę, dabar grumiasi prieš tautinės energijos smukimą, kovoja su nuovargiu. Tačiau prikelti senosios Lietuvos genijų pilnoje jo galybėje ši karta nepajėgs, nesuspės, nes ji dar nepratusi greit orientuotis stambaus kalibro problemose, perdaug palinkusi į kaimietiškos aplinkumos vidutiniškumą. Jos konservatyvumą,

siaurą horizontą ir menką tautinį susipratimą tarp kita ko įrodo mažas švietimo biudžetas, nedidelis laikraščių ir žurnalų tiražas, stoka amatų mokyklų, vos viena lietuviška pradžios mokykla visame Klaipėdos krašte, uždarymas jūrininkų mokyklos, kalbos apie intelingentijos perteklių, daromos sunkios kliūtys organizuotam kultūros darbui ir t.t." (134 p.). Visa tai turi būti pergalėta ir lietuvių genijus sutelktas ir nuolatos gaivinamas intensyvioje visuotinai reikšmingoje kultūrinėje kūryboje, nes kitaip mums bus lemta paskęsti svetimų įtakų ir interesų antplūdyje.

6. Pagaliau tenka kiek susidomėti tomis Lietuvos politinės geografijos problemomis, kurios turi daugiausia tiesioginių ryšių su politika. Pirmoje eilėje čia susiduriama su Lietuvos ribų problema.

Dabartinės Nepriklausomos Lietuvos ribos sykiu su demarkacijos linija sudaro 1258 klm., būtent: pajūrio 91 klm., ribos su Latvija — 480 klm., ribos su Vokietija — 245 klm. ir demarkacijos linija su Lenkija — 442 klm. (lenkų apskaičiavimu — 521 klm.). Riba su Latvija yra saugiausia mūsų siena, nes čia politinė riba sutampa su etnografine ir, be to, yra laiduojama gerais kaimyniniais santykiais.

Mūsų pajūris yra jau silpnesnė mūsų siena, nes čia jaučiamas didelis germanizmo spaudimas. „Turėdama savo žinioje Nemuno žiotis ir Klaipėdos uostą, Lietuva gali pilnai patenkinti savo ekonominius interesus. Šito pajūrio ir vieno gero uosto visiškai užtenka, kad priskyrus Lietuvą prie jūrinių valstybių. Tačiau, kol Lietuva nesistato savo prekybos laivyno, neatgaivina Klaipėdoje buvusios jūrų mokyklos ir nesistengia savo vėliavos išvesti į plačiuosius pasaulio vandenis, tol geografai (Haltenberger ir k.) priskaito Lietuvą prie pusiaukontinentinių valstybių" (151 p.). Klausimas, ar Lietuvai pasiseks atsilaikyti prie jūros, pareis nuo to, kiek sėkmingai lietuvių tauta atsispirs ateityje žengiančiai į priekį germanizacijos bangai. Iš 245 klm. ribos su Vokietija tik pietinė jos dalis yra pilnai nusistovėjusi tautiniu atžvilgiu. Tuo tarpu vakarinė siena, einanti Nemunu, kad ir turi naturalinę išvaizdą, tautiniu atžvilgiu kol kas „yra sprogdinama ne iš lauko, bet iš vidaus. Klaipėdos krašte eina tyli tautinė kova, kurioje Lietuva nedalyvauja, nes Klaipėdos konvencija neleidžia. Ten grumiasi skaičiais beveik lygios jėgos; tačiau susipratimu ir pinigais vokiečiai keleriopai tvirtesni, o be to, jie gauna nuolatinę milijoninę pašalpą iš Vokietijos. Tad nenuostabu, kad ten tėra vos viena lietuviška pradžios mokykla. Anot kai kurių mokytojų, per pastaruosius penkerius metus lietuviškai kalbančių vaikų Klaipėdos krašto mokyklose sumažėjo 3%... Tad šitas vertingiausias Lietuvos pasienis yra didelio spaudimo zona, kur rišamas Lietuvos likimas kaipo pajūrio valstybės: išsilaikys Lietuva Ne-

muno deltoje, ar bus išstumta į kontinentą?“ (151 p.). Šitą klausimą turės išspręsti švietimo organizacija: kas turės savo rankose mokyklą, tas kovą laimės.

Demarkacijos linija su Lenkija yra didžiausio spaudimo zona, nes čia gula visu savo smarkumu kova už Vilnių. Lenkai tikisi „Vilniaus koridorium izoliuoti ir uždusinti Lietuvą ir per ją pasiekti saugesnės išeities į Baltiją. Šituos tikslus lietuvių tauta gerai supranta, ir todėl matome nepaprastą pasauly reiškinį, atsparumo ir pasiryžimo šedevrą: Lietuva uždarė neribotam laikui visus kelius ir takelius, kurie tik veda lenkų pusėn. Jau 10 metų kaip akla siena stovi nepajudinama ir neatveria savo vartų. Lietuva yra daug giliau įžeista, negu atimant kokią paprastą provinciją. Vilniaus klausimu sprendžiamas visos Lietuvos likimas... Lietuva laukia skriaudos atlyginimo ir tikisi sulaukti, nes yra ir daugiau Lenkijos kaimynų, pasiruošusių su ja sąskaitas suvesti“ (155—156 p.).

Iš bendro ilgio Lenkijos ribų, kuris yra lygus 5.287 klm., 3.979 klm. yra labai nesaugūs, arba yra didelio spaudimo sienos, ypač iš Vokietijos ir Rusijos pusių. Viduje taip pat padėtis labai netvirta dėl tautinio trynimosi, kuris yra labai opus esant krašte daugiau, kaip 40% tautinių mažumų. Tokiose aplinkybėse Vilniaus klausimas reziumuojamas šiomis tezėmis:

„1) Lenkija, nesulikvidavusi ginčytinų klausimų bent su vienu didžiuoju savo kaimynu, dabartinėse ribose negalės ilgai išsilaikyti ir bus visais pakraščiais labai smarkiai apkarpyta.

2) Silpniausia Lenkijos vieta, tai Vilniaus koridorius, kuris jokiu būdu neatlaikys bent kiek didesnio spaudimo.

3) Jei Vilniaus klausimas bus išrištas taikiomis priemonėmis, tai jis bus savo viduje nepriklausomas kantonas Lietuvos ribose.

4) Jei jis bus rišamas kelių tautų ginklu, tai jo likimo negalima iš anksto numatyti: greičiausia, kad didesnė Vilniaus krašto dalis teks Gudijai, o pats miestas su neplačiu ruožu žemės — Lietuvai. Tačiau karo sūkury didieji nugalėtojai, Lietuvos sąjungininkai, gali pasukti ir nenumatoma linkme ir bendrus laimėjimus vien sau rezervuoti“ (159—160 p.).

Jei Lietuva nori atgauti Vilnių ir išeiti iš siaurų lingvistinių savo ribų į platesnes etnografines, tai jai reik rimtai skaitytis su tuo, kad platesnėse etnografinėse savo ribose lietuvių tauta yra pasidariusi daugiakalbė, ir kad šitoje teritorijoje šiaip ar taip susiduria įvairios įtakos ir interesai, reikalaujantieji susiderinimo pusiausvyroje. „Mažosios valstybės turi daugiausia šansų išsilaikyti, kai jos tampa tautinių kovų neitralizuotojos, lygsvaros palaikytojos arba svarbių punktų sergėtojos. Jei Šveicarija nebūtų sugebėjusi trijų tautų susikirtimo vietoje jų tautines kovas neitralizuoti — ji būtų jau gal seniai į tris lopinius sudraskyta. Jei Olandija nebūt mokėjusi palaikyti lygs-

varos tarp vokiečių, anglų ir prancūzų interesų, vargiai ji būt pasiekusi tokios gerovės ir garbės. O Danija laikėsi kaipo Zundo sąsiaurio sargas, patogus visiems galingiesiems.

Lietuva gali būti Europoje vertinama kaipo Nemuno žiočių sargas, kaipo lygsvaros palaikytoja tarp slavų ir germanų, kiek jų interesai susikerta Baltijos pamary. Bet didžiausias ir kilniausias jos vaidmuo būtų kaip tautinių ir kultūrinių kovų neitralizuotojos toje zonoje, kur susitinka lietuviai, lenkai, gudai, žydai ir dar kitos tautos. Rimtai norint sustabdyti pradėtą čia balkanizaciją, tektų sugrąžinti Lietuvai senąją jos sostinę, o pačią Lietuvą perorganizuoti federalizmo pagrindais, kad maksimumas piliečių galėtų naudotis laisve ir tvarka" (153 p.). „Svarbu čia priminti, kad federalizmo idėja atitinka ir pasaulinės santvarkos eigą. Aukščiausį veiklumą ir gerovės laipsnį kaip tik yra pasiekę federalinės ar bent regionalinės valstybės, bet ne centralizuotos" (152—153 p.).

Čia gali kilti klausimas, kokia tarptautinių santykių linkmė palankiausia yra mažųjų tautų išsivystymui, nepriklausomumui ir klestėjimui. Pasirodo, visų pirma, kad „maža valstybė labiausiai užtikrina sau saugumą, jei ji yra reikalinga kuriai didžiajai valstybei" (142 p.). „Juo didesnės varžytynės didžiųjų tarpe, tuo mažosios valtybės darosi vis labiau reikalingesnės didžiosioms. Ir kol didžiosios valstybės ieško tarpusavio lygsvaros, tol niekas negalės iš politinio žemėlapio išbraukti tokių aukštos kultūros lizdų, kaip Belgija, Olandija, Danija ir Šveicarija" (142 p.). Žodžiu tariant, palanki tarptautinė konjunktūra, tinkamai išnaudota, yra pirma viltinga sąjungininkė mažajai tautai.

Lygiai svarbus veiksnys tautos kovoje už savo būvį ir nepriklausomumą yra aukšta kultūra. Tai tarsi antra mažosios tautos sąjungininkė. „Jau paminėtos keturios valstybės, o šalia jų Švedija ir Norvegija, taip sukultūrina savo piliečius, įveda tokią puikią tvarką ir įgyvendina laisvę, moksluose ir kultūroje padaro tokių žygių, o savo literatūroje paskleidžia tiek universalinės reikšmės idėjų, kad šitiek dvasinių turtų pasauliui neatskleidžia jokia lygaus didumo didžios valstybės provincija. Tai kilniųjų aukštybių nepavergiama jėga" (141 p.). Tokių mažų kraštų moralinis prestižas civilizuotame pasaulyje tiek yra didelis, kad nieks nebaudžiamai nedrįsta kėsintis prieš jų laisvę.

Bet ne vien tik moralinis prestižas saugoja mažas aukštai kultūringas tautas. Tokia tauta pigiai neišsižada savo laisvės, o tai yra atgrasinimo ginklas. Pavergimo „pavojus tikriausia sumažės tuo atveju, kai Baltijos tautoms pavyks greitu tempu suintensyvinti savo ūkį, Belgijos ar Šveicarijos aukštumon pakelti savo intelektualinį ir bendrai kultūrinį niveau, sukelti didelį laisvės pamylėjimą ir kartu su juo patriotizmą plačiose masėse, trumpiau tariant: įtraukti šalį aktyvios, ar dar geriau —

ultra-aktyvios civilizacijos zonon. Tuomet moralinis Baltijos prestižas būtų perdaug galingas, o jų užkariavimas Rusijai reikštų tarsi dinamito statinės pasistatymas prie savo virtuvės pečiaus. Šitokiose apystovose mūsų padėtis būtų saugi, net ir tuomet, kai Rusijos ekonominiai interesai Baltijos uostuose net labai padidėtų" (142—143 p.).

Buvo paminėta apie sąjungininkus netiesiogine prasme. Gali būti Lietuvai sąjungininkų ir tiesiogine prasme, bet gerų tokių sąjungininkų prirodyti jai ne taip lengva. Neabejotina, kad Baltijos sąjunga būtų pageidaujama visoms Baltijos respublikoms. Bet į šitą sąjungą eiti mažai užinteresuota yra Suomija dėl savo saugesnės padėties ir neturėjimo Rusijai būtinų uostų. Latvija ir Estija linkusios yra orientuotis į Lenkiją, tuo tarpu kad Lietuva tai linkmei jokiu būdu pritarti negali. Lietuva būtų greičiau linkusi matyti Baltijos politinę sąjungą su nusikračiusia bolševikais Rusija, bet dar labiau būtų pageidaujama sueiti į politinio solidarumo santykius su Skandinavija.

Kaip ten bebūtų su politinių sąjungininkų klausimu, reik visados aiškiai nusimanyti, kad „gyvi tautos interesai dažnai verčia politinių simpatijų nesulieti su ekonominiais ar kultūriniais reikalais" (166 p.).

„Lietuvos ir kitų Baltijos respublikų ekonominių interesų zonon pakliūva visi kraštai aplink Baltijos ir Šiaurės jūras. Jų eksportas eina į vakarus, o jų tranzitas cirkuliuoja tarp vakarų ir rytų" (168—169 p.). „Mūsų trijų šiaurės kaimynų užsieninėje prekyboje pirmą vietą užima Anglija, paskiau seka Vokietija ir Belgija. Gera, nes šitaip ne taip pavojinga jų ekonominė ir politinė hegemonija, o skirianti jūra paskatina mūsų kaimynų laivyno ūgį, kurs garantuoja susisiekimo krypčių įvairumą ir savarankiškumą.

Lietuvos padėtis šiuo atžvilgiu yra prastesnė, nes ji turi ilgą sausumos sieną su dideliais pramoningais kaimynais. Jų ekonominis įsigalėjimas Lietuvoje jau dabar jaučiamas ir eina tvirtu, planingu keliu. Turint su jais politinio pobūdžio ginčų, jie darosi mažai valstybei nepaprastai pavojingi, nes visuomet gali pavartoti prieš Lietuvą ekonomines represijas. Kad šitos galimos represijos netaptų Lietuvai katastrofingos, reikia išplėsti žymiai didesnius ekonominius santykius su tolimesnėmis Baltijos kolonizacija nesuinteresuotomis valstybėmis. Šiaurės kaimynų pavyzdys rodo Anglijon ir Belgijon" (169 p.). Pavyzdžiui, tuo tarpu kai Lietuva daugiau kaip pusę savo eksporto atiduoda Vokietijai ir tik ketvirtą ar penktą dalį — Anglijai, Suomija šeštą dalį savo eksporto atiduoda Vokietijai, o 40% — Anglijai; Estija tuo pačiu laiku Anglijai atiduoda 30%, Vokietijai 30%; Latvija Anglijai atiduoda beveik trečdalį savo eksporto, o ketvirtadalį — Vokietijai. Taip maždaug atrodė svarbiausiose pozicijose Baltijos Respublikų eksportas 1927—1929

m. Aišku, iš čia matyti Lietuvos eksporto linkmės dezavantažas.

„Neprivalu užmiršti, kad Klaipėdos vidujinė, politinė ir kultūrinė santvarka Vokietijai ilgai dar rūpės. Ir jos rūpesniai bus dažniausiai priešingi lietuvių tautos interesams. Jeigu Lietuva nebus užtikrinusi savo ūkio produktams tinkamos vietos Anglijoje, Belgijoje ar kur kitur, o beveik viską pardavinės gretimam kaimynui, tai Lietuva neteks žmoniškų galimybių net ginčytis su tuo dideliu kaimynu, nuo kurio priklausys mūsų ūkininkų produktų kainos ir progos ką nors parduoti... Kad Vokietija kol kas priima ir antros ir trečios rūšies prekes, Lietuvai nėra ko džiaugtis, nes tuom atbukinamas tas pažangos akstinas, kurs skatina mus lygintis į Vakarų Europą, daugiau ir geresnių produktų gaminti ir gauti už juos aukščiausias kainas Londone, Berlyne, Briusely ir kitur. Tad Lietuvai nepaprastai svarbu yra bent dvigubai išplėsti savo prekybą su tolimesniais, gerų produktų ir aukštų kainų kraštais. Tai duoda galimybių greičiau praturtėti ir, kas be galo svarbu, sustiprinti mūsų nepriklausomybę“ (171 p.).

Ne tik politiniai ir ekonominiai santykiai sudaro tautų gyvenime užgožėjimo aplinkybes. Kultūrinis santykiavimas ir ypač kultūrinės paskolos dažnai esti ir politinio pavergimo progos. „Mažosios tautos, kartais ir vidutinės, sunkiau išvengia didesnių kaimynų užgožėjimo pavojaus. Todėl tos jų, kurios labai nori kultūrinio savarankiškumo ir net kai kurio originalumo, vengia kiek galėdamos kultūrinių paskolų iš didesniųjų ir labai artimų, betarpių kaimynų, nes šimtmečiui ar keliems praslinkus didžiosios tautos mėgsta tas paskolas atsiimti su labai dideliais procentais“ (171 p.). Tarp kitų tautų šitą dėsnį gerai yra patyrusi ant savo kailio Lietuva, brangiai užmokėjusi už savo paskolas tiek germanams, tiek ir slavams.

„Tačiau moderniškose kontaktų ir interpenetracijų apystovose negalima nė vienai tautai išvengti savo kaimyno kultūrinės įtakos, ypač jei tas kaimynas aukštai kultūroje pakilęs ir gerai organizuotas: uždarysi jam duris — eis per langus, uždarysi langus — eis per sienos plyšius. Prieš tokį užgožėjimo pavojų šiais laikais vartojamas atskiedimo metodas, sudaras tautiniame organizme antiseptinį procesą“ (171 p.). Šito metodo esmė reikalauja prieš kultūringo ir stipraus kaimyno įtaką pastatyti kitų kultūringų tautų įtaką, kuri galėtų neutralizuoti pirmosios pavojingą mažai tautai reikšmę. Pavyzdžiui, tokioms Olandijai arba Čekoslovakijai būtų sunku atsilaikyti prieš galingą vokiečių kultūros įtaką, jei šitos tautos nesistengtų plačiai atidaryti pas save duris prancūzų ir anglų kultūrinei įtakai.

Mūsų šiaurės kaimynai iš Baltijos pajūrio suprato jau šito metodo racionalumą ir stengiasi sąmoningai atrinkti kultūrinių įtakų šaltinius. „Tuo pačiu keliu pasekė ir atgimusi Latvija.

Vos spėjo ji atkovoti savo politinę nepriklausomybę — tuojau padėjo pamatus ir kultūriniam savarankiškumui: įkūrė anglišką kolegiją, prancūzišką gimnaziją, prancūzų institutan pasikvietė keletą prancūzų profesorių. Ji pasiskubino padaryti tai, ką daro kiekviena atsargi ir toli matanti tauta... Tik viena Lietuva kol kas be atodairos prisiima galingo kaimyno visas gerai organizuotas ir planingai teikiamas dovanas, nes mūsų būde daugiau yra pasyvumo ir pasitikėjimo laiku, kurs dirba daugiau mūsų pražūčiai, negu išganymui" (172 p.). Be rusų ir lenkų, kurių kultūrinė įtaka gali būti lietuvių tautai pavojinga, bet šiomis aplinkybėmis yra neutralizuojama dėl susidariusios konjunktūros, „trečias didelis kultūringas Baltijos kaimynas — Vokietija — turės didžiausios įtakos Baltijos tautų kultūrai ir tai dėl kelių priežasčių: vokiečių Europoje arti 80 milijonų, taigi jie yra didžiausia Europos tauta ir užima centrinę, t. y. patogiausią padėtį; jie turi įleidę stiprias diasporas į visų kaimynų tautinius organizmus, ypač pietuose ir rytuose... Rytuose nėra nė vienos tautos, kuri galėtų tapti Vokietijos kultūriniu konkurentu. Vokiečių kultūriniai turtai labai dideli, o jų kultūrinė įtaka plečiama puikiai organizuotu ir planingu būdu. Jų kultūrinė įtaka nepavojinga Suomijai ir Estijai, truputį pavojinga Latvijai, bet daug daugiau — Lietuvai, ypač kad lietuviai nėra pratę iš viso svetimoms įtakoms atsispirti tiksliais ir organizuotais metodais" (173—174 p.).

Kas darytina tokiose aplinkybėse? „Lietuvių kultūriniam atsparumui padidinti antiseptikai turėtų būti imami iš anglų, keltų, prancūzų ir net italų kultūrų. Dėl padėties panašumo mums priderėtų smulkiai studijuoti belgų, čekų ir šveicarų įgytą kultūrinį patyrimą, o tautinio atsparumo atžvilgiu reikalingiausios mums studijos turėtų apimti gyvenimą japonų, žydų, airių, Kanados prancūzų ir kai kurių kitų, už savo likimą gudriai kovojusių tautų" (174 p.).

III.

1. Aukščiau išdėstyta svarbiausios liečiančios lietuvių tautą ir Lietuvos kraštą idėjos, kurios randa vietos dr. K. Pakšto veikale „Baltijos Respublikų Politinė Geografija". Nelaikau čia savo uždaviniu įeiti į pačio veikalo, tiek į atpasakotų davinių ir idėjų kritiką. Tai būtų analoginės specialybės mokslininko uždavinys. Visi paliesti klausimai man rūpėjo labiausiai kultūros atžvilgiu, kaipo žmogui, turėjusiam reikalo su bendra kultūros problema, ir taip pat tautinės lietuvių kultūros klausimu. Šituo atžvilgiu negalima nekonstatuoti, kad, neskaitant nebent smulkmenų, bendra dr. K. Pakšto veikalo linija yra giliai teisinga ir tikrai pamokoma. Dr. K. Pakštui, mano įsitikinimu, pasisekė

tinkamai įvertinti dabartinę kultūros padėtį ir teisingai nurodyti, kokia linkme privalu eiti, kad galėtume atsilaikyti tautų kovoje už būvį ir užimti kitų tautų tarpe garbingą vietą.

Naudojantis daviniais ir sumetimais, kurių patiekia jo veikalas, galima jau nustatyti tvirtą liniją mūsų tautinei politikai ūkio, kultūros ir tautinių santykių srityje. Reali tautos politika turi remtis, iš vienos pusės, savo krašto ir tautos pažinimu, o iš antros — tais reikalavimais, kurių stato bendroji kultūringo pasaulio pažanga ir tautų lenktyniavimosi faktas. Realybės pažinimas tautinei politikai yra reikalingas tam, kad galima būtų orientuotis apie medžiagą, su kuria turima reikalo. Nusimanyti apie kultūrinės pažangos idėją reik tam, kad galima būtų matyti, kur privalu vesti savo tautą. Pagaliau, reik skaitytis su aktualiomis tautų lenktyniavimosi aplinkybėmis, nes nuo to pareina būdai, kaip galima apsaugoti savo tautą nuo pralaimėjimo gyvenimo kovoje ar, atvirkščiai, vesti ją laimėjimo keliu.

Dr. K. Pakšto veikale mes randame kaip tik visus šituos davinius, kurie leidžia nustatyti vedamąją liniją realiai tautinei politikai, neužmerkiančiai akių prieš tai, kas yra blogo tautiniame mūsų gyvenime, ir aiškiai matančiai, kas privalu daryti laimingesnei ateičiai. Remiantis šitais daviniais, galima formuluoti savo rūšies *„kategorinius imperatyvus"* realiai tautinei lietuvių politikai. Tai ir bandysiu padaryti, norėdamas atsiekti praktinių išvadų iš ilgoko dr. K. Pakšto veikalo atpasakojimo, kiek jis liečia Lietuvą.

1°. *Po mirties grasme Lietuva privalo planingai sutvarkyti antropologinį savo ūkį.* — Šitam aktualiausiam tautos gyvybei reikalui reik tarp kitko sistematingai didinti kaimo ir miestų talpumą, nuosekliai dauginant pragyvenimo šaltinius ūkio, pramonės ir prekybos priemonėmis, planingai keliant tautos sveikatingumą ir racionaliai tvarkant krašto emigraciją.

2°. *Vardan elementarinio žmoniškumo turi griebtis griežtų priemonių nedovanotinam kūdikių mirtingumui krašte sustabdyti.* — Nekalbant jau apie bendras priemones tautos sveikatingumui kelti, privalu visų pirma nuplauti nuo savęs didžiausio barbariškumo dėmė sveikatos departamento žygiais, propagandos priemonėmis ir t.t.

3°. *Lietuva turi susirūpinti skęstančios svetimose jūrose savo išeivijos likimu ir nė vieno išeivio nebeišleisti neplaningai iš savo krašto.* — Privalu dar išgelbėti nuo nutautimo tuos išeivius, kurie galima, ir planingai sutvarkyti būsimąją emigraciją pagal racionalios kolonizacijos reikalavimus. Šiam reikalui pirma turi būti atlikti tyrinėjimai ir reikiamos studijos.

4°. *Lietuvių tauta privalo sustabdyti nutautimo vyksmą savo lingvistinės teritorijos periferijoje iš lenkų, vokiečių ir gudų pusės.* — Slenkąs į priekį lietuvių nutautimo vyksmas iš stipresnio kaimyno pusės, kad ir vykstąs nevaldomoje tautinėje terito-

rijoje, yra didelis pavojus tautos nepriklausomybei; todėl tenka sistemingai palaikyti tokiose periferijose lietuviškos tautinės sąmonės gyvavimą, ruošiant joms inteligentijos, vedant atitinkamą propagandą ir šiaipjau palaikant tautinį bendravimą.

5°. *Geresnės ateities vardan Lietuva turi planingai ruoštis tapti intensyvaus tranzito kraštu.* — Kadangi ateityje nuo tranzito išsivystymo turės padidėti ir krašto talpumas ir jo turtingumas, tai jau iš anksto tenka tranzito reikalais tinkamai susirūpinti, plečiant susisiekimo tinklą, ruošiant žmones prekybos ir pramonės mokyklose ir šiaipjau išvystant žmonėse komercinių sugebėjimų.

6°. *Platesnių perspektyvų vardan Lietuva privalo tinkamai išnaudoti savo pajūrį, ir, įsisteigus prekybos laivyną, tapti jūrine valstybe.* — Šiam tikslui turėtų tarp kitko tarnauti įsistiprinimas Klaipėdoje, įsteigimas joje jūrininkų mokyklos, suinteresavimas platesnių tautos sluoksnių laivyno klausimu ir apskritai sukėlimas tautoje vajaus į jūrą.

7°. *Savo nepriklausomumo vardan Lietuva turi padėti visas savo pastangas išvystyti intensyviems ekonominiams santykiams su tolimesniais kaimynais, nesuinteresuotais Lietuvos kolonizacija ir politiniu jos pavergimu.* — Šituo atžvilgiu Lietuvai ypatingai pavojingos yra Vokietija ir Lenkija, todėl ekonominius santykius su jomis reikėtų atstoti intensyviais santykiais eventualiai su Anglija ir Belgija.

8°. *Lietuvos pavojinga padėtis, svetimų įtakų intensyvumas, ypač iš vokiečių pusės, ir reikalas išlaikyti konkurenciją su tvirtomis kultūringomis tautomis verčia lietuvių tautą atstoti žmonių gausingumą ir didelę materialę galybę galinga technika, intensyviai išvystytu ūkiu, aukšta dvasine kultūra ir tarp kitko nepaliesta ištvirkimu dorove.* — Tik prie tokių aplinkybių lietuvių tauta sugebės turėti lietuviškus miestus su gyva prekyba ir pramone, laivyną, inteligentijos gausingumą, keliantį kultūrą į aukščiausius laipsnius, ir kitus veiksnius, be kurių, akivaizdoje pavojingų ir stiprių priešų, tauta tegali būti vien liūdnos defenzyvos ir merdėjimo stovyje.

9°. *Lietuvių tautai yra gyvybės klausimas kuo veikiausiai paimti spartaus vertikalinio augimo liniją, gilyn ir aukštyn, kad galima būtų tinkamai apsiginkluoti techniškai, intelektualiai ir apskritai kultūriškai.* — Šituo atžvilgiu intensyvus švietimo išvystymas turėtų būti pastatytas pirmon eilėn. Privalomas ilgametis visuotinis mokymas ir platus visų rušių aukštesniųjų mokyklų tinklas, ruošiąs technikų, ekonomistų, komersantų, agronomų ir šiaipjau specialistų praktikų techninio ir ekonominio gyvenimo šakoms, yra lietuvių tautai aktualiausias reikalas.

10°. *Lietuva turi padaryti savo nepriklausomą buvimą reikalingu didelėms kaimyninėms valstybėms, kaipo tautinių kovų neutralizuotoja, pusiausvyros palaikytoja ir svarbių punktų ser-*

gėtoja. — Šita prasme Lietuva gali būti Nemuno žiočių sargas, pusiausvyros palaikytoja tarp slavų ir germanų, ir tautinių kovų neutralizuotoja tarp visų tų tautinių gaivalų, kurie yra įsigalėję kadaise tautinėje lietuvių teritorijoje. Čia Belgija, Olandija, Šveicarija ir Danija turi tarnauti Lietuvai pamokomais pavyzdžiais.

11°. *Lietuvai privalu stiprinti politinė savo nepriklausomybė įsigyjant tarptautinėje plotmėje moralinį prestižą, viduje — visuotinai reikšmingą kultūrą ir pavyzdingą vidaus santvarką, raginančią piliečius mylėti nepriklausomumą ir išvidinę laisvę.* — Viso pasaulio pagarba ir piliečių patriotizmas yra jėgos, kurios tautinio nepriklausomumo apgynimo sistemoje turi savo būtiną vietą.

12°. *Lietuva turi išvengti kultūrinio priklausomumo nuo artimų stipresnių kaimynų ir užmegsti tamprius kultūrinius santykius su tolimesnėmis kultūringomis tautomis pagal antiseptinį atskiedimo metodą prieš kultūrinį užgožėjimą.* — Šiuo metu, kai bolševikiškoji Rusija yra gerokai izoliuota tiek savo nenormalia padėtimi, tiek lenkiškuoju koridoriumi, ir kai nuo Lenkijos skiria Lietuvą sunkiai peržengiama administracinė linija, ypatingai pavojinga yra planingai ir sumaniai plečiama vokiečių įtaka, paremta dar ekonominiais santykiais ir politine konjunktūra.

13°. *Okupuoto Vilniaus atvadavimas turi būti lietuvių tautos laikomas viso savo likimo klausimu, ir visos tautos pastangos turi būti koordinuojamos šituo tikslu* — Lietuvių tauta privalo gerai nusimanyti, kad Vilniaus atvadavimas pareis ne tik nuo tarptautinės, Lenkijai nepalankios, konjunktūros, bet ir nuo išvidinio Lietuvos susiorganizavimo, tolerantiškos kultūringos politikos ir visuotinai reikšmingos tautinės kultūros.

14°. *Norint apimti savo etnografines ribas, išeinančias iš lingvistinių ribų, Lietuva turi skaitytis su šitos platesnės teritorijos daugiakalbiškumu ir savo politiką vesti kultūrinio ir politinio federalizmo linkme.* — Lietuvai būtų nedovanotinas savo pozicijos silpninimas ir apsilenkimas su savo padėties pašaukimu stengtis sudaryti vieningą valstybę, kuri nesiskaitytų su susidariusiomis Lietuvos teritorijoje mažumomis ir deformuotomis periferijomis. Todėl tam tikras išmintingas ir atsargus federalizmas Lietuvai yra neišvengiamas, jei ji nori išeiti iš grynai lingvistinių lietuvių tautos ribų.

Štai kaip atrodo pagrįstos ištisu mokslo veikalu vedamosios idėjos, kurios turėtų būti padėtos kertiniu akmenimi tautinėje politikoje. Tokia politika būtų ne tik tautinė, bet ir tautiška tikra šito žodžio prasme. Užbrėžta ilgesniam laikui plačiu iniciatyvos užsimojimu, ji skaitytųsi su visomis lietuvių tautos ir Lietuvos krašto ypatybėmis ir būtų atremta į gerai ir plačiai suprastus lietuvių tautos interesus. Kai dabar su reikalu ar be

reikalo įprasta pas mus kalbėti apie tautiškus dalykus, būtų tikrai išmintinga ir savo vietoje susirūpinti šitaip suprastos tautiškos politikos reikalais.

2. — Iš eilės bus ne pro šalį paakinti mūsų visuomenę, kas turėtų šiaip ar taip susidomėti ir susirūpinti aukščiau užbrėžtos tautiškos programos realizavimu. — Pasirodo, kad tautiškos politikos programa gali ir privalo būti realizuojama iš vienos pusės politinio veikimo, o iš antros pusės tautos auklėjimo tvarkoje. Politinio veikimo tvarkoje plačiai suprastos tautiškos politikos reikalais turi pareigą susirūpinti visų pirma krašto vyriausybė, kurios rankose yra toks galingas įrankis, kaip valdžios aparatas.

Iki šiolei mes gyvenome politikoje tą naivaus diletantizmo periodą, kai politikų nejaučiama reikalo rimtų studijų ir planingo dairymosi plačiame kultūringame pasaulyje. Mūsų valdovų dažnai manoma, kad pakanka siauro „gaspadoriško" akiračio, kad galima būtų valdyti kraštas kultūringu ir pažangiu būdu. Todėl taip dažnai jų priemonės tikrai barbariškai atrodo Vakarų Europai ir tokią liūdną renomė daro mūsų Lietuvai. Tuo tarpu Lietuvos politinės geografijos trumpa apžvalga galėjo pakankamai gerai įrodyti, kiek jos daviniai yra svarbūs įvairioms valdymo šakoms.

Sakysime, Švietimo Ministerijai yra reikalingos rimtos studijos, liečiančios Lietuvos tautinės kultūros problemą ir jos intensyvaus kėlimo klausimą. Šitų studijų šviesoje Švietimo Ministerijai galėtų paaiškėti, kad jos uždavinys yra ne varžyti privatinės iniciatyvos ir kultūrinio apsisprendimo laisvę nepateisinamo etatizmo priemonėmis, bet papildinėti privatinės iniciatyvos stoką ir žadinti kūrybines tautos pajėgas, išvystant kultūrinį tautos aktyvumą. Švietimo Ministerija perdaug dar turi Lietuvoje darbo ir neišpildytų uždavinių, kad ji galėtų gaišinti energiją kovoje su visuomenės kultūriniu apsisprendimu. Rimtos studijos šitoje srityje galėtų gerokai prablaivinti Ministerijos nusistatymą ir pakreipti jos energiją ten, kur labiausiai jaučiami mokyklinio švietimo, kultūros ir tautinio valstybinio susipratimo trūkumai.

Žemės Ūkio Ministerijai ir Finansų Ministerijai (su jos prekybos ir pramonės departamentais) turėtų rūpėti tos studijos, kurios liečia technikos, ekonominio gyvenimo ir apskritai tautos materialinės politikos klausimus. Tik gilus ir platus susipažinimas su šitais klausimais galėtų leisti išeiti iš pusiau sąmoningo elgimosi ekonominės politikos klausimuose ir užbrėžti drąsų planą geresnei ateičiai.

Užsienio Reikalų Ministerijai derėtų nemažiau turėti reikalo su politine geografija, nes jai tenka rūpintis teritorijos, tarptautinių — ekonominių, kultūrinių ir grynai politinių — santykių klausimais. Tik rimtos studijos galėtų išgelbėti mūsų už-

sienio politiką nuo to neplaningumo ir nuostolingumo, kuriais iki šiolei ji pasižymėjo.

Vidaus Reikalų Ministerija turėtų tarp kitko labiau susidomėti antropologinio ūkio klausimais, kad galėtų sąmoningai sekti ir normuoti tautos sveikatingumo reikalus, taip menkai aprūpinamus ikišioline jos darbų linija. Sykiu su Užsienio Reikalų Ministerija ji turėtų pastatyti ant rimtų pagrindų tautos emigracijos klausimą, kad galima būtų pagaliau sustabdyti šitą nuostolingą tautos kraujo plaukimą į svetimas jūras ir normuoti emigracijos judėjimą planingos kolonizacijos principais.

Susisiekimo Ministerijai privalu susirūpinti studijomis apie susisiekimo santykiavimą su visu ekonominiu ir kultūriniu kraštu gyvenimu, kad ji kontakte su Žemės Ūkio, Finansų ir Užsienio Reikalų Ministerijomis galėtų išvystyti krašte tokį kelių tinklą, kurio reikalauja ne tik vidaus gyvenimas, bet ir tarptautiniai santykiai ir, tarp kitko, ateityje numatomas intensyvesnis tranzitas.

Štai tik keli paakinimai apie rimtų studijų reikalingumą mūsų valdymo organams.

Kai šitie paakinimai adresuojami beasmenėms įstaigoms, gali kilti klausimas, kas turėtų būti primintų pareigų subjektai. Suprantama beveik savaime, kad pirmoje eilėje tai yra patys ministeriai, kurie neša moralinę ir juridinę atskaitomybę už valdomas jų ministerijas. Ogi šiais autokratiškais laikais jų atsakomybė yra dar labiau padidėjusi, nes jie yra daugiau ant savęs pasiėmę, atsisakę nuo viešos kontrolės iš visuomenės pusės. Taigi šiais laikais galima ir privalu iš ministerių reikalauti didesnio kompetentingumo, negu kitais normalesniais laikais. Jei kuriam ministeriui stoka asmeninio kompetentingumo, tai tokiu atveju, jam yra pareiga tai atpildyti su pagalba nusimanančių patarėjų ir ekspertų.

Šalia vyriausybės, visuomenė niekados nėra atpalaiduojama nuo privatinės iniciatyvos, ir todėl ji taip pat turėtų susidomėti ir, kiek nuo jos pareina, vykdyti tuos tautiškos politikos reikalavimus, kurie yra pagrįsti politinės geografijos daviniais.

Bet mūsų pasyvi ir neturtinga savo iniciatyva visuomenė nėra tinkamai išauklėta aktyvumo prasme, kad ji sugebėtų daug padaryti savo nesuorganizuotomis pajėgomis. Daug didesnis dalykas yra įtraukti į realizavimą tautiškos politikos idealų pedagogus ir jaunuomenę. Šis pasakymas gali ne vieną pedagogą išgąsdinti savo politiniu turiniu: juk tai reiškia, pasakys nesusipratėlis, traukti jaunuomenę į politiką? — Tačiau čia reik tik nesusipratimą išaiškinti.

Savo laiku šio straipsnio autoriui teko įrodinėti (ž. 1928 m. Židinys, 4 nr.), kad politinis jaunuomenės auklėjimas ne tik yra faktinai neišvengiamas, bet ir sąmoningai privalomas, kaipo plačiai ir gerai suprantamo visuomeninio auklėjimo dalis.

Politinis jaunuomenės auklėjimas negali būti partyvinis ta prasme, kad jis ruoštų jaunuomenę vienos partijos reikalams, nors šita partija ir būtų valdančioji. Kitaip tariant, politinis auklėjimas negali ruošti jaunuomenės konkrečiai aktualiai vienos partijos politikai. Bet visuomeninis jaunuomenės auklėjimas gali ir privalo ruošti jaunuomenę bendrai patriotiškai politikai. Ir todėl patriotinio politinio auklėjimo programa gali būti sudaryta pedagogams vadovautis ir jaunuomenei pasisavinti.

Šita prasme visos neabejotinos išvados iš politinės Lietuvos geografios, panaudotos mūsų tautiškai politikai nustatyti, gali ir privalo būti įdiegtos jaunoms kartoms sykiu su patriotiniu auklėjimu. Pavyzdžiui, ar gali būti abejonės, kad patriotinis auklėjimas reikalauja mūsų jaunuomenę orientuoti pagal šias pagrindines mūsų tautiškos politikos idėjas?

1°. *Kiekvienas lietuvis turi pareigos rūpintis gyventojų prieauglio klausimu, nepamiršti nutaustančios periferijos tautinėje teritorijoje ir skęstančios nutautime emigracijos.*

2°. *Kiekvienas lietuvis privalo, kiek galėdamas, didinti Lietuvos gerovę ir nepamiršti apie reikalą įsistiprinti pajūryje, sudaryti laivyną, išnaudoti tranzito galimybes ir sueiti į ekonominius ir kultūrinius santykius su politiškai nepavojingomis tautomis.*

3°. *Kiekvienas lietuvis privalo gerai įsisąmoninti, kad Lietuvos padėtyje tvirčiausias nepriklausomybės ginklas yra aukšta materialinė ir dvasinė kultūra ir intensyvus kultūrinis aktyvumas.*

4°. *Kiekvienas lietuvis turi pareigos įsisąmoninti, kad Lietuva tik tada tegalės atsilaikyti nepriklausoma, kai ji sugebės realizuoti kultūringą santvarką ir piliečių sutarimą iš vidaus ir užinteresuotų jąja tarptautinių jėgų pusiausvyrą iš viršaus.*

5°. *Kiekvienas lietuvis turi pareigos nepamiršti, kad Vilniaus atvadavimas yra Lietuvai viso likimo klausimas, ir dirbti visomis savo jėgomis šita linkme.*

Kai šitie tautiškos politikos principai įeis į visuomenės kūną ir kraują per naujų kartų auklėjimą, Lietuva iš tikro galės būti rami dėl savo ateities!

Kad tai iš tikro galėtų įvykti, reik rimtai susirūpinti patriotiniu jaunuomenės auklėjimu, atremtu į realinį tautotyros ir kraštotyros klausimų pažinimą. Tinkamai pagaminta jaunuomenei literatūra, specialios pamokos bei paskaitos ir plačiai pastatytos jaunuomenės ekskursijos gimtajame krašte yra svarbiausios priemonės, kuriomis galima būtų padėti naujai kartai įgyti realų pažinimą savo krašto bei tautos ir sykiu tokį aktyvų patriotizmą, kokio reikalauja gerai ir plačiai suprasta tautiška politika. Šiuo atžvilgiu per maža yra daroma Lietuvoje, nes nesirūpinama tikrai pagrįsti savo tautos ir krašto gerovę patriotiniu naujos kartos išauklėjimu. Tinkamas, pedagoginis, dr. K.

Pakšto knygos supopuliarinimas jaunuomenės reikalams galėtų pradžiai turėti pageidaujamos reikšmės.

Baigdamas pridėsiu dar vieną trumpą paakinimo pastabą. — Neseniai prof. Mykolas Biržiška patiekė Universiteto Senatui plačiai suprantamos Kultūros Akademijos sumanymą. Šito sumanymo mintimi einant, Universiteto Senatas turėtų konkretizuoti jį projekto pavidale ir pasiūlyti vyriausybei, kaipo realizuotiną Lietuvos gerovės sumetimais reikalą.

Iniciatoriaus supratimu, Kultūros Akademija turėtų savyje sujungti įvairias funkcijas: ir paprastos Mokslo Akademijos, ir kultūros kėlimo draugijos, ir kultūros fondo. Tai būtų įstaiga, kuri sukoncentruotų kultūros reikalų aprūpinimą ir forsuotų intensyvią kultūrinio išsivystymo eigą visose tautinio gyvenimo srityse. Sumanymas, be abejonės, vertas gyvo susirūpinimo ir stipriausio parėmimo. Netrukus Lietuvos visuomenė turės progos įsitikinti, ar išlaikys šitą elementarinį kultūrinį egzaminą mūsų šviesuomenė, nuo kurios pareina paremti Kultūros Akademijos sumanymą, ir krašto vyriausybė, nuo kurios pareina jį realizuoti valdžios priemonėmis. Taigi domėkimės, kaip sprendžiami mūsų tautos ir mūsų krašto gyvybės klausimai!

PENKTAS SKIRSNIS.

Tikras patriotizmas ir jo reiškimosi lytys.*)

Reikalas apsiginkluoti prieš nacionalizmo pavojų.

I. *Tikrojo patriotizmo savybės:* 1. Tautinės savo individualybės meilė. — 2. Pageidavimas moralinės didybės savo tautai. — 3. Jungimas individualinės tautinės lyties su visuotiniu turiniu. — II. *Tikrojo patriotizmo reiškimosi lytys:* 1. Patriotizmas, kaipo asmens tobulinimosi akstinas. — 2. Patriotizmas, kaipo tautos kultūrinės pažangos veiksnys. — 3. Patriotizmas, kaipo pagrindas tinkamam sugyvenimui su kitomis tautomis. — 4. Patriotizmas, kaipo lytis asmens ir žmonijos derinimui per tautos tarpininkavimą. — Teisėtas būdas vadovauti pasauliui.

Paskutiniais laikais kaskart dažniau pasitaiko progos pastebėti, jog grįžtamoji agresyvaus nacionalizmo banga eina vis stipryn. Nepasotinamieji karo pergalėtojų apetitai, internacionalistinio bolševizmo paklaidos ir sunkios aplinkybės, kurios kompromitavo nesusipratusios minios akyse taikingai nusistačiusių žmonių akciją, — visa tai sustiprino nacionalistinę reakciją, kuri ėmė net svajoti apie diktatūrą po to, kai fašistų žygis Italijoje apsivainikavo laimėjimu. Agresyvaus nacionalizmo akcijai yra simptominga tai, kad ji lengvai apsieina su konstitucinėmis ir parlamentinėmis garantijomis ir stengiasi mušti savo priešininkus ginklu, kuris nulėmė Rusijoje bolševizmo laimėjimą. Bet kaip tik todėl, kad nacionalistiškas fašizmas, kaip ir kosmopolitiškas bolševizmas, nusižengia prieš demokratinės santvarkos pagrindus, blaiviai mąstančiam žmogui negali būti abejojimo, jog šiais laikais nei vieno nei antro laimėjimas negali būti nei realus nei pastovus, ir jog ir vienas ir antras ruošia sau istorijos pasmerkimą.

Kaip visur, taip ir pas mus Lietuvoje fašizmas yra radęs taip pat šiokių tokių atbalsių. Šis faktas gali mums būti gera proga rimtai susirūpint klausimu, ar viskas tvarkoje tautinio mūsų gyvenimo pakraipoje; ar, susidūrę su realios tikrovės pagundomis, mes nusimanysime, ko privalome laikytis, ir kaip kovoti su aklais

*) Vieša paskaita, paskaityta Lietuvos Universitete Kaune 1923 m. kovo m. 12 d. Esperantiškas šios paskaitos vertimas, atliktas p. J. Mačernio su sutrumpinimais, kurių reikalavo specialus vertimo paskyrimas, įdėtas knygoje „Litova Almanako“ (Kaunas 1923). Spausdinta „Logos“ 1925 m. 2 nr., 169—185 p.

tautinio temperameto polinkiais. Šitokiu metu dera ypatingai susidomėti tikro patriotizmo principais, kad, apsipažinus su jais, galima būtų sąmoningai spręsti išvidinės tautinio mūsų gyvenimo apraiškos ir nustatyti tautiniam veikimui tinkamą vagą. Todėl šios dienos pasikalbėjimą esu paskyręs patriotizmo principams nagrinėti, tikėdamasis pačiu jų išaiškinimu palengvinti mūsų visuomenei apsisaugoti nuo apraiškų, kurios suteptų tautinę mūsų sąžinę agresyvaus nacionalizmo žygiais.

I.

Patriotizmo supratimas yra tvirtai surištas su tautybės supratimu. Dera tad visų pirma pasakyti keletas žodžių apie šitą pastarąją.

Tauta, formaliai sprendžiant, yra žmonių masė sujungta bendros kolektyvios, arba sutelktinės, individualybės lytimi. Tiesą pasakius, kiekviena draugija, kiekviena visuomenė sudaro šiaip ar taip savo rūšies sutelktinę individualybę. Tačiau, kai kalbama apie tautą, kurios individualybė vadinama paprastai tautybės vardu, turima galvoje aukščiausia ir turtingiausia sutelktinės individualybės rūšis, kuri savaimingu ir būtinu būdu susidaro aplink žmogiškąjį individą, kadangi tarnauja jam nepakeičiama priemone jo individualybei viešai gyvuoti ir aktyviai reikštis. Tautinė individualybė yra tarsi projekcija, kurią užbrėžia asmens individualybė visuomeninėje aplinkumoje. Ir etninis temperamentas, ir kalba, ir įpročiai, ir visuomeninė tvarka, ir valstybė, — visa tai gali sudaryti tautinės individualybės žymes; bet sykiu tautinė individualybė nenustoja buvusi tokia, kai jai pristinga vienos kitos iš šitų žymių. Juo mažiau tautinių žymių yra tautinėje individualybėje, juo mažiau jinai yra ryški, — panašiai, kaip kad žmogaus individualybė gali būti mažiau ar daugiau ryški bei turtinga.

Ir štai, *patriotizmas yra tautinės savo individualybės meilė.* Tai, kas žmogaus individui yra savimyla, tautai yra patriotizmas; arba, kitaip tariant, patriotizmas yra asmens savimylos projekcija, užbrėžta visuomeninėje aplinkumoje; dar trumpiau, — patriotizmas yra tautinė savimyla. Kiekviena savimyla, pati iš savęs pateisina savo buvimo faktą. Todėl psichologų teisingai pastebėta, jog tarp patriotizmo ir jo objekto nėra priežastingo sąryšio ir tiesioginės proporcijos: tauta mylima ne dėl to, kad ji yra didelė, graži ir galinga, bet visų pirma dėl to, kad jinai yra sava; kitą kartą net dėl to, kad ji yra nelaiminga; kad ji yra skriaudžiama, ir net kartais dėl to, kad ji yra... skriaudžianti.

Tautų istorijoje maža tėra buvę liūdnesnių vaizdų už tąjį vaizdą, kurį buvo sudariusi mūsų tauta prieš tautinį savo atgimimą. Vos tepakeldama ant savo susilpusių pečių sunkų isto-

rinės praeities likimą, ji buvo jau bemerdinti visais atžvilgiais, jos tautinė individualybė, sudarkyta ir suskaldyta svetimos įtakos bei prievartos, negalėjo pasigirti nei susipratimu, nei nepriklausomumu, nei kultūringumu, nei galingumu. O vis dėlto atsirado žmonių, kurie patriotizmo spiriami, pakėlė garbingą kovą už tautos būvį, už jos išvadavimą iš merdėjimo stovio, ir tam jų žygiui pakako dviejų pagrindinių patriotizmo principų: pirma, jog kiekviena tautinė individualybė turi lygių su kitomis teisių gyvuot, ir antra, jog pirmas prigimtas kiekvienos individualybės ir todėl tautinės individualybės dėsnis yra savimyla.

Nuo patriotizmo, arba tautinės savo individualybės meilės, reik skirti iš vienos pusės tėvynės meilė siaurąja prasme ir iš antros pusės — valstybinis susipratimas. *Tėvynės, arba gimtojo krašto, meilę* gali turėti žmonės, kurie ir nemyli išskiriamuoju būdu gyvenančios šitame krašte tautos. Gimtojo krašto meilė gali jungtis su vietiniu valstybiniu susipratimu, bet dėl to dar ji nevirsta patriotizmu. Pavyzdžiui, sulenkėjęs lietuvis gali mylėti Lietuvą, kaipo gimtąjį savo kraštą ir vadinti save per nesusipratimą lietuviu patriotu, tuo pačiu laiku, kai jo predilekcija, arba išskiriamoji simpatija, linksta į lenkų valstybę ir tautybę. Aklimatizavęsis Lietuvoje žydas gali mylėti gimtąjį Lietuvos kraštą ir būti sykiu susipratęs Lietuvos valstybės pilietis, tuo pačiu laiku, kai jo tautinis patriotizmas jį riša su žydų tautos individualybe. Lietuvis, gyvenąs Lietuvoje, jungia sykiu gimtojo krašto meilę, valstybinį susipratimą ir tautinės individualybės meilę viename pilnutinio patriotizmo jausme. Pirmuoju atveju bendrumo pagrindu yra gimtojo krašto meilė; antruoju atveju juo yra krašto ir valstybės meilė, ir tik trečiuoju atveju — krašto, valstybės ir tautybės meilė. Tik labai plačiai suprantant patriotizmą galima apie jį kalbėti pirmais dviem atvejais. Bet tikrąja prasme jis teapsireiškia trečiuoju atveju.

Taigi iš esmės, patriotizmas yra tautinės savo individualybės meilė, kuri dažniausiai jungiasi su savo krašto ir valstybės meile. Meilė yra giminė, kuriai patriotizmas priklauso, ir kurios bendras savybes palaiko savo prigimtyje. Tuo tarpu, kiek nesusipratimų rišasi su šituo vardu, kiek įvairių įvairiausių žmogaus sielos apraiškų, kartais griežtai sau priešingų, padengiama ištemptu jos supratimu; kiek net nusižengimų pateisinama jos vardu! Ir visa tai todėl, kad meilė, paprastai, žmonių laikoma girtina dorybe, net tuomet, kai pereina į savo karikatūrą. Tesie, pavyzdžiui, motinos meilė savo vaikams. Ar retai tenka matyti, kad šitas pasiaukojimo ir atsidavimo jausmas pereina į aklą instinktą, kuris yra motinos silpnybė, turinti vaikams nelemtų išdavų? Ir tai, kas kartais vadinama motinos meilės vardu, labiau panėši į jos egoizmą, gaminantį vaikuose tik panašaus egoizmo, ir aklų instinktų. Visai tad teisingai vienas Šveicarų pedagogas yra pasakęs, jog „esama meilės, kuri žudo, ir esama mei-

lės kantrios ir galingos, kuri išgano" (E. Dévaud). Tas pats pasakymas turi tiek pat reikšmės ir tai tautinės individualybės meilei, kuri vadinama patriotizmu. Pakanka pažvelgti į tautų istoriją kritikos akimi, kad įsitikintume, jog šalia patriotizmo, kuris išgano, esama dargi patriotizmo, kuris žudo. Jei pirmasis yra tikras patriotizmas, tai antrasis yra nelemta jo karikatūra.

Kame gi glūdi skirtumas tarp tikro ir netikro patriotizmo? Pasirodo, jog tautybės meilėje, kaip ir kiekvienoje kitoje meilės rūšyje, yra elemento, kuris galima pavadinti didybės pageidavimu. Mylint ką nors, tikrai geidžiama, kad meilės dalykas būtų geras, kilnus, žodžiu tariant, — didis. Pageidavimas visai pateisinamas, nes, jam išnykus, meilė virsta instinktu. Kai meilė pagrįsta didybės pageidavimu nurodyta prasme, mylimajame dalyke visų pirma mylima tai, kas sudaro idealinį jo tipą; kitaip tariant, dalykas mylimas ne toks, koks jis yra, bet toks, koks jis privalo būti. Tik šitokia meilė gali protingai gimti, juo labiau, kad ji iš esmės yra jau tobulinimo veiksnys. Kai šv. Monika sielojosi nedoru savo sūnaus, būsimojo šv. Augustino, gyvenimu, jai buvo pasakyta, jog dėl tiekos ašarų sūnus negalįs pražūti. Vadinasi, toje moralinėje atmosferoje, kurioje gyveno šv. Augustinas pirmą savo gyvenimo tarpsnį, jo motinos meilė buvo jam gelbėjimo veiksnys, nes iš tikrųjų, tariant Hello žodžiais, tikra meilė pakelia. Bet kas būtų buvę su šv. Augustinu, jei jo motina būtų jį mylėjusi tokiu, kokiu jis buvo buvęs, ir būtų jam pageidavusi kitokios didybės, būtent — turto gausos ir paviršutinių gyvenimo malonybių? Sunku dabar įspėti, kas būtų buvę, bet žinant, jog šv. Augustino tobulinimesi nebūtų buvę vieno palankaus veiksnio, tegalima sau tarti: kažin kaip būtų buvę.

Panašiai esti ir su tautybės meile, arba patriotizmu. Jei patriotizmas surištas yra su tinkamai suprastos didybės pageidavimu savo tautai, jis kelia ją ir gaivina. Jei jis surištas yra su blogai suprastos didybės pageidavimu, jis žemina ją ir žudo. Tautos didybė klaidingai yra suprantama tada, kai ji suvedama prie materialinės bei fizinės galybės, neribojamai ir neteisėtai plečiamos. Materialinė tautos galybė turi teisėtų savo ribų tiek išvidinių, tiek ir išviršinių: iš vienos pusės materialinė tautos galybė neprivalo neproporcionaliai išbujoti, palyginus su aukštesne tautos kultūra, ir užstelbti normalų šios pastarosios tarpimą; o iš antros pusės, beplisdama ji neprivalo įžeisti kitų tautų materialinių, politinių ir kultūrinių teisių. Tuo tarpu, tautų istorija mums liudija, jog tie, kurie vadindavo save patriotais, dažniausiai ir visų pirma pageidavo savo tautai materialinės galybės ir šitą galybę stengėsi plėsti visais teisėtais ir neteisėtais įrankiais. Štai imperializmo versmė, štai taip pat šaltinis tų žmonijos nelaimių, kurios didėja sulig tuo, kaip auga tautų galybė! Ir visi tie nacionalistai, šovinistai, imperialistai, kurie norėtų

pasilaikyti savo monopolijoje tikro patriotizmo vardą, iš tikrųjų yra ne tik žmonijos, bet ir savo tautos budeliai ir dargi daug anksčiau, nekaip suskumba ateiti priešai iš šalies ir įsmeigti į tautos širdį materialinį kardą.

Tikras tad didybės pageidavimas tautai privalo būti taikomas ne prie išviršinės jos galybės, kuri turi teisėtų ribų, bet prie išvidinės jos vertės, kuri galima neribojamai plėsti ir tobulinti. Todėl, jei patriotizmas, kaip sakyta, nėra tiesioginėje proporcijoje su materialine ir šiaip jau aktualia tautos didybe, tai jisai privalo būti tokioje proporcijoje su pageidavimu jai dorinės ir šiaipjau kultūrinės didybės. — Aristotelis yra pasakęs, jog gražumo tėsama vien dideliame daikte. Su lygia teise galima būtų pasakyti (ir net manau, taip suprasdavo savo teigimą pats Aristotelis), jog tik gražus daiktas yra tikrai didis. Tas pats dera ir dorinei didybei. Materialinė didybė, iš esmės jau visuomet apribota, gali slėpti savyje griuvėsių ir supuvimo; moralinė didybė net tuomet, kai ji yra varžoma prievartos priemonių, neturi ribų tikram savo išsiplėtimui ir laisvai valdo žmonių širdis, pralenkdama laiko ir vietos ribas. Pageidauti šitokios didybės savo tautai yra pirmutinė tikro patrioto prievolė; ir patriotizmas, kuris nustojo buvęs savo tautai tobulinimosi bei pažangos veiksnys, yra tarsi apmirusi šaka, neduodanti vaisių.

Iš to, kas pasakyta, galima buvo jau pastebėti, jog patriotizmas turi ryšio tiek su tautybės forma arba lytimi, tiek ir su jos turiniu. Kai sakoma, jog patriotizmas yra tautinės savo individualybės meilė, pabrėžiama formalinė patriotizmo pusė; ogi, kai sakoma, jog tikras patriotizmas yra pagrįstas tinkamai suprastos didybės pageidavimu savo tautai, keliama aikštėn esminis patriotizmo turinys. Jei imsime bet kurią gyvą tautą, tai pamatysime, jog pilną jos tautybę sudaro tiek individuali sutelktinio gyvenimo lytis, tiek ir tasai turinys, kuris pripildo šitą lytį. Lytis be turinio iš tikrųjų tebūtų tuštuma; turinys be lyties — abstrakcija, neturinti nieko bendro su realiu gyvenimu. Tik jų dviejų derinimas gyvajame tautos pavidale sudaro tai, ką vadiname pilnutinės tautybės vardu.

Nesunku dar pastebėti kultūros istorijoje, jog, vykstant tikrai kultūrinei tautos pažangai, tautybės turinys tampa kaskart visuotinesnis sulig tuo, kaip jos lytis darosi vis individualesnė. Kultūrinė tautos pažanga savo linkme nurodo, jog pilnutinė tautybė privalo suderinti visiškąjį lyties individualumą su pilnu turinio visuotinumu. Todėl didieji žmonijos genijai, kurie visuomet yra kultūrinės tautų pažangos reiškėjai, jungia savo kūryboje individualią tautybės lytį su visuotiniu žmogaus dvasios turiniu. Homeras, Platonas, Dantė, Šekspyras, Goethė, Dostojevskis ir visi kiti didieji žmonijos genijai reiškiasi tam tikra kalba, tam tikru tautiniu temperamentu, tam tikrais įpročiais, tam tikromis aplinkybėmis, žodžiu tariant, — tam tikra tautine

lytimi, kuri sudaro juose konkretinį gyvybės pavidalą. Bet tai, kas yra juose bendrai žmogiška ir amžina, sudaro tasai giliausias jų kūrybos turinys, kuris kaipo bendrai žmogiškas, yra sykiu visuotinis. Be tautinės individualybės genijui pristigtų gyvybės pulso; be visuotinio turinio genijus nustotų tikro žmogaus dvasios platumo. Štai, kodėl kosmopolitas, kuris tevertina vien tautos turinį ir nepripažįsta prideramų teisių tautinei individualybei, yra bespalvis žmogus, nesudaręs gyvo asmens tipo; tuo tarpu, kai tautininkas nacionalistas, statąs tautybės lytį aukščiau už turinį, yra paprastai siauras ir negilus individas, neįstengiąs įžvelgti pro tautybės lytį visuotinio turinio reikalingumo.

Trečią tad pagrindinę tikro patriotizmo savybę sudaro jungimas individualinės tautinės lyties su visuotiniu turiniu. Nesunku net pastebėti, jog šita trečioji patriotizmo savybė plaukia savaime iš pageidavimo tautai tikros didybės. Tikra tiek žmogaus, tiek ir tautos didybė kyla ne iš materialinės lyties, kuri yra visuomet apribota, bet — iš dvasinio turinio, kuris iš esmės yra neribojamas. Kad apribota lytis ir tarnauja turiniui reiškimosi priemone, vis dėlto jo neapriboja, nes tarp turinio ir lyties, kaip kad tarp idėjos ir ženklo, nėra kiekybinės proporcijos. Imkime, pav., meilės idėją. Šita idėja (meilė) reiškiasi rašant penkiomis raidėmis, tariant — penkiais garsais. Tuo tarpu jos turinys jokia prasme neapribojamas nei šitomis raidėmis, nei šitais garsais. Meilės turinys ir juo labiau jos klestėjimas žmogaus sieloje gali būti tiek pat platus, kaip kad ir pati žmogaus dvasia. Tarp meilės dalyko ir meilės žodžio, pasirodo, nėra kiekybinės proporcijos todėl, kad tarp jųdviejų tėra vien simbolinio sąryšio, kuriuo sutartinai jungiama idėja su ženklu. Mūsų kalboje simboliniu meilės ženklu yra žodis „meilė“, vokiečių kalboje tokiu ženklu yra žodis „Liebe“, prancūzų kalboje — žodis „l'amour“ ir t. t. Visur su lyties individualumu jungiamas yra tas pats meilės idėjos turinys, kuris atitrauktas nuo konkretinių aplinkybių turi visuotinės prasmės.

Tai, kas čia pasakyta dėl vieno tik meilės žodžio, turi bendros reikšmės visoms individualinėms tautinio buvimo lytims. Tautybės lytis tėra vien ženklas, kuriuo privalo reikštis žmogiškosios dvasios visuotinumas, ir, kaipo tokia, individuali tautybės lytis nėra sau tikslas, bet tik priemonė visuotiniam turiniui reikštis tautos gyvenime.

Todėl, kai yra sudaroma tautinio veikimo programa, kuri iš tautybės padaro tikslą ir neriša jos su pozityviu gyvenimo turiniu, žinokime, jog ji yra padaras to siaurumo bei seklumo, kuriuodu yra prigimtu nacionalistų žygiams. Pakanka atsiminti rusų „sojuz russkavo naroda“, lenkų „narodowa demokracja“, vokiečių „Deutschnationale“, na, ir mūsų kai kurias nesusiformavusias dar galutinai grupes, kad įsitikintume, jog tautybė,

imama tikslu, o ne priemone, veda žmones prie to dvasinio subergždėjimo, kuris yra savas nacionalistų prigimčiai.

Tuo tarpu plati tautinio veikimo programa, pagrįsta tikru patriotizmu, privalo visados jungti individualią tautybės lytį su visuotiniu žmogaus dvasios turiniu, kaipo ženklą su idėja, priemonę su tikslu. Tik šitoks tautybės supratimas gali apsaugoti patriotizmą nuo nacionališko užsimojimo, kuris jį iš tikrųjų iškraipo ir pažemina.

Taigi tikram patriotizmui tikiuosi susekęs tris pagrindines savybes: yra tai, pirma, išmintinga tautinės savo individualybės meilė; antra, pageidavimas savo tautai moralinės didybės; trečia, jungimas individualinės tautinės lyties su visuotiniu turiniu. Jungiant krūvon visas šitas tris pagrindines savybes galima pasakyti, jog tikras patriotizmas yra tautinės savo individualybės meilė, pagrįsta pageidavimu savo tautai moralinės didybės, kylančios iš visuotinio žmonių dvasios turinio ir besireiškiančios individualinėmis tautybės lytimis.

II.

Nustačius, kas yra tikrasis patriotizmas, man dera nusakyti, kaip jis privalo reikštis, arba kokios yra jo reiškimosi lytys. Čia kyla visa eilė klausimų, kurie man teks paeiliui nagrinėti: pirma, kaip reiškiasi tikras patriotizmas atskirame tautos naryje atžvilgiu į jį patį? Antra, kaip jis reiškiasi patrioto veikime savo tautos atžvilgiu? Trečia, kokių santykių nustato tikras patriotizmas tarp atskirų tautų? Ir, ketvirta, kaip atsiliepia žmogaus santykiavime su visa žmonija?

Turint galvoje tikrą patriotizmo supratimą, pigu įspėti, jog tikras patriotizmas tiek pačiam patriotui, tiek ir patriotiškai mylimai tautai privalo būti tobulėjimo bei kultūrinės pažangos veiksnys. Tikras patriotizmas, kaip sakyta, neatskiriamas nuo tinkamai suprastos didybės pageidavimo savo tautai; ogi šita didybė, kaip žinome, kyla iš visuotinio tautybės turinio, kuris apreiškia bendrai žmogiškąjį tautos vertingumą. Čia gali kilti klausimas, kas gi iš tikrųjų yra šito žmogiškojo vertingumo turėtojas ir veikėjas. Tauta, kad ir vadinama sutelktiniu individu, vis dėlto individu tėra vien per panašybę su realiu individu. Iš tikrųjų, ją sudaro tas santykių tarp atskirų individų visetas, kuris vadinamas visuomenine aplinkuma, kur atskiras asmuo randa savo individualybei sykiu ir papildymo ir reiškimosi srities. — Tiesa, sociologijoje buvo bandyta ginti teorija, skelbianti tautą esant gyvą organizmą. Tačiau niekam iki šioliai nepasisekė šitos teorijos apginti nesugriaunamais argumentais. Faktas visados tebelieka, jog reali bei gyva tautos, kaip ir kiekvienos kitos sutelktinio gyvenimo lyties, atrama yra gyvas žmogaus

asmuo, ir tik atskirų asmenų santykiavimas kuria tai, kas mums apsireiškia, kaipo sutelktinio gyvenimo organizmai.

Jei tat sakoma, jog tikras patriotizmas turi būti pagrįstas pageidavimu savo tautai moralinės didybės, kylančios iš visuotinio žmogaus dvasios vertingumo, ar tai tuo pačiu nereiškia, jog šitas pageidavimas privalo visų pirma reikštis pačiame patriote, kaipo nepalenkiamas pasiryžimas pačiam tobulintis ir savo asmenimi patarnauti realia medžiaga savo tautos vertingumo rūmams statyti? — *Amor bene ordinatus incipit a se ipso,* sako moralistai; vadinasi, gerai sutvarkyta meilė prasideda nuo savęs. Bet, jei meilė prasideda nuo savęs, tai sykiu žmogui privalu taikyti visų pirma prie savęs ir tos prievolės, kurių sudaro tinkamai suprasta meilė. Tikrai mylėti save reiškia visų pirma mylėti idealinis savo tipas ir stengtis jis realizuoti savo gyvenime. Jei mylime save tokiais, kokiais faktinai esame, tai iš tikrųjų mūsų savimyla nėra kas kita, kaip paprasčiausias egoizmas. Panašiai, yra ir su patriotizmu: jei tikras patriotizmas reikalauja pageidauti savo tautai moralinės didybės, tai šitas pageidavimas pačiam patriotui yra visų pirma prievolė stengtis realizuoti pageidaujamąją didybę savo gyvenime bei veikime. Žmogus, statąs panašaus reikalavimo savo tautai ir savo tautiečiams, bet netaikąs jo visų pirma prie savęs, nėra tikras patriotas.

Žinant šitą patriotizmo reiškimosi taisyklę, kiek žmonių, viešai besigiriančių savo patriotizmu, turėtų kukliau kalbėt apie šitą visuomeninę dorybę! Nurodyta čia prasme patriotizmo pareigos sutampa su dvasinėmis asmens prievolėmis, ir todėl kalbėti apie savo patriotizmą reik su tuo pačiu atsargumu, kaip ir apie savo dorybes, nes tikras patriotizmas reiškiasi darbais, o ne šauniais žodžiais ir tuščiais pasigyrimais.

Tikras patriotizmas, kaip paminėta, yra tobulinimosi ir kultūrinės pažangos veiksnys ne tik atskiram tautos nariui, bet ir visai tautai. Žinoma, ir šitą kartą tobulinimosi ir kultūrinės pažangos veiksnys tegali reikštis per atskirus tautos narius. Bet, jei pirmuoju atveju buvo žiūrėta į asmeninę tautos narių veikimo pusę, tai dabar žiūrima į šitą veikimą viešuoju, arba visuomeniniu atžvilgiu.

Patriotizmo reikšmė tautai, iš tikrųjų, pareina nuo to, kaip jis reiškiasi tautinės civilizacijos kūryboje. Susipratęs patriotas gali turėti vadovaujamos reikšmės aukštesnei intelektualinei kultūrai, kuri tik drauge su liaudies kultūra sudaro tautinę civilizaciją. Liaudies kultūra, esanti kolektyvinis padaras, kuria savaimingu būdu labiausiai individualinę tautybės lytį. Taip, pavyzdžiui, susidaro tautos kalba. Aukštesnė intelektualinė kultūra, esanti šviesuomenės padaras, kuria sąmoningomis atskirų asmenų pastangomis visuotinį tautybės turinį. Taip, pavyzdžiui, pagaminti didieji tautinių genijų veikalai, kurie visuomet tebelieka visuotinės žmogaus dvasios paminklai.

Ir štai, tikras patriotizmas, derinąs individualinę tautybės lytį su visuotiniu turiniu, pasirodo laikąs savyje demokratizmo ir pažangumo pradus. Iš to, kas ką tik buvo pasakyta, galima buvo pastebėti, jog tautinės civilizacijos kūrimasis iš esmės yra demokratinis vyksmas, nes jis reikalauja liaudies iš šviesuomenės bendradarbiavimo: kolektyvinė liaudies kūryba ir individualinė šviesuomenės kūryba susijungia čia vienu solidariu tikslu sukurti pilnutinę tautinę civilizaciją, suimančią į save tiek liaudies, tiek ir šviesuomenės kultūrą. Tokiu būdu tautinė civilizacija yra toji plotmė, kur tur reikštis demokratinis tautos nusistatymas ir kolektyvinių bei individualinių pastangų solidarumas.

Gal niekur taip ryškiai nėra išėjęs aikštėn demokratinis tikro patriotizmo pobūdis, kaip kad tai yra buvę tautiniame lietuvių atgimime. Jei Lietuvos istorijoje lietuvių tautybės nykimas buvo aristokratijos išdava, tai, atvirkščiai, demokratizacijos vyksmas atnešė Lietuvai tautinį atgimimą, kur ėmė aiškiai reikštis kolektyvinių liaudies ir individualinių šviesuomenės pastangų solidarumas. Vadinasi, demokratizmas, kaipo kolektyvizmo ir individualizmo sintezė, ir tikras patriotizmas yra iš esmės surištu viens su antru.

Nesunku taip pat įsitikrinti, jog panašaus ryšio yra taip pat tarp tikro patriotizmo ir pažangumo. Tautybės meilė, kaip sakyta, jungia individualinę tautinę lytį su visuotiniu turiniu, pagal kurį sprendžiama apie tautos vertingumą. Apribota tautybės lytis, t. y. kalba, etninis temperamentas, visuomeninė tvarka, įpročiai ir t.t., apreiškia apčiuopiamai tai, ko būta ir dar tebėsama tautos gyvenime. Tautybės turinys, kaipo neapribotas ir todėl niekuomet griežtai nepagaunamas, yra tasai dalykas, kuris veikiausiai sprendžiamas pagal tai, kas privalo būti.

Mylėti vien tautinė lytis, reiškia drauge su nacionalistais daryti iš tautybės stabą. Mylėti vien tautybės turinys, reiškia drauge su kosmopolitais platoniškai gerbti atitrauktą nuo realaus gyvenimo idėją. Tuo tarpu iš tikrųjų privalu patriotizme jungti individualinės tautinės lyties meilė su visuotinio tautybės turinio meile. Mylėdami tautinės individualybės lytį, mylime visų pirma tai, ko jau būta, t. y. savo praeitį, ir, gal nemažiau, tai, ko dabar tebėsama, t. y. savo dabartį. Mylėdami tautinės dvasios turinį, mylime visų pirma tai, kas privalo būti, t. y. savo ateitį, kuri turi būti nukreipta idealo linkon.

Nacionalistas, kuris visų pirma myli tautybės lytį, myli labiausiai tai, ko būta ir ko esama, ir todėl iš savo prigimties yra konservatorius. Kosmopolitas, kuris temyli vien atitrauktą nuo tautos gyvenimo turinį, myli labiausiai tai, kas privalo būti, bet, nerišdamas ateities su praeitimi nuosekliu vyksmu, yra iš prigimties linkęs eiti pervartingo pažangumo, arba utopizmo, keliais. Tikras patriotizmas sutaiko šituodu kraštutiniu nusistatymu, jungdamas teigiamąsias praeities tradicijas su tvirtu pasiryžimu

nenukrypstamai eiti nuoseklios bei realios pažangos keliu į pilnutinį idealą.

Tikrai sakant, pažangumas plaukia savaime iš to moralinės didybės pageidavimo savo tautai, kuriuo yra pagrįstas tikras patriotizmas. Todėl tikra savo tautos meilė neleidžia nurimti, matant joje netobulybių ir ydų, ir pasitenkinti tuo, kas yra jos gyvenime; ji verčia kovoti su savo tautos silpnybėmis ir netikusiais polinkiais, ją drausminti ir smarkiai net ją paplakti, kai jos nukrypimai velka ją iš deramos pažangos kelio. Bet, žinoma, šitokis savo tautos drausminimas niekuomet neprivalo virsti savo tautos denuncijavimu pasaulio akyse, kaip kad yra supratę savo prievolę kai kurie tariamieji mūsų patriotai, kurie yra palaikę mūsų tautai mirtina nuodėme tai, kad ji yra dar jauna ir galutinai nesubrendusi, ir skelbia plačiajam pasauliui šitą nesubrendimo nuodėmę kaip tik tada, kai mūsų tauta veda sunkią kovą už nepriklausomą savo buitį. Patriotas turėtų nusimanyti, jog kova už tikrąjį savo tautos pažangumą reiškiasi visų pirma ne bergždžia bei išdidžia abstrakcija ir inirtusia kritika savo visuomenės atžvilgiu, bet pozityvia kūryba, kuri savo turiniu privalo pakelti dorinį tautos vertingumą. Todėl tasai, kas savo opoziciją dabartiniam tautos stoviui teapreiškia vien neigiamuoju būdu, nusideda sykiu tiek prieš tikrą patriotizmą, tiek ir prieš tikrą pažangumą.

Vieną dar uždavinį turi tikras patriotas savo tautos atžvilgiu: jis privalo rūpintis savo tautos pašaukimo įvykdymu. Kiekviena tauta galima neribojamai tobulinti, nes dvasinės tautų galimybės nėra apribotos. Tačiau etninis pobūdis, geografinė padėtis, tautinės istorijos vyksmas gamina tautoje tam tikrų polinkių, kurie palengvina atitinkamų galimybių realizavimą. Tam tikras kultūrinis tautos nusiteikimas yra jos pašaukimas, kuris visų pirma privalu vykdyti patriotinėmis pastangomis, kaipo idealinis jos tipas. Tautos pašaukimo įvykdymas ir sudaro pagrindinį kultūrinės jos pažangos uždavinį. Pavyzdžiui, lietuvių tauta turi savą tautinį pašaukimą, kuris yra parėjęs nuo jos etninio rytiško temperamento, geografinės padėties tarp Europos Rytų ir Vakarų ir ypatingo jos istorijos vyksmo, kur susipynė dviejų pasaulių civilizacijos. Šiandien man netenka ilgiau apie tai kalbėti, nes šis dalykas išeina iš mano uždavinio ribų; čia tik pripuolamai turiu konstatuoti faktą, kur kitur plačiau nušviestą, jog pagal nurodytas mūsų tautinio gyvenimo aplinkybes, mūsų tautos pašaukimas yra sutapdyti tautinės mūsų individualybės lytyse į harmoningą sintezę dviejų pasaulių, Rytų ir Vakarų, civilizacijas. Belgija ir Šveicarija panašiai yra pašaukti sudaryti romaniškos ir germaniškos civilizacijos sintezę. Mūsų pašaukimas tuo yra ypatingas, jog vietoje dviejų rivalizuojančių tautų civilizacijų tur apimti tautinėje sintezėje dviejų pasaulių, Rytų ir Vakarų, civilizacijas. Siekti šitos sintezės pilnutinės tautinės

savo civilizacijos ribose sudaro mūsų tautos uždavinį. Uždavinys didelis, nes ir idealas aukštas; gal niekuomet visiškai nepasiekiamas. Bet kaip tik tuo jis ir yra mūsų tautai tikras idealas, nes pasiektas idealas, kaip sakoma, yra iš tikrųjų idealas pralaimėtas. Štai kaip aptariamas mūsų tautos pašaukimas kitų tautų draugijoje; tuo pačiu statomas jai aukštas uždavinys, o kiekvienam patriotui — moralinė priedermė sąmoningai vykdyti šitą uždavinį kultūrinėje savo kūryboje.

Trečias klausimas, būtent, kokių santykių privalo nustatyti tikras patriotizmas tarp atskirų tautų, duodavo ir tebeduoda progos kilti įvairių įvairiausiems nesusipratimams. Kalbėti čia apie tikro patriotizmo prievoles šiais sujaudintų tautinių jausmų laikais reiškia kalbėti apie dalykus, beveik nesuprantamus didžiausiai daugumai žmonių. Ir iš tikro, ar maža gali sužadinti nusistebėjimų, teigimas, jog tikras patriotas turi prievolės mylėti visas kitas tautas, kaip savąją? — Tačiau aš esu pasiryžęs toliau ginti šitaip aptariamą prievolę ir įrodinėti, jog ji sutaria su tuo, kas buvo anksčiau pasakyta apie tikrąjį patriotizmą, ir jog etika tegali pateisinti vien šitaip suprantamą normalų tautų santykiavimą.

Atsiminkim visų pirma, jog tauta yra kolektyvus, arba sutelktinis, individas, turįs labai reikšmingos analogijos su atskiru individu. Tautybė yra tautai tai, kas individualybė — individui, arba asmenybė — asmeniui; ir net sutelktinė tautos individualybė yra ne kas kita, kaip asmens individualybės išsiplėtimas visuomeninėje aplinkumoje. Toliau esame matę, jog tai, kas asmeniui yra savimyla, tautai yra patriotizmas. Tikra savimyla yra idealinio savo tipo meilė, surišta su prievole jį realizuoti savo gyvenime bei veikime. Pagal tai tikras patriotizmas yra idealinio savo tautos tipo meilė, surišta su prievole šitą tipą realizuoti tautiniame gyvenime bei veikime. Padarę dar vieną žingsnį analogiją išplėtojant, gausime vienodą normą santykiavimui iš vienos pusės tarp atskirų asmenų, o iš kitos pusės — tarp atskirų tautų. Juk aišku, kad visi atskiri vienos ir tos pačios rūšies individai naudojasi lygiomis moralinėmis teisėmis. Taip kiekvienas asmuo yra visuotinės žmogaus dvasios turinio reiškėjas ir, kaipo toks, naudojasi lygiomis moralinėmis teisėmis su bet kuriuo kitu asmeniu. Iš čia eina kiekvienam asmeniui moralinė prievolė mylėti savo artimą kaip patį save. — Panašiai kiekviena tautybė yra sutelktinė individualybė, reiškianti tam tikru būdu visuotinį žmonijos turinį, ir todėl naudojasi lygiomis moralinėmis teisėmis su bet kuria kita tautine individualybe. Iš čia tad susidaro kiekvienam patriotui moralinė prievolė mylėti visas kitas tautas, kaip savąją.

Nusakyta prievolė mylėti visas kitas tautas, kaip savąją, žinoma, dar nereiškia, jog vienos tautos patriotas privalo sykiu būti visų kitų tautų patriotu. Patriotizmas, kaip sakyta, yra išski-

riamoji *savo* tautos meilė, tam tikra predilekcija, panašiai, taip savimyla yra išskiriamoji savęs meilė. Kai sakoma, kad žmogus privalo mylėti savo artimą, kaip save, ir patriotas privalo mylėti kitas tautas, kaip savąją, tegalima kalbėti ne apie faktiną, arba psichologinį, bet apie moralinį tolygumą.

Štai ką sako apie šitą dalyką Vladimiras Solovjovas, vienas iš žymiausių kalbamojo principialaus nusistatymo gynėjas: „Reikalavimas mylėti kitas tautybes, kaip savąją, reiškia ne *psichologinį* jausmo *tolygumą*, bet *moralinę* valios santykiavimo *lygybę:* aš privalau taip pat pageidauti tikro gėrio visoms tautoms, kaip ir savajai; šita „gero pageidavimo meilė" yra tolygi jau todėl, kad tikras gėris yra vienintėlis ir neskirstomas. Žinoma, šita moralinė meilė yra surišta ir su psichologiniu supratimu bei pamėgimu visų kitų tautų teigiamųjų savybių: pergalėję gera valia neprotingą ir tamsią tautinę neapykantą, mes sugebame pažinti ir gėrėtis svetimomis tautybėmis, ir jos ima mums tikti. Tačiau šita „gėrėjimosi meilė" negali būti tolygi tajai, kurios mes jaučiame savo tautai, kaip kad gryniausia savo artimo meilė, kuri Evangelijos įsakymu privalo būti etiniu atžvilgiu lygi savimylai, niekados negali būti sykiu tolygi pastarajai psichologiniu atžvilgiu. *Aš* pats ir *manoji* tauta turi jau neprarandamos pirmenybės, kaipo pradedamasis punktas. Pašalinus šitą nesusipratimą, baigia Solovjovas, nyksta savaime ir visi rimti priekaištai, kurių gali būti mūsų principui: *Mylėk visas kitas tautas, kaip savąją*" (VI. Solovjov, Sobranie sočinenij SPB ²VIII, 330—331).

Suprantamas savaime dalykas, kad prievolė mylėti kitas tautas, kaip savąją, visai sutaikoma su prigimtąja teise ginti savo tautos individualybę ir pateisinamus reikalus visomis teisėtomis priemonėmis. Nusižengimas prieš prievolę mylėti kitas tautas, kuris paskutiniais laikais pagamino didžiausių katastrofų, yra žinomas imperializmo vardu. Kovoti tiek su savo tautos, tiek su kitų tautų imperializmu sudaro ne tik teisę, bet ir prievolę kiekvienam tikram patriotui. Bet, žinoma, šita teisėta kova niekuomet negali pateisinti kitų tautų, kad ir priešingai nusistačiusių, neapykantos. Net tauta, su kuria kariaujama apsigynimo dėliai, privalu mylėti, kaipo savoji, t. y. mylėti jos idealinis tipas ir pageidauti jai tos moralinės didybės, kuri šitą idealinį jos tipą realizuoja tikrumoje. Bet kaip tik šitos tautos imperializmas ir yra tasai neigiamasis veiksnys, kuris neleidžia idealiniam jos tipui realizuotis tikrovėje, ir su kuriuo privalu kovoti tiek savo tautybės apgynimui, tiek ir agresyvios tautos susipratimui.

Pavyzdžiu teesie mums Lenkija, nuo kurios imperializmo mums tenka skaudžiai kentėti per visą atgauto mūsų nepriklausomumo laiką. Istorinėje savo praeityje Lenkija gyveno ir plito iš dalies sąskaita tų tautų, kurios noroms ar nenoroms patekdavo į politinę bei kultūrinę jos orbitą. Tai buvo lietuviai, ukrainie-

čiai, baltarusiai ir k. Šitų tautų aukštesnieji sluoksniai žymiai nutauto su lenkų tautos nauda ir net suteikė lenkų tautai nemaža kultūrinių patarnavimų, apleisdami teisėtus savo tautų reikalus. Rodos, ta aplinkybė, kad viena tauta gauna iš kitų tautų naudos, su skriauda net tautinei šitų pastarųjų individualybei, negali sudaryti pirmajai jokių politinių teisių nei prie atskirų svetimos teritorijos dalių nei prie svetimo suverenumo apribojimo. Tačiau atgavusi nepriklausomumą lenkų tauta nenorėjo šito suprasti ir faktinus istorinius santykius palaikė juridiniu pagrindu imperialistinėms savo užgaidoms vykdyti. Tuo tarpu pradedant naują valstybinį gyvenimą Lenkijai buvo atdaras kitokis plėtojimosi kelias: ji buvo galėjusi pripažinti pilnas nepriklausomo buvimo teises visoms pavergtosioms buvusios Rusijos tautoms ir leisti joms visoms solidariomis pastangomis kurt ir tvirtinti nepriklausomas valstybes. Jai tik reikėjo surasti ir padaryti praktinių išvadų iš to, kad kultūrinė įtaka svetimai tautybei dar nesudaro teisės šitą tautybę valdyti. Lenkija šito suprasti neįstengė, vakarykštė vergė pasidarė kitų tautų pavergėja ir tuo užnuodijo iš naujo ilgam laikui tautinių santykių atmosferą Rytų Europoje. Mano giliu įsitikinimu, būsimam istorikui teks konstatuoti, kad lenkų imperializmas, kad ir kariavo su bolševikais, vis dėlto turėjo palankios veikmės plėstis bolševizmui, kuris tarp kitko yra gaivalinga reakcija prieš tautinį imperializmą; ir reik spėti, jog visa šių dienų Europos padėtis būtų kitokia, jei lenkai būtų nuėję nurodytu pageidautinu keliu. Iš kitos pusės nereik būti pranašu, norint iš anksto įspėti liūdną lenkų likimą ateityje: tauta, nepadariusi aplink save stiprių draugų kaimynų ir savo imperialistiniu užsimojimu užgavusi iki gyvam kaului beveik visas kaimynines tautas, negali nesusilaukti savo istorinės Nemezidos. Matant, kaip per jos galvą tiesia sau draugiškas, o jai grumojančias rankas vokiečiai ir rusai, negalima abejoti, jog Lenkija ne tik turės išsižadėti to, ką ji neteisėtai pasisavino, bet ir skaudžiai apmokėti savo paklaidas tuo, kas jai tikrai priklauso. Žodžiu tariant, Lenkija neišvengiamai eina prie katastrofos. Aš čia nespėliosiu apie katastrofos rūšį ir dydį, konstatuoju tik jos būtinumą.

Ar mes, norėdami būti tikrais patriotais, galėsime džiaugtis, kai šita katastrofa bus jau įvykusiu faktu? Žinoma, ne. Kaip dabar mes turime apgailestauti, kad lenkų tauta yra nukrypusi nuo idealinio savo tipo, taip tuomet turėsime apgailestauti, kai bus padaryta skriauda tikroms jos teisėms; juo labiau, kad lenkų tautos iškrypimas iš tikro jos kelio mums patiems yra pavojingas tiek jos puolimu į mus, tiek ir jos tikru teisių įžeidimu svetima prievarta. Šitas pavyzdys mums gali tik nurodyti į tai, jog gerai suprasti visų tautų reikalai yra solidarūs, ir jog visų kitų tautų meilė suderinama su gerai suprastu patriotizmu net tada, kai tautos yra susispyrusios karo stovyje.

Šitoje vietoje bus taip pat ne pro šalį panagrinėti trumpai vadinamąjį tautinių mažumų klausimą, kuris šiais laikais itin yra aktualus. Tautines mažumas sudaro tie asmens, kurie, būdami nuolatiniai krašto gyventojai ir valstybės piliečiai, nepriklauso prie tautybės, kurios yra valstybės piliečių dauguma. Apie tautines mažumas negalima kalbėti valstybėse, kurios iš prigimties neturi tautinio pobūdžio, kadangi jose nėsama vienos kurios pagrindinės tautybės. Tokios valstybės vadinamos kartais „mišriomis tėvynėmis" (patries mixtes), kurių gryniausiu pavyzdžiu gali eiti Šveicarija. Lietuvos Valstybėje, kuriai tautinio pobūdžio suteikia pagrindinė lietuvių tautybė, prie žymesnių tautinių mažumų priklauso žydai, vokiečiai ir lenkai, arba tiesiau pasakius sulenkėję lietuviai. Paaštrėję paskutiniais laikais lietuvių santykiai su šitomis grupėmis ir daro pas mus tautinių mažumų problemą ypatingai aktualią. Kaip gi iš tikrųjų privalu nusistatyti šituo klausimu tikram patriotui?

Tautybė, kaip žinome, yra viešoji individo reiškimosi lytis, ir todėl, gerbdami žmogiškąjį individą apskritai, turime taip pat gerbti ir prigimtą jam šitą lytį. Be to, prievolė mylėti kitas tautas, kaip savąją, įsako patriotui gerbti kiekviename individe jo tautybę. Žodžiu tariant, asmens tautybė yra neliečiamoji jo individualybės teisė, ir vesti asimilacijos politiką keno nors atžvilgiu, reiškia patriotui nusižengti prieš šitokią teisę. Tuo tarpu joks moralinis nusižengimas negali būti suderintas su tikru patriotizmu. Panašiai negalima pateisinti patriotiškos politikos motyvais siaurinimas politinių teisių piliečiams sudarantiems tautines mažumas. Išskiriamoji tautinių mažumų padėtis ne tik nėra pateisinama principialiu atžvilgiu, bet dargi, kaip ryškiai įrodo istorija, yra kenksminga tiek pačioms tautinėms mažumoms. tiek ir globojamai jų sąskaita tautybei, — jau todėl, kad kiekviena neteisėta prievarta demoralizuoja sykiu ir tą, kuris skriaudžiamas, ir tą, kuris skriaudžia, ir net šitą pastarąjį demoralizuoja labiausiai.

Žinoma, negalima neigti, jog kartais tautinių mažumų nusistatymas esti kenksmingas tiek gimtajam jų kraštui ir valstybei, prie kurios joms tenka priklausyti, tiek ir pagrindinei tautybei. Bet kiek jų veikimas nesudaro įstatais numatytų ir teismo baudžiamų priešvalstybinių nusižengimų, prieš jas nevalia vartoti jokių prievartos priemonių. Mes gyvename tuo laiku, kai juridinis mokslas yra išdirbęs ir principialiai apgynęs teisėtos valstybės koncepciją, kuri prieš policinę vykdomosios valdžios nuožiūrą yra pastačiusi laiduojamą konstitucinėmis garantijomis teisėtumą. Pagal šitą visuomeninės santvarkos supratimą žmogui užleidžiama tam tikrose ribose daryti net laisvai ir nebaudžiamai moralinių nusižengimų. Prie tokių nebaudžiamų nusižengimų priklauso taip pat nusidėjimai prieš savo tautybę, arba prieš patriotizmą, kiek jie neardo tiesioginiu būdu valstybės pa-

grindų. Juo mažiau tad galima taikyti juridinių represijų tautinėms mažumoms, nusistatančioms kenksmingai pagrindinės tautybės atžvilgiu. Žinoma, tai nereiškia, kad su šitokiu tautinių mažumų nusistatymu nėra reikalo kovoti; tik kova privalo būti vedama kultūrinės veikmės priemonėmis lygiose teisėtos padėties sąlygose. Tikras patriotas, turįs garbingos kovos supratimą, nereikalaus iš savo valdžios surišti ir paguldyti savo priešininką, kad paskui galėtų jį brutaliai spardyti. Jis, žinoma, kovos visomis teisėtomis priemonėmis su kenksmingu tautinių mažumų nusistatymu, neišeidamas tačiau iš tikslingumo ribų, t. y. nei reikalaudamas prideramų joms politinių teisių suvaržymo, nei darydamas negalimą ateity gerą su jomis sugyvenimą.

Taigi tikras patriotas išvengs atžvilgiu į tautines mažumas asimiliavimo pagundos, o kovodamas su kenksmingu jų nusistatymu krašto, valstybės ar pagrindinės tautybės atžvilgiu, reikalaus joms lygių teisėtumo sąlygų, kad vestų su jomis kovą faktinojo tikslingumo ribose. Taip elgiasi žmogus, turįs nusimanymo apie garbingos kovos sąlygas.

Mažumų klausimas žymiai komplikuojasi, kai tautinę mažumą sudaro elementai, atkritę istoriniame vyksme nuo pagrindinės tautybės ir priešingai jai nusistatę jos kovoje su agresyvia tautybe, kuriai jie prijaučia. Panašų atsitikimą mes turime Lietuvoje, kur vadinamųjų lenkų mažumą sudaro didžiausioje daugumoje ne kas kitas, kaip sulenkėję lietuviai. Iš Lietuvos istorijos vyksmo mes lengvai galime patirti, jog sulenkėję aukštieji visuomenės sluoksniai yra suvaidinę joje nelemtą rolę: jie nedavė lietuvių tautai aukštesnės intelektualinės kultūros tautinės individualybės lytyse; jie buvo valstybės nepastovumo priežastimi; jie savo nedemokratiška socialine politika gerokai apardė ekonominį krašto gyvenimą; jie yra iki šiolei trukdomuoju veiksniu tautiniam kultūriniam politiniam mūsų atgimimui ir dargi savo buvimo faktu tarnauja faktina atrama agresyviems lenkų tautos žygiams į Lietuvą, nekalbant jau apie tai, kad jie šitiems žygiams dažniausiai prijaučia, o, progai pasitaikius, net jiems aktyviai padeda. Pripratimas prie senų tradicijų, ir kultūrinis bendradarbiavimas su lenkų tauta, padarė tai, kad jie yra pamilę išskiriamuoju būdu tautinę lenkų individualybę ir šiai pastarajai įprato taikyti patriotinę savo predilekciją. Kai lietuvių tautybė ėmė savo atgimimu vėl reikštis pralaimėtose pozicijose, jie, daugelio Lietuvos nelaimių kaltininkai, pasijuto įžeisti tradiciniuose savo įpročiuose ir pakėlė kovos įbalsį už valdomąsias lenkų teises Lietuvoje, lenkiškai tariant už „stan polskiego posiadania na Litwie". Kai paskui jiems nepasisekė įvykdyti savo reakcinės svajonės, kadangi atgimimo vyksmas nustūmė juos į šalį, kaipo praėjusių laikų reiškėjus, jie pasijuto kankiniais ir į savo martirologijos pagrindą įrašė nesąmoningą — būčiau nusižengęs prieš teisybę pasakęs sąmoningą — renegacijos bei iš-

davimo apologiją. Štai liūdnos sulenkėjusių elementų istorijos esmė.

Suprantamas savaime dalykas, jog išlaikyti tinkama linija atžvilgiu į šitokią tautinę mažumą yra sunkiau, negu paprastai: ne taip sunku gerbti lenkų tautybę lenkuose, bet daug sunkiau gerbti lenkų tautybę sulenkėjusiuose lietuviuose, kai šita tautybė atsirado juose negarbingu nutautimo keliu. Lietuvių patriotui, bendraujant su šitais suklydusiais savo broliais, yra labai sunku atsipalaiduoti nuo tam tikro etinio nesigrožėjimo jausmo, kuris atsiranda žiūrint į nesąmoningos renegacijos ir nesąmoningo išdavimo žygius. Bet čia turime skaitytis su dviem dalykais: su asmens laisve ir su patriotizmo prigimtimi.

Moralinis tautinių teisių gynimas remiasi tuo, kad jos yra gyvo asmens teisių praplėtimas visuomeninių santykių aplinkumoje. Pagrindą čia sudaro neleistina gyvo asmens teisė nevaržomai reikštis viešumoje tokiu būdu, kaip jam patinka, ir bendrauti su žmonėmis, kurie turi su juo ko nors bendra, kiek, žinoma, šitas reiškimosi ir susibūrimo būdas nėra atkreiptas prieš valstybės arba viešosios tvarkos pagrindus ir todėl nėra įstatymais baudžiamas. Tuo tarpu moralinis nusidėjimas prieš tautines prievoles, pavyzdžiui, išsižadėjimas savo tautybės, nėra baudžiamas juridinių represijų priemonėmis, nes asmens teisė prie individualinės laisvės nusveria moralinę tautos teisę reikalauti iš savo narių patriotizmo. Todėl negalima pateisinti jokių juridinių represijų atžvilgiu į nutautusius mūsų elementus, kiek jie nenusikalsta bendrų įstatymų baudžiamais nusižengimais.

Be to, reik nusimanyti, jog juridinės represijos panašiuose atsitikimuose ne tik yra nepateisinamos iš principo, bet dargi faktinai yra betikslės ir net kenksmingos. Tuo tarpu nacionalistai niekuomet negali suprasti šitos paprastos tiesos, nes nesugeba suvokti tikro patriotizmo prigimties. Būdamas tautinės savo individualybės meilė, patriotizmas, kaipo toks, yra neįvykdomas jokios prievartos priemonėmis. Jokia prievarta žmogus negali kitų prispirti jį mylėti. Taip lygiai ir tauta jokios prievartos priemonėmis negali sužadinti meilės prie savęs, arba patriotizmo nutautusiuose elementuose. Čia reik daug kantrumo, daug tolerancijos ir išmintingumo, daug kultūrinės kūrybos, o itin reik saugotis, kad nebūtų duota jiems tariamojo išsiteisinimo proga.

Kai, pavyzdžiui, sulenkėjusių elementų atstovai buvo įžeisti veiksmu mūsų Seimo posėdyje, ir kai įvyko nenaudingas jiems aiškinimas neaiškiai suredaguoto Seimo rinkimų įstatymo, — kiekvieną kartą mūsų tautos sūnūs palaidūnai aplengvindavo savo sąžinę, teisindami savo praeities nusidėjimus minėtais dabarties įvykiais, o sykiu persiskyrimo atstumas ir antagonizmas tarp mūsų tautos ir nutautusių elementų vis didėjo. Jei čia iš

tikro kas galėjo pasidžiaugti, tai buvo tas mūsų priešas, kurio naudai pats nutautimas yra įvykęs.

Tas pats priešas negalėjo ramiai žiūrėti į mūsų palyginti gerus santykius su žydų tautine mažuma. Bet dabar, po nevykusiai sutvarkytų rinkimų į Seimą ir po ekscesų iš pusės nesusipratusių mūsų visuomenės elementų, šis priešas ir dėl šito su aplengvinimu atsiduso. Mūsų priešas gerai nusimano, jog šitokia mūsų vidaus nesantaika silpnina mūsų jėgas, žemina mūsų moralinį prestižą kitų valstybių akyse ir moraliai atitolina nuo mūsų jo okupuotus, žymiai nutautusius, mūsų teritorijos plotus. Jei šitam mūsų priešui būtų leista užbrėžti mūsų plėtojimuisi pakraipą, tai jis, vadovaudamasis savo nauda, kaip tik padarytų mums įtaigos eiti ir toliau paminėtų įvykių krypsniu. Tad saugokimės džiuginti savo žygiais mūsų priešą, nes priešo džiaugsmas — geriausias įrodymas, jog mūsų žygiai yra nevykę: iš tikrųjų jie vykdo ne tą meilę, kuri išgano, bet tą, kuri žudo.

Tuo tarpu tikras patriotas turėtų čia elgtis kaip tik priešingu būdu. Jei privalu rūpintis savo tautinių teisių apgynimu, tai yra ne mažesnės prievolės vengti įžeidimų tautinių mažumų teisėms; ir tikras patriotas itin privalo rūpintis teisingumu šituo pastaruoju atžvilgiu, nes jis negali nenusimanyti, jog įžeisti tautinių mažumų teisės ne tik iš principo neleistina, bet dargi faktinai kenksminga tai tautai, kuri atlieka negarbingą skriaudėjos rolę.

Paskučiausiais laikais vėl yra kilusi grįžtamoji aklo nacionalizmo banga, ir joje yra simptominga tai, kad drauge su ja eina gretimais lengvabūdis apsiėjimas su konstitucinėmis bei parlamentarinėmis garantijomis. Šito madoje dabar judėjimo vardas visiems gerai žinomas — tai fašizmas. Jis pagauna mažai susipratusius, principų atžvilgiu, bet aktyvius žmones ir stumia juos į tautinės diktatūros vajų. Kaip ir bolševikai, fašistai nusižengia prieš demokratinės santvarkos pagrindus, ir todėl blaiviai mąstančiam žmogui negali būti abejojimo, jog jie tuo pačiu ruošia sau istorijos pasmerkimą. Praeis mažiau ar daugiau laiko, subyrės tiek bolševikų, tiek fašistų diktatūros ir istorija savo šalto teisingumo ranka lygiai įvertins du liūdnu simboliu: Č—K ir numerus clausus.

Tikras patriotizmas tesuderinamas vien su tikru demokratizmu ir, kas tai pamiršta, negali būti tikras patriotas. Todėl kovoje su savo tautos priešais tikras patriotas nenusižengs prieš demokratizmo principus, bet stengsis iškelti savo tautą į tokį ekonominį, politinį ir kultūrinį stovį, kad ji būtų neįveikiama savo priešų pasikėsinimams. Sąmoningas ir laisvas kultūrinis apsisprendimas ir susitvarkymas, net ne policinė biurokratiškos valdžios globa, gali patiekti tikrų laidų buities kovos sėkmingumui, nekalbant jau apie tai, kad tik šitoks veikimo būdas yra vienintelis iš principo leistinas. Laikas jau atmesti žemažiūrių

žmonių prietaras, jog principingas nusistatymas gyvenime esąs nusistatymas nepraktiškas. Šituo savo teigimu dvasinis aklumas solidarizuojasi su tais, kas neišlaiko gyvenimo pagundų ir ieško savo brutaliam veikimui teorinio pateisinimo.

Taigi kultūrinė kūryba — štai, kas geriausiai apšarvuoja tautą kovoje su priešais ir ypač su kenksmingai nusistačiosiomis tautinėmis mažumomis. Kiekvienas iš mūsų gali patirti šitos tiesos tikrumą visuomeniniame gyvenime. Jei esame neteisingai žmonių puolami už savo geros valios veiksmus, galime pasirinkti du keliu: neigiamojo bylinėjimosi ir teigiamojo reiškimosi naudingais darbais. Eidami pirmuoju keliu išaikvosime visą savo energiją, nieko neįtikinsime ir galutinai nepaliksime jokių pozityvių darbų, kurie mus užtartų prieš istorijos spręsmą. Pasirinkę antrą kelią didinsime pozityvių darbų turtą sulig tuo, kaip augs neigiamieji mūsų priešų darbai, ir einant šitokiai kovai, negal neateiti laikas, kada sukrautas mūsų darbų turtas pats pratars į žmonių sąžinę ir sudarys teisingą jų pažiūrą apie mūsų vertingumą.

Panašiai yra ir tautinėje mūsų kovoje už laimingą savo ateitį. Jei, pavyzdžiui, norime pasidaryti nekenksmingas tautines mažumas ir net grąžinti suklydusius savo brolius į tautinę pastogę, stiprinkime kultūrinės kūrybos dirvą. Eidami šituo keliu negalime anksčiau ar vėliau nelaimėti, ir mūsų laimėjimas bus ne laikinas ir iluzorinis, bet pastovus ir tikras.

Baigdamas, turiu dar šį tą pasakyti apie tikrąjį patriotizmą, kaipo asmens derinimą su žmonija per tautos tarpininkavimą. Kaip buvo jau matyti pirmiau, savo civilizacijos turiniu tauta gali turėti visuotinės reikšmės žmonijos istorijoje. Visa žmonija, kaipo tokia, neturi savo reiškimuisi individualinės lyties, kokia kad yra tautai tautinis individualumas. Todėl asmuo, kuris, kaipo vienos kurios tautos narys, reiškiasi savo gyvenime bei veikime savo tautybės lytimis, prieina prie žmonijos esmės per visuotinį tautinės savo civilizacijos turinį. Mylėdamas ne tik individualinę savo tautybės lytį, bet ir visuotinį tautinės civilizacijos turinį, tikras patriotas negali nevertinti visuotinių žmogaus dvasios savybių, o sykiu ir — žmonijos, kaipo tokios. Nacionalistas, gerbiąs visų pirma ir labiausiai tautinės individualybės lytį, negali pakilti prie aukštų humanitarinių jausmų, kurie apimtų visą žmonijos platumą, nes formalistinis reakcinis jo šovinizmas teapima paprastai savo tariamuoju patriotizmu tik vienminčių žmonių būrelį. Tikras patriotas per visuotinį tautinės civilizacijos turinį siekia į pačią žmonijos širdį, nes jis nusimano, jog tautybė tobulėja sulig tuo, kaip didėja iš vienos pusės jos reiškimosi lyties individualumas, o iš kitos pusės — jos bendro žmogiškojo turinio visuotinumas. Žmonijos dvasia nesireiškia kitaip, kaip tik per tautinės individualybes, bet todėl ir atskiras asmuo negali prie jos eiti kitaip, kaip gerai suprasto patriotizmo

žygiais. Šitas patriotizmas liepia susipratusiam asmeniui rūpintis savo tautybės visuotiniu turiniu, ir sykiu mylėti visas kitas tautybes, kaip savąją, nes visos tautinės lytys yra pašauktos būti žmonijos dvasios nešėjos ir reiškėjos. Iš to aiškėja, kaip tikras patriotizmas privalo derinti atskiro asmens kūrybą su idealia visos žmonijos esme.

Reik sykiu pripažinti, jog šitokis atskiro asmens ir visos žmonijos derinimas įgauna vis daugiau realumo sulig tuo, kaip ekonominis, politinis ir kultūrinis tautų bendrabarbiavimas apsipavidalina organizuotomis lytimis. Istorija apskritai, ir ypač paskutinių laikų istorija, pakankamai suteikė mums išrodymų, jog, kultūrai žengiant pirmyn, izoliuotas tautų gyvavimas pasidaro vis labiau negalimas. Sulig kultūros pažanga tautų gyvenimas susipina tarp savęs įvairių įvairiausiais ryšiais taip, kad šioks ar toks bendradarbiavimas tampa tiesiog neišvengiamas. Bet iš kitos pusės reik pastebėti, jog gretimais su šituo vyksmu eina kitas vyksmas, kuris stiprina tautinės individualybės jausmą ir kelia reikalą ginti šitą individualybę nuo neteisėtų pasikėsinimų. Ir čia taip pat pasirodo, jog tautų universalizacija eina vienu žingsniu su jųjų individualizacija. Todėl kaipo siektinas tikslas, arba idealas, čia tegali būti laisvas ir harmoningas tautinių individualybių sugyvenimas pasaulinėje tautų sąjungoje. Mūsų laikai, kiek jie vadovavosi sveiko instinkto balsu, aiškiai užbrėžė šitą idealą, bet pirmasis padarytas šita pakraipa bandymas taip pat yra toli nuo pilno subrendimo, kaip pirmas vaiko kojukės kilstelėjimas nuo tvirtų suaugusio vyro žingsnių. Tačiau tikėkimės: idealas, turįs realios atramos tikrovėje, negali pasilikti bergždžias žmonijos sąmonėje, kad ir pirmasis bandymas jį labiau kompromituotų, nekaip gintų.

Tautinių individualybių bendrabarbiavimas žmonijos visumoje yra reikalingas dar tuo atžvilgiu, jog jokia viena kuri tautybė negali išreikšti viso žmonijos dvasios turtingumo. Tautinis pašaukimas, pareinąs nuo aplinkybių, kuriose tautai teko ir tebetenka gyventi, stumia ją labiausiai realizuoti savo gyvenime bei veikime vieną kurį visuotinės reikšmės uždavinį, bet tuo pačiu iš kitos pusės jis tarsi apriboja kultūrinės tautos galimybes. Iš čia kyla tautoms reikalas pasidalyti kultūrinės kūrybos darbu, taip sakant, specializuotis; bet iš čia taip pat gimsta reikalas pasidalyti šitokio darbo išdavomis. Tokiu būdu tautinės individualybės papildo viena kitą ir tik harmoningas jų visetas gali sudaryti tai, ką vadiname visos žmonijos vardu. Todėl tikras patriotas, eidamas savo tautos pašaukimu ir dirbdamas kultūrinės kūrybos darbą, dirba taip pat visos žmonijos naudai, ogi, naudodamasis tautų bendradarbiavimo vaisiais, naudojasi pats žmonijos turtais.

Taip dalykams stovint, yra neabejotina, jog tikras tautos vertingumas privalu matuoti pagal tai, kiek visuotinio turinio

arba bendrai žmogiškosios dvasios yra realizuota tautinėse jos civilizacijos lytyse. Sulig tuo taip pat matuojama tikra tautos reikšmė plačioje žmonijos draugijoje ir moralinis jos įsigalėjimas pasaulyje. Pageidauti šitokio įsigalėjimo tautų šeimynoje reiškia padaryti nuosekli išvada iš pageidavimo savo tautai gerai suprastos didybės. Jei kiekvienas imperialistinis užsimojimas, paremtas bet kuria prievarta, yra nelygstamai smerktinas, tai pastangos vadovauti žmonijai kuriamosios dvasios žygiais ne tik yra pateisinamos, bet ir sudaro vieną iš tikro patriotizmo reiškimosi lyčių. Tik, deja, šitos pastangos paprastai karikatūrinamos imperialistinių instinktų, kaip kad yra paprastai karikatūrinamas tikros didybės pageidavimas savo tautai.

Senovės istorija mums duoda ryškių pavyzdžių, rodančių, jog dvasinis tautos vadovavimas žmonijai esti kartais atvirkščios proporcijos santykyje su materialine jos galybe. Galingoji Roma užkariavo mažą Graikiją, bet šitos Graikijos vienas tik Atėnų miestas bene bus daugiau padaręs humanitarinei naujosios gadynės kultūrai, nekaip didžioji Romos imperija. Šitos kultūros dvasiniu lobiu mūsų kultūringas pasaulis nenustoja šiaip ar taip tebegyvenęs iki šiolei. Bet dar mažesnė už graikus žydų tautelė, nepasireiškusi senovėje jokiais materialinės galybės žygiais ir taip pat Romos užkariauta, pralenkė net graikus savo moraline reikšme naujajai gadynei. Nesuskaitomi milijonai žmonių dabar, kaip ir per ištisą šimtmečių eilę, teberiša kasdienį savo gyvenimą su įvykiais, buvusiais mažojoje Palestinoje žydų tautos pašaukimo išdavomis. Štai pavyzdžiai, kaip privalu suprasti savo tautos didybė ir realizuoti šita didybė ne tik vienu kuriuo laiku apribotame savo gimtajame krašte, bet visame pasaulyje ir ilgiems amžiams.

Apie tai ypatingai svarbu nusimanyti mažoms tautoms, nes tariant prof. M. de Munnynck'o žodžiais: „Apvaizda rodosi esanti atėmusi joms materialinę jėgą, kad jos tesiremtų dvasios jėgomis" („Romuvos" 2 Nr., 17 p.). Eidami šita pakraipa mes ne tik pajėgsime apsiginti nuo savo priešų, bet surasime dar savo tikrąją didybę, kuri nebus apribota nei mūsų teritorijos sienomis, nei mūsų gyvavimo laiku. — Jei tad turėčiau parinkti mūsų tikram patriotizmui sintetinį įbalsį, tai, parafrazuodamas Mickevičiaus Konrado žodžius, tarčiau:

„Supinkime iš brangios tėvynės gyvą dainelę
„Ir padarykim iš jos pasigėrėjimą amžiams".

Kaunas,
1923 m. kovo m. 11 d.

ŠEŠTAS SKIRSNIS.

Tautinis auklėjimas.*)

I. *Tautinio auklėjimo supratimas:* 1. Tautinio auklėjimo sudėtingumas. — 2. Organiškas tautinio auklėjimo sąryšis su tarptautiniu. — 3. Dorinis tautinio auklėjimo pagrindimas. — II. *Tautinis auklėjimas, kaipo tautinės lyties realizavimas naujose kartose:* 1. Tautiškumas, kaipo priešginybė kosmopolitizmui. — 2. Tautos kalba, literatūra ir menas. — 3. Tautos praeitis ir dabartis. — 4. Tautos kultūrinės tradicijos. — III. *Patriotinis auklėjimas, kaipo sudarymas naujose kartose prideramo nusistatymo į savo tautybę:* 1. Gerai suprastas patriotizmas, kaipo pagrindinis tautinio auklėjimo tikslas. — 2. Kova su nacionalizmu auklėjimo priemonėmis. — 3. Krikščioniškoji etika, kaipo stiprus sintezės veiksnys tautybės klausime. — IV. *Nacionalinis auklėjimas, kaipo naujų kartų ruošimas kultūriniams uždaviniams, kurių išsprendimu tauta tampa nacija:* 1. Naujų kartų ruošimas aktualiems tautos uždaviniams. — 2. Naujų kartų ruošimas pagrindiniam tautos pašaukimui. — 3. Neišvengiamas perėjimas nuo tautinių prie anttautinių kultūrinių žmonijos uždavinių.

I.

1. — Tinkamas tautinis auklėjimas mūsų laikais darosi vis svarbesnis sulig tuo, kaip pasaulinio karo sužadintas ir neteisingų taikos sutarčių maitinamas agresyvus nacionalizmas, zoologinis savo pagrindu ir patologinis savo reiškimusi, vis smarkiau gresia civilizuotam pasauliui visišku subarbarėjimu. Tokiose aplinkybėse suprasti, koks privalo būti tikras tautinis auklėjimas, ir kaip jis privalo būti realizuojamas naujose kartose, yra tiesiog išganymo įsakymas. Reik betgi iš pat pradžios pasakyti, kad tai nėra lengvas dalykas akivaizdoje to sudėtingumo ir daugiaprasmiškumo, kuriuo pasižymi tautinio auklėjimo sąvoka.

Paprastai net žmonės nespėja, kiek yra komplikuota tautinio auklėjimo problema. Tautinis auklėjimas, plačiai suprastas, apima daug dalykų, nors ne visi jie vaidina lygią rolę naujųjų kartų ugdyme. Nėra abejonės, kad *tautinio auklėjimo pagrindinis uždavinys yra tautos ugdymas atitinkamų naujų kartų auklėjimu.* Šis uždavinys yra tinkamai išsprendžiamas vien tada, kai naujose kartose yra realizuojama aukščiausiame laipsnyje individualinė tautybės lytis, kai jos yra tinkamai nuteikiamos tautybės atžvilgiu, ir kai jos yra paruošiamos visiems tautos užda-

*) Spausdinta 1932 m. „Židinio“ 3 nr. 221—239 p.

viniams spręsti ir vykdyti. Jei tautinis auklėjimas apima visą nusakytų ugdomųjų pareigų plotą, tai tautišku auklėjimu galima specialiai vadinti individualinės tautinės lyties realizavimą naujosiose kartose, patriotiniu auklėjimu — naujųjų kartų nuteikimą tautybės atžvilgiu ir nacionaliniu auklėjimu — naujų kartų paruošimą tautos uždaviniams, kurių išsprendimu tauta tampa nacija.

Kai kas yra linkęs vadinti tautinį auklėjimą patriotiniu auklėjimu, bet, kaip matome, šis pavadinimas iš tikrųjų tautinį auklėjimą susiaurina nepateisinamu būdu, nes *tautinis auklėjimas yra tautos ugdymas įkūnijant naujose kartose individualines tautines lytis, sudarant jose patriotišką nusistatymą savo tautybės atžvilgiu ir paruošiant jas aktualiems tautos uždaviniams ir jos pašaukimo realizavimui kultūringų tautų šeimoje.*

2. — Kaip individualinis auklėjimas turi būti nuolatos koriguojamas ir papildomas visuomeniniu auklėjimu, taip lygiai tautinis auklėjimas nuolatos koriguotinas ir papildytinas tarptautiniu auklėjimu. *„Tikras tautinis auklėjimas,* sako Försteris, *tegali klestėti vien tampriausiame sąryšyje su tarptautiniu auklėjimu ir atvirkščiai“* (Politische Ethik und politische Pädagogik, 477 p.).

Tarptautinis auklėjimas ruošia naujas kartas harmoningam tautų sugyvenimui ir vaisingam bendradarbiavimui visos žmonijos naudai. Jei tautinis auklėjimas nebūtų lydimas ir papildomas šitokiu tarptautiniu auklėjimu, naujosios kartos arba visai nebūtų paruoštos tarptautiniam bendravimui, arba, įgavusios netinkamą nusistatymą į kitas tautas, šitą bendravimą ir bendradarbiavimą padarytų negalimą, arba bent žymiai apsunkintą.

Tarptautinio auklėjimo nebuvimas ne tik yra žalingas tautų sugyvenimui, bet ir tai tautai, kuri tepasitenkina vien tautiniu auklėjimu. „Kosmopolitas, sako Försteris, žino viską, bet nesupranta nieko. Taip pat paprastas apribotas nacionalistas niekados neįstengia savo tautos giliausios vertės ir būdo taip aiškiai ir iš pagrindų pagauti, kaip tasai, kas yra su meile atsilyginęs tam, kas svetima, — ir dabar tikrai nusivokia, ką reiškia tėvynė ir tautybė“ (ten pat, 477 p.). Tyrinėjant tautinio ir tarptautinio auklėjimo klausimus, nuolatos yra jaučiamas organingas jų dviejų sąryšis, priklausomumas ir savitarpis veikimasis. Tik jų dviejų realizavimas deramoje harmonijoje tegali sudaryti reikiamą perspektyvą vertinant tautos ir žmonijos reikalus.

Tik tada gali būti atstatyta, kaip išsireiškia Försteris, „teisinga pusiausvyra tarp ištikimybės savai tautai ir ištikimybės universaliam žmogaus dvasios paskyrimui“ (ten pat, 478 p.).

3. — Iš Försterio paskutinio išsireiškimo nesunku pastebėti, kad tiek tautinis, tiek ir tarptautinis auklėjimas remiasi į dorinį pagrindą ir todėl abudu esmine savo dalimi įeina į dorinį auklėjimą. Ir iš tikro *tautinis auklėjimas turi savo pagrindiniu*

uždaviniu nustatyti prideramą žmogaus santykiavimą su savo tauta, tuo tarpu kad tarptautinis auklėjimas nustato žmogaus santykiavimą su kitomis tautomis ir su visa žmonija. Prideramo santykiavimo nustatymas tarp žmogaus iš vienos pusės ir tokių kolektyvų, kaip tauta arba tautų draugija, iš antros pusės, yra doros dalykas, nors šitas santykiavimas gali turėti, ir paprastai turi, taip pat grynai emocionalinį pagrindą, kuris susidaro anksčiau, kaip bet kuris sąmoningas nusistatymas šituose dalykuose. Bet kaip tik todėl, kad žmogaus santykiavimas su savo ir kitomis tautomis gali būti instinktų, emocijų, simpatijų ir antipatijų veikimas, labai svarbu įnešti į jį dorinį pradą, kuris galėtų jį normuoti pagal aukštesnius racionalinius principus.

Reik net pripažinti, kad *tik tada žmogaus santykiavimas su savo ir kitomis tautomis įgauna tvirtą ir patikimą pagrindą, kai jis yra pagrįstas doriniais principais ir atremtas į išlavintą būdą.* Pavyzdžiui, patriotizmas tik tada yra patikima ir tikrai teigiama pajėga, kai jis nėra emocionalinių motyvų nuolat blaškomas ir mėtomas į kraštutinius nusistatymus kaip tik todėl, kad jis yra tapęs moraline dorybe, apšviesta proto argumentais ir sustiprinta valios galia. Žodžiu tariant, *dorinis tautinio auklėjimo pagrindimas ne tik atitinka šito auklėjimo esmę, bet ir griežtai yra privalomas atžvilgiu į tuos tikslus, kurių jis turi siekti.*

Tautinis auklėjimas, kaip galima buvo pastebėti, turi tris pagrindinius uždavinius, būtent: pirmą, įkūnyti jaunose kartose individualinę tautinę lytį, antra, sudaryti jose patriotišką nusistatymą į savo tautybę, ir trečia, paruošti jas tautos uždaviniams. Jei žmogus nesijaučia moraliai surištas su tautine savo lytimi, jei jo patriotizmas nėra normuojamas dorinių principų ir jei jis nejaučia dorinės pareigos tarnauti savo tautos uždaviniams, — negali būti kalbos apie tautinį jo susipratimą bei, išsiauklėjimą.

II.

1. — Tautinis auklėjimas, kaip žinome, visų pirma turi būti tautiškas auklėjimas ta prasme, kad jis turi suteikti naujoms kartoms tobuliausiam laipsnyje tą tautinę lytį, kuri išskiriamai charakterizuoja savo tautą, palyginant su visomis kitomis tautomis. Jei galime įsivaizduoti tautą be teritorijos, be valstybės ir net be savo kalbos, tai vis dėlto negali būti tautos be šiokios ar tokios, pilnesnės ar siauresnės, sutelktinės individualybės, kuri išskiriamai ją charakterizuotų palyginant su kitomis tautomis. Tautos individualybė turi labiausiai formalinį pobūdį ir glūdi visų pirma tame, kokiomis individualinėmis lytimis reiškiasi tautos kolektyvas. Normaliai tauta jungia savyje ir tam tikrą teritoriją, kuri su visomis savo fizinėmis, antropogeografinėmis ir kultūrinėmis ypatybėmis sudaro tėvynę,

ir tam tikrą politinę piliečių organizaciją, kuri sudaro atskirą nepriklausomą valstybę, ir tam tikrą sutelktinę individualybę, kuri paprastai apima ne tik atskirą kalbą, bet ir etnines temperamento ypatybes, savotišką istorinį likimą, kultūrines tradicijas ir kitas charakteringas kokybes.

„Nacija, sako Gessenas, yra... savotiškas tautos gyvenimo stilius, forma, kurią *savaime* įgauna tautos kūryba, pakreipta į bendrai žmogiškų kultūrinių uždavinių sprendimą... Ne materialinis tautos buvimo „kas", bet formalinis, „kaip" sudaro tautinį jos būdą. Todėl taip beprasmiška imti naciją tikslu asmens ir tautos kūrybai... Nacija yra ne rūpesčio padaras, bet savaimingas vaisius pastangų, pakreiptų į anttautinių tikslų atsiekimą" (Osnovy pedagogiki, 334 p.). Tai, ką čia Gessenas vadina nacijos vardu, yra tauta aukštesniame savo kultūrinio išsivystymo laipsnyje, būtent, tauta, išėjusi iš savo pirmykščio užsiskleidimo stovio ir atsiekusi garbingą kultūrinę padėtį kultūringų tautų draugijoje.

Taigi *tautiškumas reiškiasi kultūrinės kūrybos stiliuje, arba lytyje. Jis sudaro formalinę kultūros pusę, bet ne šitos kultūros turinį. Šituo atžvilgiu jis yra priešingybė kosmopolitizmui, kuriam rūpi visų pirma ir net išskiriamai kultūros turinys.* Jei yra beprasmiška statyti tikslu kultūros lytį, tai yra nerealu ir netikslinga tesirūpinti vien kultūros turiniu, nes žmonijos istorijoje nesti kultūros be šiokios ar tokios lyties. Maža to: žmonijos istorija mus pamoko, kad vertingiausias kultūrinis turinys visados buvo ir yra surištas su ryškiausia tautine lytimi. Tautinė lytis universaliam kultūros turiniui ne tik yra visai neišvengiama, bet ir būtina priemonė. *Individualinė tautinė lytis tuo ir yra tikrai vertinga, kad ji yra būtiname funkcionaliniame sąryšyje su universaliu kultūros turiniu.* Žmonija, kaipo tokia, neturi savo reiškimuisi individualinės lyties; čia jai patarnauja tautinės lytys, kurios tuo pačiu įgauna tam tikra prasme visuotinės reikšmės. Jų kosmopolitiškas paneigimas galų gale atsigręžia prieš patį kosmopolizmą, linkusį vertinti vien bendrai žmogiškąjį kultūros turinį.

Fichtė pirmas įžvelgė tautinio lavinimo problemą formaliniame tautos santykiavime su ateinančia jai iš šalies kultūra. Šiuo klausimu Gessenas, visai teisingai eidamas Fichtės nurodyta linkme, gina individualinį tautos savabūdiškumą: „Kaip dorinio auklėjimo uždavinys yra apsaugoti atskiro asmens savabūdiškumą ir laisvę, betarpiškumą ir pilnatvę išviršinės kultūros pasisavinime, taip lygiai ir tautos lavinimo uždavinys yra neleisti, kad ateinančios iš šalies kultūros spaudimas persvertų kūrybinių jos pastangų laisvą savabūdiškumą ir suardytų išvidinę jos pilnatvę" (O. c., 327 p.). Tautiškas auklėjimas, įeinąs atskira dalimi į plačiai suprantamą tautinį auklėjimą ir turi savo specialiu uždaviniu apsaugoti tautos savabūdiškumą ir išvi-

dinę laisvę neišvengiamajame svetimų kultūrinių laimėjimų pasisavinime. Försteris net paaiškina, kaip tautiniu auklėjimu šitas tautos apsaugojimas yra pasiekiamas: „Tautinis auklėjimas, sako jisai, mums yra reikalingas be abejo ta prasme, kad atskiras žmogus privalo įsišaknyti pagrindiniame naturaliai duotame ir istoriškai išsivysčiusiame savo tautos būde, kuo tiktai taip pat jo nuosava būtybė pasiekia pilno pasireiškimo. Tiktai ten, kur duotasis tautinis savotiškumas sumaniai yra saugojamas, apvaisinantieji svetimi pradai gali būti asimiliuojami be pavojaus savo tautos gyvenimui. Toks tautinės individualybės realizavimas atskiro žmogaus viduje pasiekiamas ne tiesioginiu ir tendencingu veikimu, bet tik su pagalba gilaus susigyvenimo su klasiškais savo tautos sielos kūriniais". (O. c., 484 p.).

Su kokiais gi tautos sielos kūriniais susigyvenimas laiduoja geriausią tautinės individualybės įkūnymą naujose kartose?

2. — Negali būti abejonės, kad *tautos kalba yra ryškiausias tautos dvasios kūrinys, kuris geriausiai charakterizuoja tautos individualybę.* Kaip buvo jau užsiminta, tauta gali neturėti atskiros savo kalbos, dėl to ji dar nenustoja buvusi tauta su tam tikra individualybe; bet, šiaip ar taip, kalba yra brangiausias tautinės individualybės turtas.

Kalba yra sutartųjų ženklų sistema, su kurios pagalba yra reiškiama žmogaus mintis. Tuo minties reiškimo būdas turi svarbos ir pačiai žmogaus mąstysenai. Kalba, kitaip tariant, grįžtamuoju būdu tampa mąstymo įrankiu. Ji todėl, vieną kartą susidariusi, nuteikia atitinkamai vėlesnes kartas į tam tikrą mąstymo būdą, savą tik vienos tautos žmonėms. Aišku po to, kokios didelės reikšmės tautiškam auklėjimui turi įsigyvenimas į savo kalbos dvasią, jos tobulas pasisavinimas ir įgudimas jąja tiksliai ir gražiai reikštis. *Su gimtąja kalba žmogus pramoksta tautiškai reikštis pagal savo tautos individualumą.* Be to, ir tai labai svarbu, per kalbą žmogus sutampa su ta nenutrūkstama kartų eile, kuri sudaro tautą praeityje, dabartyje ir ateityje. Kalba labai realiu būdu riša gyvenančias įvairiais laikais ir įvairiose vietose kartas ir padaro jas dalyviais viename bendrame kultūrinės kūrybos vyksme. „Kalba, sako prof. Dévaud, yra tarpasmeninio išsiskėtimo (diffusion interpersonnelle) įrankis ne tik tarp individo ir jo aplinkumos, bet ir tarp šito individo ir ištisos jo bočių eilės su elitu tųjų, kurie mąstė, mylėjo, verkė šita kalba" (A propos de la Mation Wettstein. — Réflexions sur l'Education patriotique 28 p.).

Kalbos gyvas organizmas yra tautinės kultūros saugotojas ir tarpininkas jai einant iš kartos į kartą. „Gimtoji kalba, sako Gessenas, kurioje susikristalizavo tautos kultūrinės kūrybos atsiekimai, viltys ir lūkesčiai ir kuri pasisavinama be mokymosi pastangų visai naturaliai, taip sakant, su motinos pienu, yra tasai naturalus mediumas, kuriai tarpininkaujant ir pati kultūra

pasisavinama ne kaipo įsigyjama mokymosi pastangomis, bet, kaipo prigimtoji" (O. c., 335 p.).

Žinoma, kalbos tarpininkavimas perteikiant tautinę kultūrą iš kartos į kartą įvyksta labai primityviame laipsnyje, jei jis neišeina iš šeimos ir jos tradicijų ribų. *Kalba įgauna tikrai didelę kultūrinę rolę, kai su ja yra jungiamas tautosakos ir literatūros mokslas.* Tik sąryšyje su tautosaka ir literatūra žmonių mąstysena ir pasaulėžvalga įgauna tą savotišką pobūdį, kuris charakterizuoja tautinę individualybę. Žodinis menas gali būti tautiškas keleriopu atžvilgiu, būtent: ir tuo, kad jis yra reiškiamas tautine kalba; ir tuo, kad jam yra imami tautiniai motyvai; ir, pagaliau, tuo, kad šitie motyvai traktuojami tautišku, t. y. visai savotišku, būdu. Nestebėtina todėl, kad žodinis menas, besireiškiąs tautosakoje ir literatūroje, turi didžiausios reikšmės, realizuojant tautinės individualybės lytį naujose kartose.

Kitos dailiojo meno rūšys, kaip architektūra, liaudies menas, skulptūra, lipdyba, tapyba ir t. t., turi taip pat nepaskutiniausią rolę tame uždavinyje, nes menas kaip tik yra sugestyvus formaliniu savo momentu ir todėl įteigia visai sąmoningai tautišką stilių naujoms kartoms. Čia, tiesa, nėra to stipriausio tautiškumo veiksnio, kuriuo yra gimtasis tautos žodis, bet vis dėlto bet kuris tautiškas menas yra vienas iš stipriausių tautiško auklėjimo priemonių, kadangi jame tautinė lytis reiškiasi konkretiniais pavidalais.

3. — Tautiškam auklėjimui turi toliau didelės reikšmės savo tautos praeities ir dabarties pažinimas. Nieks negali įsigyti tautinio susipratimo ir sąmoningo nusistatymo, nesusipažinęs su savo krašto ir tautos istorija, neįsigilinęs į tautinės kultūros susidarymą ir išsivystymą, nenusimanąs apie savo tautos, krašto ir valstybės padėtį geografiniu, ekonominiu, politiniu ir šiaip jau visuomeniniu atžvilgiu. Tautos sūnus, tėvynės gyventojas ir valstybės pilietis harmoningai susigyvena viename asmenyje tik tada, kai tautos, krašto ir valstybės pažinimas padeda sąmoningai susiprasti ir racionaliai nusistatyti visais tautinio gyvenimo klausimais.

Toks *patrioto nusistatymas visais tautinio gyvenimo klausimais yra tautiškos individualybės apraiška, kuri skiria vienos tautos žmones nuo kitų tautų žmonių, kaipo individualinė jų žymė.* Nestebėtina, jei šitokį patrioto nusistatymą charakterizuoja ypatinga predilekcija savo tautos, krašto ir valstybės reikalams. Tai yra visai naturalu, nes yra surišta su pačia dalyko esme. Čia tik yra labai svarbu ir net griežtai privalomas teisingas savo tautinės praeities ir dabarties įvertinimas bei sprendimas. Patriotizmas ne tik nereikalauja apakimo akivaizdoje savo tautos reikalų, bet dar įsako matyti visą tiesą, liečiančią savo tautos praeitį ir dabartį. *Bet kuris tautinės istorijos ar*

dabartinės tautinės padėties suklastavimas negali būti suderintas su tikro patriotizmo reikalavimais.

„Vienas labai svarbus tautinio auklėjimo uždavinys, sako Försteris, glūdi sugebėjime jungti istorijos moksle savo tautos meilę su griežtu tiesumu. Tai yra reikalinga visų pirma iš atžvilgio į tautinį auklėjimą, nes šis reiškia ne tik tautinių jausmų *žadinimą,* bet ir dar daugiau — šitų jausmų *suderinimą* su dorinės sąmonės visuma... Tikras vyriškumas privalo taip pat vesti prie drąsaus savo tautos pažinimo ir pakaltinimo... Kiekviena patriotiško istorijos suklastavimo rūšis sužaloja vyriškąjį charakterio pradą, — tiesumo ir nesutepto taurumo pradą, nes pataikavimas savo neblaivumui perveria palaipsniui visą sielos gyvenimą" (O. c., 479—48 p.). Savaime aišku, kad nesugebėjimas blaiviai žiūrėti į tautos gyvenimą neleidžia matyti tikrų tautos uždavinių ir anksčiau ar vėliau baudžia tą tautą, vardan kurios buvo išsižadėta tiesumo ir teisingumo.

4. — Vienas iš reikšmingiausių tautiško gyvenimo faktų yra nenutrūkstamų kultūrinių tautos tradicijų žengimas iš kartos į kartą ir augimas tokiu būdu kultūrinio paveldėjimo, kuris su kiekviena karta vis labiau turtėja ir įvairėja. Toks kultūrinio tautos paveldėjimo žengimas per tautos kartas įgalina ilgą kartų eilę pažangiai dirbti bendriems tautiniams uždaviniams ir visų pirma tautinio pašaukimo realizavimui tautos gyvenime. *Kultūrinės tradicijos drauge su geografinėmis krašto ypatybėmis, etninėmis tautos savybėmis, istorijos vyksmo savotiškumu apsprendžia tautos kultūrinį tipą, kurs pagal savo prigimtį yra pašauktas realizuoti žmonijos gyvenime atitinkamą uždavinį, turintį visuotinės reikšmės.*

Iš čia jau matyti, kokios didelės reikšmės turi tautos kultūrinės tradicijos tautinei individualybei ir kaip svarbu yra jos įgyvendinti naujose kartose, kad šios pilnai įkūnytų savyje tautinės individualybės lytį ir įstengtų atsiliepti į gyvastingus tautos uždavinius. Branginimas ir ugdymas kultūrinių tradicijų anaiptol nereiškia sustingusio konservatyvizmo, kuris stabdo gyvesnę tautos pažangą prie naujų kultūrinių laimėjimų. Kultūrinių tradicijų branginimas yra būtina sąlyga kiekvienai racionaliai kultūrinei pažangai, nes tik ta pažanga yra tikrai patvari, kuri nuosekliai sintetizuoja praeities laimėtus kultūrinius turtus su dabarties laimėjimais. Istorija pakankamai iškalbingai įrodo, kad *tik ta pažanga tegali pateisinti save, kuri ėjo iš praeities į ateitį per dabartį organingos priklausomybės keliu.*

„Gyvenimas, nuolatai iš naujo prasidedąs kartų eigoje, sako Dévaud, palaiko betgi pagrindinę vienybę. Dabartis, jei ir nėra praeitis ir jos nekartoja, yra vis dėlto praeities sąlygojama; ji remiasi praeitimi, kad šią pratęstų... Dabarties karta nusivokia pati ir įgauna savo uždavinio supratimą vien tada, kai ji studi-

juoja ir pasisavina savo rasės ir nacijos praeitį. Dabartinės gadynės prasmė tegali išeiti aikštėn vien praėjusių amžių pažinime. Auklėjimo misija yra kaip tik padaryti einančią kartą sąmoningą savo pašaukimo atžvilgiu ir jai parodyti praeityje dabarties pareigas ir realizuotinus ateityje uždavinius" (O. c., 10—11 p.). Tasai paslaptingas sąryšis, kuris jungia mus pagarbos ir meilės ryšiais su mūsų bočiais, psichologiškai pagrindžia kultūrines mūsų tradicijas, pašauktas vaidinti tvirto tautinės kūrybos pagrindo rolę.

III.

1. — Jei tautiškas auklėjimas, apie kurį iki šiolei kalbėta, turi savo uždaviniu realizuoti naujose kartose individualinę tautybės lytį, tai patriotinis auklėjimas turi sudaryti jose prideramą nusistatymą į savo tautą ir jos reikalus. Patriotinis auklėjimas yra centrinė tautinio auklėjimo dalis ir todėl jam privalu skirti ypatingas dėmesys, kalbant apie tautinio auklėjimo dalykus.

Pagrindinis nusiteikimas, kuris yra patriotinio auklėjimo siekiamas, kaipo šio svarbiausias tikslas, yra, savaime aišku, patriotizmas. Nuo patriotizmo supratimo, kokį susidaro pats auklėtojas, ir koki tuo pačiu sugestionuoja naujoms kartoms, pareina grindžiamoji viso tautinio auklėjimo linkmė. Kas tad yra patriotizmas ir kaip reik jis ugdyti žmonėse?

Patriotizmas, neabejojamai, yra savo tautos meilė. Bet mylėti savo tautą galima tinkamai ir netinkamai. Galima mylėti savo tautą už tai, kad ji yra didelė, galinga ir turtinga, bet galima jinai mylėti tiktai už tai, kad ji yra sava. Gerai suprastas patriotizmas reikalauja mylėti savo tautą visų pirma todėl, kad jinai yra sava ir tuo pačiu nieku kitu nepakeičiama. Panašiai vaikas myli savo motiną visų pirma todėl, kad jinai yra jojo motina, sava, individualiai nepakeičiama. *Šitokis individualinis tautos nepakeičiamumas ir yra priežastis to, kad tikras patriotizmas yra visų pirma tautinės individualybės meilė.* Tautinė individualybė mylima ne dėl kažkokių ypatingų vertybių, bet dėl jos pačios, kaipo tokios. Žodžiu tariant, patriotizmo pagrinde nėra jokio savanaudiškumo jausmo; tai yra jausmas, nesuinteresuotas jokiais materialiniais sumetimais, — jausmas, kuris, priešingai, dažnai reikalauja didelių materialinių ir moralinių aukų.

Užtat gerai suprasta meilė negali abejingai susiderinti su mylimo objekto netobulumu. Tikra meilė verčia pageidauti mylimam objektui gerai suprastos didybės. Todėl ir patriotizmas verčia mus pageidauti gerai suprastos didybės savo tautai. Ši patriotizmo intencija yra labai opi ir pavojinga ta prasme, kad, nukreipus didybės pageidavimą netinkama linkme, patriotizmas labai lengvai gali virsti savo priešginybe. *Racionalu ir teisinga*

yra pageidauti savo tautai materialinės didybės tik objektyvinio teisingumo ribose, tuo tarpu kad ne tik yra leista, bet ir privaloma pageidauti savo tautai maximum dvasinės didybės, kuri, kaipo tokia, negali sueiti į konfliktą su kitų tautų teisėmis. Paparastai vadinamųjų patriotų rūpinamasi visų pirma maksimaline materialine didybe ir pamirštama apie prievolę rūpintis dvasine tautos didybe.

Dvasinė tautos didybė pareina nuo to, kokio moralinio, intelektualinio ir estetinio turinio yra pripildoma individualinė tautybės lytis. *Tautinė lytis tėra vien formalinė priemonė visuotiniam žmogiškosios dvasios turiniui reikštis. Tikras patriotizmas ir ragina realizuoti visai individualinėje tautybės lytyje visuotinį turinį, nes tautinė lytis negali būti imama, kaipo tokia, žmogaus gyvenimo tikslu.* Paprastai tautybės lytis yra branginama, kaipo tikslas, ir sykiu yra pamirštama, kad jinai įgauna tikros vertės tik sąryšyje su tuo turiniu, kuris joje yra realizuojamas.

Suvedant krūvon nusakytąsias gerai suprasto patriotizmo žymes, gaunama, kad *patriotizmas yra tautinės savo individualybės meilė, pagrįsta pageidavimu savo tautai dvasinės didybės, kylančios iš visuotinio žmogaus dvasios turinio ir reiškiančios save individualinėms tautybės lytimis.* Jei šitaip suprastas patriotizmas visados turi savyje emocionalinį pagrindą žmonių jausmuose, tai šis faktas visai nekliudo jam būti moralinei didybei. Maža to: *tik patriotizmas, sąmoningai pakeltas į moralinių dorybių laipsnį, yra tikrai vertingas ir pilnai patikimas tautos ramstis.* Toks patriotizmas yra tikras patriotinio auklėjimo tikslas. Realizuotas masėse, jis tampa tiek patiems patriotams tiek ir patriotiškai mylimai tautai tobulėjimo ir kultūrinės pažangos veiksniu. Jis yra tobulinimosi akstinas patriotui todėl, kad pageidavimas savo tautai dvasinės didybės uždeda jam prievolę stengtis realizuoti atitinkamą didybę savo gyvenime bei veikime. Jis yra kultūrinės pažangos veiksnys visai tautai todėl, kad stengimasis suderinti individualinę tautybės lytį su universaliniu turiniu yra ne kas kita, kaip pastangos atpalaiduoti tautą nuo bet kurios dvasinio ribotumo, nuo bet kurio dorinio netobulumo.

Be to, *gerai suprastas patriotizmas liepia gerbti bet kurią tautybę ir mylėti kiekvieną kitą tautą, kaip savąją.* Šis paradoksalus iš pirmo pažvelgimo įsakymas tampa visai naturalus, kai tautybės yra laikomos principialiai lygiomis vienos rūšies individualybėmis, ir kai moralinis visų šitų individualybių traktavimas ne tik gali, bet ir privalo būti lygus. Lygiai mylėti svetimą tautą, kaip savąją, ir reiškia, kaip teisingai buvo kadaise išaiškinęs Soloviovas, lygiai moraliai, bet ne psichologiškai ar emocionaliai, jiedvi traktuoti. Taip suprastas patriotizmas yra galingas tarptautinio taikingumo ir solidarumo veiks-

nys, nors jis iš kitos pusės nekliudo visomis leistomis priemonėmis ginti savo tautą nuo svetimos neteisingos agresijos.

Pagaliau, gerai suprastas patriotizmas yra labai sėkminga priemonė derinti asmens ir visos žmonijos gyvenimą per tautos tarpininkavimą. Mylėdamas ne tik individualinę savo tautybės lytį, bet ir giliai vertindamas visuotinį tautinės civilizacijos turinį, tikras patriotas negali nevertinti ir visuotinių žmogaus dvasios savybių ir tuo pačiu — visos žmonijos, kaipo tokios. Realizuodamas individualinėse tautybės lytyse visuotinį kultūros turinį, tikras patriotas dirba visos žmonijos naudai, o naudodamasis tautų bendradarbiavimo vaisiais, naudojasi pats žmonijos turtais.

Patriotizmas paprastai visai savaime gimsta ir išsivysto žmonių sielose tose šeimyninio ir visuomeninio gyvenimo aplinkybėse, kuriose tenka gyventi naujosioms kartoms. *Mokyklos ir visuomenės auklėtojai turi uždavinį racionaliai pateisinti patriotinį jausmą, jį apvalyti, praplėsti ir, jį sustiprintą sąmoningu valios nusistatymu, pakelti į dorybių laipsnį.* Pagrindą patriotiškam susipratimui sudaro jau tautiškas auklėjimas, kuris įgalina naujas kartas būti tautos išraiška; vienodai su tauta jausti, mąstyti ir stengtis; sykiu su tauta džiaugtis ir liūdėti, žodžiu tariant, jos gyvenimu gyventi, su ja sudaryti vienybę. Bet šalia šito patriotiško susipratimo, reik dar, kad naujos kartos tiksliai nusimanytų apie patriotizmo dorybės tikrą prasmę ir reikšmę. Maža to, *šalia šito pozityvinio skatinimo patriotizmo dorybės, privalu padėti visas reikiamas pastangas negatyviniam atgrąsymui nuo tos patriotizmo karikatūros, kurią sudaro jo iškraipymas nacionalizme.* Naujosios kartos turi visai sąmoningai vengti šito didžiausio pavojaus tiek tautiniam tiek tarptautiniam gyvenimui. Tikro patrioto prigimtyje glūdi atsakomybės jausmas atžvilgiu į savo tautą, ir todėl jis privalo būti visai sąmoningas tautinio savo nusistatymo dalykuose.

2. — *Nacionalizmas yra neprotinga savo tautos meilė, iškelianti tautybę aukščiau už dorą ir teisę ir daranti iš jos žmogiškojo veikimo tikslą.* Traktavimas savo tautos, kaip absoliutinio tikslo, bet ne kaip priemonės nelygstamiems žmogaus tikslams atsiekti, yra pagrindinė nacionalizmo klaida ir sykiu nusižengimas. Šitaip suprantamas nacionalizmas jau senovėje rado savo esminiam dėsniui žinomą formulą: Salus populi suprema lex esto, kuri iškelia tautos gerovę į vyriausią įstatymą. Nuo anų laikų beveik visos kalbos yra įgijusios panašių posakių, kurie, jei ir skiriasi kiek savo išraiška, tai savo turiniu skelbia tą patį tautos absoliutizmą. Pavyzdžiui, vokiečiai kartoja Bismarko žodžius: „Ten, kur eina į sąskaitą vokiškas interesas, aš nepripažįstu teisės“; anglosaksai tą pat pasako žodžiais: „teisybė ar neteisybė, bet vis dėlto tai mano kraštas“; ir šiaip jau visų kraštų nacionalistai skelbia savo tautą, savo tėvynę esant pasaulyje

„aukščiausia už viską". Tiesa, nevisados nacionalizmas teorijoje prisipažįsta prie šitos savo esmės, bet praktiškai jis visados pasireiškia už tautos absoliutizmą.

Šitas *absoliutizmas suteikia nacionalizmui religinį pobūdį tam tikros idoliatrijos prasme, ir todėl neišvengiamai sueina į konfliktą su universaline krikščionybės religija.* Tai įvyksta iš syk dėl kelių priežasčių. Pirma, nacionalizmas stato individualinę tautos lytį aukščiau už gyvenimo turinį ir tuo pačiu paneigia dorinio įstatymo pirmenybę gyvenime. Antra, darydamas iš tautybės gyvenimo tikslą, nacionalizmas iškraipo tikrą religijos rolę žmogaus gyvenime, būtent: rodyti ir vesti žmogų į antgamtinį vyriausiąjį tikslą. Trečia, nacionalizmas dievina tautą, panašiai, kaip doktrinalinis liberalizmas dievina individą, ar doktrinalinis demokratizmas — liaudį. Universalinė religija su jokia panašia dievinimo rūšimi suderinta būti negali.

Universalinės religijos supratimu, net Bažnyčia negali būti laikoma žmogaus tikslui atsiekti. Dar mažiau ji gali matyti gyvenimo tikslą tautybėje, kuri, palyginta su Bažnyčia, yra net mažiau reikšminga priemonė žmogaus tikslams siekti. Suprantama iš čia, kodėl tarp universalinės krikščionių religijos ir nacionalizmo vis smarkyn eina konfliktas ir kova už teisingą kultūrinių ir religinių vertybių koordinaciją žmonijos gyvenime. *Universalinė religija ne tik negali sutarti su nacionalizmo ideologija, bet taip pat negali abejingai žiūrėti į nacionalizmo apraiškas žmonių gyvenime.*

Visų pirma, nacionalizmas pasireiškia neapykanta bet kurios pasaulėžiūros, nesuderinamos su nacionalistiška ideologija; eksliuzivistiškas iš savo prigimties, jis nėra tolerantiškas, taikingas ir sutariamas. Statydamas tautos interesus aukščiau už viską, jis faktinai įpuola į politinį materializmą, kuris yra nepaliaujamų tarptautinių konfliktų šaltinis. Nacionalizme turi savo šaknis imperializmas ir tuo pačiu visi karai, kurie kyla iš imperialitiškų sumetimų. Paneigęs etikos privalomumą tautinėje politikoje, nacionalizmas yra politinio banditizmo veiksnys tiek užsienio tiek vidaus politikoje. Būtent, tarptautiniuose santykiuose nacionalizmas yra nesantaikos, antagonizmo ir agresijos veiksnys. Vidaus santykiuose jis yra neapykantos, tautinio maksimalizmo ir partyvinės diktatūros rėmėjas. Tepripažindamas vieną tik nacionališką pasaulėžiūrą ir skelbdamas kitų įsitikinimų žmonėms žūtbūtinę kovą, jis yra stipriausias tautinės nesantaikos palaikytojas, nors labai balsiai ir iškalbingai skelbia tautos vienybę ir solidarumo reikalą: reikalaudamas sau beapeliacinio pritarimo, jis padaro nebegalimą piliečių taikingą susitarimą. *Žodžiu tariant, nacionalizmas yra stipriausias neapykantos, antagonizmo, prievartos, susiskaldymo, nesantaikos, kovos ir karo ramstis ir tuo pačiu yra vienas iš didžiausių pavojų kultūringam pasauliui.*

Pagaliau, nacionalizmas yra kultūrinės destrukcijos veiksnys ir, kaipo toks, stumia į kultūrinį dekadansą tautą, vardan kurios jis yra pasišovęs, viską paaukoti, nebent išskyrus savo vienminčių grupę, kurią jis yra linkęs indentifikuoti su visa tauta. *Statydamas tautinę gyvenimo lytį aukščiau už universalinį gyvenimo turinį, nacionalizmas pagal šitą savo ypatybę yra visuotinių kultūrinių vertybių alintojas tautos gyvenime.* Tuo jis užima kraštutinę poziciją prieš kosmopolitizmą, kuris yra abejingas individualinėms tautų lytims ir tevertina vien universalines žmogaus dvasios vertybes, pamiršdamas, kad šios vertybės tegali rasti pilną savo išraišką vien tautinėse lytyse. *Jei todėl kosmopolitizmas yra gyvenime nerealus, tai nacionalizmas yra iš vidaus bergždžias: jis pasilieka ant tautinio gyvenimo paviršiaus ir nesiekia bendrai žmogiškų šito gyvenimo gelmių.* Įsižiūrėjęs į formalinę tautybės pusę, jis plečia aplink save dvasinį sustingimą, konservatyvinį subergždėjimą ir palinkimą į reakciją.

Keistas dalykas, nacionalizmas, kilęs iš tautinio absoliutizmo, galų gale dvasiniame savo subergždėjime tampa tam tikra prasme internacionalizmo apraiška. „Seniai, sako Gessenas, buvo jau pastebėta, kad nėra prekės labiau beasmenės, labiau tinkančios eksportui į svetimus kraštus, kaip nacionalizmas. Visi nacionalizmai, tarsi du vandens lašu, yra panašūs viens į kitą... Tai vis tas pats viešpatavimo, visiško savęs pakankamumo, galingumo idealas; tas pats abstraktinis išskiriamosios savo vertės teigimas, išsireiškiąs dažniausiai net panašiais terminais. ... *Tauta išgaruoja nacionalizme ir praranda prigimtą savo individualumą ir savitumą*“*) (O. c., 331 p.). *Taigi nacionalizmas ne tik užnuodija tarptautinį gyvenimą, bet ir žudo pačią tautą moraliu, visuomeniniu ir kultūriniu atžvilgiu.* Iš čia jau aišku, kaip yra svarbu tinkamu patriotiniu auklėjimu racionaliai nuteikti naujas kartas savo tautybės atžvilgiu ir apsaugoti jas nuo nelemto nacionalizmo užmačių. *Nacionalizmas turi būti nugalėtas naujose kartose tautinio auklėjimo priemonėmis.*

3. — Kovoje su nacionalizmu gali suvaidinti labai teigiamą rolę krikščioniškoji pasaulėžiūra, kuri sykiu yra tolima ir kosmopolitizmui ir nacionalizmui, nors sykiu pripažįsta ir aukštą tautybės pašaukimą, ir universaliai reikšmingą visos žmonijos vienybę. Mercier'o žodžiais tariant, „Kristaus religija patriotizmą pakelia į dėsnį: nėra tobulo krikščionies, kuris nebūtų tobulas patriotas“ (cituojama pagal Dévaud, A propos de la Motion Wettstein, 45 p.). Krikščioniškos etikos supratimu, savo tautos ir tėvynės meilė, tasai ne tik visai pateisinamas, bet ir moraliai privalomas jausmas, yra gera tik tada, kai ji yra sude-

*) Mano pabraukta. *St. Š.*

rinta su doriniais gyvenimo tikslais. Antra vertus, gerai sutvarkyta tautos ir tėvynės meilė gali tapti moraliniu nuopelnu tik tada, kai ji yra atremta į tvirtą būdą ir pakelta į dorybės rangą.

Taigi krikščioniškoji etika stato patriotizmui dvi pagrindines sąlygas, pirma, kad jis būtų racionaliai sutvarkytas dorinių žmogaus tikslų atžvilgiu, ir antra, kad jis būtų iškeltas į sąmoningų dorybių laipsnį. Šitose sąlygose yra visa, kas yra reikalinga nacionalizmui išvengti ir patriotizmui iškelti į aukštesnį dorinių nusiteikimų laipsnį, nes jomis patriotinis auklėjimas yra statomas į organišką sąryšį su doriniu auklėjimu, o nacionalizmas yra smerkiamas, kaipo netvarkinga savo tautos ir tėvynės meilė, priešinga doros reikalavimams. Deja, praktinis krikščionių nusistatymas tautybės klausime toli gražu nevisuomet sutaria su krikščioniškąja doktrina, nes viena tik racionali pasaulėžiūra neįstengia padaryti žmonių tobulais.

Krikščioniškoji pažiūra tautybės klausime pasižymi dar tuo, kad laiko patriotizmą iš esmės aktyvine dorybe ir todėl reikalauja iš patrioto ne tiek meilės jausmo, kiek pildymo visos eilės pareigų, kurias uždeda jam bendros gerovės sumetimai tautinėje gyvenimo tvarkoje. Nekalbant jau apie pilietines patrioto pareigas, čion sueina ir tokios pareigos, kaip rūpinimasis gerai suprastos moralinės tautos didybės reikalais. Krikščionis patriotas, pavyzdžiui, negali abejingai žiūrėti į žemą moralinį tautos stovį ir pataikauti agresyviniems ir nedoriems nacionalistų žygiams bet kurioje visuomeninio gyvenimo srityje. *Krikščioniškoji etika reikalauja suderinti patriotinį auklėjimą su doriniu auklėjimu, o šį pastarąjį — su religiniu auklėjimu.*

Pagaliau, krikščioniškoji etika sugeba nustatyti prideramus santykius tarp patriotizmo ir visos žmonijos gyvenimo ir reikalauja to paties jau tautiniame auklėjime. *Krikščioniškoji pasaulėžiūra įstengia praskaidrinti ir apvalyti tautinę sąmonę tokiu būdu, kad tautos dvasia tampa suderinama su visos žmonijos organizacija,* nes šita pasaulėžiūra, eidama savo sintetine linkme, sugeba patiekti tobulą sintezę tarp tautos individualumo ir žmonijos universalumo, kaip kad ji suderina tobuloje sintezėje visuomenę ir individą.

Žodžiu tariant, *krikščioniškoji etika yra stipriausias sintezės veiksnys racionaliniame tautiniame auklėjime,* ir todėl privalu naujoms kartoms įsąmoninti, ko šita etika reikalauja tautybės ir patriotizmo klausimuose, ir kas įvyksta tautų gyvenime, kai šita etika nustoja vadovavusi jų elgimuisi.

IV.

1. — Kaip matėme, tautiškas auklėjimas realizuoja naujose kartose individualines tautybės lytis, patriotinis auklėjimas nuteikia jas racionaliam nusistatymui į tautybę ir jos reikalus, pagaliau eina *nacionalinis auklėjimas*, kuris yra *pašauktas paruošti naujas kartas tautos uždaviniams ir per šiuos iškelti tautą į nacijos rangą*. Ši tautinio auklėjimo dalis yra pavadinta nacionaliniu auklėjimu, kaip tik todėl, kad su šito auklėjimo pagalba įvyksta tautos subrendimas į visuotinai vertingą naciją. *Nacija yra tauta, tapusi savo universaliai vertinga kultūrine kūryba neatstojamu nariu pasaulio tautų šeimoje*. Šita prasme ne visos tautos yra nacijos. Šiuo tarpu ir mes, lietuviai, neturime davinių pretenduoti į nacijos titulą, nors principe jokiai tautai, ir todėl taip pat — mums negali būti atimta galimybė ir viltis tapti nacija: *ne tautos gausingumas ir galingumas, bet išvidinis kultūrinis vertingumas sprendžia apie jos buvimą nacijų tarpe*. Senovės pasaulyje negausingi graikai ir dar kuklesnė žydų tauta buvo daug labiau nacijomis, negu galingi ir gausingi romėnai. Šitų nacijų dvasiniai atsiekimai nenustojo veikę žmonijos gyvenimą ir iki mūsų laikų. Tai yra ryškiausias pavyzdys tam, kaip nacija tampa neatstojamu veiksniu visos žmonijos gyvenime.

Nacijos negalima sudaryti tam tikromis specialiomis pastangomis, nors galima tautai padėti tapti nacija per tinkamą naujų kartų tautinį auklėjimą. Čia ir kyla klausimas, kaip privalo vykti šitas nacionalinis auklėjimas, turįs išvesti tautą į nacijas. — Nacionaliniam auklėjimui galima numatyti trys pagrindiniai uždaviniai: pirma, jis turi paruošti naująsias kartas aktualiems tautos uždaviniams, kuriuos išspręsdama tauta atsipalaiduoja nuo savo trūkumų, papildo savo vienašališkumą ir realizuoja gyvastingus tautinės savo politikos tikslus; antra, jis turi paruošti naujas kartas tautos pašaukimui realizuoti kultūrine savo kūryba; ir trečia, jis turi sudaryti naujose kartose sugebėjimą kuriamai ir galingai dirbti anttautinių kultūrinių uždavinių darbą.

Kiekviena nauja karta, šalia bendrojo lavinimo, einančio pilnutinio ugdymo linkme, privalo įsigyti specialų pasiruošimą tiems aktualiesiems uždaviniams, kurių stato konkretinės laiko bei vietos aplinkybės. Šitų uždavinių pirmoje eilėje stovi pašalinimas kliūčių pilnutiniam tautos išsivystymui. Pavyzdžiui, lietuvių tautos integralitetui, arba pilnatvei, išlaikyti reikalingi, tarp kitko, trys dalykai pasiekti: pirma, atvaduoti savo sotinę, Vilnių, kaipo istorinį, kultūrinį ir religinį savo centrą, visos lietuvių tautos pastangomis kurtą ištisų amžių bėgyje; antra, atsilaikyti ir įsistiprinti prie jūros, nuo kurios lietuvių tauta buvo

svetimo užkariautojo gerokai atstumta, ir trečia, palaikyti ir veikdyti tautiniu atžvilgiu lietuvius išeivius ir tautines lietuvių mažumas anapus Lietuvos valstybės ribų. Tai yra būtinos sąlygos pilnutiniam lietuvių tautos išsivystymui. Aišku, kad šitų uždavinių išsprendimas negali būti pasiektas be specialaus naujųjų kartų paruošimo, juos atitinkančio.

Koks konkrečiai privalo būti šitas paruošimas, yra speciali tautinio auklėjimo problema, kuri negali būti sprendžiama siaurose šio straipsnio ribose. Čia nebent gali būti padarytos kelios labai trumpos principialios pastabos. — Būtų, pavyzdžiui, klaidinga manyti, kad Vilniaus atvadavimas ir atsilaikymas Klaipėdos pajūryje galima būtų atsiekti karingumo ir agresyvumo priemonėmis. Beveik visiems yra aišku, kad šiems uždaviniams yra reikalingas didelis lietuvių tautos atsparumas. Mažiau jau yra žmonėms aišku, kad tam yra reikalingas didelis kultūrinis pajėgumas, kuris leistų sėkmingai ginti lietuvių teises ir atvaduoti prarastas kultūrines pozicijas. Bet jau visai nedaug žmonių nusimano apie tai, kad tam pačiam reikalui yra neišvengiamas sugebėjimas džentelmeniškai sugyventi su svetimomis ir nutautusių lietuvių mažumomis, kad ilgainiui geruoju galima būtų jos nuteikti lietuvių tautos teisių ir kultūrinės indivilalybės pripažinimui ir pagarbai. Todėl atitinkamai *naujose kartose turi būti išvystomi: tautinis atsparumas, kultūrinis pajėgumas ir sugebėjimas visuomeniškai sugyventi su nedraugiškomis mažumomis.* Uždavinys nelengvas, bet neišvengiamas.

Kitą aktualių uždavinių grupę stato reikalas atitaisyti lietuvių tautos istorinės evoliucijos trūkumas. Didžiausią istorinę lietuvių tautos dramą sudarė liaudies ir šviesuomenės išsiskyrimas tautinio veikimo dirvoje. Aristokratizacijos vyksmas privedė net prie istorinės lietuvių valstybės sulikvidavimo, taip kad tik prasidėjęs su tautiniu lietuvių atgijimu demokratizacijos vyksmas tegalėjo jau mūsų laikais laimingai susidėjusiose aplinkybėse atstatyti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Tragiškų liaudies ir šviesuomenės išsiskyrimo išdavų mes nesame dar galutinai išgyvenę iki mūsų laikų, ir todėl auklėjant naujas kartas yra gyvo reikalo atsižvelgti į šitą klausimą. Iš tikrųjų, tai yra klausimas, kaip galima sudaryti geriausią tautinę vadovybę demokratinėms tautos masėms. Problema taip pat sunki ir mūsų gyvenimo aplinkybėse gana paini, bet neišvengiamai spręstina tautiniame naujų kartų auklėjime.

Ton pačion tautinių uždavinių grupėn patenka ir kitų istorinio mūsų paveldėjimo neigiamybių likvidavimas. Etniniai *mūsų rasės palinkimai, geografinė padėtis ir ypač istorinio vyksmo ypatybės sudarė mūsų tautoje ištisą eilę tokių silpnybių, kaip palinkimas į servilizmą, pasyvumas, iniciatyvos stoka, blogi visuomeninio gyvenimo įpročiai, nesugebėjimas organizuotis. Pašalinimas visų šitų ydų ir silpnybių iš mūsų tautos gyvenimo*

naujųjų kartų atitinkamu auklėjimu yra vienas iš aktualiausių uždavinių mūsų pedagogams.

Pagaliau, trečią aktualių uždavinių grupę tautos ugdyme sudaro visi tie uždaviniai, kurie turi savo tikslu papildyti dabartinio kultūrinio tautos ugdymo trūkumus. Čion, pavyzdžiui, priklauso visuotinio privalomo švietimo realizavimas tautoje ir jo pakėlimas iki kultūringų Europos tautų lygmalo, reikiamo specialinių mokyklų tinklo sudarymas, profesinio lavinimo bei auklėjimo sustiprinimas iki privalomo laipsnio ir šiaip jau jaunuomenės lavinimo bei auklėjimo suderinimas su paskutiniais pedagoginės kultūros reikalavimais, žodžiu tariant, užtaisymas spragų tautos ugdyme. *Kultūrinis tautos apsiginklavimas, kad ji galėtų atsilaikyti prideramoje aukštumoje tautų varžytynėse yra iš esmės tautinio auklėjimo reikalas.*

2. — Žymiai aukštesnį ir reikšmingesnį laipsnį tautos ugdyme sudaro tautos ruošimas tautiniam jos pašaukimui, — ruošimas, kuris taip pat įvyksta per naujųjų kartų atitinkamą auklėjimą. *Tautos pašaukimas yra jos palinkimas į tam tikrus uždavinius, kurie pareina nuo prigimtųjų jos ypatybių. Savo pašaukimo pildymas plačiame žmonijos gyvenime yra tautai pagrindinė sąlyga tapti nacija, nes tik tokiu būdu ji įgauna aukštesnę buvimo raciją kultūringų tautų šeimoje.* „Nacija, sako prof. Dévaud, pasiima kitų tautų tarpe, kaipo buvimo raciją, tam tikrą misiją; ji, būtent, realizuoja amžių ir įvykių eigoje tam tikrą tautinį pašaukimą, nulemtą pagal jos praeitį, geografinę padėtį, ir turtus, glūdinčius jos teritorijoje ir gyventojų sieloje. Ir iš tikro, kiekviena nacija turi išpildyti istorinę savo misiją, suvaidinti tam tikrą rolę apvaizdingame žmonijos išsivystyme, ir tai ji tegali padaryti vien su sąlyga pasilikti savimi ir žengti savo tradicijų linkme, t. y. į savą idealą" (O. c., 38 p.).

Tautinio idealo vykdymas štai aukščiausias tikslas tautinei kultūrai. Šitas idealas suteikia tautos civilizacijai savąjį stilių, kuris padaro ją vienintelę savo rūšyje, kuo ji tampa visai nepakeičiama žmonijos gyvenime, t. y. nacija. Tautinis pašaukimas ir verčia tautą realizuoti savąjį idealą. Tuo tarpu, kai liaudis tarnauja nesąmoningu įrankiu tautiniam pašaukimui, kurį apsprendžia geografinė padėtis, tautos gabumai ir istorinio išsivystymo aplinkybės, vien šviesuomenė tegali sąmoningai aptarti vyriausiąjį tautos uždavinį iš jos pašaukimo ir paraginti tautą jį vykdyti savo gyvenime bei veikime. Kai tauta nuvokia savo pašaukimą ir statosi atitinkamą uždavinį, tai reiškia, kad tautinis jos susipratimas yra pasiekęs užkštesnį laipsnį.

Šito laipsnio mes, lietuviai, dar nesame pasiekę, nors tautinis mūsų pašaukimas ryškiai išeina aikštėn geografinėje mūsų padėtyje ir mūsų istorijos eigoje. — Mūsų kraštas turi aiškiai limitrofinį pobūdį, t. y. jis užima nedidelę teritoriją, kuri susiliečia su keliomis didelėmis tautomis ir kuri todėl yra veikiama

įvairių kultūrinių įtakų. Šita prasme mūsų kraštas prisiartina prie tokių mišriųjų tėvynių, kokiomis yra Šveicarija ir Belgija. Jei šios guli ant slenksčio romanų ir germanų pasaulių, tai Lietuva užima vietą, kur arti sueina germanų ir slavų pasauliai. Maža to: būdama ant ribos Rytų ir Vakarų Europos, ji tampa arena, kur šiaip ar taip susiduria Rytų ir Vakarų pasauliai.

Istorinė Lietuvos valstybė, suėmusi į save didelius plotus į rytus ir į pietus nuo savo tautinio branduolio, tarnavo kaip tik kovos lauku, kur grūmėsi iš tikrųjų Rytų ir Vakarų pasaulių dvasios. Lietuva tvirtai laikėsi ir klestėjo tol, kol du pasauliu sueidavo į šiokią ar tokią pusiausvyrą, ir ji silpnėjo ir menkėjo sulyg tuo, kaip vienas katras iš jų dviejų įgaudavo persvaros. *Limitrofinių kraštų pašaukimas ir yra sudaryti dviejų pasaulių sintezę ir sykiu išlaikyti pusiausvyroje savo teritorijos plote kovojančius šitų pasaulių gaivalus. Ir tai yra ne tik aukštas kultūrinis pašaukimas, bet ir gyvastingas reikalas, nuo kurio pareina krašto nepriklausomas gyvavimas ir klestėjimas.*

Iš čia aiškėja *tautinis lietuvių idealas, tautos pašaukimo nustatomas: tai yra pilnutinė dviejų civilizacijų, Rytų ir Vakarų, sintezė tautinės lietuvių individualybės lytyse.* „Štai kilnusis idealas, sako prof. M. de Munnynck'as, kalbėdamas apie sintetinį mišriųjų tėvynių idealą; mišrioji tėvynė turi pasistatyti uždaviniu išugdyti tautoje tikrai žmogišką sielą, tarnauti ryškiu simboliu visam žmonijos platumui ir dvasiniam lobiui ir suvienyti apsiribojusias kultūras broliškoje sintezėje. Daugiau jau iš tikro nebereikia ieškoti, norint sužadinti tautoje pasitikėjimą savo vertingumu ir patiekti mišriesiems kraštams tvirto ir vaisingo patriotizmo" (Psychologie du patriotisme. Fribourg 1914, 39 p.).

Geografine savo padėtimi ir istoriniu savo likimu Lietuva pasirodo net kalbamuoju atžvilgiu laimingesnė už tokias mišriąsias tėvynes, kokiomis kad yra Šveicarija ir Belgija: iš vienos pusės lietuvių tauta yra vieninga pagrindiniu savo sąstatu, o iš kitos pusės tautinės sintezės plotas yra pasiekęs čia universalizmo ribų, kadangi suima iš karto Rytų ir Vakarų pasaulius. *Nacionalis auklėjimas ir turi paakinti naujas lietuvių kartas šituo didžiuoju lietuvių tautos pašaukimu ir pastūmėti jų ugdymą pašaukimo užbrėžtos visuotinės sintezės linkme.*

3. — Tautos pašaukimo užbrėžtas uždavinys yra individualus tautine savo lytimi ir universalus savo bendru žmogiškuoju turiniu. Štai kodėl *didieji žmonijos genijai, eidami savo tautų pašaukimo linkme, visados jungė tobulą tautinės lyties išraišką su vertingiausiu visuotiniu turiniu.* Tokiu būdu žmonija, neturėdama individualinės savo reiškimosi lyties, pasireiškia per tautines lytis, o iš antros pusės atskiras genijus tik per tautos tarpininkavimą siekia į pačią žmonijos širdį.

Tautybė tobulėja sulig tuo, kaip didėja iš vienos pusės jos reiškimosi lyties individualumas, o iš antros pusės — jos bendro žmogiškojo turinio universalumas, bet *tikras tautos vertingumas privalu matuoti pagal tai, kiek visuotinio turinio, arba bendrai žmogiškos dvasios, yra realizuota tautinėse jos civilizacijos lytyse, nes tik pastaruoju atžvilgiu tauta tampa nacija.* „Tautinė individualybė, sako Försteris, lygiai taip pat kaip atskiro asmens gyvenimas, vien tada randa savo atbaigimą, kai ji yra palenkta kažkam aukštesniam, tuo tarpu kad ji lieka negyva ir nevaisinga, kaip tik ji pasidaro pati sau tikslu" (O. c., 471 p.).

Gessenas aiškiai mums pasako, kas yra tasai aukštesnis tikslas, kuriam privalo būti palenkta tautinė individualybė; tai yra visuotinis žmonijos idealas, laisvas nuo bet kurio tautinio ribotumo. „Nacija, sako jisai, slepia savyje žmoniją, kaip vyriausią savo uždavinį ir pateisinimą, nes tik sulig tuo, kaip tauta realizuoja bendrai žmogiškas vertybes, ji tampa individualybe, užimančia atskirą nepakeičiamą vietą visos žmonijos kultūroje, kitaip tariant, tampa nacija" (O. c. 332 p.). „Panašiai, kaip asmenybė, sako kitoje vietoje tas pats autorius, susidaro antasmeninių tikslų tarnyboje, taip lygiai tauta tampa nacija, dirbdama anttautiniams uždaviniams" (t. p. 70 p.).

Sykiu labai reikšmingas yra faktas, kad *tik per siekimą anttautinių tikslų ir per tarnavimą visuotiniams žmonijos kultūros uždaviniams tauta pasiekia didžiausios galybės ir tam tikra prasme ima vadovauti ir viešpatauti žmonijai ne imperialistiškos agresijos ir prievartos, bet kuriamosios dvasios žygiais.* Pageidavimas tokio vadovavimo ir viešpatavimo žmonijai, kuri remiasi visuotiniu kultūriniu tautos nuopelnų pripažinimu, yra gerai suprastos didybės pageidavimas, privalomas kiekvienam patriotui.

„Jeruzalė, sako Ed. Montier, viešpatavo pasauliui savo doktrina, propaguota iš vieno amžiaus į kitą ir amžių bėgyje tampanti vis labiau verta sykiu ir Dievo ir žmonių, kad pagaliau pritaptų prie Kristaus Bažnyčios, to bibliškų raštų apvainikavimo ir išsipildymo. — Atenai viešpatavo pasauliui savo estetika, davusi pasauliui nežlungamus modelius, kurių pasaulis iki šiolei nėra pralenkęs, laimingas galėdamas jiems pamėgdžioti ir gerai atpildomas už savo pastangas, įstengdamas prie jų prisiartinti. — Senovės Roma neįsiteigė pasauliui nei savo tikyba, nei savo filosofija, nei savo grožiu: ji jam uždėjo valdžią ir įstatymus; po Meilės ir Grožio, tai buvo Jėga („De l'éducation patriotique, 45—46 p. Paris 1912). — „Ir tai ne kuo kitu, kaip moraline savo galybės puse, trys miestai, apie kuriuos aš kalbu, baigia savo pastabas autorius, yra tikrai paveikę pasaulio likimą, ir galima šiandien pasakyti, kad nuginkluoti jie yra galingesni, negu kada nors" (t. p. 56 p.). Štai paguoda ir viltis mūsų ateičiai!

Apgynę savo tautos integralitetą ir laidavę jai palnutinio išsivystymo sąlygas, atitaisę istorinės savo evoliucijos trūkumus,

pakėlę savo tautos ugdymą į aukščiausią dabartinės kultūros laipsnį, pradėję realizuoti didįjį savo tautos pašaukimą ir tuo pačiu tarnauti anttautiniams visuotiniams žmonijos kultūros uždaviniams, mes tapsime tautų šeimoje visai neatstojamu jos nariu — nacija. Štai bendra linkmė, kuria turi eiti naujųjų mūsų tautos kartų kultūrinis ugdymas. Tiktai šis kelias veda mus į tikrai garbingą ateitį.

SEPTINTAS SKIRSNIS.

Tarptautinis auklėjimas*)

I. *Tarptautinis auklėjimas ir jo uždaviniai:* 1. Tarptautinis auklėjimas, kaipo tautinio auklėjimo atbaigimas. — 2. Pagrindiniai tarptautinio auklėjimo uždaviniai. — II. *Tarptautinis susipratimas:* 1. Internacionalizacijos vyksmas tautų gyvenime; 2. Tautų diferenciacija ir tarptautinis bendradarbiavimas. — 3. Ne nacionalistiškas tautų suverenumas ir nelygstamas internacionalizmas, bet solidarumo ir organiškos vienybės organizacija lygstamai suverenių tautų įvairumoje. — 4. Internacionalo idealas. — III. *Tarptautinis nusistatymas: 1.* Tarptautinio nusistatymo pagrindimas doriniais principais. — 2. Naujų kartų auklėjimas tarptautiniam teisingumui ir taikai. — 3. Naujų kartų ruošimas tarptautiniam kultūriniam bendravimui ir bendradarbiavimui. — 4. Naujų kartų ruošimas tarptautinio žmonijos organizavimosi darbui.

I.

1. — Tautinio auklėjimo proga buvo pasakyta, kad tarptautinis auklėjimas ruošia naujas kartas harmoningam tautų sugyvenimui ir vaisingam bendradarbiavimui visos žmonijos naudai. Šitaip suprastas *tarptautinis auklėjimas atbaigia tautinį auklėjimą keliais atžvilgiais: jis koriguoja tautinį auklėjimą universaliu žmonijos idealu; jis papildo tautinį auklėjimą anttautiniu pradu, ir pagaliau, jis suteikia tautiniam auklėjimui aukštesnės prasmės ir vertės.*

Tinkamai pastatytas tarptautinis auklėjimas, siekdamas tolimesnį tautos gyvenimo tikslą, savaime nustato reikiamą linkmę tautiniam auklėjimui ir neleidžia jam nukrypti į taip pavojingą tautos ir žmonijos gyvenimui nacionalizmą. Šita internacionalinė linkmė nuteikia tautinio auklėjimo darbą į aukštesnius tautos gyvenimo tikslus ir neleidžia naujoms kartoms konservatyviai užsiskleisti palyginant siaurose vienos tautos gyvenimo ribose.

Tarptautinis auklėjimas kaip tik gaivina tautos gyvenimą supranacionaliniais, arba anttautiniais, uždaviniais. Tauta, kaip žinome, tampa nacija sėkmingai ir kuriamai dirbdama anttautinių kultūrinių uždavinių darbą. Be tarptautinio auklėjimo tautai būtų sunku net įsigyti reikalingą čia anttautinių uždavinių supratimą, — uždavinių, kuriais tautos siekiami tautinės indi-

*) Spausdinta 1932 m. „Židinio“ 4 nr., 316—331 p.

vidualybės lytyse bendri žmogiškosios dvasios laimėjimai. Tuo pačiu tarptautinis auklėjimas pakelia tautinio auklėjimo vertingumą ir prasmingumą, nes nuteikdamas naujas kartas universaliams žmonijos uždaviniams, paverčia tautines jų lytis nelygstamojo turinio reiškimosi priemonėmis.

Nederinimas tautinio auklėjimo su tarptautiniu yra iš tikro nelemtas nusistatymas arba nerangus apsileidimas, kuris yra sykiu žalingas ir tautai ir žmonijai. Tiek rodos naturalus ir suprantamas dalykas, kaip tautinio ir tarptautinio auklėjimo suderinimas, vis dėlto palyginti labai retai suprantamas ir dar rečiau realizuojamas dėl dviejų priežasčių: arba dėl nacionalistiško apakimo arba dėl dvasinio ribotumo. Tačiau nei viena nei antra priežastis negali būti auklėjime pateisinta.

2. Jei tarptautinis auklėjimas, kaip galima buvo pastebėti, turi savo tikslu harmoningą tautų sugyvenimą ir vaisingą bendradarbiavimą visos žmonijos naudai, tai tuoj gali kilti klausimas, kokiais pagrindiniais uždaviniais šitas tikslas privalo būti siekiamas, kitaip tariant, kokius pagrindinius nusiteikimus privalu sudaryti naujose kartose, kad jos būtų paruoštos harmoningam tautų sugyvenimui ir vaisingam bendrabarbiavimui. Nesigilinant į smulkius tarptautinio auklėjimo uždavinius ir skirstant jas į dvi pagrindines grupes, galima čia numatyti iš vienos pusės uždavinį sudaryti naujose kartose tinkamą tarptautinį susipratimą, o iš antros pusės — uždavinį įteigti joms reikiamą tarptautinį nusistatymą.

Tarptautiniuose santykiuose didesnės žmonių masės vaidina tik tą rolę, kuri pareina nuo teorinio susipratimo tarptautiniuose klausimuose ir praktinio nusistatymo šiaip ar taip reaguoti į juos. Tiesa, šita viešosios opinijos ir pajėgos rolė yra labai svarbi tarptautiniams santykiams, bet plačiosios masės vis dėlto paprastai nedalyvauja tarptautiniame bendradarbiavime kiek specialesne prasme. Tokiam tarptautiniam bendradarbiavimui paprastai atsideda vien negausingas tautos elitas, kuris, žinoma, turi būti šitam bendradarbiavimui paruoštas visai specialiai. Čia svarbu išaiškinti vien tą tarptautinį susipratimą ir nusistatymą, kuris yra pageidaujamas plačiosioms tautų masėms, kaipo kolektyvinis gerų tarptautinių santykių pagrindas.

Taigi *pagrindiniai tarptautinio auklėjimo uždaviniai yra iš vienos pusės išvystymas naujose kartose tam tikro tarptautinio susipratimo, o iš antros pusės — sudarymas jose tinkamo tarptautinio nusistatymo.* Be šitų dviejų nusiteikimų, vieno teorinio, antro praktinio, naujos kartos negali būti reikiamai paruoštos tarptautiniam sugyvenimui ir bendradarbiavimui. Yra tad reikalo, iš vienos pusės, nušviesti naujoms kartoms tarptautinio gyvenimo prasmę, principus, tikslą ir idealą, o iš antros — įkvėpti joms tam tikrą elgimosi liniją, pagrįstą doriniais principais ir pasireiškiančią tarptautiniuose klausimuose už tarptautinį tei-

singumą ir taiką, už tautų bendradarbiavimą ir tarptautinę žmonijos organizaciją.

Ir čia, kaip ir visame visuomeninio gyvenimo plote, pagal principą „iš pradžios doktrina, paskui akcija" pirmoje vietoje privalo stovėti tarptautinis susipratimas, ir tik paskui eiti tarptautinis nusistatymas ir veikimas.

II.

1. — Naujoms kartoms tarptautiniu auklėjimu turi būti įdiegta visa eilė teisingų, liečiančių tarptautinį gyvenimą, idėjų, kurios turi didelės reikšmės ne tik tarptautiniam susipratimui, bet ir nusistatymui. Kokios tai yra idėjos, turinčios sprendžiamosios reikšmės tarptautiniam išsiauklėjimui?

Visų pirma *naujos kartos privalo turėti aiškų supratimą apie neišvengiamą internacionalizacijos vyksmą, vis labiau apimantį pasaulio tautas.* Šitas internacionalizacijos vyksmas būtų klaidinga suprasti ta prasme, kad tautos vis labiau nutausta ir išsižada savo individualybės istorijos eigoje. *Dabartinis internacionalizacijos vyksmas reiškia visų pirma vis įvairesnių santykių užsimezgimą tarp atskirų tautų, vis intensyvesnį ekonominį ir kultūrinį bendravimą ir vis didesnį tarptautinio organizavimosi stiprėjimą.*

Visa eilė faktų įrodo šitą vis smarkyn einantį internacionalizacijos vyksmą. Tarptautinė prekyba, tarptautinis finansų priklausomumas, tokios tarptautinių patarnavimų įstaigos, kaip Tarptautinė pašto, telegrafo ir telefonų unija, tarptautinių vagonų draugija, ir kitos tarptautinio susisiekimo bendrovės, profesiniai internacionalai, tarptautinės ekonominės asociacijos, tarptautiniai moksliniai kongresai, tarptautiniai traktatai ir konvencijos, tarptautinės politinės konferencijos, valstybių apsimainymas diplomatinės ir konsularinės tarnybos agentais, — visa tai įrodo tą internacionalizacijos vyksmą, kuris apima vis platesniu ratu tarptautinius valstybių ir tautų santykius. Tokiose aplinkybėse izoliuotas valstybės, ar tautos stovis tampa vis mažiau įmanomas, nes atskirų tautų gyvenimas yra susijęs kartais neregimais, bet visai realiais, siūlais su kitų tautų gyvenimu.

Vis stiprėjančiame internacionalizacijos vyksme vienas dalykas itin yra reikšmingas: *faktini tarptautiniai santykiai ilgainiui nustoja atsitiktinio savo pobūdžio ir vis labiau organizuojasi ant juridinių pagrindų.* Kitaip tariant, atsitiktinis nesutvarkytas tautų bendradarbiavimas turi tendencijos išsilieti į lytis teisinės tvarkos, kuri privalo turėti savo konstituciją, savo legisliacinį, vykdomąjį ir teisiamąjį organus. Nors šitos tendencijos yra dar toli nuo pilno savo realizavimosi pastoviose ir konkretinėse lytyse, vis dėlto jos turi tikrai realų gyvastingu-

mą, kuris laiduoja neišvengiamą jų pažangą. Tautų Sąjunga ir pastovus Tarptautinis Teismas tėra vien pirmos netobulos šitų tendencijų apraiškos, pagal kurias negalima dar visai tiksliai spręsti apie tų tendencijų tikrą vertingumą, kurios pašaukė jas į gyvenimą.

Anttautinė tarptautinių santykių organizacija ypatingai reikšminga yra tuo, kad jinai stato ribas tarpautiniam individualizmui ir atskirų valstybių nuožiūrai ir palenkia tautų gyvenimą, bent tam tikrame laipsnyje, tautų solidarumo ir bendros gerovės idėjai. Iš čia kyla tam tikras atskirų valstybių teisių apribojimas, tam tikra tarptautinė kontrolė ir, pagaliau, atsakomybė už tarptautinio sugyvenimo principų paneigimą užsieninės savo politikos aktais.

„Sulig tuo, kaip civilizacija žengia į priekį, sako Lyono profesorius Valensin, tarptautiniai santykiai daugėja, ir tautos linksta gyventi tarpusavio priklausomumo stovyje" (Traité de droit naturel, II t., 489 p., Paris 1925). Tarptautinių santykių išsivystymas, Valensin'o supratimu, „iš tikrųjų apreiškia tam tikrą žmogaus prigimties aspektą, tam tikrą tarpsnį žmonijos istorinės evoliucijos, kuri iš šeimų sudarė nedideles pilis, iš pilių — provincialines tėvynes, iš provincijų — tautas, iš tautų — dideles moderniąsias valstybes, ir kuri iš šitų valstybių linksta dabar padaryti dalyves plačiausios federacijos. — Jis apreiškia taip pat prigimtosios tautų draugijos buvimą. Tautos tėra vien dalinės draugijos; jos yra žmonijos visumos sudedamosios dalys, ir todėl jos turi vienos atžvilgiu į kitas teisių ir pareigų, ankstybesnių už bet kurį kontaktą ir randančių pritaikymą sulig tuo, kaip tautos sueina į santykius" (t. p. 491 p.).

Taigi *visuotinė žmonijos tautų draugija yra idealas, į kurį linksta normali žmogaus prigimtis. Tai yra žmogiškojo universalumo reikalavimas, kuris randa pritarimo giliausiose ir kilniausiose žmogaus dvasios apraiškose.* Ir tik apakęs, ekskliuzivistiškas ir žiaurus nacionalizmas ir rasiniai prietarai nenori skaitytis su šituo idealiniu faktu.

2. — Naujoms kartoms ne tik privalu įsamoninti internacionalizacijos vyksmas, kaipo vis tamprėjančių tarptautinių santykių apraiška, bet ir nušviesti įvairūs jo atžvilgiai: ekonominis, kultūrinis, politinis, juridinis. Visais šitais atžvilgiais svarbu susekti ir iškelti aikštėn santykiavimas, kurio yra tarp tautų diferenciacijos, iš vienos pusės, ir tarptautinio bendravimo ir bendradarbiavimo, iš antros. Yra juk savaime aišku, kad tarptautinis bendravimas ir bendradarbiavimas būtų nepriimtini tautinei sąmonei, jei jie niveliuotų tautines individualybes, jas alintų kultūriniu atžvilgiu ir šiaipjau nebūtų tautoms naudingi jokia prasme. Iš tikrųjų, nereik net didelių pastangų, kad galima būtų pastebėti, jog tarptautinis bendravimas ir bendradarbiavi-

mas yra sykiu naudingi ir visumai ir atskiroms dalims, t. y. ir tautų draugijai ir atskiroms tautoms.

Viena iš seniausių tarptautinio santykiavimo apraiškų yra prekių mainomainis tarptautinėje apyvartoje. Šitas mainomainis tuo ir yra reikšmingas, kad jis yra visai neišbraukiamas faktas tautų gyvenime. Pirma jo priežastis glūdi įvairiame kraštų turtingume prigimtosiomis gėrybėmis. Vieni kraštai turi vienus naturalinius turtus, kiti — kitus; atitinkamai, vieni kraštai gali gaminti vienas prekes, kiti — kitas. Jei kiekvienas kraštas nori patenkinti visus savo reikalus, kiekvienam yra visai neišvengiama sueiti į prekybinius santykius, ir tai yra naudinga išsyk visiems kraštams, dalyvaujantiems mainomainio apyvartoje.

Su nurodyta pirmykščia ekonominės diferenciacijos priežastimi ilgainiui susipina kiti veiksniai, kaip antai: tautų įvairūs sugebėjimai, kultūrinis stovis, technikos išradimai, politiniai sumetimai ir t. t. Šitie įvairūs veiksniai žymiai komplikuoja ekonominį tautų bendradarbiavimą ir net kartais iškiša į priekį jo tam tikrą nepatogumą. Būtent, ekonominis bendradarbiavimas didina tarpusavį tautų priklausomumą, kuris kartais tampa net pavojingas politiniu atžvilgiu, kai ekonominis priklausomumas gali tapti politinių represijų pagrindu arba net pastatyti atskiras tautas į nepatogias sąlygas ginkluotos kovos metu. Tokiose aplinkybėse tautoms net ima rodytis, kad ekonominis savęs pakankamumas yra idealinis stovis, kurio reik siekti, kaipo normos.

Iš tikrųjų yra blogas ne pats ekonominis tautų bendradarbiavimas, bet tai, kad tautos stengiasi išnaudoti ekonominį priklausomumą savo ekskliuzivistiškiems reikalams. Kitaip tariant, ekonominis tautų bendradarbiavimas ir todėl taip pat ekonominis tarpusavis jų priklausomumas yra nenaudingas tik nenormaliose tarptautinio santykiavimo sąlygose. Ne ekonominis tautų bendradarbiavimas yra nenormalus, bet atitinkamo bendravimo stoka kitose tarptautinio santykiavimo srityse. Šiaipjau ekonominis bendradarbiavimas yra neišvengiamas dėl nelygaus prigimtųjų turtų suskirstymo žemės paviršiuje; be to, ir kitos ekonominės, socialinės, kultūrinės ir politinės sąlygos gali reikalauti tokios ekonominės tautų specializacijos, kuri būtų naudingiausia ir atskiroms tautoms ir tautų draugijai.

Ekonominis tautų bendradarbiavimas yra naudingas tautoms dar tuo, kad paprastai jis yra tas materialinis substratas, kuris tampa kitų kultūrinių gėrybių nešėju. Tuo tarpu kultūrinis tautų bendravimas yra reikšmingiausias pavyzdys to fakto, kad tautų diferenciacija ir vis tamprėjantis tarptautinis bendravimas ne tik eina lygiu žingsniu, bet ir gali tobulai susiderinti.

Tautinė individualybė įgauna ryškiausių lyčių tada, kai ji ima realizuoti visuotinai vertingą savo pašaukimą, kuris pareina nuo prigimtųjų tautos aplinkybių ir išskiriamai ją charakteri-

zuoja kitų tautų draugijoje. Šitokiu atveju tauta jungia didžiausią tautinės lyties individualumą su kultūrinio turinio universalumu ir kaip tik todėl yra nacija, t. y. visai neatstojamas narys tautų draugijoje. Kitaip tariant, *tautų gyvenime individualizacijos vyksmas eina vienu žingsniu su tam tikros universalizacijos vyksmu. Tai yra ne kas kita, kaip tautų specializacija anttautinių kultūrinių uždavinių sprendime, kuri neišvengiamai reikalauja tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo, kaip savo papildymo ir atbaigimo.*

Ir iš tikro, kaip teko man rašyti kitoje vietoje, *tautinių individualybių bendradarbiavimas žmonijos visumoje yra reikalingas jau todėl, kad jokia tautybė neįstengia viena pati išreikšti viso žmonijos dvasios turtingumo.* Tautinis pašaukimas, pareinąs nuo aplinkybių, kuriose tautai teko ir tebetenka gyventi, stumia ją labiausiai realizuoti savo gyvenime bei veikime vieną kurį visuotinės reikšmės uždavinį, bet tuo pačiu, iš kitos pusės, jis tarsi apriboja kultūrines tautos galimybes. Iš čia kyla tautoms reikalas pasidalyti šitokio darbo išdavomis. Tokiu būdu tautinės individualybės papildo viena kitą, ir tik harmoningas jų visetas gali sudaryti tai, ką vadiname visos žmonijos vardu.

„Tautinė individualizacija, sako Försteris, palyginus su pliku išblankusiu kosmopolitizmu, ne tik yra žmonijos praturtinimas, bet ji dar sudaro gilių vienijimosi motyvų ir reikalų, kurių be jos nebūtų buvę... Žmonija šiandieną yra jau pasiekusi tokį laipsnį, kuriame tarpusavis tautų pasipildymas, pasitarnavimas ir auklėjimasis yra pasidarę visai neišvengiami. Jokia nacija nebegali savo uždavinių išpildyti be kultūrinės svetimų tradicijų pagalbos: atskiros rasės ne mažiau yra skirtos savo dvasiniam pasipildymui, kaip abidvi lytys. Be tokio aukštesnio bendravimo tauta ir siela turi žlugti nuosavame savo vienašališkume“ (Politische Ethik und politische Pädagogik, 469 — 470 psl.).

Dar vienu atžvilgiu kultūrinis individualizuotų tautų bendravimas yra ne tik naudingas, bet ir visai neišvengiamas: *tik per tarptautinį bendravimą tauta tegali laiduoti savo nariams universalinio kultūrinio gyvenimo sąlygas.* „Kaip atskiras žmogus, sako prof. Gins, tik laimi iš to, kad gyvena kitų žmonių draugijoje ir nusilenkia tvarkai, palaikančiai visuomenės gyvenimą, nes kitaip negalėtų įvykdyti daugelio savo užsimojimų, — taip lygiai ir valstybė, stovinti anapus tarptautinio bendravimo ir atitraukta nuo solidarių žmonijos pastangų, negali laiduoti savo piliečiams visos kultūrinių atsiekimų pilnumos“. (Na putiach k gosudarstvu buduščego, 116 p.). Žodžiu tariant, *solidarumas yra pagrindinis kultūrinio tautų gyvenimo principas ir todėl visos tautos turi dalyvauti solidariame kultūros kūrime ir jos išskėtime pasaulyje.*

3. — Svarstydami internacionalizacijos vyksmą politiniu ir juridiniu atžvilgiu, sutinkame vieną iš opiausių klausimų, lie-

čiančių tarptautinį gyvenimą, būtent tautų lygybės klausimą. Konkrečiai imant dalyką, reik pripažinti, kad tautos nėra lygios: jos ne tik yra įvairios, bet ir nelygios ir savo turtais, ir savo galybe, ir savo kultūra, ir pripažintomis sau teisėmis, ir savo nepriklausomumo laipsniu. Kitaip atrodo dalykas, žiūrint į tautas abstrakčiai, t. y. laikant jas vienos rūšies individualybėmis: šituo atžvilgiu visos tautos principialiai yra lygios. Ir iš tikro, kiekviena tautybė yra, kaip žinome, sutelktinė individualybė, reiškianti sau tinkamu būdu visuotinį žmonijos turinį, ir todėl, kaipo visuotinio žmonijos turinio reiškėjos tautybės privalo naudotis lygiomis ne tik moralinėmis, bet ir juridinėmis teisėmis. Žodžiu tariant, *visos tautybės yra individualios nelygstamojo turinio nešėjos, ir todėl yra principialiai lygios, nežiūrint į savo įvairumą, kuris čia kaip tik yra tikro vertingumo pagrindas.*

Tautų lygybės klausimas tarptautinėje politikoje komplikuojasi dar tuo, kad tarptautiniame santykiavime į pirmą vietą prasikiša valstybės, kaipo organizuotos tautos, nors toli gražu ne visuomet yra pilno atitikimo tarp valstybės ir tautos. Vis dėlto tarsi suponuojama, kad normaliai valstybė atstovauja atskirai tautai, nors, kaipo koriguojantis veiksnys, šalia jos išeina į tarptautinę vaidyklą, tautinės mažumos, kurios yra atitinkamai traktuojamos tarptautiniame santykiavime. Čia ir kyla klausimas, kokia linkme privalo eiti tarptautinis valstybių ir tautų santykiavimas politiniu ir juridiniu atžvilgiu.

Šis klausimas gali būti įvairiai sprendžiamas pagal tai, kuri koncepcija yra dedama į sprendimo pagrindą: tarptautinio individualizmo, tarptautinio absoliutizmo ar tarptautinės konstitucijos koncepcija. Tarptautinis individualizmas pripažįsta nelygstamąjį valstybės nepriklausomumą pagal etatistinio liberalizmo principus: jis laiko valstybę neribojamai suverenia; žiūri į valstybę, kaipo į absoliutinę savo teritorijos savininkę; nepripažįsta jokių pareigų atžvilgiu į kitas valstybes ir atitinkamai nenori jokiame laipsnyje pripažinti tarptautinės kontrolės jokioje valstybinio veikimo srityje. Tarptautinis individualizmas ypatingai yra artimas valstybiniam nacionalizmui ir faktinai su juo sutampa.

Užtat kosmopolitizmas iš savo prigimties yra linkęs remti priešingą, tarptautinio absoliutizmo, koncepciją, pagal kurią stengiamasi tarptautinį gyvenimą centralizuoti vienoje anttautinėje organizacijoje ir šiai pavesti nelygstamąjį suverenumą, atitinkamai aprėžiant atskirų valstybių nepriklausomumą. *Jei iš vienos pusės nacionalistiškas valstybės suverenumas negali būti suderintas su pačia tarptautine teise ir veda prie arbitralaus valstybės elgimosi tarptautiniuose santykiuose, kas sudaro didelį pavojų tarptautiniam gyvenimui, tai kosmopolitinio internacionalo absoliutizmas, iš kitos pusės, veda tarptautiniuose santy-*

kiuose taip pat prie despotizmo, nuo kurio ne mažiau kenčia tautų bendravimas. Kraštutiniai nusistatymai ir šiuo atveju susiliečia savo išdavomis.

Sintetinį klausimo išsprendimą patiekia trečioji, būtent, tarptautinės konstitucijos, koncepcija, pagal kurią valstybėms pripažįstamas lygstamasis suverenumas ir sykiu tautų vienybė organizuojama solidarumo, lygybės ir tarptautinio teisingumo pagrindais. Šitoks klausimo išsprendimas eina tiesioginiu būdu iš tautos esmės ir kultūrinio jos pašaukimo. Tautos, panašiai kaip individai visuomenėje, yra vienos rūšies individualybės, kurios yra pašauktos diferencijuotu būdu realizuoti universalinius žmonijos uždavinius. Jos negali tinkamai atlikti šito pagrindinio savo pašaukimo tiek tada, kai principialiai yra nusistatoma prieš žmonijos solidarumą ir vienybę, tiek ir tada, kai yra nepateisinamai suvaržomas diferencijuoto kultūrinio funkcionavimo nepriklausomumas.

Kaip diferencijuotas ir laisvai sutartinis atskirų grupių veikimas visuomenėje yra aukštesnio jos civilizacijos laipsnio apraiška, palyginant su pirmykščia laukinių žmonių anarchija ar barbariška primityvios tautos despotija, taip lygiai tarptautinis žmonijos organizavimasis solidarumo, lygybės ir laisvo diferencijuoto veikimo pagrindais yra aukštesnio pasaulinės civilizacijos laipsnio apraiška, kuri, savaime aišku, negali išsyk pasiekti tobulumo stovio. Šito dėsnio šviesoje ir tenka vertinti pirmą pasaulio tautų organizavimosi bandymą, kurį sudarė Tautų Sąjungos įsisteigimas tarptautinės konstitucijos pagrindais. Nors apskritai ir ypač šiuo momentu netenka idealizuoti Tautų Sąjungos tokios, kokia ji yra faktinai, bet vis dėlto negalima nepripažinti, kad pagrindinė savo idėja jinai puikiai atsako tam tarptautinio santykiavimo reikalui, kuris taip iškalbingai pasireiškia mūsų laikų internacionalizacijos vyksme.

„Versalio traktatu įsteigtoji Tautų Sąjunga, sako prof. Gins, pirmutinio susitarimo intencija turi aprėpti visas pasaulio valstybes ir uždėti joms pareigą dirbti ir paklusti teisinei tvarkai, laiduojančiai taikos palaikymą. — Tautų Sąjunga solidarizuoja savo jungiamųjų valstybių interesus, palenkdama juos organizuotai tvarkai, kuri atitinka tuos dalyvių interesus. Tai yra pirmas bandymas įsteigti pastovią tarptautinio bendravimo organizaciją ant *teisinių pagrindų*, be valstybių nepriklausomumo principų sulaužymo, nors ir su neabejojamu jo apribojimu" (O. c. 116 p.).

Gins ypatingai pabrėžia svarbią Tautų Sąjungos rolę tarptautinio solidarumo ugdyme. „Tautų Sąjunga, sako jisai, yra solidarizmo nešėja į tarptautinius santykius. Solidarizmas daro atskiroms valstybėms, Sąjungos nariams, veikimo laisvės apribojimų, bet kompensuoja juos patogumais, kurių negalima atsiekti kitaip, kaip bendromis pastangomis ir nusilenkimu aukš-

tesniam autoritetui... Solidarizmas artina mus prie to laiko, kai žmonija susidarys iš solidariai veikiančių tautų, — valstybių, kaip kad visuomenė susidaro iš solidariai veikiančių žmonių" (O. c. 200 p.). Šituo atžvilgiu Gins pripažįsta Tautų Sąjungai didžiausios perauklėtojos misiją tautų gyvenime. Tautų Sąjungos priemonės tautų bendradarbiavimui nustatyti, sako jisai, „perauklėja žmonių psichologiją, bet kai pakitės psichologija valstybių viduje, pakitės ir tautų santykiai; kai solidarizmas įsigalės atskirų tautų gyvenime, jis taip pat palenks sau ir tarptautinius santykius" (O. c. 125 p.).

Tik tada susidarys tikros garantijos, kad teisė turės realią pirmenybę prieš jėgą ir prievartą, ir tik tada politinis tautų santykiavimas bus atremtas į tvirtą teisingumo pagrindą, sudarytą pastovioje tarptautinėje konstitucijoje.

4. — Aukščiau buvo išvystytas organingoje priklausomybėje ištisas kompleksas idėjų, kurios liečia tarptautinį santykiavimą ir kurios turi būti sugestionuojamos ir išvystomos naujų kartų sąmonėje, kad šios galėtų įsigyti teigiamąjį tarptautinį susipratimą. Šitas susipratimas tačiau būtų dar nepilnas, jei jis nepraskaidrintų tokio internacionalo klausimo supratimo, koks dažniausiai pasitaiko mūsų laikais plačiojoje publikoje.

Paprastai internacionalo vardu yra vadinamas tarptautinis įvairių pasaulio tautų darbininkų susiorganizavimas, turįs savo uždaviniu jų klasės reikalų gynimą. O kadangi socialiai nuskriaustos klasės žmonės labai dažnai yra linkę į kosmopolitizmą, tai susidarė žmonių sąmonėje beveik būtinas sąryšis tarp internacionalo ir nusistatymo statyti klasės reikalus aukščiau už tautos interesus. Negalima iš tikrųjų neigti tarptautinės proletariato organizacijos, t. y., internacionalo paprasta to žodžio prasme, palinkimo į šitaip suprastą internacionalizmą; bet reik čia pat pasakyti, kad panašus palinkimas nėra specifinė proletariško internacionalo ypatybė: visur, kur solidarizuojasi tarptautiniai kitų klasių interesai, pavyzdžiui, kapitalistų, pasireiškia nė kiek nemažesnis palinkimas į kosmopolitišką internacionalizmą. Pakanka čia prisiminti kosmopolitišką kapitalistų paslankumą tiekti ginklus net savo tėvynės priešams. Tai tik reiškia, kad susidūrus materialiniams klasių interesams su idealiniais tautybės interesais, dažniausiai pirmieji persveria antruosius. Iš čia tenka padaryti išvada, kad klasiniai internacionalai iš tikro yra pavojingi tautiniams interesams, nors negalima pasakyti, kad jie yra tokie iš savo esmės, bet ne atsitiktinai dėl žmonių netobulumo.

Suprantant internacionalo vardą platesne prasme, reik pasakyti, kad tarptautinės klasinės organizacijos nėra vieninteliai internacionalai. Tam tikra prasme internacionalu yra ir Tautų Sąjunga, būtent, tokiu internacionalu, kur tautiniai ir tarptautiniai interesai stengiamasi suderinti ant juridinių tarptautinės

konstitucijos pagrindų. Šitų formalinių rėmų ribose yra koordinuojama ištisa eilė tarptautinių reikalų: ir politinių, ir ekonominių, ir socialinių, ir finansinių, ir net intelektualinių ir moralinių. Čia taip pat atsitiktinai gali persverti vieną kartą tarptautiniai visumos interesai, kitą kartą — atskirų tautų interesai. Bet kadangi Tautų Sąjungos veikimas, atremtas į teisinę tvarką, yra viešai kontroliuojamas ir vispusiškai debatuojamas suinteresuotų šalių, tai čia susidaro mažiau davinių, kad atsitiktinis tautinių interesų įžeidimas būtų taip dažnas, kaip klasiniuose internacionaluose.

Pagaliau, yra ištisa eilė aukštesnės rūšies internacionalų, būtent, kultūrinių ir religinių, kurie iš savo esmės mažiausia turi davinių sueiti į konfliktą su tautiniais interesais. Tarptautinės kultūrinio bendravimo organizacijos, kaip ir tarptautinio pobūdžio konfesijos turi savo uždaviniu išplėtimą ir apsimainymą dvasinėmis vertybėmis, pareinančiomis ne nuo tautinės reiškimosi lyties, bet nuo universalinio žmogaus dvasios turinio. Šitokių internacionalų konfliktai su tautiniais interesais yra reti todėl, kad vertybės, esančios jų veikimo objektais, yra net aukštesnės rūšies, kaip tautinė lytis, antra, todėl, kad čia ne taip lengva įžeisti tautų lygybė, ir trečia, todėl, kad tokių internacionalų naudingumas atskiroms tautoms regimai jaučiamas, kaipo aiškiai ir greit pasireiškiąs, ir sykiu jų nenaudingumas lengviau įveikiamas.

Jei visi internacionalai yra šiaip ar taip universalizmo reiškėjai, tai paminėtieji aukštesnės rūšies internacionalai yra universalizmo reiškėjai aukščiausiame laipsnyje. Šituo atžvilgiu itin reikšminga yra Katalikų Bažnyčia, kuri faktinai sudaro seniausią, plačiausią ir galingiausią internacionalą. Katalikų Bažnyčia tiek etimologiškai, tiek realiai yra visuotinis susivienijimas, neturįs nacionalinio pobūdžio ir todėl nekonkuruojąs su tautoms tautinio gyvenimo ir veikimo srityje. Drauge su savo pasaulėžiūra ir doriniu nusistatymu Bažnyčia perteikia tautoms universalinės vertės dvasinį turtą, kurį krovė ištisi amžiai ir ištisa tautų eilė. Todėl priėmimas Bažnyčios tikėjimo visados reiškia tautai įsibendrinimą į visuotinį žmonijos dvasios lobyną. Iš antros pusės, Bažnyčia visados yra suinteresuota, kad tautos stovėtų savo tautinio gyvenimo aukštumoje, nes tik tada įvyksta tautinėje kūryboje tas tobūlas individualinės tautinės lyties ir universalinio turinio susijungimas, kuris reiškia didžiausią laimėjimą ir tautai ir žmonijai. Tokiu būdu Bažnyčia per naujų tautų pašaukimą į kultūrinį religinį gyvenimą ugdė dvasinį savo lobyną ir per tautų klestėjimą nuolat atgydavo ilgų amžių bėgyje.

Žodžiu tariant, *Bažnyčia yra sėkmingiausias pavyzdys sėkmingo tarptautinio bendradarbiavimo aukštesnėje gyvenimo srityje, kur gali tobulai susiderinti atskiros tautos ir visos žmonijos*

interesai. Todėl Bažnyčia visados buvo ir yra stipriausias veiksnys ir sėkmingiausia auklėtoja tarptautiniam bendradarbiavimui. Jei vis dėlto istorijoje pasitaikydavo ir dabar kartais pasitaiko, kad Bažnyčios žmonės nesugeba harmoningai suderinti Bažnyčios ir atskirų tautų interesų, tai toks nesugebėjimas yra jų netobulumas, bet ne eina iš Bažnyčios prigimties, jos ideologijos, ar jos tradicijų.

III.

1 — Išvedus nuoseklią liniją tarptautiniam susipratimui, tenka susidomėti tais nusiteikimais, kurie turi charakterizuoti aktyvinį tarptautinį naujų kartų nusistatymą ir kurie todėl privalo būti tarptautinio auklėjimo priemonėmis jose išvystomi. Pirmas dalykas, kuriuo čia iš pat pradžios reik susirūpinti, yra visai *kategoriškas reikalas pagrįsti tarptautinį nusistatymą doriniais principais.* Jei apskritai tarptautinis bendradarbiavimas tėra galimas ir sėkmingas vien tada, kai tarptautinis santykiavimas yra pagrįstas doriniais principais, sakysime, taikingumu, teisingumu, nusilenkimu bendrai teisinei tvarkai ir tarptautiniam autoritetui, tai šitokis dorinis nusistatymas privalo būti ruošiamas atskirose tautose atitinkamu naujų kartų auklėjimu. Kitaip tariant, *tarptautinis naujų kartų nusistatymas turi būti pagrįstas doriniais principais, nes nuo to paskui pareina atitinkamas dorinis tarptautinio santykiavimo pagrindimas.*

Viena iš svarbiausių nelemto tautų nesugyvenimo priežasčių yra tai, kad per daug dar išplitęs yra įsitikinimas, jog teisė bei doros principai saisto žmones tik išvidiniame tautos gyvenime, ir jog tarptautiniame santykiavime tautos arba valstybės interesai visai suvereniai sprendžia apie reikiamą nusistatymą tarptautiniuose klausimuose. Toks amoralus nusistatymas iš tikrųjų yra liekanos iš laukinių žmonių įpročių, kurie jau visai nepritinka mūsų civilizuoto gyvenimo stoviui. Tuo tarpu kuo iš esmės skiriasi imperialistinis karas su sekamais užgrobimais gyventojų, teritorijų ir tautinių turtų nuo laukinių žmonių paprastų žudymų su plėšimais? — Nebent tuo, kad pirmuoju atveju tikra dorinė žiaurių ir plėšrių žygių vertė yra premedituotai užmaskuota civilizacijos lytimis, tuo tarpu kai antruoju atveju tie patys instinktai pasireiškia su savaimingu betarpiškumu, ir dažnai net be supratimo tikros dorinės jų vertės. Dorinė pirmenybė rodos teks atiduoti laukiniams žmonėms.

Sudarymas dorinio naujų kartų nusistatymo tarptautiniuose klausimuose negali apsieiti, iš vienos pusės, be demaskavimo hipokritiško tautų elgimosi tarptautinėje politikoje, o iš antros — be apgynimo jų nuo savo nacionalizmo pavojų, kurie visados yra aktualūs tautiniame auklėjime. *Tik persunkimas tiek tautinio tiek tarptautinio auklėjimo doriniais principais tegali ap-*

saugoti naujas kartas nuo nelemto tarptautinio naujų kartų nusistatymo ir paruošti tokiu būdu žmonių sielose tvirtą pagrindą vaisingam tarptautiniam bendradarbiavimui.

2. — *Tarptautiniam bendradarbiavimui svarbiausia yra tie žmonių nusiteikimai, kurie laiduoja teisingumo ir taikos realizavimą tautų santykiuose.* Tad visų pirma tenka įdiegti naujoms kartoms teisingumo jausmą ir taikos nuotaiką dalykuose, liečiančiuose tarptautinius klausimus. Čia, kaip ir visuomenės vidaus santykiuose, privalu gerai nusimanyti, kad *ne taika tarnauja pagrindu teisingumui, bet teisingumas taikai.* Kraštutinis pacifizmas, kuris stengiasi atsiekti taiką bet kuria kaina, padaro kaip tik tą klaidą, kad taiką stato aukščiau už teisingumą.

Tiek valstybės vidaus, tiek ir tarptautiniame gyvenime yra atsitikimų, kai taikingas nusilenkimas neteisybei ir prievartai yra ne kas kita, kaip nusižengimas. Rusų inteligentijos nesiryžimas ir nesugebėjimas pasipriešinti kaip reikiant su ginklu rankoje bolševikų revoliucijai buvo priežastis daug didesnių ir ilgiau trunkančių materialinių ir moralinių kataklizmų, kaip kad būtų buvusi griežta ir ginkluota, bet trumpa kova už valdžią prieš diktatorišką prievartą. Sudaryta 1918 m. Lietuvos Brastoje bolševikų taika su vokiečiais, buvo pripažinta „nevalyva taika", nes ji nesiskaitė nei su doriniais nei su valstybiniais reikalavimais ir buvo pagrįsta klastingais sumetimais ir bolševikų pasiryžimu atsilaikyti prie valdžios bet kuria kaina.

Mūsų istorijoje taip pat yra žinomas vienas atsitikimas, kai taikingas nusilenkimas prieš prievartą buvo nedovanotino silpnumo ir nesiryžimo apraiška. Tai įvyko per Liublino uniją, kuri paskandino Lietuvą tautinės, kultūrinės ir valstybinės prostracijos pelkėse ir buvo didžiausių ne tik Lietuvos, bet ir Lenkijos nelaimių priežastis. Lietuvių pralaimėtas karas tokiu atveju būtų buvęs geresnis už taiką, kuri ilgainiui lietuvių tautoje nustelbė padarytos jai prievartos supratimą ir sykiu su juo gyvastingą tautos energiją.

Pacifistiškai nusiteikęs Försteris teisingai nusako reikiamą teisybės ir taikos santykiavimą šiais savo samprotavimais: „*Erazmas* myli taiką daugiau už kryžių, pasakė Liuteris. Ir iš tikro yra žmonių, kurie palinksta į taiką vien iš silpnybės. Ne taika, bet tiesa yra aukščiausioji gėrybė. Ir jos kaina neprivalu dar vengti susiskaldymo ir konfliktų. Betgi visas dalykas glūdi tame būde, kuriuo žmonės tokius atsitikimus traktuoja. Be meilės net pati tiesa nėra teisinga, nes ji yra egoistiškų geidulių drumščiama. Taigi taika išlepina, užtat galinga ir budri valia, kuri pažaboja žemesnius geidulius ir paaukoja smulkius jausmus šventajam sutarimo gėriui, užgrūdina ir taurina būdą žymiai daugiau, negu tai įstengia padaryti didvyriški žygiai karo lauke" (O. c. 465 p.).

Žodžiu tariant, *taikos pedagogika*, apie kurią su tokiu pamėgimu kalba Förster is, *neprivalo susilpninti naujose kartose teisingumo pajautimo ir pasiryžimo aktyviai priešintis neteisybei ir prievartai, žinoma, būtinos akcijos ribose ir leistinomis priemonėmis.* Tarp kitko, tautinio apsigynimo klausimuose, naujos kartos turi įsąmoninti, kad *karinė pajėga nėra vienintelė ir net svarbiausia apsaugos priemonė. Tautos sugebėjimas sugyventi su savo kaimynais, daryti sau draugų ir nuginkluoti priešus idėjiniu savo nusistatymu turi tautinės defenzyvos reikalui be galo didelės reikšmės.* „Naujos kartos auklėjimas *pasirengimui prie taikos*, sako Förster is, kuo mažiausiai yra tiek pat svarbus, kaip auklėjimas *pasirengimui prie karo*" (O. c. 462 p.).

Förster is sykiu pripažįsta, kad taikos palaikymui ir atstatymui reikalingi yra net stipresni charakteriai, kaip ginkluotos prievartos pasiryžimams. Jis net aiškiai nurodo, kokie privalo būti nusiteikimai, kad galima būtų palaikyti taikos drausmę. *Negatyviai naujos kartos turi būti apsaugotos nuo karingų instinktų, užgaidų, įsivaizdavimų, kurie galėtų sudrumsti taikingą tautų sugyvenimą; pozityviai jose turi būti išvystytas sugebėjimas objektyviai ieškoti teisybės ir susitarimo pagrindų konfliktų atvejuose.* Tarp kitko Förster is pabrėžia žodžio drausmės reikšmę taikai: „Yra žodžių, sako jisai, kurie sužadina sprogstamąjį pasipriešinimą; yra žodžių, kurie pažaboja demonus, ir žodžių, kurie atpalaiduoja pragaro galybes" (O. c. 468 p.).

Žodžiu tariant, *taikos reikalui svarbiausia nuginkluoti žmonių sielos, nes tuomet savaime nusiginkluoja ir žmonių rankos.* Šitas sielų nuginklavimas taikai yra tautoms ne kas kita, kaip dorinis pergalėjimas savo palinkimų į neteisingumą, prievartą, imperialistišką nusistatymą ir nacionalistišką ekskliuzivizmą. Jei tauta nepergali savęs šita prasme ir agresyviai puola kitas tautas, šioms susidaro teisė į teisingą atsparą ir net į ginkluotą priesparą būtino apsigynimo ribose. Tuomet taika suįra, ir karas neišvengiamas. Galimų konfliktų perspektyvoje pedagogams itin svarbu nusimanyti, kad jei yra teisė ir net pareiga kovoti su svetimu imperializmu, tai nemažesnė yra pareiga kovoti su imperializmu ir nacionalistišku ekskliuzivizmu savo tautos viduje, auklėjant naujose kartose teisingumo ir taikingumo nusiteikimus, ir nuveikiant jose agresyvius instinktus ir neteisingus nusistatymus. *Patriotizmas turi būti suderintas su tarptautinės santvarkos reikalais.*

3. — Sudarius naujų kartų sielose tvirtą pagrindą teisingam ir taikingam nusistatymui į tarptautinį santykiavimą, tuo pačiu susidaro palanki nuotaika, tarptautiniam kultūriniam bendravimui ir bendradarbiavimui. Bet šiam pastarajam reikalui reikalinga yra dar specialieji nusiteikimai, kurie padaro tarptautinį bendravimą ir bendradarbiavimą tikrai naudingą tiek tautai, tiek ir visai žmonijai. Kultūrinis tautų bendravimas reiškia labiau

pasyvinę tautų santykiavimo pusę, kur pirmoje vietoje stovi kultūrinių gėrybių pasisavinimas. Atvirkščiai kultūrinis bendradarbiavimas reiškia labiau aktyvinį tautų santykiavimą, kur pirmoje vietoje stovi kultūrinių gėrybių perteikimas. Kiekvienu atveju yra reikalingas atitinkamas kiekvienos tautos žmonių nusistatymas.

Svetimų kultūrinių gėrybių pasisavinimas tautai yra tikrai naudingas tik tada, kai ji sugeba bendrus žmonijos kultūros turtus padaryti tikrai savus, t. y., pasisavinti juos saviškai, pagal savo tautos individualinį stilių. Toks savarankiškas ir sykiu kūrybiškas žmonijos kultūrinio lobio pasisavinimas kaip tik charakterizuoja subrendusią naciją. „Nacija, sako Gessenas, nėra kažkas priešinga tam, kas yra bendrai žmoniška, bet tėra vien kūrybinis stilius, kuriuo tauta pasisavina bendrai žmogiškos kultūros turinį" (Osnovy pedagogiki, 329 p.). Šitokis svetimų kultūrinių pradų pasisavinimas praturtina sutelktinę tautos individualybę, tuo tarpu kad pasyviai vergiškas svetimos kultūros pasisavinimas nustelbia tautos individualybę ir paprastai skandina tautą kultūrinio fatalizmo nuotaikoje. Todėl *tarptautinio bendravimo atžvilgiu, kiek šitas bendravimas veda prie svetimos kultūros pradų pasisavinimo, naujoms kartoms turi būti įdiegtas aktyviai kuriamasis nusistatymas, kuris leistų svetimos kultūros pradus padaryti tikrai savus.* Tai gali būti atsiekta vien glaudžiame sąryšyje su tautišku auklėjimu, kuris, kaip žinome, saugoja ir sąmoningai ugdo individualinę tautos lytį, ją tobuliausiame laipsnyje realizuodamas naujose kartose. Žodžiu tariant, kritiškas aktyvus kūrybinis nusistatymas svetimos kultūros pradų pasisavinime yra būtinai reikalingas naujoms kartoms.

Bet nacijai nepakanka apsaugoti tautinį savo savabūdiškumą ir išvidinę laisvę svetimos kultūros atžvilgiu; jai dar privalu, kaip išsireiškia Gessenas, „sugebėti užsidegti entuziazmu bendrai žmogiškų tikslų tarnyboje" (t. p. 329 p.); tai reiškia, kad *nacija ne tik privalo savintis kultūrinių gėrybių iš kitų tautų, bet ir entuziastiškai atsilyginti joms kultūriniais savo laimėjimais.* Taigi *tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo atžvilgiu naujos kartos privalo pasižymėti paslankumu į kultūrinį patarnavimą, tautoms besimainant kultūrinėmis gėrybėmis.* Šis paslankumas atsiekia didžiausio savo laipsnio tada, kai kūrybinis tautos darbas yra dirbamas su pilna sąmone, kad aukščiausieji tautinės civilizacijos atsiekimai slepia individualinėse savo lytyse vertingiausius bendrai žmogiškos dvasios turtus. Entuziazmas tokios rūšies tautinėje kūryboje ir paslankumas į patarnavimą kitoms tautos savo kultūriniais laimėjimais yra prideramas nusistatymas į tarptautinį kultūrinį bendradarbiavimą.

Tarp kitko tarptautiniam bendradarbiavimui turi ypatingos reikšmės kalbų pažinimas, kuris tarnauja jam viena iš būtinų priemonių. Jei parinkimas svetimų kalbų naujoms kartoms dаž-

niausiai pareina nuo to, su kokiomis tautomis daugiau tenka turėti santykių, tai vis dėlto šitame parinkime turėtų taip pat sverti sėkmingiausio tarptautinio bendradarbiavimo sumetimai. Pavyzdžiui, išeinant iš šitų sumetimų, galima būtų laikyti visai geru stoviu tik tą, kuriame naujos mūsų kartos įsigijusios, šalia gimtosios savo kalbos, trijų kalbų mokėjimą: vienos romaniškos, vienos germaniškos ir vienos slaviškos. Pasirinkimas kalbų kiekvienoje iš šitų trijų grupių turėtų toliau pareiti nuo tarptautinio tikslingumo, iš vienos pusės, ir tautinio saugumo — iš antros.

4. — Pagaliau, dar vienu atžvilgiu ypatingai svarbu tinkamai nustatyti naujos kartos tarptautiniu auklėjimu. Būtent, svarbu jose paruošti pagrindą tinkamam tarptautiniam žmonijos susiorganizavimui. Pasaulio tautos niekados neįstengs susiorganizuoti į tikrą realią ir galingą Tautų Sąjungą, jei kiekvienos tautos viduje nebus sudaryta tvirta atrama Tautų Sąjungos idėjai ir pasiryžimas nusilenkti tarptautiniam autoritetui, sykiu išsižadant tų nacionalistiškų koncepcijų, kurios yra atkreiptos prieš Tautų Sąjungos idėją.

Šituo atžvilgiu ypatingą dėmesį reik kreipti kovai su dviejų koncepcijų įsigalėjimu naujų kartų sąmonėje, iš kurių viena propaguoja principialią rasių nelygybę, o antra — nelygstamąjį valstybės suverenumą. Pirmoji iš jų, įsigalėjusi žmonių sąmonėje, yra tos rasinės neapykantos šaltinis, kuri neleidžia tautoms lygiomis sueiti į vieną tarptautinę organizaciją. Jinai yra pavergimo veiksnys tarpusaviame tautų gyvenime ir niekados negali sudaryti tinkamos nuotaikos tarptautinei taikai. Antroji koncepcija, įsigalėjusi žmonių sąmonėje, atpalaiduoja valstybę nuo bet kurio aukštesnio autoriteto ir todėl taip pat galutinėje sąskaitoje — nuo bet kurių dorinių sąvaržų. Savaime suprantama, kad šita koncepcija nesudaro tinkamų sąlygų tarptautinei žmonių organizacijai, atremtai į juridinius pagrindus.

Apgynus tad naujas kartas nuo įsigalėjimo jose klaidingų koncepcijų apie tarptautinę tautų vienybę, reik sykiu suinteresuoti jas aktyviu nusistatymu už Tautų Sąjungos idėją ir paraginti prie šitos idėjos propagandos pasaulyje. Naujos kartos turi būti tinkamai painformuotos, kad toks sunkus tarptautinis uždavinys, kaip realios ir sėkmingos Tautų Sąjungos įsisteigimas, negali būti išsyk tobulai išspręstas, ir kad jis turės pereiti ilgą išsivystymo ir tobulėjimo evoliuciją, kol galės patiekti tikrai patenkinančių rezultatų. Bet kaip tik todėl svarbu nenusivilti pirmais Tautų Sąjungos žingsniais ir nenusiminti dėl jos nepasisekimų, kurių apščiai gali būti ne tik pradžioje, bet ir jos subrendimo metu.

Naujos kartos turi aiškiai nusistatyti, kad šiuo metu Tautų Sąjunga tebegyvena vien pirmą, bandomąjį, savo amžiaus laikotarpį, kai yra statomi jai dar labai kuklūs uždaviniai, ir kad jai

tenka savo gyvenimo pradžioje perlaužti per daug kliūčių, o tai neleidžia jai tinkamai išspręsti kad ir tų kuklių uždavinių. Tautų Sąjunga šiuo metu stengiasi realizuoti du tarptautinės teisės reikalavimu, pirma, laiduoti pasaulio tautoms teisių ir pareigų bendrumą pastoviu, juridinę galią turinčiu tarptautiniu organu, ir, antra, įpareigoti tautas, su tarptautinių sankcijų grąsme, savo konfliktuose negriebtis ginklų anksčiau, kaip bus išsemtos visos priemonės taikingam iškilusio konflikto išsprendimui, numatytos Tautų Sąjungos statutu.

Šiuo metu japonų kinų ginkluotame susirėmime mes turime iškalbingą įrodymą fakto, kaip dar nedidelis Tautų Sąjungos autoritetas, ir kaip dar silpnos yra jos pajėgos rimtesniam konfliktui likviduoti numatytu jos statute būdu. Vis dėlto būtų per anksti ir neišmintinga nusivilti Tautų Sąjungos idėja ir ji palaidoti nacionalistiškų instinktų chaose. *Tautų Sąjungos idėja ne tik yra idealinės žmonijos koncepcijos padaras, bet ir randa realų pagrindą mūsų laikų tendencijose: internacionalizacijos vyksmas iš vienos pusės, ir būtinas reikalas surasti taikingą būdą vis pavojingesniems tarptautiniams konfliktams, iš antros pusės, yra faktai iš esmės ne mažiau reikšmingi, kaip jaunutės Tautų Sąjungos silpnumas ir netobulumas.*

Tokiose aplinkybėse, norint sudaryti atskirose tautose sąlygų, kad Tautų Sąjunga galėtų stiprėti ir tobulėti, *yra būtina įkvėpti naujoms kartoms, sykiu su žmonijos prigimtosios vienybės idėja, nusistatymą nenusivilti jokiose aplinkybėse Tautų Sąjungos idėja ir pasiryžimą šitą idėją propaguoti ir aktyviai remti kievieną sumanymą, kuris kokia nors prasme galėtų realią Tautų Sąjungą pastūmėti pageidaujamos pažangos keliu.* Tik tuomet atskirose tautose bus sudarytas viltingas pagrindas, ant kurio galės ilgainiui Tautų Sąjungos idėja pražydėti visai realiais atsiekimais.

AŠTUNTAS SKIRSNIS.

Visuomeninės vadovybės ugdymas lietuvių tautoje*).

Ugdymo uždaviniai sistemingumo ir aktualumo atžvilgiu. — I. *Kritiškoji dalis.* — *Istorinis paveldėjimas ir pagrindinės mūsų tautos gyvenimo silpnybės:* 1. Normalus šviesuomenės ir liaudies santykiavimas mūsų istorijos vyksme. 2. Pirmos tautiškai susipratusių inteligentų kartos trūkumai. 3. — Nepakankamas jauniausios inteligentų kartos pasiruošimas aktualaus gyvenimo bei veikimo uždaviniams. 4. Psichologiniai tautos branduolio trūkumai. — II. *Statomoji dalis.* — *Trumpa apžvalga aktualiausių ugdomųjų uždavinių, surištų su tautos vadovybės klausimu:* 1. Bendras pilnutinio ugdymo aktualumas. 2. Nustatymas deramų santykių tarp liaudies ir šviesuomenės ir tuo pačiu sudarymas geriausios vadovybės demokratinėms masėms. 3. Šeimynos, mokyklos ir visuomeninių bei valstybinių organų pastangų sutelkimas šitam tikslui. 4. Išvystymas vadovaujančioje tautai šviesuomenėje teigiamųjų aktualių savybių: a. sugebėjimo lemtai organizuoti profesinį ir visuomeninį darbą, b. visuomeniškumo, paremto drausmingumu, teisėtumu ir solidarumu, c. drąsios iniciatyvos ir d. plataus užsimojimo. *Aktualių tautos uždavinių vykdymo pradžia.*

Pilnutinio ugdymo sistema**) stato pedagogui visus tuos uždavinius, kurie šiaip ar taip turi būti atlikti kiekvieno auklėtinio ugdyme. Bet vieno pagrindinio uždavinio apleidimas padaro ugdomąjį veikimą vienašališką ir tuo pačiu mažiau ar daugiau ydingą. Taip atrodo ugdomųjų uždavinių visuma sistemos atžvilgiu. Bet užtat, kai žiūrima į ugdymo uždavinius aktualumo atžvilgiu, tam tikroje vietoje ir tam tikru laiku, vienas kuris uždavinys gali turėti daugiau reikšmės, kaip kad jos turi tas pats uždavinys kitoje vietoje ir kitu laiku. Jau žmonių specializacija pagal profesijas daro, atžvilgiu į juos, vienus ugdymo uždavinius aktualesnius už kitus, nors sykiu specializacija suponuoja pilnutinio ugdymo sistemos išlaikymą bent tam tikrame laipsnyje. Tokiu pat būdu vieno kurio krašto padėtis, istorinis paveldėjimas ir

*) Spausdinta 1926 m. „Židinio" 3 nr.(131—143 p.), kaipo „Lietuvių tautos ugdymo uždaviniai". Šiuo vardu buvo tais pačiais metais išėjusi ir atskira atspauda.

**) Apie pilnutinio ugdymo sistemą ž. autoriaus straipsnius: „Pilnutinio ugdymo gairės" (Romuva, 1922 m. 2 Nr.), „Mokyklų tipai etc." (Lietuvos Mokykla, 1923 m. 11 sąsiuv) ir „Pilnatvės, sutartinės ir priklausomybės principai ugdymo sistemoje" (Lietuvos Mokykla, 1924 m. 7 sąsiuv.).

ateities uždaviniai gali statyti šito krašto pedagogams tam tikrų ugdomųjų uždavinių, į kuriuos privalu atsižvelgti su didesniu susidomėjimu, ir kurie dera pildyti su didesniu atsidėjimu. Pavyzdžiui, nelaimingai pralošus karą, kraštui tenka rūpintis jau ugdymo sistemoje sudaryti pagrindą, ant kurio galima būtų bent iš dalies atsilošti ir išlyginti savo nuostoliai. Taip pat tautai atgimstant, kaip kad mūsajai, ugdymo sistemoje galima numatyti tie ugdomieji uždaviniai, kurie turi ypatingo aktualumo atgimstančios tautos gyvenimui. — Ir štai, kalbant apie mūsų aktualiausius ugdymo uždavinius, tenka imti tie uždaviniai, kurie turi didžiausio aktualumo mūsų laikais, mūsų kraštui, mūsų gyvenimo aplinkybėse, ypatingai atsižvelgiant į tai, ką mes esame gavę iš praeities paveldėjimo keliu, ir, iš kitos pusės, ką mes privalome laimėti ateityje.

Išspręsti šitas klausimas plačiai ir dokumentuoti jis išsemiamai būtų uždavinys, neįvykdomas vienos paskaitos ar vieno straipsnio ribose. Turėsiu apriboti vien trumpais metodologiniais nurodymais ir išvesti gana greitu tempu liniją iš praeities į ateitį. Visas uždavinys čia gali būti suvestas prie dviejų pagrindinių pareigų: pirma, kritiškai susekti mūsų gyvenime silpniausias vietas, kurios gali ir privalo būti užtvertos ugdomuoju darbu; ir antra, nustatyti uždavinius, kuriuos mums stato gyvenimo pažanga bei pakraipa, vykstant iš praeities į ateitį. Kaip matome, yra tai visų pirma savo rūšies sąžinės sąskaita, kuri žmogui, tegalvojančiam dabar vien apie priešrinkiminės agtacijos karštį*), gali pasirodyti balsu, jei ne šaukiančiu dykumoje, tai bent plakančiu visas partijas išsyk.

Taigi, kame yra silpniausios mūsų tautos gyvenimo vietos, ir kokių uždavinių stato mums rytojus?

I

1. — Visai teisingai yra sakoma, kad ugdymas yra sykiu ir visuomeninės aplinkumos padaras ir jos priežastis. Jis yra visuomeninės aplinkumos padaras, kadangi ir auklėtojas ir auklėtinis šiaip ar taip, mažesniame ar didesniame laipsnyje, pareina nuo tos visuomeninės aplinkumos, kurioje jiems tenka gyventi ir veikti. Ugdymas yra iš antros pusės visuomenės aplinkumos priežastis, kadangi visuomeninė aplinkuma savo ruožtu pareina nuo to, kokia yra ugdymo sistema. Pedagoginės pažangos negalėtų būti vien tada, jei ugdymas tegalėtų suteikti būsimai visuomeniniai aplinkumai tik tiek, kiek jis pats yra gavęs iš susidariusios jau visuomeninės aplinkumos. Tokios pažangos, iš tik-

*) Kalba eina apie 1926 m. rinkimus į Seimą.

ro, nėra pas gyvulius, kurie tik tiek perteikia ateinančioms kartoms, kiek patys yra gavę iš pirm ėjusių kartų. Kas kita pas žmones, kurie turi protinę iniciatyvą ir valios pasiryžimą vykdyti šitos iniciatyvos pastatytus naujus uždavinius. *Visuomeniniame gyvenime pedagoginės iniciatyvos veiksniu yra šviesuomenė, kuriai tenka tvarkyti ne tik savo, bet ir liaudies gyvenimas.* Liaudyje, paliktoje pačiai sau, pedagoginė iniciatyva maža tegali pasireikšti ir sužadinti pedagoginės pažangos. Todėl joje arba vyrauja ilgos sustingusios tradicijos, arba staiga įsivyrauja nauji gyvenimo ir ugdymo būdai ryšyje su visuomeninėmis pervartomis. Tik šviesuomenei sąžiningai atliekant kultūrinį savo pašaukimą atžvilgiu į liaudį, tautos gyvenimas tegali būti normalus ir pedagoginiu atžvilgiu, nes šviesuomenė iš esmės privalo būti ugdomuoju veiksniu tautos ir tuo pačiu liaudies gyvenime. Todėl, jei šviesuomenė neatlieka sąžiningai savo kultūrinės, tautinės, visuomeninės ir pedagoginės pareigos tautos gyvenime, ji neužsitarnauja nei aukštesnės materialinės gerovės, nei vadovaujamos rolės valstybės gyvenime, nei šiaipjau garbingos padėties.

Šviesuomenės ir liaudies santykiavimas mūsų tautos gyvenime nuo priešistorinių laikų iki mūsų atgimimo buvo visai nenormalus. Nuolatinėse kovose su teutonų ordenais ir ekspansijoje į rytus liaudis tetarnavo vadovaujančių sluoksnių rankose vien karo medžiagą. Užvaldymas didelių plotų rytuose ir reikalas aprėpti juos savo valdomosiomis jėgomis padarė tai, kad aukštesnieji Lietuvos sluogsniai ilgainiui žymiai surusėjo ir tuo pačiu nutolo nuo liaudies tautiniu atžvilgiu. Taip aplinkybėms susidėjus, Lietuva negyveno viduramžiais tuo pilnu korporatyviniu gyvenimu, kuris buvo gera kultūrinio išsilavinimo mokykla. Vėliau, Lietuvai susėjus su lenkais į uniją, prasidėjo kitas vyksmas, kuris nebuvo palankesnis normaliam tautiniam gyvenimui. Tuo tarpu, kai Vakarų Europa ėjo nuo feodalinės viduramžių santvarkos prie sudarymo tvirtų centralizuotų valstybių, Lietuvoje lenkų įtakos dėliai vis labiau stiprėjo bajorų luomas ir vedė valstybę prie aristokratinės santvarkos, kuri paskui negalėjo sėkmingai atsiremti kaimynų absoliutizmui. Tuo pačiu laiku tarp kitko įvyko du faktu, kuriuodu turėjo nelemtos reikšmės lietuvių tautos gyvenimui. Pirma, tų laikų šviesuomenė po Liublino unijos ėmė linkti savo kultūrinėmis simpatijomis į lenkus ir todėl sykiu lenkėti. Antra, įsigalėjus valstybiniame gyvenime bajorų luomui, valstiečių baudžiava buvo Lietuvoje fiksuota tvirčiau ir ilgesniam laikui, negu ten, kur apsišvietęs absoliutizmas ėmė visus visuomenės luomus derinti bendram valstybės reikalui. Tokiu būdu, tie aukštesnieji visuomenės sluoksniai, kurie turėtų sudaryti tautos šviesuomenę, virto nutautinimo, pavergimo ir deorganizacijos veiksniu Lietuvos gyvenime.

2. — Santykiai tarp šviesuomenės ir liaudies nepagerėjo ir tada, kai, žlugus aristokratinei Lenkų Lietuvių Respublikai, Lie-

tuvą užvaldė rusiškasis monarchizmas. Sulenkėję sluoksniai kovoje su rusais rūpinosi pagilinti savo lenkiškąją idealogiją ir stengėsi išlaikyti savo tradicijas, kurios faktinai nebuvo palankios lietuvių tautos gyvenimui nei kultūriniu, nei visuomeniniu, nei tautiniu atžvilgiu. Šitokiame stovyje baudžiavos panaikinimas buvo nauja gairė lietuvių tautos gyvenime, nes šitas panaikinimas sykiu reiškė pradžią atsipalaidavimo nuo įtakos ir globojimo tos šviesuomenės, kuri neištesėjo atlikti savo pašaukimą lietuvių visuomenėje. Todėl nestebėtina, kad vienos kartos atstumtoje nuo išsivadavimo iš baudžiavos prasidėjo tautinis lietuvių atgimimas. Tautinis atgimimas turėjo iš pat pradžios pasistatyti uždavinį išsiauklėti naują šviesuomenę, kuri geriau atsakytų savo pašaukimui ir imtų tikrai vadovauti lietuvių visuomenei ir tuo pačiu liaudžiai. Tačiau visos gyvenimo aplinkybės po rusiškuoju jungu buvo tokios, kad šitas pagrindinis atgimimo uždavinys negalėjo būti tinkamai įvykdytas. Nei savų mokyklų, nei minimalinių laisvių, nei tikros savivaldybės, nei gero paveldėjimo iš praeities, nei inteligentiškųjų šeimynų negalima buvo turėti šitam reikalui.

Tiesa, vis daugiau atsirasdavo lietuvių inteligentų, kurie dėjosi prie tautinės akcijos. Bet, reik vėl pastebėti, kad šitų inteligentų išsiauklėjimas bei išsilavinimas toli gražu nebuvo toks, kokio galėtų pageidauti lietuvių tauta normaliam savo gyvenimui ir išsivystymui. Naujo tipo lietuviams inteligentams teko dažniausiai eiti mokslą Rusijoje, būtent, rusų universitetuote, kurie negyveno taip pat normaliu gyvenimu. Rusų inteligentijai teko lavintis bei auklėtis nuolatinėje opozicijoje nekultūringam rusų valstybės autokratizmui ir visam tam, kas buvo su juo šiaip ar taip kad ir pripuolamai surišta, pavyzdžiui, religijai. Nuolatinis gyvenimas ir augimas opozicijos atmosferoje padarė tai, kad rusų inteligentija nesusidarė jokių tvirtų teigiamųjų tradicijų: nei teigiamųjų pasaulėžiūros tradicijų, nei visuomeninių, nei valstybinių, nei tautinių, nei pedagoginių. Mūsų pirmoji inteligentijos karta, ėjusi mokslą sykiu su šitaip nusistačiusia rusų inteligentija, persiėmė didžiausioje daugumoje kaip tik visomis šitos pastarosios ypatybėmis: ir teoriniu nihilizmu, ir supratimu laisvės, kaipo atsipalaidavimo nuo bet kurių visuomeninės drausmės ir tvarkos sąvaržų, ir religiniu abejingumu, jei ne religijos neapykanta, ir pedagoginių tradicijų stoka šeimyniniame gyvenime ir t.t. Todėl, jei tradicinė inteligentija sunyko lietuvių tautos gyvenimui lenkiškoje bajorų įtakoje, tai ir pirmoji atgimusios inteligentijos karta neišėjo tokia, kokios galėtų pageidauti lietuvių tauta, ir kuri būtų pasiruošusi vykdyti tautos gyvenime pilnutinio ugdymo sistemą.

3. — Po 1905 metų revoliucijos, kurioje lietuviai inteligentai pasireiškė labiausiai neigiamai griaujamais gabumais, buvo nujaustas reikalas naujo dvasinio atgimimo, kuris galėtų sutai-

kyti ir suderinti šviesuomenės ir liaudies gyvenimą bei veikimą ne tik tautinėje, bet ir kitose kultūros srityse, pavyzdžiui, pasaulėžiūros, šeimos, visuomenės ir religijos srityse. Bet išsyk šitas reikalas nepasireiškė su visišku aiškumu ir nuoseklumu. Iš laisvamaniškai ir destruktyviai nusistačiusių radikalų pirma išsiskyrė grupė liberališkai nusistačiusių žmonių, kurie, kad ir padarė žingsnį prie religijos, vis dėlto apsistojo pusiaukelėje, nes nesugebėjo padaryti harmoningos sintezės iš tautinės ideologijos ir pozityvios religinės pasaulėžiūros. Ilgainiui šita grupė savotiškai suderino liberalinį nusistatymą religijos atžvilgiu su socialiniu konservatizmu ir, sudarydama palyginti nežymią inteligentų dalį su atitinkama įtaka visuomenėje, pasireiškė už oligarchinį režimą valstybiniame gyvenime.

Kai paaiškėjo, kad liberališkai tautiškoji srovė neįstengia nei sukurti universalinės gyvenimo sintezės nei sužadinti tikro dvasinio mūsų tautos atgimimo, prasidėjo, keli metai prieš didįjį karą, naujas judėjimas katalikų jaunuomenėje, kuris šalia tautinio atgimimo ir organiškame sąryšyje su juoju iškėlė religinio dvasinio atgimimo įbalsį. Šitas naujas mūsų tautos atgimimas prasidėjo palyginti labai vėlai taip, kad mūsų laikais, kai teko organizuotis Lietuvos Valstybei ir tvarkytis lietuvių visuomenei, pirmoji šitos naujos inteligentijos karta pasirodė dar jaunesnės formacijos, negu išaugusi rusų inteligentijos įtakoje pirmoji atgimimo karta. Todėl ji pasirodė taip pat nepakankamai pasiruošusi tiems svarbiems tautinio, religinio, visuomeninio ir valstybinio gyvenimo uždaviniams, kurių pastatė pokariniai laikai ir senos tvarkos laužimosi aplinkybės. Žinoma, gyvenimas negalėjo laukti, kol šita naujoji karta galutinai suaugs ir pilnai subręs, bet sykiu, pastūmęs ją per anksti į veikimą, kuris viršija jos pasiruošimą ir todėl taip pat faktinus jos sugebėjimus, tuo pačiu ją gerokai sudemoralizavo: nei tautiniai, nei religiniai, nei šeimyniniai, nei visuomeniniai, nei valstybiniai, nei pedagoginiai įpročiai bei tradicijos nepasirodė joje pakankamai tvirti, kad tolimesnis naujųjų kartų ugdymas rastų joje pakankamai viltingos atramos. Viskas dar tebelieka uždavinio stovyje, ir beveik niekas dar nėra tvirtai laimėta ateinančioms kartoms. Padėtis juo mažiau yra užtikrinta todėl, kad kova su neigiamosiomis tradicijomis, susidariusiomis sąryšyje su lenkų bajorijos ir rusų inteligentijos įtaka, nėra dar pasibaigusi.

4. — Šitoje nenusistovėjusioje dar padėtyje visai pateisinta ieškoti mūsų visuomenės gyvenime veiksnių, kurie galėtų įnešti į visuomeninį gyvenimą tam tikro pastovumo, ir į kuriuos galima būtų įsiremti einant pažangos keliu. Toks veiksnys Lietuvos gyvenime galėtų būti valstiečių ūkininkų sluoksnis, kuris neabejojant turi daugiausia nusistovėjusių tradicijų, pastovumo, atsparumo ir patvarumo. Tačiau, sykiu reik konstatuoti, kad šitas pastovumo bei pusiausvyros sluoksnis savo įpročiuose ir susidė-

jusioje psichologijoje turi taip pat nemaža veiksnių, kurie neleidžia mūsų tautos pažangai pasireikšti stipriau ir pasistūmėti pirmyn su didesniu kuriamuoju užsimojimu. Ne tik pas mus, bet ir visur kitur, mažas žemės savininkas, kokiu kad yra mūsų tipingas valstietis ūkininkas, turi bendras silpnybes šalia teigiamųjų dorinių savybių. Čia mums terūpi silpnybės, todėl tenka atvirai apie jas ir kalbėti.

Prancūzų pedagogas J. Wilbois laiko kaip tik prancūzus mažųjų žemės savininkų tauta, ir, šita prasme, mes turime su prancūzais daug daugiau panašumo, negu su anglais arba vokiečiais, nors mūsų temperamentas yra artimesnis anglo-saksų rasei. Ir štai apie prancūzų mažųjų žemės savininkų psichologiją J. Wilbois sako tai, kas visai gerai gali būti pritaikyta ir mūsų valstiečiams ūkininkams: „Turėdami kovoti su netikėtomis metų atmainomis, jie neturi pagrindo būti duosniais didžiadaviais; išmėtyti dideliame žemės plote, jie neturi įpročio jungtis; kaipo maži, jie dažniausiai pasireiškia smulkiais sumanymais; kaipo savininkai, jie nedrįsta turėti drąsios iniciatyvos“ (La nouvelle Éducation Française, Paris 1922, 40 p.).

Ir iš tikro mažas žemės savininkas praktiniame gyvenime yra realistas, kuris dažnai orientuojasi visuomeniniame gyvenime materialiniu egoistiniu išrokavimu; jis nepasižymi visuomeniniu drausmingumu, nes visuomeninis kaimo gyvenimas nėra suimtas į tvirtas lytis, kurios reikalauja punktualumo, tvarkingumo, ekonomiškumo laiko atžvilgiu. Jis yra konservatorius ne tik gera, bet ir bloga prasme, nes jis palaiko ne tik teigiamąsias, bet ir neigiamąsias tradicijas ir todėl nėra paslankus lengvai prisiimti pažangos laimėjimus. Jis, kad ir turi nemaža sveikos išminties, tačiau dažniausiai supranta išmintį, kaipo paprastą atsargumą, atsisakymą nuo drąsių sumanymų ir plačios toli siekiančios iniciatyvos. Pagaliau, mažas žemės savininkas, gyvenęs dar nesenai baudžiavoje, ir iki šiolei neįsigijęs kultūros, pasižymi nemažu servilizmu, kuris verčia jį lenktis prieš jėgą ir turtą ir rodyti kumštį, kai jis yra pats įgavęs valios ar pralobęs. Taigi ir mūsų tautos branduolys nėra laisvas nuo didelių silpnybių, kurios tramdo pažangą.

II

1.— Jei, nežiūrint nelemto paveldėjimo iš praeities ir menko kultūrinio stovio dabartyje, lietuvių tauta vis dėlto ne tik gyvuoja, bet ir eina atgimimo keliais, ir šiaip ar taip organizuoja savo tautinį, visuomeninį, valstybinį ir šiaipjau kultūrinį gyvenimą, tai reiškia, kad iš kitos pusės lietuvių tautos gyvenime yra dar pakankamai teigiamųjų veiksnių, kurie pajėgia atsilaikyti prieš neigiamuosius praeities ir dabarties veiksnius. Todėl ir *lietuvių tautos stovio įvertinimas gali būti daromas dvejopu ma-*

tu pagal tai, ar žiūrima į tai, kas buvo galima iki šiolei atsiekti su tomis priemonėmis, kurių patiekė mums praeitis ir tebetiekia dabartis, — ar sprendžiama, kas privalo būti, arba kas yra apskritai pageidaujama. Vertinant mūsų padėtį pirmuoju matu, negalima būti griežtu pesimistu, nes, objektyviai sprendžiant mūsų atsiekimus pagal buvusias galimybes, padaryta yra labai daug. Užtat, vertinant mūsų padėtį antruoju matu, negalima būti griežtu optimistu, nes mūsų padėtis nėra toli gražu ideali, ir, norint ją pagerinti, reik atsiekti palyginant daug daugiau, kaip kad yra padaryta. Tematydamas vien tai, kas yra padaryta sunkiose aplinkybėse, griežtas optimistas lengvai nustoja reikiamo kuriamojo nusistatymo į tolimesnę pažangą. Tematydamas vien tai, kas privalo būti, ir ko faktinai nėra mūsų gyvenime, griežtas pesimistas lengvai praranda sykiu su pasitikėjimu ateitimi ir kuriamąjį užsidegimą. Pirmasis pavojus gresia mūsų pozicijai, antrasis — mūsų opozicijai, prie kurios prisideda ir tie mūsų tautinio atgimimo idealistai romantikai, kurie naiviai tikėjo, jog pakanka Lietuvai laimėti nepriklausomumą, kad ji tuoj atsipalaiduotų nuo visų savo nelaimių ir netobulybių.

Taigi išeina, kad, vien teturint aiškų supratimą apie dvejopą mūsų padėties vertinimo matą, galima tinkamai nusistatyti tolimesnės privalomos pažangos atžvilgiu. Tai ypatingai svarbu suprasti pedagogams, kurie privalo statyti ugdymui šalia tų uždavinių, kurių stato pilnutinė ugdymo sistema, dar aktualių uždavinių, atsižvelgdami vienu ir tuo pačiu laiku į tai, ko trūksta dabarčiai, ir į tai, kas privalo būti ateityje. *Ateities gerovė reikalauja kovoti su dabarties silpnybėmis ir ypatingai atsižvelgti į tai, kokių specialių reikalavimų gali pastatyti tolimesnė visuomenės pažanga.* Bendrai sprendžiant dalyką, reik pasakyti, kad mūsų išsivystymo sąlygos padarė tai, kad iki šiolei esame labai silpni visose gyvenimo bei veikimo srityse. Būtent, mūsų fizinio gyvenimo aplinkybės neleido fizinei mūsų prigimčiai sudaryti gryną, sveiką, stiprų ir miklų rasės tipą; kultūrinio gyvenimo aplinkybės neleido mums įsigyti didesnės inteligencijos protinio išsilavinimo srityje, žymesnio jautrumo bei tvirtumo dorinio išsiauklėjimo srityje, ir subtilaus skonio bei platesnio kuriamojo užsimojimo estetinėje srityje; taip pat, stokstant kultūrai, toli gražu nėra pakankamas nei principialus religinis susipratimas nei nuoseklus religinis veiklumas net pas tuos žmones, kurie yra ar tik skelbiasi religijos šalininkais. Todėl tam tikra prasme ir fizinis lavinimas, ir protinimas, ir dorinimas, ir estetinimas, ir religinimas yra pas mus aktualūs ugdymo uždaviniai. Bet čia mums rūpi vien tai, kas yra mūsų tautos ugdyme aktualiausia, atsižiūrint į mūsų paveldėjimą iš praeities ir į specialius ateities reikalavimus.

2. — Esame jau matę, kad pagrindinę dramą lietuvių tautos gyvenime sudarė ypatingai nenormalūs santykiai tarp šviesuome-

nės ir liaudies, t. y. tarp vadovaujančios ir vadovaujamos mūsų tautos dalies. Šitie nenormalūs santykiai galų gale buvo mus privedę ir prie tautinio, ir prie visuomeninio, ir prie kultūrinio, ir prie valstybinio suirimo. Yra tad savaime aišku, kad prasidėjus tautiniam atgimimui gangreit svarbiausiu aktualiu ugdymo uždaviniu yra mums tinkamas inteligentijos, arba šviesuomenės, išlavinimas bei išauklėjimas, nes tradicinės šviesuomenės atskilimas nuo tautinio kamieno, jos praradimas solidarumo jausmų su liaudimi, jos atsisakymas nuo savo kultūrinės misijos šitos liaudies atžvilgiu ir jos nusidėjimas prieš Lietuvos Valstybės reikalus buvo katastrofos priežastimi.

Tinkamas šviesuomenės lavinimas bei auklėjimas įgauna dar daugiau reikšmės sąryšyje su tuo, kad atgimusi Lietuvos Valstybė yra pasidariusi demokratinė respublika. Man nėra abejojimo, kad demokratinė respublika yra tobuliausia valstybinės santvarkos lytis. Bet sykiu man yra lygiai aišku, kad tikrovėje šita tobuliausia lytis tik tiek tėra verta, kiek yra verti žmonės, kurie šita lytimi yra tvarkomi. Todėl ir pasirodo, kad tobuliausia principe valstybinės santvarkos lytis yra faktinai tik tada geresnė už aristokratinę respubliką arba net už monarchiją, jei jos nariai yra sykiu reikiamai išlavinti bei išauklėti. Kitaip tariant, tobuliausia valstybinės santvarkos lytis reikalauja sykiu didžiausio savo piliečių išsilavinimo bei išsiauklėjimo. Be to, reik dar nusimanyti, kad pati demokratinė respublika, kaipo tokia, savo lytimi dar negali tinkamai piliečių išlavinti bei išauklėti. Tad, taip dalykams stovint, ne tik yra reikalo ypatingai susirūpinti demokratinėje respublikoje žmonių lavinimu bei auklėjimu, bet dargi juos lavinti bei auklėti būdu, kuris labiausiai atsako šitos valstybinės lyties pobūdžiui. Tiesa, šitas būdas, bendrai tariant, sutampa su pilnutinio ugdymo sistema, kur laisvas bei sąmoningas apsisprendimas visose gyvenimo srityse ir harmoningas gyvenimo bei veikimo reikalų koordinavimas pagal objektyvius tikslus kaip tik geriausiai atsako valdymosi bei tvarkymosi būdui demokratinėje respublikoje.

Bet ir labai aukštas bendras masių išsilavinimo bei išsiauklėjimo lygis demokratinėje respublikoje reikalauja dar, be to, labai aukštos vadovybės, sutelktos geriausių žmonių rankose. Kaip man teko konstatuoti kur kitur, (ž. Židinys, 1925 m. 8—9 Nr. 244—250 p.) dabartinė vadinamoji demokratizmo krizė kyla iš neišspręstos dar praktikoje problemos apie tokį vadovybės sutvarkymą visuomenėje ir, tarp kitko, valstybėje, kad šita vadovybė ir, tarp kitko, valdžia patektų, iš tikrųjų į faktinai geriausias rankas, — geriausias ne tik profesinio pasiruošimo, bet ir bendro išsilavinimo bei išsiauklėjimo atžvilgiu. Demokratizmo krizė bus išspręsta, kai bus sėkmingai nustatytos priemonės, kurios laiduos, kad demokratinėje tvarkoje faktinais valdžios reiškėjais bei vykdytojais būtų geriausieji žmonės. Geriausių žmo-

nių valdžia graikiškai yra vadinama aristokratijos vardu; išeina tad tam tikra prasme, kad kalbamoji čia problema yra problema apie gerai suprasto demokratizmo ir gerai suprasto aristokratizmo sintezę.

Taigi demokratinės respublikos klestėjimas pareina iš vienos pusės nuo bendro demokratinių masių kultūringumo, o iš antros pusės—nuo šitų masių vadų kilnumo. Ir reik pasakyti, kad šita pastaroji sąlyga yra tiek svarbi, kad neklystama, kai yra teigiama, kad *demokratinė respublika tiek tėra verta, kiek verti yra demokratinių jos masių vadai.* Akivaizdoje šitų aplinkybių *reikalas nustatyti deramus santykius tarp liaudies ir šviesuomenės ir tuo pačiu sudaryti tikrą vadovybę demokratinėms masėms* yra mums aktualus ne tik mūsų nelemtos praeities atžvilgiu, bet ir atžvilgiu į tai, kokių naujų reikalavimų stato mums rytojus, kad galėtume išeiti iš šios dienos vadinamosios demokratizmo krizės. Būtent, ne tik turime kelti bendrą kultūrinį mūsų liaudies lygį, bet tuo pačiu laiku privalome ne mažiau susirūpinti reikalu paruošti jos vadovavimui tikrų vadų, kurie būtų vadais ne dėl atsitiktinių aplinkybių, bet todėl, kad jie, iš tikro, yra geresni žmonės ir tautiniu susipratimu, ir visuomeniniu drausmingumu, ir doriniu vertingumu, ir šiaipjau kultūriniu bei religiniu kilnumu.

Nieks neabejoja, kad plačiosios demokratinės masės privalo būti šviečiamos, lavinamos ir auklėjamos. Visai kitaip stovi dalykas su sąmoningu bei sistematingu lietuvių tautos vadovybės ruošimu. Tuo tarpu, kaip matėme, tai yra vienas iš svarbiausių ir aktualiausių mūsų tautos ugdymo uždavinių, būtent, tas, kurį pastatė mums mūsų tautinė evoliucija, ir kuris sykiu yra pasidaręs aktualus visam pasauliui ryšyje su reikalu suvesti į sintezę teigiamuosius demokratizmo ir tikro aristokratizmo principus.

3. — Paruošti tautai tinkama vadovybė faktinai reiškia taip išlavinti bei išauklėti jos inteligentiją, arba šviesuomenę, kad ji geriausiai atsakytų pilnutinio ugdymo idealui. Bet čia vėl kyla klausimas, kas šitame ruošime sudaro aktualiausius uždavinius ir kokios yra visų pirma priemonės, kurios privalo pirmoje eilėje šitam reikalui patarnauti.

Ugdant naują inteligentijos kartą, skiriamą svarbiam tautos vadovavimui, dera visų pirma skaitytis su tais veiksniais, nuo kurių pareina šiaip ar taip šito ugdymo vykdymas. Šitokiais veiksniais ir yra šeima, mokykla ir visuomeninės santvarkos organai. Todėl ir tautos vadovybės ugdymo reikalas gali būti patenkintas vien tada, kai šeima, mokykla ir visuomeninės santvarkos organai supras savo ugdomuosius uždavinius ir sugebės juos tinkamai atlikti. Negali būti, pavyzdžiui, kalbos apie tinkamą vadovybės ruošimą tautai, jei šeimos gyvenimas nėra deramai susitvarkęs ir pakilęs į tam tikrą aukštumą; jei mokykla nesusitvarko pagal paskutinius pedagogikos reikalavimus ir neįgauna patyrusių pedagogų mokytojų; jei, pagaliau, valstybiniai

organai nesupranta reikalo materialiai šelpti ir organizuoti visomis jiems prieinamomis priemonėmis sistemingą tautos vadovybės ruošimą. Tokiu būdu bendras uždavinys paruošti lietuvių tautai reikiamos vadovybės inteligentijos lytyje priežastingai yra surištas su trimis smulkesniais uždaviniais, kurie todėl yra lygiai aktualūs. Tai yra, pirma, *šeimyninio gyvenimo bei auklėjimo sutvarkymas,* antra, *mokyklos pastatymas reikiamoje aukštumoje tinkamu pedagoginio personalo paruošimu,* ir trečia, *sudarymas valstybės ir kitų visuomeninių organizacijų pajėgomis tokių organizacijų bei materialinių sąlygų, kad tautos vadovybės ugdymas galėtų vykti kuo sėkmingiausiu būdu ir kuo greičiausiu tempu.*

Nelaimei tenka konstatuoti, kad nei mūsų šeima, nei mūsų mokykla, nei mūsų visuomeniniai bei valstybiniai organai toli gražu nėra pasiruošę patenkinamai atlikti šituos nusakytuosius uždavinius. Tautinė inteligentiškoji šeima pas mus tėra vien užuomazgoje; mokykla neturi ne tik jokių tvirtesnių tradicijų, bet ir pakankamai kvalifikuotų pedagogų; pagaliau, valstybės valdžios organai nėra dar susidarę pakankamai plataus ir sistemingai sumanyto plano švietimui tvarkyti ir, tarp kitko, inteligentijai išugdyti visiems mūsų visuomenės bei valstybės reikalams. Yra tad gyvo reikalo padidinti ir sykiu suderinti ugdomąsias šeimos, mokyklos ir visuomeninių organų pastangas. Tarp kitko, ypatingas trūkumas tenka konstatuoti šeimos pozicijoje. Tuo tarpu galima su visiškąja tikrenybe iš anksto teigti, kad visos kitos pastangos negalės būti tikrai vaisingos, jei inteligentų šeimyninis gyvenimas nebus susidaręs tvirtų tautinių, visuomeninių, kultūrinių ir religinių tradicijų, ir jei šeimyninis auklėjimas nebus pastatytas deramoje aukštumoje. Prie šios progos negalima pakankamai stipriai pabrėžti mūsų moterų pedagoginiai uždaviniai. Objektyviam sprendėjui negali būti abejojimo, kad vyras yra žymiai mažesniame laipsnyje šeimos veikėjas, negu moteris. Todėl nuo vyro žymiai mažiau pareina šeimos sutvarkymas ir šeimyninio auklėjimo pakėlimas į reikiamą aukštumą. Dėl šitos priežasties *lietuvių moterų pasiruošimas, reikalingas šeimos gyvenimui bei auklėjimui patobulinti, yra vienas iš svarbiausių ir aktualiausių mūsų visuomenės uždavinių.* Be patenkinamo šito uždavinio išsprendimo mes negalime susilaukti geresnės ateities rūpimais mums čia atžvilgiais.

Teigdamas tai labai kategoriškai ir sąmoningai uždedamas mūsų moteriai žymiausią atsakomybės dalį už šito uždavinio atlikimą, sykiu visai gerai nusimanau, kad paliečiau čia klausimą, kuris maža teranda kredito pas besiemancipuojančią dabarties moterį. Bet čia mūsų moterys turėtų suprasti, kad išsiemancipavimas nuo nereikalingų sąvaržų ir įgijimas iš vienos pusės aukštojo mokslo, o iš kitos pusės — lygių su vyrais moralinių bei visuomeninių teisių (kam galima tik pritarti), ne tik nereikalauja

atsipalaidavimo nuo savo pašaukimo uždavinių, bet suponuoja tinkamą prie jų prisirišimą ir sąmoningą jiems atsidėjimą. Tarp kitko, dabartinės Rusijos pavyzdys pakankamai iškalbingai liudija, kad moterų emancipacija ne tik nepriveda prie jokių teigiamųjų išdavų, bet dar jas pažemina, jei sykiu jų yra apleidžiama šeimyninio gyvenimo bei veikimo sritis, ir jos nelaimi savo darbu ir dorinėmis savybėmis pastovios padėties bei pagarbos kaip tik šitoje srityje.

Šiais laikais būtų labai svarbu tinkamai suprasti, kad kultūringai suorganizuotas šeimyninis gyvenimas ne tik nėra moteriai pavergimo veiksnys, bet tėra vienintelis kelias į prideramą padėtį visuomeniniame gyvenime, nes šeimyninis gyvenimas bei veikimas ne tik yra faktinai visuomeninio gyvenimo bei veikimo funkcija, bet ir privalo būti atitinkamai vertinamu nustatant materialinį bei moralinį atlyginimą už visuomenines pareigas. Kad visa tai galima būtų pravesti gyvenimo praktikoje, reik dar nemaža dalykų reorganizuoti šeimos gyvenime ir visuomenės pažiūrose. Bet šitam tikslui kaip tik reikalingas yra sąmoningas pačių moterų nusistatymas kalbamuoju klausimu ir tinkamas jų pasiruošimas šeimyninį gyvenimą bei auklėjimą reformuoti ir tobulinti. Čia, aišku savaime, negalima apsieiti be platesnių šeimotyros studijų, kurios duotų galimybės prieiti su moksliškuoju metodingumu prie šeimos organizacijos, vaikų auklėjimo, matrimonialinės psichologijos ir kitokių panašių klausimų. Žinoma, vienos tik teorijos čia toli gražu nepakaks, nes šalia jos reikės turėti ir įgimto takto ir įsigyto patyrimo. Bet šiaip ar taip dabartinės lietuvės moterys turi prieš save svarbų, platų ir sunkų uždavinį.

Mažai geriau stovi pas mus mokyklų klausimas. Šiuo tarpu jis yra išspręstas labai provizoriniu būdu. Mūsų mokykla ne tik nėra tokia, kokios galėtų pageidauti atgimstančioji tauta, bet nėra taip pat ir tokia, kokios reikalauja dabartinis pedagogikos mokslas. Jų organizacija iš vienos pusės ir mokymas bei auklėjimas iš kitos pusės reikalauja ne tik patobulinimo, bet ir gilesnių reformų, kurioms turi būti jau nuo šios dienos ruošiamasi ir eiliniai pedagogai ir vadai reformatoriai. Pas mus dar tesirūpinama eiliniais dienos reikalais, bet paprastai visai nesugebama platesniu akiračiu aprėpti būsimų būtinų reformų reikalų ir savo laiku joms paruošti vadų su drąsia iniciatyva ir plačiu užsimojimu. Šitas trūkumas kaip tik nepritinka visuomenės ir valstybės organams, kurie yra pašaukti dalyvauti šiaip ar taip bendrame ugdymo uždavinių tvarkyme ir šelpime. Šiais laikais yra aišku, kad kiekviena mūsų visuomeninio ir valstybinio gyvenimo sritis stinga tinkamai pasiruošusių tiek bendru, kiek ir profesiniu atžvilgiu organizatorių darbininkų. Todėl planingas ir toli siekiąs šito reikalo aprūpinimas yra atitinkantiems visuomenės ir valstybės organams aktualus ugdymo uždavinys.

4. — Kai randasi jau nustatyta, kad bendras aktualiausias mums ugdymo uždavinys yra reikiamos mūsų tautai vadovybės išlavinimas bei išauklėjimas, ir kad šituo uždaviniu turi solidariai susirūpinti šeima, mokykla ir visuomenės bei valstybės organai, vykdydami savo ugdomuosius uždavinius, bus ne pro šalį nustačius keletą pagrindinių savybių, kuriomis turi pasižymėti vadovaujančioji visuomenė, kad ji atsvertų praeities silpnybes ir atsakytų ateities reikalavimams. Kiekvienai teigiamajai mūsų vadų savybei išvystyti turės būti numatomas atskiras ugdymo uždavinys.

Prieš liaudies ir šviesuomenės persiskyrimą, kuris įvyko ryšyje su lenkų įtaka mūsų tautiniam, visuomeniniam ir valstybiniam gyvenimui, pastatytas reikalas išugdyti demokratinės respublikos lytyje tokią tautos vadovybę, kad visuomenės vadais ir valstybės vadovais būtų, iš tikro, geriausi žmonės. Turint toliau galvoje pirmos atgimusios mūsų inteligentijos kartos silpnybes, įgautas ryšyje su permanentine rusų inteligentijos opozicija valstybei ir Bažnyčiai, tenka rūpintis visų pirma teigamomis visuomeninės ir šiaipjau kultūrinės kūrybos savybėmis. Tokiomis teigiamosiomis savybėmis ir privalo būti, pirma, *sugebėjimas lemtai organizuoti profesinį bei visuomeninį darbą ir, antra, tikras visuomeniškumas, paremtas drausmingumu, teisėtumu ir solidarumu.*

Darbo organizacija tiek profesinių užsiėmimų, tiek ir visuomeninių pareigų srityje pas mus stovi dar nepaprastai žemai. Jei mes norime sutvarkyti savo visuomeninį gyvenimą ir sykiu pakilti gamyboje tiek, kad galėtume konkuruoti su savo kaimynais ir atsilaikyti nepriklausomi ekonominiu, kultūriniu ir valstybiniu atžvilgiu, turime labai rimtai susirūpinti sisteminga darbo organizacija visose tautinio veikimo srityje. Tiesa, tai nėra net šiais laikais vien mums aktualus uždavinys. Labiau kultūringi kraštai, žymiai toliau nužengę į priekį darbo organizacijoje, ima vis labiau rūpintis reikalu pastatyti tiek profesinio, tiek ir visuomeninio darbo organizaciją ant tikrai moksliškų pagrindų. Ir tuo tarpu, kai amerikiečio Taylor'o ir prancūzo Fayol'io teorijos sužadino jau labai rimtų judėjimų darbo organizacijos srityje, mūsų administraciniai valdininkų kursai, kiek man žinoma, nebuvo numatę jokio dalyko, skiriamo administracinio darbo organizacijai. Nusidėjimas ir nesirūpinimas šituo klausimu iš dalies išaiškina tai, kodėl mūsų draugijų ir visuomeninių organizacijų gyvenimas yra efemerinis, arba nykus, ir taip mažai vaisingas. Prie darbo organizavimo ir administravimo reikėtų prieiti su didesniu pasiruošimu ir, tarp kitko, su apsipažinimu su visu tuo, kas yra atsiekta šitoje srityje kitų kultūringesnių kraštų tiek teorijos, tiek ir praktikos atžvilgiu. Susirūpinimas šituo dalyku turėtų šiaip ar taip reikštis ir šeimynoje ir mokykloje ir visos visuomenės gyvenime.

Gera darbo organizacija yra jau nebloga visuomeniškumo mokykla. Bet, žinoma, šalia to reik dar mūsų tautai aiškiai ir sąmoningai pasistatyti visuomeninio išsiauklėjimo uždavinys. Drausmingumas, teisėtumas, solidarumas, — štai pagrindinės tikro visuomeniškumo žymės, kurių turime įsigyti, jei nenorime suirti, galutinai net nesusiorganizavę. Daug galima būtų ir, kitose aplinkybėse, reikėtų pasakyti apie šitų visuomeninių žymių auklėjimą mūsų visuomenėje; čia teturiu beveik pasitenkinti pliku konstatavimu šito svarbaus ir visuomet aktualaus uždavinio.

Pridėsiu tik čia tai, kad ta mūsų inteligentijos karta, kuri susiformavo atmosferoje permanentinės opozicijos rusų valdžiai, šituo atžvilgiu negali būti mums pavyzdys, nes kuriamasis atgimimo darbas reikalauja visai ne tų ypatybių, kurios susidaro nuolatiniame pateisinamos ar nepateisinamos opozicijos stovyje. Šitame stovyje kaip tik nesusidaro nei tikro visuomeninio drausmingumo, nei tikro teisėtumo, nei tikro solidarumo. Drausmingumas suvedamas tokiu atveju, prie boikoto drausmės; teisėtumas tik tiek pripažįstamas reikalingas, kiek jis padeda kritikuoti priešingą poziciją; solidarumas suprantamas, kaipo išimtinas savo žmonių protegavimas.

Tikro visuomeninio išsiauklėjimo pavyzdžiu mums negali būti ir ta oligarchiškai nusistačiusi mūsų inteligentų grupė, kuri reikalauja iš mūsų visuomenės aklo klusnumo ir siūlo kitiems inteligentams dirbti su jais pritarimo, bet ne susitarimo pagrindais. Šiuo atveju drausmingumas virsta vargų dresūra, teisėtumas — valdančios partijos nuožiūra, solidarumas — neprieštaraujančiu nusilenkimu vienos partijos diktatūrai. Tuo tarpu tikras visuomeniškumas, taip reikalingas kuriamajame gyvenimo bei veikimo tarpsnyje, reikalauja, kad visuomeninis drausmingumas būtų suprantamas kaipo nuolatinis kuriamasis nusistatymas, panaudojąs visuomenės tvarką bei drausmę teigiamajam veikimui; kad teisėtumas pasidarytų habitualine dispozicija, arba pastoviu nusiteikimu, elgtis pagal prigimtosios teisės ir įstatymų reikalavimus; pagaliau, kad visuomeninis solidarumas būtų aukščiau statomas visokių privatinių bei partyvinių išskaičiavimų. Nepergalimas egoizmas ir partyvumas visuomeniniame ir valstybiniame darbe yra paprastai nekultūringumo žymės, kuriomis taip dažnai pasižymi kraštutiniai politinių sugrupavimų sparnai. Prieš privatinį egoizmą reikėtų pastatyti kooperatyvinio veikimo įpročiai, o prieš partyvumo dvasią — tikrasis humanitarizmas, kuris moka kiekviename individe pagerbti žmogų ir pratęsti teisybės liniją tarp atskirų organizacijų ir visos visuomenės reikalų.

Neabejotina, kad visi šitie aktualūs ugdymo uždaviniai turėtų pirmoje eilėje rūpėti mūsų jauniausios formacijos kartai, kuri pasirinko savo gyvenimo tikslu dvasinį mūsų atgimimą, turintį atsverti visus pirm ėjusių kartų trūkumus. Kaip sakiau,

šiuo metu grėsia jai dorinio sumenkėjimo pavojus todėl, kad gyvenimo eiga per anksti pastūmėjo ją į politinį ir visuomeninį veikimą be tinkamo jos paruošimo. Bet šitas pavojus yra laikinas ir dalinis. Šiaipjau, atsižvelgiant į jos pasaulėžiūrą, jai tik vienai tėra priimtinas pilnutinio ugdymo idealas, ir todėl ji tik viena tegali sudaryti bendrą pagrindą, ant kurio galėtų būti patenkinamai išspręsti aktualūs mūsų tautos ugdymo uždaviniai.

Čia dera dar priminti, kad šito ugdymo vykdytojams teks dar kovoti su ta mažo žemės savininko psichologija, kuri, jei yra savo vietoje mažame ūkyje, vis dėlto yra per siaura plačioje kultūrinėje kūryboje. Mūsų šviesuomenei ir ypač jos žymesniems vadams pridera kultūrinei kūrybai *įsigyti drąsios iniciatyvos ir plataus užsimojimo.* Tautų šeimoje mes tik tada tegalėsime garbingai užimti prideramą vietą, jei savo kultūrinės kūrybos kilnumu, nesakau — sukurtų vertybių skaičiumi, prilygsime kitoms kultūringesnėms tautoms. Ir tai yra ne tik mūsų garbės, bet ir mūsų gyvybės reikalas. Todėl yra visai aktualus ugdymo uždavinys lavinti mūsų būsimuose vaduose drąsią iniciatyvą ir platų užsimojimą.

Baigdamas trumpą aktualiausių mūsų tautos ugdymo uždavinių apžvalgą, turiu dar pridurti vieną kitą pastabą, kaip šitiems uždaviniams galima būtų užbrėžti vykdomasis planas, bent metodologiniu atžvilgiu. Kiekvienas bet kurių uždavinių planas turi numatyti, iš vienos pusės, veiksnių, iš antros pusės, priemonių organizaciją. Pagrindiniai veiksniai, kurie galėtų šitam reikalui patarnauti, yra, kaip žinome, šeimyna, mokykla ir visuomeniniai bei valstybiniai organai. Kiek šitas reikalas liečia dorinio ir religinio auklėjimo sritį, nemaža dar galėtų padėti Bažnyčia. — Bet čia gali kilti klausimas, kas daryti, jei visi šitie veiksniai nei iniciatyvos, nei užsimojimo neparodo. Tokiais atsitikimais vienas telieka pradedamasis akstinas, būtent: privatinės, t. y. atskirų asmenų, iniciatyvos organizacija. Tokia privatinės iniciatyvos organizacija turėtų pirmuoju savo uždaviniu paraginti pašauktuosius ugdymo veiksnius prie aktualių jų uždavinių pildymo.

Bet šitas raginimas būtų tikrai vaisingas tik tada, kai sykiu su juo būtų jau nurodomos bent elementarinės priemonės aktualiems uždaviniams atlikti. Todėl iš pat pradžios privatinės iniciatyvos organizacija turėtų pasireikšti tokiomis smulkesnėmis rūpimų klausimų studijomis, kad pašauktiesiems ugdymo veiksniams galėtų būti tiksliai ir aiškiai nurodyti metodai bei priemonės. Ogi kol nėra net jokios suorganizuotos privatinės iniciatyvos, tenka klausimas judinti atskiriems asmenims su viltimi, kad netrukus ateis mums geresni laikai. Taigi daugiau drąsios iniciatyvos ir plataus užsimojimo!

DEVINTAS SKIRSNIS

Svarbieji lietuvių tautos ugdymo uždaviniai*)

Lietuvių tautos ugdymo problema įvedamaisiais atžvilgiais: a. tautos ugdymas ir tautinis auklėjimas; b. reikalas kultūrėti vajaus tvarkoje; c. vyriausybės akcija ir laisva visuomenės iniciatyva tautos ugdyme; d. tautos ugdymo laiptai; e. kritiškoji ir statomoji linkmė tautos ugdymo problemos nušvietime.

Pirmu pažvelgimu tautos ugdymas ir tautinis auklėjimas gali pasirodyti tuo pačiu dalyku. Iš tikrųjų yra tai dvi nesutampančios sąvokos: tautinis auklėjimas įeina į tautos ugdymo plotą, bet jo viso neišsemia, nes tautos ugdymas, suimdamas į save tautinį auklėjimą, yra žymiai platesnis dalykas. Pagrindinis tautinio auklėjimo uždavinys yra tautos ugdymas atitinkamu naujų kartų auklėjimu; tauta tačiau ugdoma ne vien tik naujų kartų auklėjimu: šis auklėjimas yra viena iš svarbiausių tautos ugdymo priemonių, bet šalia jos yra dar tokių priemonių, kaip kultūrinė kūryba, tautinė politika, krašto ūkis, visuomeninė akcija ir p. d. Žodžiu tariant, tautos ugdymo priemonėmis gali eiti visa tai, kuo galima didinti materialinis ar dvasinis tautos vertingumas.

Vis dėlto *visada lieka neabejotina, kad tikriausiai, sėkmingiausiai ir planingiausiai tauta ugdoma naujų kartų auklėjimu.* Todėl ir mums šiuo atveju teks *labiausiai* susidomėti lietuvių tautos ugdymu, kiek jis pareina nuo tikslingo naujų kartų auklėjimo. Tačiau būtų nenaudinga apsiriboti vienu tik šituo dalyku, kai reik kalbėti apie lietuvių tautos ugdymo uždavinius. Lietuvių tauta tiek yra atsilikusi nuo kitų kultūringų Europos tautų, kad jai yra gyvybės klausimas kuo veikiausiai pasivyti kultūringesnius savo kaimynus ir todėl neatidėliojant išnaudoti visas galimos priemonės savo kilimui, kultūrėjimui, stiprėjimui.

---

*) Spausdinta 1932 m. „Židinio" 8—9 nr. (110—126 p.) ir 10 nr. (227—243 p.).

Tikras išvidinis ir išviršinis tautos atsparumas neišvengiamai reikalauja didelio tautinio susipratimo, tvirto kultūrinio apsisprendimo ir kūrybinio pajėgumo. Visais šitais atžvilgiais lietuvių tauta toli gražu nestovi dar reikiamoje aukštumoje tuo tarpu kai iš visų pusių jai gresia gausingesni, galingesni ir kartais kultūringesni kaimynai. Lėtas ir net normalus kultūrėjimo tempas šiuo atveju reiškia tarptautinių rungtynių pralaimėjimą ir, kas neišvengiamai seka, tautos pasmerkimą istorinėje žmonijos vaidykloje. *Akivaizdoje susidariusios tarptautinės konjunktūros lietuvių tautai šiuo metu yra privalomas aliarminis kultūrėjimo tempas,* nes kitaip jai teks paskęsti svetimos kultūrinės ekspansijos bangose anksčiau, negu ji pajėgs kultūriškai apsiginkluoti sėkmingam pasipriešinimui. Žodžiu tariant, *lietuvių tautai yra reikalingas kultūrėjimas vajaus tvarkoje,* kai visos gyvosios tautinės pajėgos yra įtempiamos kultūrinei pažangai su maksimaliniu našumu. Kultūrėjimas vajaus tvarkoje yra neatidėliotinas mūsų tautinės gyvybės reikalavimas: *mes esame pasmerkti žlugti, jei mes nesugebėsime vajaus tvarkoje pagreitinti tautos ugdymo tempą ir trumpu laiku atsistoti lygiomis kultūringų Europos tautų aukštumoje.*

Kalbamuoju atžvilgiu bolševikiškosios Rusijos pavyzdys turėtų būti mums labai pamokomas. Ji yra nusistačiusi penkmečio vajaus tvarkoje pergalėti industrialinį ir šiaipjau ūkiškąjį atsilikimą ir, įsigijus ekonominę galybę, laimėti ne tik ekonomines, bet ir politines varžytynes kultūringajame pasaulyje. Jei bolševikiškasis sumanymas ir yra vienašališkas ir ydingas savo ekonomiškuoju materializmu ir todėl nepakyla aukščiau už barbariškosios civilizacijos koncepciją, vis dėlto psichologiškai jis yra labai reikšmingas ir šita prasme negali nepavykti, nors materialinės išdavos ir atsiliktų labai toli nuo numatyto penkmečiui plano. Penkmečio vajus atpalaiduoja pasyvines apsnūdusias rusų tautos pajėgas, jis veikdo tautos energiją ir didina jos pasitikėjimą savo iniciatyva ir savo jėgomis. Rytiškai pasyviai tautai tai kiekvienu atveju yra labai svarbus atsiekimas, nors penkmečio planas ir nepavyktų visais kitais atžvilgiais. Tiesa, ir psichologinis penkmečio vajaus pasisekimas yra žymiai apribotas ir neutralizuojamas privatinės iniciatyvos ir asmeninių laisvių suvaržymu, bet ir vergai yra linkę išvystyti savo darbingumą, našumą ir drausmingumą, kai šios ypatybės žada jiems atsipalaidavimą nuo nepakenčiamo režimo. Juk kažin ar penkmečio vajaus laimėjimas neneša su savim psichologinį pergalėjimą režimo, kuris jį yra pagimdęs.

Šiaip ar taip bolševikiškasis penkmečio vajus yra mums, kaipo atsilikusiai, pasyviai nusiteikusiai, ir stokstančiai iniciatyvos tautai, labai ir labai susidomėtina apraiška. Analoginis sumanymas, pritaikytas plačiajai tautinės kultūros sričiai, galė-

tų mums padėti trumpiausiu laiku tikslingiausiomis pastangomis atsiekti didžiausių kultūrinių laimėjimų ir tuo pačiu atsistoti lygiomis Europos nacijų eilėje. Šio rašinio pagrindinis uždavinys ir yra apžvelgti trumpai ir bendrai svarbieji tautos ugdymo uždaviniai, kurie turėtų būti sprendžiami planingo kultūrinio vajaus tvarkoje.

Tautos ugdymas yra ne kas kita, kaip fizinio, kultūrinio ir religinio jos vertingumo didinimas visomis galimomis priemonėmis: fiziniu ir dvasiniu naujų kartų auklėjimu bei lavinimu, antropologinio tautos ūkio ir rasinio tipo gerinimu, materialinės jos gerovės kėlimu, visuomenės saugojamąja ir auklėjamąja politika, intelektualinės, dorinės ir estetinės kultūros skatinimu, tautinės iniciatyvos ir veiklumo raginimu, visuomeninių tautos organizacijų rėmimu ir tų organizacijų energingu darbu ir t. t., ir t. t. Tautos ugdymo priemonės yra neapribotos savo skaičiumi, ir čia išvardytos vien svarbesnės ir tai labiausiai tautos valdomosios akcijos atžvilgiu. Iš tikrųjų, tautos vyriausybės akcija turėtų tautos ugdymo darbe ieškoti ir rasti paramos ir pagalbos iš privačių asmenų ir visuomeninių organizacijų, nes tik tas tautos ugdymas tegali būti tikrai naudingas, kuris sykiu yra pačios tautos ugdymusi. *Autoritetinga vyriausybės akcija čia turi remti ir remtis savarankiškąja visuomenės iniciatyva ir laisvomis pastangomis.* Tik tada tautos ugdymas, galima sakyti, stovėtų tikrose vėžėse. Išleisti tai iš akių, kai rūpi kuo veikiausias tautos išsitiesimas kultūringų tautų draugijoje, būtų didelė, o kartais ir nebepataisoma klaida.

Nusistatę orientuotis tautos ugdyme pagal tautinį auklėjimą ir duoti daugiausia dėmesio atitinkamam naujų kartų auklėjimui, turėsime paeiliui susidomėti lietuvių tautos ugdymu trimis atžvilgiais, būtent: tautiško auklėjimo, patriotinio auklėjimo ir nacionalinio auklėjimo atžvilgiu. Kaip buvo kitoje vietoje nurodyta, tautiškas auklėjimas realizuoja naujose kartose, ir taip pat plačiojoje visuomenėje, individualinę tautinę lytį, kurios dėliai žmonės tampa tautinės individualybės nešėjai ir reiškėjai; patriotiniu auklėjimu žmonėms yra suteikiamas tinkamas nusistatymas savo tautybės, savo tėvynės ir savo valstybės atžvilgiu; nacionaliniu atžvilgiu žmonės yra įvedami į tą kultūrinę kūrybą, kurios žygiais tauta tampa nacija, t. y. nepakeičiamu bei neatstojamu nariu kultūringos žmonijos šeimoje. *Tautišku auklėjimusi tautybė yra įgyjama ir išvystoma; patriotiniu auklėjimusi jinai yra branginama ir saugojama; nacionaliniu auklėjimusi tautybė yra keliama į visuotinių žmonijos vertybių rangą.* Štai laiptai, kuriais žengiama tautos ugdyme. Pažvelkime į lietuvių tautos perspektyvas iš kiekvieno tautos ugdymo laipto.

Kiekvienu atskiru atveju mums teks iš pradžios kritiškai pažvelgti į susidariusią istorinio išsivystymo padėtį, o paskui

stengsimės numatyti priemones, kuriomis galima būtų atitaisyti susidariusios padėties trūkumai ir atitinkamos žmonių ydos. Dažniausiai patobulintas naujų kartų auklėjimas bus tikriausia priemonė susidariusiai padėčiai pataisyti, bet bus ir tokių atsitikimų, kai sykiu, ir net pirm to, reikėtų imtis kitokių priemonių, pavyzdžiui, politinės, visuomeninės ar kultūrinės akcijos. Taigi lietuvių tautos ugdymo problema žemiau bus nagrinėjama dviem lygiagretėmis linkmėmis: kritiškąja ir statomąja. Pirmojoje bus įžiūrima, *kas* lietuvių tautoje yra taisytina, antrojoje — bus ieškoma būdų, *kaip* taisytina. Kad tauta galėtų atitaisyti savo neigiamybes, ji pirma turi jas pažinti, o paskui surasti priemonių joms pašalinti. Tuo rūpesčiu ir žada sirgti šis rašinys.

I.

Tautinės lietuvių individualybės ugdymas ir jos realizavimas naujose kartose.

1. Lietuvių tautos amorfiškumas ir kova su juo: a. istorinė lietuvių tautos amorfiškumo kilmė; b. apipavidalinimo darbas kultūrinėje kūryboje, kaipo viena iš sėkmingiausių priemonių kovoje su tautos amorfiškumu; c. įsigijimas ryškaus kultūrinio tipo; d. kūrybinis derinimas svetimų kultūrinių laimėjimų su savo tautos savotiškumu. — *2. Pilnutinis tautinės lyties realizavimas naujose kartose:* a. naujų kartų įgyvendinimas į tautos dvasios kūrinius: kalbą, tautosaką, literatūrą, meną ir t. t.; b. kultūrinio tautos tipo auginimas naujose kartose; c. laidavimas jose tautinio atsparumo.

1. a. — Lietuvių tautos istorija buvo pažymėta disproporcija ir priešingumu, kurie įsigalėjo nelemtu būdu tarp liaudies kultūros ir šviesuomenės kultūros. Tuo tarpu, kai liaudis garbingai atliko kultūrinę savo misiją, šviesuomenė neįstengė ant liaudies kultūros pagrindo sukurti aukštesnės dvasinės kultūros, kuri sykiu su pirmąja sudarytų harmoningą tautinę lietuvių civilizaciją. Pasiduodama įtakoms, einančioms iš pradžios iš Rytų, paskui — iš Vakarų, šviesuomenė nustojo tautinės savo individualybės ir ėmė gyventi svetimais tautiniais idealais, savotiškai derinamais su savo krašto reikalais.

Šis liūdnas vyksmas stovi priežastiniame ryšyje su tuo faktu, kad lietuvių tauta iš vienos pusės išėjo į istorinę vaidyklą vėliau už kitas kaimynines tautas, o iš antros pusės sykiu su tuo turėjo vesti ekspansijos politiką atžvilgiu į šias pastarąsias. Tokiose aplinkybėse tautos vadovaujantiems sluoksniams nebuvo beveik fizinės galimybės vienu laiku ir vadovauti intensyviai politinei ekspansijai ir dirbti kūrybinį tautinės kultūros darbą. Šiaip ar taip tradicinė šviesuomenė pasirodė neištikima tautiniam savo pašaukimui, nepajėgdama sukurti aukštesnės dvasinės kultūros tautinės lietuvių individualybės lytyse.

Tokios susidariusios padėties išdavos buvo kuo liūdniausios. Tautinis suskilimas tarp liaudies ir šviesuomenės tragiškai atsiliepė į lietuvių tautos likimą, nes sumažino tautos atsparumą, aptirpdė lietuvių tautą svetimose įtakose, padarė ją svetimų pretenzijų objektu ir paliko ją kultūriškai neapginkluotą kaip tik tuo metu, kai kultūrinės tautų varžytynės reikalauja didžiausio kultūrinio atsparumo, ryškumo ir integralumo iš tautinės individualybės. Kai po to, taip dar neseniai, lietuvių tautos atgimimas pasišovė sudaryti tautiškąją inteligentiją, ir ją pašaukti į tautinės kūrybos darbą, šiai inteligentijai teko pradėti savo kultūrinę misiją be didelio sąryšio su kultūrinėmis pirm ėjusios šviesuomenės tradicijomis. Garbinga išviršiniu būdu, bet negarbingai išvilkta iš tautinių savo rūbų praeitis ir patvari, it žemė, primityvinė liaudies kultūra, štai du ramsčiu, kurie įkvėpė ir padėjo atgimimo drąsuoliams užsimoti ir ištesėti tautinės kūrybos darbe.

Tautinis atgimimas kultūrinėje ir politinėje srityje yra jau dabar įvykęs faktas, bet tai nereiškia, kad tautinis suskilimas tarp tradicinės šviesuomenės ir patvarios savo konservatizmu liaudies dabar jau nebeveiktų mūsų gyvenimo ir mūsų kultūrinio tipo. Atgimimas, kuris turėjo atsiremti visų pirma primityvine liaudies kultūra, negalėjo nepasižymėti kultūriniu atsilikimu, palyginant su tomis tautomis, kurios turėjo normalų tautinės kultūros išsivystymą. Dabar, kai lietuvių tauta nebegali jau tenkintis liaudiškos kultūros laipsniu, šviesuomenės vaidmuo kultūriniame tautos formavime turėtų būti tikrai intensyvus ir patvariai pastovus savo lytimis. Tuo tarpu tenka konstatuoti kiekviename mūsų gyvenimo žingsnyje rėkiantį mūsų visuomenės amorfiškumą, arba beformiškumą.

Kiekvienas tautos kultūrėjimas yra tam tikras apipavidalinimo vyksmas. Aukštesnis kultūros laipsnis visados yra surištas su aiškiomis pastoviomis lytimis, kurios suteikia tautai individualinės išraiškos. Tauta, kuri stoksta ryškių lyčių, negali pasižymėti aiškia individualybe, nes be formiškumo negali būti tikro individualumo. *Mūsų tautos gyvenimas, kad ir yra atsirėmęs į palyginti aukštą liaudies kultūrą, vis dėlto nebuvo suimtas į aukštesnės dvasinės kultūros lytis, ir todėl, pasilikęs tam tikro primityvumo laipsnyje, iki šiolei serga neproporcionaliai dideliu amorfiškumu.* Taip tenka aiškinti ši neigiama apraiška mūsų tautos gyvenime, kuri yra neginčytinas kasdieninio mūsų gyvenimo faktas.

Apsidairykime tik aplink save ir pastebėsime šimtus mūsų beformiškumo atsitikimų: mūsų kalba literatūroje ir kultūringame gyvenime nėra dar įgijusi estetiškai išdirbtos pastovesnės frazeologijos; mūsų tarimas ir balsai mažai yra kultyvuoti ir netoli tenužengė nuo kaimiško primityvumo; mūsų pramogų dainavimas mažai tesiskiria nuo paprasto riksmo; pačios pramo-

gos vidutiniškai nedaug nutolo nuo barbariškų tautų pasilinksminimų. Žodžiu tariant, dairantis kasdieniniame mūsų gyvenime kiekviename žingsnyje pastebime primityvinį beformiškumą ir todėl taip pat aiškiai susiformavusio kultūrinio tipo stoką.

Iš tikrųjų, šis mūsų kasdienis gyvenimas apreiškia amorfinį mūsų tautišką gaivalą, kuris iki šiolei mažiau ar daugiau tokiu tebelieka ir kultūrinio mūsų gyvenimo apraiškose. Žinoma, kai kalbame apie mūsų tautinio gaivalo amorfiškumą, nesakome, kad jam stinga bet kurių formų: mes tenorime tuo pasakyti, kad jo formos, arba lytys, yra dar labai primityvios. Šitas lyčių primityvumas nėra dar pašalintas ir iš kultūrinio mūsų tautos gyvenimo: mūsų mokslas, nekalbant jau apie turinį, kuris nėra pakilęs prie universalumo aukštumos, nesireiškia dar pastoviomis dailiomis lytimis, būtent, nusistovėjusiu moksliniu stiliumi ir tiksliai nustatyta terminija; mūsų visuomeninis ir valstybinis gyvenimas neturi dar savo ryškesnio veido ir tėra vien diletantiška kompiliacija svetimų sugestijų ir savų menkų bandymų, neapreiškiančių organizacinio pajėgumo; mūsų menas nėra įstengęs iki šiolei savo tautiniame stiliuje sujungti tobulą individualinę lytį su visuotinai reikšminga idėja. *Kultūrinis mūsų gyvenimas, žodžiu tariant, nėra dar atsipalaidavęs nuo kasdienio mūsų gyvenimo amorfiškumo ir neveikia dar šio gyvenimo apipavidalinamuoju būdu.*

Tautos amorfiškumas yra lygus jos neatsparumui. Kiekviena aiški forma turi visai naturalios linkmės dirbti apipavidalinimo darbą, tuo tarpu kad amorfiškumas, kuris iš savo prigimties yra pasyvus, yra linkęs pasiduoti naujų formų įtakai. Tuo galima aiškinti, kodėl tautinis lietuvių gaivalas, amorfiškas, pasyvus ir neatsparus iš senovės laikų, istorijos bėgyje nuolatos pasiduodavo svetimų gaivalų apipavidalinamajai veikmei ir tirpo tiek rusų, tiek lenkų, tiek vokiečių įtakose. Jei, Lietuvos valstybei atsistačius, mūsų krašte kartais esti dabar ir kitaip, tai toks priešingas tautybių veikimasis eina ne iš tautinio lietuvių gaivalo savybių, bet iš palankesnių, susidariusių valstybiniame gyvenime, aplinkybių.

Lietuvių tautos amorfiškumas, kilęs iš primityvaus jos stovio, ir paskui sustiprintas liaudies ir šviesuomenės suskilimu tautinio gyvenimo dirvoje, susilpnino tautinę lietuvių individualybę ir atsparumą, neleido išsidirbti juose aiškiam ir aktyviam kultūriniam tipui ir iki šiolei laiko lietuvių tautą kultūrinio atsilikimo stovyje. Todėl kova su lietuvių tautos amorfiškumu yra vienas iš svarbiausių lietuvių tautos ugdymo uždavinių.

b. — *Sėkmingiausias būdas pergalėti tautos amorfiškumą yra tautinė kultūrinė kūryba, kuri, kaipo tokia, yra apipavidalinimo darbas.* Šita prasme dirbti tautinio apipavidalinimo darbą yra pašaukti visi kultūros darbininkai: ir mokslininkai, kurie turėtų

išsidirbti mokslinį lietuvių kalbos stilių bei lietuviškąją terminiją; ir valstybės vyrai, kurie turėtų valstybinio gyvenimo lytis suderinti su lietuvių tautos dvasia, istorija, pašaukimu, su krašto geografine padėtimi ir kitomis tautinės gyvatos aplinkybėmis; ir visuomenės veikėjai, kurie turėtų organizuoti laisvą žmonių iniciatyvą pagal būdus, geriausiai tinkančius lietuvių prigimčiai; ir menininkai, kurie turėtų žodinei ir kitoms meno rūšims surasti tautišką kūrybos stilių, vaizdžiai išeinantį aikštėn palyginime su kitais tautiniais stiliais.

Dirbant tautinio apipavidalinimo darbą kultūrinės kūrybos priemonėmis, niekados neprivalu pamiršti, kad tautinė lytis nėra sau tikslas ir kad ji teturi tikros reikšmės vien tik organiškame sąryšyje su tuo turiniu, kurį ji išreiškia. Nacionalizmas, imdamas tautinę lytį tikslu, daro pagrindinę klaidą ir, realizuodamas šitą savo klaidingą pažiūrą gyvenime, atima tautiniam darbui tikrą prasmingumą, svarumą, gilumą. Todėl nacionalistiškoji akcija paprastai taip yra neturtinga savo turiniu ir bergždžia savo išdavomis.

Ką reiškia tikras tautinis apipavidalinimas, galima geriausiai suprasti žodinio meno pavyzdyje. Dailioji literatūra galima laikyti tautine tik todėl, kad ji yra surašyta tautine kalba. Tai yra paviršutiniškiausias sprendimo būdas. Didesnį tautiškumo laipsnį gausime tada, kai dailiosios literatūros kūrinys bus surašytas ne tik tautine kalba, bet ir tikrai tautiška kalba. Čia jau turi reikšmės klausimas, ne tik *kuria* kalba, bet ir *kokią* kalba. Tačiau, ką vertas žodis be sąryšio su idėja, kurią jis reiškia? Ženklas teturi reikšmės vien tik sykiu su tuo turiniu, kurį jis apreiškia. Todėl dailiojoje literatūroje taip svarbi, ypač tautiniu atžvilgiu, ir ta tematika, kurią jinai pasirenka reiškimui vaizdavimui. Vadinasi, dailiosios literatūros kūrinio tautiškumui svarbu ne tik, kuris ir koks žodis yra pasirinktas, bet ir tai, ką jis reiškia, kokį turinį vaizduoja. Bet ir čia dar negalas žodžiu reiškiamam tautiškumui dailiojoje literatūroje: kaip žodžiui gali būti statomi klausimai, „kuris ir koks", taip lygiai turiniui statytini yra klausimai „ kas ir kaip". Turinio atžvilgiu, dailiosios literatūros kūriniui ne tik turi reikšmės pati tematika, bet ir vaizdavimo būdas. Žodžiu tariant, tik organiškajame formalinio ir materialinio momentų sąryšyje reiškiasi pilnas žodinio meno tautiškumas. Šis konstatavimas turi analoginės reikšmės ir kitoms kultūrinės kūrybos sritims.

b. — Tautinio apipavidalinimo darbas gali ir privalo reikštis ne tik objektyvaus turinio kultūrinėje kūryboje, bet ir subjektyviniame kultūrinio tautos tipo formavimesi. Paprastai kuriamojo objekto apipavidalinimas eina lygiu žingsniu su kultūros nešėjo, arba subjekto, formavimusi, nes paprastai objektas apipavidalinamas pagal subjekto ypatybes, o iš kitos pusės, taip

sakant, grįžtamuoju būdu, suformuoto objekto asimiliavimas įformina ir patį subjektą. Štai kodėl, *kovojant su lietuvių tautos amorfiškumu, tenka kreipti dėmesį ne tik į apipavidalinimo darbą kultūrinėje kūryboje, bet taip pat ir į kultūrinio lietuvių tipo formavimąsi.* Kitaip tariant, lietuvių tautai privalu sąmoningai statytis savo uždaviniu įsigijimas ryškaus kultūrinio tipo, kuris atitiktų rasines jos ypatybes, geografines krašto savybes, istorinio išsivystymo eigą, tautinį pašaukimą ir kitas tautines ypatybes.

Tvirtas fizinis tipas, atremtas į rasines tautos savybes, ir sustiprintas bei išvystytas atitinkamu fiziniu lavinimu, pritaikytu prie klimatinių, socialinių ir kultūrinių krašto aplinkybių, turėtų būti padėtas į kultūrinio tipo pagrindą. Fiziškai susiformavusiam tautiniam tipui suteikia daugiau tautinio ryškumo tvirtai įsigyvenusi tautinė buitis su jos papročiais ir savaimingomis tradicijomis. Tautinė individualybė tiesiog yra neįmanoma be savotiškų papročių ir kultūrinių tradicijų, nes vieni ir kitos yra neišvengiama tautinės individualybės apraiška. Saugojant šią apraišką, saugojama ir pati sutelktinė tautos individualybė; jos nebranginant, negalima išsaugoti ir sustiprinti individualinių tautos ypatybių. Šia prasme išlaikymas etninių liaudies ypatybių su jos papročiais, tautosaka, rėdymusi yra būtinas pagrindas, ant kurio paskui gali pražysti savitas aukštesnės dvasinės kultūros tipas, kai liaudies kultūra ir šviesuomenės kultūra, harmoningai susiderinusios savo linkme, bus pasiekusios aukštesnio tautinės civilizacijos laipsnio.

Taigi *sudarymas tautoje ryškaus kultūrinio tipo, pasisavinusio visas tautinės gyvatos ypatybes ir atitinkamai pareiškiančio save kultūringomis lytimis, yra vienas iš būdų kovoti su tautiniu mūsų amorfiškumu, išeinančiu aikštėn ne tik mūsų darbuose, bet ir kultūriniame mūsų tipe.*

c. — Tautinis amorfiškumas yra pavojingas, kaip matėme, tuo, kad jis yra geras substratas svetimoms tautinėms lytims. Kultūrinio apipavidalinimo darbas tautoje šitą pavojų sumažina, nes tautinė individualybė, atsipalaidavusi nuo primityvaus savo amorfiškumo, yra žymiai daugiau atsparesnė prieš nepateisinamas svetimas įtakas. Vis dėlto kultūrinis tautų bendravimas visados sudaro tautai mažesnį ar didesnį pavojų nustoti savo individualumo, pasisavinant sykiu su kultūros turiniu taip pat ir svetimas lytis. Suteikiant tautinėms lytims pastovumą ir atsparumą, šis pavojus tuo pačiu yra mažinamas.

Kultūra visuotiniu savo turiniu yra bendras žmonijos lobis, kuris turi tendencijos skėstis per tautas visai savaimingu būdu. Neprisiėmimas visuotinai reikšmingo kultūrinio laimėjimo reiškia tautai kultūrinį atsilikimą, kurį tarptautinėse lenktynėse paprastai tenka brangiai apmokėti. Kas kita yra kultūros lytys: jos

yra individualios ta prasme, kad visados yra surištos su tautinėmis individualybėmis; jei jos yra pasisavinamos sykiu su kultūros turiniu, tautos individualybė, pasisavinanti svetimas tautines lytis, silpsta ir nustoja išvidinio savo nepriklausomumo. Iš čia aiškėja svarbus reikalas įstengti, dirbant kultūrinio apipavidalinimo darbą, suderinti kuriamuoju būdu svetimus kultūrinius laimėjimus su savo tautos savotiškumu. Kitaip tariant, *privalu svetimas visuotinai reikšmingas turinys asimiliuoti nuosavomis tautinėmis lytimis.*

Šis atsparumas prieš svetimas tautines lytis kyla iš tautinės savo individualybės įsisąmoninimo ir esti nuosekliai išlaikomas gyvenime tik tada, kai sykiu yra sustiprėjęs sugebėjimas dirbti apipavidalinimo darbą kultūrinės kūrybos srityje. Nesant šito sugebėjimo, sykiu su idėjomis yra savinami ir svetimi žodžiai; yra pamėgdžiojami svetimi papročiai; vergiškai prisilaikoma svetimų vaizduojamojo meno lyčių, ir įvyksta kiti pasisavinimai, nesuderinami su tautine savo idividualybe. *Su tokiu tautos inertiškumu svetimų kultūrinių laimėjimų pasisavinime reik kovoti vardan savo tautinės individualybės atvadavimo iš pavergiančios svetimos įtakos, nes kultūrinė įtaka tik tada pateisinama, kai ji nenutautina tautos individualybės.*

2. — Nurodyti iki šiolei būdai kovoti su lietuvių tautos beformiškumu liečia plačiąją kultūrinę kūrybą, kuri yra visos tautos uždavinys. *Kultūrinio apipavidalinimo darbu tauta pergali savo amorfiškumą, randa savitą išraišką savo individualybei, šią individualybę sustiprina, sukuria ryškiai sugestyvinį tautinį tipą ir visu tuo stipriai padidina tautos atsparumą prieš svetimų gaivalų veržimąsi į tautinį gyvenimą.*

Kai šitas tautinio formavimosi darbas iš dalies yra jau padarytas ir nuolatos toliau yra daromas, be galo svarbu yra atitinkamai formuoti naujos kartos ir joms įkvėpti tolimesnio tautiško formavimosi linkmę. Kultūrinė pažanga visados suponuoja du dalyku: pirma, kad kultūros laimėjimai yra integraliai perteikiami iš kartos į kartą, ir, antra, kad nauja karta ugdymo bei ugdymosi priemonėmis įgauna vis didesnio įsibėgėjimo į kultūrinę kūrybą. Jei vienos katros iš šitų sąlygų stoksta, negali būti kalbos apie normalią kultūrinę pažangą.

Iš visų kultūros perteikiamųjų veiksnių svarbiausieji yra šeima ir mokykla, ir todėl, kalbant apie tautinės kultūros ir tarp kitko individualinių tautinių lyčių perteikimą iš kartos į kartą, svarbu atkreipti ypatingą dėmesį į tuodu veiksniu. Jiedu abu ne tik privalo būti sėkmingi kultūros laidininkai iš praeities į ateitį, bet ir pirmaeiliai tautinio formavimo vykdytojai: jiedu, būtent, turi tobuliausiu būdu realizuoti individualines tautines lytis naujose kartose. Tėvai ir profesiniai pedagogai naturaliai yra įpareigoti dirbti tautinio formavimo darbą ir jie iš tikrųjų

dirba šitą darbą savaimingai ar sąmoningai, noroms ar nenoroms, gerai ar blogai.

Mūsų tautai dar taip naujai atgimus iš ilgo tautinio miego ir dar neatsipalaidavus nuo savo amorfiškumo, daugumas jos tėvų ir pedagogų nenustojo dar sirgti beformišku neapsisprendimu bei nesusipratimu. Net daugumas vadinamųjų inteligentų nėra dar susiformavę tautinės kultūros atžvilgiu ir tebetūno amorfiško primityvumo stovyje. Aišku savaime, kad ir tokie tėvai ir tokie pedagogai negali patenkinamai dirbti tautinio formavimo darbo: jie negali perteikti naujoms kartoms to, ko patys neturi. Jei atsižvelgsime dar į tai, kad daugumas mūsų inteligentų — tėvų ir pedagogų — yra, taip sakant, liaudies vaikai, t. y. pirmoji inteligentiškoji karta, neturinti ilgesnių kultūrinių tradicijų, tai suprasime, kaip pas mus netobulai gali stovėti kultūringesnio tautinio formavimosi klausimas. Naujos mūsų kartos ne tik neturi aplinkybių tautinėms lytims tobulai asimiliuoti, bet ir negauna reikiamų akstinų vis intensyviau dirbti tautinio kultūrinio apipavidalinimo darbą.

Šitokia padėtis galės tikrai pagerėti vien sulig tuo, kaip kils lietuvių visuomenėje bendra kultūra, ir kaip vadovaujantieji visuomenės sluoksniai, įsigiję daugiau rafinuotos kultūros, formuos pastovesnių kultūrinių tradicijų su tobulesnėmis ir sugestyvesnėmis tautinėmis lytimis. O tuo tarpu svarbu duoti daugiau dėmesio tiems akstinams, kurie sugebėtų paskatinti naujose kartose tautinio formavimosi vyksmą intensyvesnio kultūrėjimo linkme.

a. — Visa tai, kas buvo kitą kartą (ž. straipsnį „Tautinis auklėjimas") sakyta apie tautišką auklėjimą, kaipo apie tobuliausią tautinės lyties perteikimą naujoms kartoms, turi šioje vietoje daugiausia reikšmės, padarius atitinkamą tautiško auklėjimo reikalavimų pritaikymą lietuvių tautai. Sudominti naujas kartas lietuvių kalbos ypatingumu bei vertingumu ir sužadinti jose entuziazmą šios kalbos kultūrinimo reikalui bene bus pirmas iš eilės tautiško formavimo uždavinys, nes mūsų kalba yra ryškiausia ir tobuliausia tautinės mūsų individualybės žymė. Jos imponuojantis senumas, jos intensyvus sintetiškumas, jos lyčių turtingumas liudija apie uždėtas iš pradžios mūsų tautos prigimtyje dvasines dovanas, kurias privalu išnaudoti vis tobulėjančios tautinės kultūros reikalams.

Labai reikšminga tautiškam formavimui yra ir mūsų tautosaka, nuoširdi savo švelnia lyrika, reali savo gilia išmintimi, skaisti savo jausmais ir išraiška. Kaip ir lietuvių kalbos reikalu, taip ir šiuo atveju privalu ne tik paraginti naują kartą įsigyventi į tautosakos dvasią, bet ir pratinti ją naudoti tautosakos turtus tolimesnei kultūrinei kūrybai. Apskritai, aukštesnė šviesuomenės kultūra turi būti atremta ir organiškai susijusi su liaudies kul-

tūra, kuri yra primityvus bet viltingas pagrindas tautinei civilizacijai. Yra bergždumo apraiška, kai inteligentai kūrėjai ima pamėgdžioti liaudies kultūrą, tarsi ši būtų kūrybos norma ir sektinas pavyzdys. Bet yra taip pat nenormalu, kai šviesuomenės kūryba atitrūksta visai nuo liaudies kultūros ir neišnaudoja tų natūralių jos turtų, kurie kyla iš savaimingų tautos genijaus pasireiškimų. Pirmuoju atveju įvyksta intelektualinės kultūros degradacija, antruoju atveju — jos atitrūkimas nuo gyvastingų tautos šaknų.

Todėl dailioji tautos literatūra turi būti organiškai suaugusi su tautosaka, kaip lygiai muzikalinė tautos kūryba turi būti atremta į liaudies muziką, o vaizduojamieji menai — į liaudies meną. Bet visais šitais atvejais organiškas suaugimas su savaimingais liaudies kūrybos pradais toli gražu neprivalo reikšti pasitenkinimo liaudies primityvumu ir sekimo jos kultūros pavyzdžiais. Aukštesnė intelektualinė tautos kultūra, atsirėmusi į tautines liaudies kultūros lytis, materialiai nėra surišta ir apribota liaudies kultūros turiniu. Šiuo atžvilgiu jos tikslu yra visuotinės vertybės, kurios ne savo lytimi, bet savo turiniu yra visos žmonijos turtas.

Šiuo atžvilgiu mūsų dailioji literatūra, neatsiekusi dar didelės aukštumos nei savo lytimi, nei savo turiniu, negali patenkinti inteligentiškųjų kartų reikalavimų ir todėl neįstengia sužadinti naujose kartose to estetinio ir intelektualinio susižavėjimo, kurio kad suteikia dailiosios pasaulinio masto literatūros. Studijuojant savąją literatūrą ir lyginant ją sykiu su kitomis, visuotinai reikšmingomis, literatūromis, privalu naujoms kartoms įdiegti pasiilgimą matyti savo tautinę literatūrą stovint tikrai kultūringoje aukštumoje. *Naujoms kartoms nusimanant, kuria linkme turi eiti tautinė kūryba, lengviau ir greičiau bus sulaukti didelių tautos kūrėjų.* Ir šitas konstatavimas liečia ne tik dailiąją literatūrą, bet ir kitas tautinio meno rūšis, būtent, architektūrą, tapybą, skulptūrą, muziką, pritaikomąjį meną ir t.t.

b. — Tautiškas kultūrinės kūrybos stilius pasireiškia kuriamuosiuose objektuose, kurie sudaro tautinės civilizacijos turtą. Bet šitas stilius pareina, aiškus dalykas, nuo kūrėjo nusiteikimų ir nusistatymo, kitaip tariant, jis tegaunamas vien tada, kai pats kūrėjas yra ryškiai susiformavęs kultūrinis tipas. Apie bendrą reikalą įsigyti lietuvių tautai ryškų kultūrinį tipą buvo kalbėta kiek anksčiau, ir dabar visa tai, kas tada pasakyta, visoje pilnumoje gali būti pritaikyta kultūrinio tipo formavimui naujose kartose. *Sustiprinimas rasinių tautos ypatybių fizinių lavinimu ir jų suderinimas su geografinėmis krašto aplinkybėmis, naujų kartų sugyvendinimas su etninėmis tautos ypatybėmis ir apskritai su pagrindiniu tautos pobūdžiu, įsąmoninimas joms tautinės praeities bei dabarties problemų, įtvirtinimas jose kul-*

tūrinių tradicijų ir, pagaliau, jų nuteikimas tautinio pašaukimo reikalui, štai svarbiausios priemonės kultūriniam tautos tipui auginti naujose kartose.

Daugumas iš jų bus jau pakankamai paaiškėję iš to, kas buvo anksčiau sakyta apie reikalą tautai įsigyti ryškų kultūrinį tipą. Čia bus nebent ne pro šalį pasakius keletą žodžių apie reikšmę gilaus susigyvenimo su tautos praeitimi ir dabartimi. Kultūrinis tautos tipas yra viso kultūrinio tautos išsivystymo išdava. Asmuo, kuris yra susigyvenęs su vienu kuriuo savo tautinės istorijos laikotarpiu, neįstengia aprėpti tautinės kultūros visumos ir nėra pilnutinis savo tautos reiškėjas. Tai, anaiptol, nereiškia, kad reikėtų savo gyvenime realiai išgyventi tautos klaidas ir bergždžias klajones; tai tik reiškia, kad privalu savo vidaus žvilgiu pereiti mintimi visą istorinio tautos išsivystymo eigą, pasimokyti iš tautinės istorijos klaidų ir net panaudoti tautinei kūrybai neigiamąjį tautos patyrimą. Tai ypatingai turi reikšmės mūsų tautai, kurios šviesuomenė savo klajojimais, jei ir nudilino gerokai mūsų kultūrinio tipo ryškumą, tai žymiai išskėtė jo kultūrinį imlumą, kuris leidžia jam imtis sintetinių uždavinių, kylančių iš geografinės Lietuvos padėties, iš įvairiopų kultūrinių įtakų ir politinės konjunktūros. Štai kokia linkme privalo būti vedamas istorijos mokslas, dėstomas naujoms mūsų tautos kartoms.

c. — Sintetinis iš savo pašaukimo kultūrinis lietuvio tipas tik tada ištesės savo tautiniam uždaviniui, sykiu individualiniam ir visuotiniam, jei jis bus įgijęs didelį tautinį atsparumą. Kitaip, gyvendamas ant slenksčio įvairių tautybių ir besigrumiančių kultūrų, jis lengvai gali prarasti tautinę savo individualybę. Liūdno lietuvių tautos patyrimo įsisąmoninimas iš vienos pusės ir sąmoningas tautinis susiformavimas iš antros pusės šitą pavojų neutralizuoja, nes *tautinis susipratimas ir atitinkamas kultūrinis apsisprendimas yra tvirčiausios tautinio atsparumo atramos.*

Iš čia kyla reikalas sudaryti naujoms kartoms sugestyvinę pastovių tautinių tradicijų nuotaiką, kurioje mūsų kultūrinis tipas galėtų galutinai susiformuoti ir gyvenimiškai sustiprėti. Tiesa, šituo atžvilgiu pažanga yra apsunkinta tuo, kad senesnioji visuomenės karta negali sudaryti jaunesniajai tos nuotaikos, prie kurios ji pati nėra priaugusi. Tik atitinkama pašauktųjų pedagogų atranka tegalėtų palaipsniui pagerinti dabartinę padėtį ir ilgainiui sudaryti pastovias kultūrines tradicijas, sugebančias apsprendžiamai formuoti atsparų ir vaisingą kultūrinį tipą.

Taigi, pirma, įsijautimas į kuriamąją tautos dvasią per susigyvenimą su kultūriniais tautinio genijaus padarais, būtent, su kalba, tautosaka, liaudies menu ir šviesuomenės kūryba visose kultūros srityse; antra, realizavimas savyje tautos kultūrinio tipo per išlavinimą savyje rasinių ypatybių ir etninių tau-

tos savybių, per suėmimą į save viso istorinio tautos patyrimo ir per prisitaikymą prie tautinio pašaukimo; pagaliau, trečia, įsigijimas tautinio atsparumo per aktyvų suderinimą objektyvinių kultūrinių galimybių su subjektyviniu kultūriniu pajėgumu, — štai trys laiptai, kuriais eidamos naujos lietuvių kartos galėtų tobulai realizuoti savyje individualinę lietuvių tautos lytį ir tuo pačiu atbaigti savyje tautiško susiformavimo darbą.

II.

Gerai suprasto patriotizmo išvystymas naujose kartose ir plačiojoje visuomenėje.

1. Patriotizmo pakėlimas į sąmoningų dorybių laipsnį. — 2. Reikalas įsigyti išmintingą, kritiškai pažangią, tautinės savo individualybės meilę. — 3. Įdiegimas naujoms kartoms gerai suprastos tautinės didybės pageidavimo. — 4. Reikalas jungti individualinę tautinę lytį su visuotiniu turiniu.

1. — Sykiu su tautinės lietuvių individualybės ugdymu ir jos realizavimu naujose kartose turi lygiagrečiai eiti patriotinis naujųjų kartų ir šiaipjau plačiosios visuomenės auklėjimas. Kaip žinome, tautiškas auklėjimas stengiasi kuo tobuliausiai realizuoti žmonėse individualinę tautybės lytį, tuo tarpu kad patriotinis auklėjimas stengiasi išdirbti juose gerai suprastą patriotizmą, t. y. tinkamą nusistatymą į tautybę ir jos reikalus. Ryškiai išsivysčiusi tautos individualybė, jei tik su ja nėra susijęs reikiamas nusistatymas patriotizmo klausime, gali pasirodyti pragaištinga jėga tiek savo tautai, tiek kitoms tautoms, su kuriomis jai tenka susidurti. *Gerai suprastas patriotizmas yra tautai pagrindinės reikšmės veiksnys, nuo kurio pareina sutelktinė tautos dorovė.* Kaip prideramas nusistatymas į savo individualybę yra asmeniui sprendžiamasis momentas jo doriniame gyvenime, taip lygiai prideramas nusistatymas į savo tautybę yra tautai panašus sprendžiamasis momentas. Visai tad pravartu susidomėti klausimu, kokių uždavinių patriotinis auklėjimas gali turėti mūsų tautos ugdyme.

Pirmas uždavinys, kuris čia gali būti statomas, yra patriotizmo pakėlimas į sąmoningų dorybių laipsnį: tiek naujose kartose tiek visoje visuomenėje ne tik privalo būti žadinamas gerai suprastas patriotizmas, bet dargi jis turi būti žadinamas, kaipo tam tikra dorybė. *Patriotizmas turėtų būti kilni, nesavanaudiška tautinės savo individualybės meilė, kuri nepataikautų jokioms savo tautos ydoms ir silpnybėms ir laikytų savo pareiga tobulinti visais atžvilgiais savo tautybę ir ją derinti su visuotiniais žmonijos idealais.* Suprastas tokiu būdu patriotizmas turėtų būti suderintas su visa žmogaus gyvenimo tikslų jierarchija, bet jokiu

būdu neatpalaiduotas nuo dorinio dėsnio reikalavimų. *Tik pagrįstas dorine pareiga, patriotizmas tegali patiekti tautai viltingą moralinį ramstį jos gyvenimo kovoje.*

Patriotizmas, kaipo gryna emocionalė apraiška, nėra nei pakankamai pastovi nei pakankamai patikima jėga. Tik tada, kai jis yra racionaliai pateisintas ir sustiprintas doriniu nusistatymu, jis yra iš tikrųjų galingas ir sugeba atsilaikyti prieš įvairius iškrypimo pavojus ir ypač prieš ekskliuzivistišką nacionalizmą, kuris yra ne kas kita, kaip labai pavojinga patriotizmo karikatūra. Mums ypatingai svarbu yra pakelti patriotizmą į pastovių dorinių nusiteikimų laipsnį. Visų pirma, patriotizmas, suprastas, kaipo dorinė pareiga, galėtų mus apsaugoti nuo nusivylimo akivaizdoje materialinio, kultūrinio ir dvasinio mūsų tautos menkumo palyginant su visuotinai reikšmingomis kultūrinėmis nacijomis; o iš antros pusės neleistų mums pasiduoti to siauro nacionalizmo viliojimams, kurio ekskliuzivizmas atvestų mus dar prie didesnio kultūrinio ir dvasinio subergždėjimo. Pagaliau, *tik gerai suprastas patriotizmas galėtų laiduoti mūsų tautai tobulėjimą kultūrinėje pažangoje, nes tik doriškai suprastas patriotizmas tegali gaminti tikrai teigiamas išdavas.*

2. Kaip matėme, tautišku auklėjimu individualinė tautybės lytis yra realizuojama naujose kartose; patriotinis auklėjimas sužadina tinkamą nusistatymą į šitą individualinę lytį, būtent, turi įteigti nesavanaudišką tautinės savo individualybės meilę. Lietuvių tautai, kaip ir kiekvienai kitai tautai, gresia čia du pavoju: arba per didelis pasididžiavimas savo individualybe, arba per daug kritiškas nusistatymas dėl jos neturtingumo ir ydingumo. Šitame punkte *nesavanaudiškas nuteikimas naujų kartų savo tautybės atžvilgiu yra pagrindinis uždavinys patriotinio auklėjimo.*

Nesavanaudiškumas reikalauja mylėti savo tautą ne dėl jos ypatingumo ir materialinio ar dvasinio turtingumo, bet dėl vieno tik prie jos priklausymo fakto; o iš kitos pusės jis reikalauja pasiryžimo daryti savo tautai aukų. Tėvynės meilė moraliai labai arti stovi vaikų meilės savo tėvams. Todėl savo tautos meilė normaliai yra sujungta su tėvynės meile. Šita nesavanaudiška savo tautinės individualybės meilė gana sunkiai duodasi naujoms lietuvių kartoms dėl kelių priežasčių. Pirma, mūsų laikais ypatingai yra padidėjęs visuomenės gyvenime savanaudiškas materializmas, kuris labai dažnai sukliudo idėjinį tarnavimą aukštesniems tikslams, kas labai žymu mieščioniškame nusiteikime mūsų vis gausėjančių pusinteligenčių. Antra, sunkios gyvenimo aplinkybės ir didelis materialinis priklausomumas nuo gyvenimo kovos išdavų labai galingai slegia naujų mūsų kartų idealizmą. Patriotinis auklėjimas turi čia svarbų uždavinį sužadinti nesavanaudišką meilę tautinei savo individualybei, — meilę, kuri įstengtų pareikalauti aukų savo tautai.

Tiesa, tautinės savo individualybės meilė, pagrįsta tautinio priklausomumo faktu, nereikalauja žiūrėti pro pirštus į savo tautos ydas ir netobulybes. Abejingumas moraliniam savo tautos vertingumui negali būti suderintas su gerai suprasta savo tautybės meile, kuri reikalauja teigiamai kritiško nusistatymo į savo tautybės vertę, t. y. tokio, kuris yra tikrai vaisingas dvasinėje tautos pažangoje. Šitokis kritiškas, pažangiai vaisingas, naujų kartų nusistatymas yra labai svarbus mūsų tautai, kultūriškai atsiliekusiai, individualiai dar galutinai nesusiformavusiai ir atsirėmusiai žymoje dalyje į vis dėlto primityvią liaudies kultūrą.

Žodžiu tariant, *išmintinga tautinės savo individualybės meilė turi būti naujoms mūsų kartoms akstinu tarnauti moralinei mūsų tautos pažangai, nes gerai suprasta savo tautos meilė reikalauja iš patriotų pergalėti savo tautos netobulybes ir savo gyvenimo bei veikimo žygiais kelti tautą į aukštesnį tobulumo laipsnį.*

3. — Jei gerai suprasta savo tautos meilė neleidžia toleruoti visas jos netobulybes ir pataikauti jos silpnybėms bei ydoms, tai šita meilė kaip tik reikalauja pageidauti savo tautai visos galimos didybės. Tik šiuo atžvilgiu privalo būti daromas skirtumas tarp materialinės ir moralinės dvasinės didybės: materialinės didybės tegalima savo tautai pageidauti vien objektyvinio teisingumo ribose, tuo tarpu kad dvasinei didybei neprivalu statyti jokių ribų.

Lietuvių tautos integralitetas ir pilnutinis išsivystymas leidžia teisingai pageidauti Lietuvai ir netobulai turimos Klaipėdos ir visai neturimo Vilniaus, nors ir čia ir ten yra jau kultūrinių ir politinių veiksnių, kurie mažina mūsų teisių tvirtumą: kai tauta tirpsta svetimų bangų plaujama, visai teisinga ginčytinus klausimus spręsti nukentėjusios pusės naudai. Bet būtų neteisinga, kad tuo vadovaudamasi lietuvių tauta siektų toli į istorines savo teritorijas ir pretenduotų į ukrainiškas ir baltgudiškas žemes. Toks pageidavimas teritorinės didybės savo tautai negalėtų būti pateisintas objektyvinio teisingumo kriterijumi.

Taip pat materialinė gerovė, kuri net gali nesusidurti su kitų tautų interesais, gali būti pageidaujama su tam tikru išmintingumu, nes esti atsitikimų, kai didelė materialinė gerovė, atėjusi tautai ne savo laiku, gali ją paskandinti prabangoje, išlepinti ir, pagaliau, moraliai ištvirkinti. Net grynai humanitarinė kultūra, jei ji neranda minimalinių gerovės sąlygų krašte, kartais gali pasirodyti neribojamame laipsnyje nepatogi, kai ji gamina disproporciją tarp pretenzijų ir materialinių galimybių. Tad ir čia yra reikalingas tam tikras išmintingumas.

Užtat nebūna atsitikimų, kai moralinė dvasinė didybė tautai būtų nepageidaujama didžiausiame laipsnyje: ar tauta yra skur-

de, ar ji skęsta prabangoje; ar ji yra laisva, ar kenčia išviršinę ar išvidinę verguvę; ar ji yra kultūrinėje pažangoje, ar yra pašlijusi į dekadansą, — moralinė dvasinė galybė yra jai visados išganymo inkaras, kuris jokiu atveju negali pabloginti ar apsunkinti jos padėties. Todėl moralinei dvasinei tautos didybei niekados neprivalu statyti jokių ribų.

Mums, kaipo kultūriškai atsilikusiai tautai, tautinės didybės klausimo tinkamas įsisąmoninimas turi nemažos reikšmės. Paprastai nekultūringos arba net mažai kultūringos tautos yra palinkusios ieškoti visų pirma materialinės didybės, būtent, materialinės gerovės, prabangos ir pramogų. Ateinančios į nekultūringą aplinkumą šios materialinės gėrybės, nesant tinkamo dorinio dvasinio žmonių pasiruošimo, ne tik nepakelia tautos į aukštesnį kultūros laipsnį, bet dar dažnai ją degraduoja dvasinės kultūros atžvilgiu ir pakerta tautoje pačio gyvastingumo pagrindą. Dairantis aplink save mūsų tikrovėje, kartais ateina baimė, ar mes kaip tik nepriklausome prie tų mažai kultūringų tautų, kurios žymiai greičiau savinasi vadinamojo kultūringo stovio neigiamybes, negu teigiamas kultūros apraiškas.

Susirūpinus tautos ugdymu, *labai svarbu įdiegti naujoms mūsų kartoms gerai suprastos didybės pageidavimą savo tautai, kad pasitenkinus teisingomis teritorinėmis savo ribomis, ir laimėjus būtiną materialinę gerovę, galima būtų maximum pajėgų skirti siekimui išvidinio kultūringumo ir moralinės-dvasinės didybės, kuri visados sprendžia apie tikrą tautos vertingumą.*

4. — Gerai suprastas patriotizmas ragina jungti individualinę tautinę lytį su visuotiniu turiniu. Mūsų laikais, kai yra tiek sustiprėjęs agresyvus reakcionieriškas nacionalizmas, atsiranda per daug pavojų pasilikti tautinio gyvenimo paviršiuje ir pasitenkinti formalinėmis tautybės apraiškomis. Šis pavojus yra visai realus ir mums, kurie dar taip neseniai esame pradėję eiti tautinio atgimimo keliais: mums, būtent, tautinės lytys yra įgijusios naujienos pobūdžio, su kuriuo yra surišta tam tikra romantika, neleidžianti kartais realiai spręsti apie tautybės reikalus. Mes dar, it maži vaikai, vadiname save ne įvardžiu, bet tikriniu vardu: štai ką reiškia lietuviškumo afišavimas mūsų vidaus gyvenime; mūsų tautinių emblemų kaišiojimas, kur reik ir kur nereik; mūsų pasididžiavimas tautybės apraiškomis ten, kur kitoms tautoms tautybė yra naturaliai nepastebimas dalykas, kaip kvėpuojančiam žmogui oras. *Mes gyvename naujai atidengta tautine lytimi, neįstengdami gyventi gilesniu kultūriniu tautinės kūrybos turiniu.* Visa tai yra psichologiškai ir istoriškai visai suprantama, bet norint išeiti iš šitos tautinės vaikystės, reikėtų labiau susidomėti tautinės kūrybos turiniu ir, būtent, jungti su tautine lytimi visuotinį turinį.

Tautinis mūsų pašaukimas, plaukiąs iš limitrofinio mūsų krašto ir istorijos pobūdžio, iš esmės yra visuotinis uždavinys,

nes jis verčia du pasauliu, Rytų ir Vakarų, suderinti į vieną visuotinę sintezę. Šis didelis, atitekęs mums iš padėties ir istorijos, uždavinys gali mums įkvėpti mūsų didelio potencialinio vertingumo pajautimą ir atpildyti mūsų menkumą kitais, materialiniais ir kultūriniais, atžvilgiais.

Vėliau mums teks kalbėti apie tautinio mūsų pašaukimo realizavimo galimybės, čia mums svarbu pabrėžti, kad tinkamas nusistatymas į tautinį pašaukimą yra patriotizmo klausimas ir turi būti atsiektas patriotinio auklėjimo priemonėmis. Pašaukimo problema stato klausimą, koks visuotinai reikšmingas turinys geriausiai pritinka individualinei tautos lyčiai, sprendžiant pagal etninius tautos palinkimus, geografinę padėtį, istorinį patyrimą ir kitas tautinio gyvenimo aplinkybes. *Naujos kartos turi būti nuteiktos ieškoti visuotinai reikšmingo turinio, kuris geriausiai tiktų individualinei tautybės lyčiai, nes toks nusiteikimas yra integralinė gerai suprasto patriotizmo dalis.*

III.

Lietuvių tautos kėlimas į nacijos rangą.

1. Tautinių ir kultūrinių lietuvių tautos galimybių išvystymas iki aukščiausio laipsnio: a. istorinių lietuvių tautos klaidų atitaisymas išviršinio ir išvidinio tautos integraliteto saugojimu ir prideramo šviesuomenės ir liaudies santykiavimo nustatymu; b. pergalėjimas pagrindinių lietuvių tautos trūkumų: inertiško pasyvumo, palinkimo į servilizmą, iniciatyvos stokos ir organizacinio nerangumo; c. kultūrinio lietuvių tautos atsilikimo užpildymas objektyvine mokytojų atranka, visuomenės suinteresuotų veiksnių įtraukimu į švietimo kultūrinimo darbą ir tinkamu mokyklinių programų sutvarkymu. *2. — Tautinio lietuvių pašaukimo vykdymas:* a. privalomas sąmoningas nusistatymas tautinio savo pašaukimo atžvilgiu; b. politinis Lietuvos Valstybės pašaukimas tarnauti tarptautinės pusiausvyros reikalams ir tuo laiduoti nepriklausomą savo buvimą; c. kultūrinis lietuvių tautos pašaukimas kurti savo individualybės lytyse pilnutinę Rytų ir Vakarų pasaulio sintezę ir tuo laiduoti tautinį ir kultūrinį savo nepriklausomumą; d. naujų kartų auklėjimas politinės pusiausvyros ir kultūrinio sintetizmo nuotaikoje. — *3. Aktyvus ir kuriamasis dalyvavimas universalių žmonijos problemų sprendime:* a. stiprinimas tautinėje kūryboje funkcionalinio sąryšio tarp individualinės tautinės lyties ir universalinio turinio; b. paruošimas intelektualinio elito, kuris įstengtų su kuriamąja iniciatyva dalyvauti tarptautiniame bendradarbiavime, didžiąsias žmonijos problemas sprendžiant.

1. — Ne kiekviena tauta žmonijos gyvenime pasiekia nacijos laipsnį. *Nacija yra tauta, kuri savo visuotinai reikšminga kultūrine kūryba yra laimėjusi individualiai nebepakeičiamą vietą tautų draugijoje.* Didelė ir galinga tauta gali nebūti nacija, ir, atvirkščiai, maža ir silpna tauta gali laimėti nacijos titulą. Persus vargu kas priskaitys prie nacijų, nežiūrint į tai, kad jie

kadaise buvo sudarę galingą ir didelę imperiją, užsimojusią senovėje viešpatauti anų laikų kultūringam pasauliui. Tuo tarpu tokia norvegų tauta, kuri šiuo metu savo skaičiumi kuo mažiausiai tris kartus ir savo teritorija penkis kartus mažesnė už persus, drąsiai gali būti priskaityta prie garbingos nacijų draugijos.

Kad tauta taptų nacija, reikalinga visa eilė sąlygų, iš kurių svarbiausios yra šios: pirma, tauta privalo turėti žymią tautinę individualybę, galingai pasireiškiančią ryškiomis, sau tinkančiomis, lytimis; antra, tauta turi būti patriotiškai susipratusi ir turinti tautinės savo garbės pajautimą; trečia, tauta privalo stovėti tautinio ir kultūrinio išsivystymo aukštumoje; ketvirta, tauta turi vykdyti reikšmingą tautinį savo pašaukimą, išskiriantį ją individualiai iš kitų tautų tarpo; ir, penkta, tauta turi aktyviai ir kuriamai dalyvauti anttautinių visuotinės kultūros problemų sprendime. Taip suprastos nacijos negalima išauklėti vienu tik naujų kartų ugdymu ar kitomis kokiomis specialiomis priemonėmis. Galima tik stengtis visomis tautos ugdymo priemonėmis sudaryti sąlygas, nuo kurių pareina tautos evoliucija nacijos linkui.

Tautiškasis ir patriotinis auklėjimas sudaro pirmąsias dvi pažymėtąsias sąlygas, būtent: tautiškasis auklėjimas išvysto tautinę individualybę, kuri reiškiasi sugestyviu būdu tautinėmis lytimis; o gi patriotiniu auklėjimu atsiekiamas tautiškas supratimas ir savo tautinės vertės pajautimas. Tačiau tautišku ir patriotiniu auklėjimu nėra dar tauta tiesioginiu būdu keliama į nacijos rangą, nors jiedu abu ruošia pagrindą nacionaliniam auklėjimui: tautiškas ir patriotinis auklėjimas neišeina dar iš subjektyvinio tautos gyvenimo ribų; tas kilimas iš tikro įvyksta tada, kai tauta išvysto savo tautinio ir kultūrinio gyvenimo galimybes iki aukščiausio laipsnio ir eina iš tautinio gyvenimo ploto į anttautinių interesų plotmę.

Pritaikant nusakytuosius bendrus rėmus lietuvių tautos ugdymui, tenka iš eilės eiti į nacionalinio auklėjimo sritį, t. y. pasistatyti klausimas, kokiomis priemonėmis lietuvių tauta gali būti tiesioginiu būdu ruošiama savo pakilimui į nacijos rangą. Bendras atsakymas ką tik duotas nusakytoje schemoje; tai pritaikant lietuvių tautai, galima pasakyti, kad *lietuvių tauta turi, pirma, atsistoti tautinio ir kultūrinio savo išsivystymo aukštumoje, arba, kitaip tariant, išvystyti savo tautines ir kultūrines galimybes iki aukščiausio laipsnio, antra, vykdyti savo labai reikšmingą pašaukimą, ir, trečia, aktyviai ir kuriamai dalyvauti universalių kultūros problemų sprendime.* Ką visa tai reiškia, konkretizuojant šiuos bendrus uždavinius realiame pritaikyme prie lietuvių tautos ugdymo?

a. — *Lietuvių tauta galės pilnai išvystyti savo tautines ir kultūrines galimybes tik tada, kai ji bus atitaisiusi, kiek tai galima šiuo metu, istorines savo klaidas, užpildžiusi savo pobūdžio trūkumus ir pergalėjusi kultūrinį savo atsilikimą.* Žinoma, visiems šitiems specialesniems uždaviniams yra tam tikros ribos, kurios šiuo metu yra jau faktiškai neperžengiamos: dauguma istorinių klaidų negali būti dabar atitaisyta jokiame laipsnyje, sakysime, nebuvimas nuoseklios tautinės politikos pas Jogailą, toleravimas pavergėjų Teutonų riterių Baltijos pajūryje, kai jų galybė buvo jau sutriuškinta, neįvedimas tautinės kultūros lyčių į valstybinį istorinės Lietuvos gyvenimą ir t. t. Bet vis dėlto yra ir tokių istorinių klaidų, kurios bent tam tikrame laipsnyje gali būti dabar atitaisytos, pavyzdžiui, lietuvių neįsigalėjimas ir neįsistiprinimas Baltijos pajūryje gali dar būti mažame laipsnyje atitaisytas tautiniu ir politiniu lietuviškojo gaivalo įsigalėjimu Klaipėdos krašte. Kurios istorinės lietuvių klaidos yra pirmoje eilėje taisytinos?

Pirmas uždavinys, kuris turi iš dalies atitaisyti istorines mūsų klaidas ir iš dalies atpildyti istorines mūsų nelaimes, yra apsaugojimas išviršinio ir išvidinio mūsų tautos integraliteto ir laidavimas jai pilnutinio išsivystymo sąlygų. Išviršinis lietuvių tautos integralitetas nyko sulig tuo, kaip lietuvių tauta nustodavo savo nepriklausomumo ir tirpdavo savo periferijoje svetimų valstybių ir tautinių gaivalų spaudžiama. Tam tikram laipsnyje išviršinis mūsų tautos integralitetas yra apsaugotas tautinės nepriklausomos mūsų valstybės atstatymu, bet tuo tarpu ne visa teritorija, į kurią turi objektyvinių teisių mūsų tauta, yra įėjusi į Lietuvos Valstybės ribas, būtent, nėra įėjęs Vilniaus kraštas su istorine Lietuvos sostine. *Vilniaus atvadavimas lietuvių tautai yra pirmutinė jos teisėto išsivystymo sąlyga.*

Šalia aspiracijų į Vilnių kitas dar rūpestis yra privalomas susipratusiai mūsų visuomenės daliai, kaipo išviršinio mūsų tautos integraliteto apsaugojimo sąlyga: būtent, *mūsų tauta neturi teisės pamiršti apie užsieninę Lietuvą, susidariusią plačiajame pasaulyje iš lietuvių išeivių.* Jokia gyva ir gyvastinga tauta negali abejingai žiūrėti, kaip jos išeiviai, šitie energingi ir pilni iniciatyvos sūnūs, skęsta svetimų jūrių bangose. Mes dažnai melancholiškai kalbame apie savo „moribundus" svetimuose kraštuose ir ypač Amerikoje, bet mes neparodome šiame klausime nei tikro susisielojimo nei pasiryžimo valstybinės ir privatinės iniciatyvos priemonėmis padaryti ką nors realaus šiems skęstantiems gelbėti. Mūsų abejingumas ir nerangumas šiame dalyke rodo nedovanotiną apsileidimą, kuris nėra suderinamas su nepriklausomos, patriotiškai nusiteikusios tautos vardu.

Palaikymas tautinio susipratimo ir tautiškų aspiracijų lietuviuose, gyvenančiuose tiek tautinės teritorijos periferijoje,

už nepriklausomos Lietuvos Valstybės ribų, tiek svetimuose kraštuose išeivių padėtyje, ir jų atitinkamas organizavimas yra tautos ugdymo uždaviniai, nuo kurių išsprendimo pareina išviršinio lietuvių tautos integraliteto apsaugojimas.

Nemažiau svarbus ir išvidinio tautos integraliteto išlaikymas. *Istorinis lietuvių liaudies ir šviesuomenės persiskyrimas tautinio gyvenimo plotmėje buvo ne kas kita, kaip išvidinio tautos integraliteto pairimas.* Šis pairimas yra jau principialiai atitaisytas lietuvių tautos atgijimu, bet jo padaryta amžių bėgyje žala niekados visiškai negalės būti atpildyta.

Išvidinis lietuvių tautos integralitetas kenčia ne tik tada, kai iškrypsta iš tautinio kelio vienas kuris luomas, kaip kad yra buvę su tradicine Lietuvos šviesuomene, bet ir tada, kai tautos gyvenamo ploto atskiros dalys, įeinančios į tautinę Lietuvos Valstybę, nutausta ar yra jau nutautusios. Didžiojoje Lietuvoje mes turime sulenkėjusių plotų, o Mažojoje — suvokietėjusių, — vis tai mūsų pairusio išvidinio integraliteto išdavos.

Pagaliau, išvidinis tautos integralitetas nukenčia ir tada, kai tauta tiek giliai suskyla visuomeninio gyvenimo plote, kad jos idėjinis vieningumas randasi sukompromituotas. Jei tauta suskyla į viešpačius ir vergus, tai tautinės vienybės jausmas tarp jų bus silpnesnis, negu antagonizmo pajautimas. Vergas visados yra linkęs statyti kosmopolitizmo viliojimus aukščiau už tautiškumo reikalus. Kultūriškai nusiteikusios parlamentinės partijos tragiškuose tautos gyvenimo momentuose sugeba sudaryti pilietiškąją taiką ir realizuoti reikalingą tautos vienybę. Tai žymiai sunkiau duodasi diktatūriniam režimui, nes čia žymiai didesnis yra skirtumas tarp privilegijuotų ir prislėgtų visuomenės sluoksnių. Jei tautos suskilimas tokiais atvejais neišeina aikštėn, tai vis dėlto faktinai jis arti yra to suskilimo, kurio yra pagrįstoje verguve barbarijoje.

Taigi *norint apsaugoti išviršinį ir išvidinį lietuvių tautos integralitetą privalu atgauti Vilniaus kraštą su pačia sostine, palaikyti tautinę gyvybę lietuviuose, gyvenančiuose už Lietuvos Valstybės ribų, ar tai tautinės teritorijos periferijose, ar tai svetimuose kraštuose išeivių padėtyje, atlaimėti nutautusius lietuvius Lietuvos Valstybės viduje ir, pagaliau, laiduoti lietuvių tautos vienybės tarpimą laisvės ir lygybės režime.* Visi šitie specialūs uždaviniai yra sunkūs ir opūs, nes jų sprendimas iš vienos pusės lengvai gali sueiti į koliziją su kitų valstybių ir tautybių teisėmis, o iš kitos pusės reikalauja didelio kultūrinio subrendimo ir kūrybinio pajėgumo. Nayvu būtų manyti, kad šitie uždaviniai yra išsprendžiami prievartos priemonėmis: prievarta yra kartais neišvengiama būtino apsigynimo atvejais, bet su jos pagalba negalima laimėti nieko pozityvaus, tarp kitko, nei tikro integraliteto, nei tikros vienybės.

Su tautos integraliteto problema glaudžiai susijęs yra antropologinio ūkio klausimas, nes *tautos integralitetas gali būti išlaikytas tikro atsparumo stovyje tik tol, kol jos gimimų skaičius praneša jos mirtingumą ir kol rasinis tautos gaivalas yra sveikas ir gyvastingas.* Kai šis antropologinis tautos ūkis pradeda irti ir pasyvas jame persveria aktyvą, galima sakyti, kad tautos sveikata ima žlugti ir jos integralitetui susidaro aiškus pavojus: rasiškai pairusi ir nustojusi gyvastingumo tauta tampa masinantis laimikis stipresnėms tautoms ir anksčiau ar vėliau šių yra pavergiama ir asimiliuojama.

Atitaisymas nelemto istorinio šviesuomenės ir liaudies santykiavimo lietuvių tautoje yra svarbus ne tik tautos integraliteto apsaugojimui, bet ir kitais atžvilgiais. Kaip jau ne kartą buvo minėta, nuo tinkamo šviesuomenės ir liaudies santykiavimo pareina normali tautinės civilizacijos kūrimosi eiga: liaudies ir šviesuomenės kultūrai nuėjus skirtingais keliais, iš viso negalima kalbėti apie tikslingą ir sveiką tautinę civilizaciją.

Antra vertus, tik prideramai santykiuojant šviesuomenės ir liaudies kultūrai tegali susidaryti normali tautinė vadovybė tautoje. Šviesuomenei nevadovaujant tautinės kultūros darbui, jos vadovavimas tampa nepateisinamas gyvastingų tautos reikalų akivaizdoje ir ji anksčiau ar vėliau nuverčiama, jei tauta nori gyventi savo gyvenimu ir kurti savo kultūrą. Šituo atžvilgiu lietuvių tautos atgimimas buvo ne kas kita, kaip nuvertimas tradicinės šviesuomenės iš vadovaujamosios padėties ir pastatymas jos vietoje naujai užgimusios tautiškos inteligentijos.

Šitame tautos vadovybės keitimosi vyksme vienas dalykas itin yra pažymėtinas. Lietuvių tautos integraliteto pairimas sutapo su tuo aristokratizacijos vyksmu, kuris atskyrė šviesuomenę nuo liaudies ne tik socialiniu, bet ir tautiniu ir kultūriniu atžvilgiu. Ir atvirkščiai, prasidėjęs XIX šimt. demokratizacijos vyksmas buvo tuo pačiu grįžimas prie tautiškų tradicijų, vedęs visai nuosekliai prie tautinio atgimimo. Kai šiuo metu mes esame liudininkai naujo savotiško aristokratizacijos vyksmo, kilusio reakcijos būdu, galima rimtai susirūpinti, ar tai sykiu nereiškia lietuvių tautos integraliteto naujo pairimo, tiesa, ne tautinėje, bet politinėje plotmėje. Juk nuo tautinio atgimimo momento niekados lietuvių tautos suskilimas nebuvo tiek intensyvus ir gilus, kaip šiuo metu.

b. — Susidaranti tokiose aplinkybėse tautos vadovybė prasilenkia su ta linkme, kurią užbrėžė tautos vadovybei tautiškas atgimimas. Tuo tarpu naujoji tautos vadovybė vardan geresnės ateities turėtų kovoti su tais lietuvių tautos trūkumais, kurie susidarė amžių bėgyje ir kurie stato didžiausių kliūčių spartes-

niam lietuvių tautos kultūrėjimui. Vadovybė, nusiteikusi autokratiškai valdyti tautą, reikalaujanti sau aklo paklusnumo, neprileidžianti visuomeninės iniciatyvos viešųjų reikalų sprendime, nepateisinamai varžanti piliečių laisves ir defavorizuojanti kitaip manančius valdinius, negali pergalėti lietuvių tautoje tokių jos pobūdžio trūkumų, kokiais yra pasyvumas, palinkimas į servilizmą, iniciatyvos stoka ir organizacinis nerangumas.

Ką tik paminėtieji trūkumai sudaro didžiausią mūsų tautos nelaimę šiuo metu, kai politinė konjunktūra tautinėje ir tarptautinėje plotmėje reikalauja kuo veikiausio tautinio ir kultūrinio išsivystymo iki europiško masto. *Mūsų inertiškas pasyvumas stabdo kiekvieną smarkesnę pažangą bet kurioje mūsų tautos gyvenimo srityje.* Išjudinti mūsų žmones kokiai nors kultūrinei akcijai yra be galo sunkus, ir, be to, labai mažai sėkmingas uždavinys. Šitas pasyvumas, atsineštas su savimi iš rytų pusės, sustiprėjo dargi todėl, kad lietuvių liaudis ištisus šimtmečius gyveno parvergimo stovyje. *Reikalas išsižadėti savo valios ir lenkti nugarą prieš savo viešpatį ne tik favorizavo pasyvinę lietuvių nuotaiką, bet dar išvystė juose gerą dozą palinkimo į servilizmą, kuris atgyja kiekvieną kartą, kai atsiranda tam palankios aplinkybės.* Šita prasme, iš tikro, lietuviai yra neblogi valdiniai. Nelaimė tik, kad valdovai beveik niekados nėra linkę pagreitinti valdinių virtimą laisvais ir sąmoningais piliečiais, nes valdinius lengviau ir patogiau valdyti.

Savo valios neturėjimas užmuša žmoguje iniciatyvą ir padaro jį nepajėgiantį išeiti iš kasdieninės inercijos, nereikalaujančios nieko naujo ir ypač intensyvios energijos. Šita iniciatyvos stoka pasireiškia mūsų gyvenime kiekviename žingsnyje ir ji juo labiau yra jaučiama, kad mūsų tautinio atgimimo ir valstybinio atsistatymo aplinkybėse gyvenimas stato žmonėms visur labai iškalbingą reikalavimą reikštis drąsiai, sumaniai, kuriamai ir su atsakingumo jausmu. Tuo tarpu *kaip skaudžiai iniciatyvos stoka pasireiškia pas mus, kai kiekvienas mažmožis yra be galo ilgai svarstomas, labai negreit išsprendžiamas ir dar sunkiau įvykdomas!*

Ypač didelis yra mūsų nesugebėjimas organizuotis. Tokiu atveju mūsų tautos amorfiškumas išeina aikštėn su visu beformišku savo ryškumu. Mūsų žmonės nėra įpratę savarankiškai tvarkytis pagal racionalią vedamąją idėją: jie arba pasitiki, kad viskas savaime susitvarkys, arba atsideda einančiai iš viršaus globai. Pirmas nepriklausomo mūsų gyvenimo tarpas buvo mūsų visuomenei gera organizacinė mokykla: ar gerai ar blogai, patiems žmonėms savo pajėgomis teko organizuotis, savo galva verstis. Be abejonės tokiame organizavimesi buvo daug netobulumo, bet šis netobulumas palyginti buvo nedidelis dalktas prieš savaimingos organizacinės mokyklos laimėjimus: žmonės,

būtent, pratinosi organizuotis ir ėmė vertinti savo organizacinio darbo išdavas.

Paskutinių laikų tendencijos, atėjusios sykiu su naujų žmonių valdžia, suteikė kitokią organizavimosi linkmę mūsų visuomenei. Įsižiūrėjus tik į ikišiolinės tvarkos neigiamybes, imta nepasitikėti visuomenės iniciatyva ir savarankiškumu ir todėl pradėta decentralizacija keisti centralizacija, privatinė iniciatyva — biurokratine nuožiūra, laisvė — policiniu režimu. Vėl turime linkmę, priešingą tautiniam mūsų atgimimui ir gyvastingiems mūsų padėties reikalavimams. Tokiose aplinkybėse sunku tikėtis, kad, einant šia linkme, istoriniai mūsų tautinio pobūdžio trūkumai greit galėtų būti pergalėti.

Nuo mūsų tautinio atgimimo pradžios kitais, 1933, metais sueina tik 50 metų, o tuo tarpu kiek principialių jo įsakymų tautiškam mūsų judėjimui yra jau paminta po kojų, nežiūrint to, kad jie plaukė iš giliausios jo esmės! Buvusieji nepriklausomumo kovotojai kartais yra jau virtę naujos verguvės apologetais, buvusieji laisvės idealizuotojai — vergiškumo instinkto adeptais. Nėra reikalo stebėtis, kad realus nepriklausomas gyvenimas pasirodė daug proziškesnis, kaip kad buvo jį vaizdavęsi atgimimo romantikai; bet kad iš šių pastarųjų atsirado gerokas skaičius, kurie paminė po kojomis švenčiausią tautinio atgimimo palikimą, tai iš tikro yra liūdno nusistebėjimo vertas dalykas. Iš to būtų dar nedidelė nelaimė, jei šie neištikimi pagrindiniams tautinio mūsų atgimimo principams žmonės nebūtų davę vyraujančio tono oficialiniam mūsų valstybės gyvenimui. Tokiose aplinkybėse perspektyva susidaro nedžiuginanti, ir tai privalo visų pirma suprasti tie, nuo kurių labiausiai pareina susidariusios padėties atitaisymas.

c. — *Atitaisant istorines mūsų tautos klaidas ir pergalint tautinio mūsų pobūdžio trūkumus, nemažiau yra svarbu tuo pačiu laiku siekti kultūros viršūnių ir rikiuotis pagal kultūringąsias Europos tautas.* Kultūrinis mūsų tautos atsilikimas, kuris jau nekartą buvo minėtas, yra didelė mūsų nelaimė, kuri gresia kiekvienu momentu naujais pavojais, nesant galimybės mūsų tautai tinkamai išvystyti kultūrinį apsiginklavimą prieš svetimų gaivalų veržimąsi į tautinį mūsų gyvenimą ir sėkmingai išlaikyti tarptautines varžytynes.

Šitas tautinės gyvybės klausimas iki šiolei nėra pakankamai įsisąmonintas net vadovaujančiose mūsų visuomenės sferose, iš kur rodos turėtų eiti energinga iniciatyva ir sugestyvinis raginimas visomis priemonėmis kuo smarkiausiu tempu, kitaip tariant, vajaus tvarkoje, išvystyti kultūrinimo darbą mūsų visuomenėje. Keli pavyzdžiai gali iškalbingai pavaizduoti mūsų dabartinės inteligentijos nusistatymą šitame lietuvių kultūros kėlimo klausime.

Ryšyje su Vytauto Didžiojo metais prof. M. Biržiškos buvo keltas Lietuvos Kultūros Akademijos klausimas. Iniciatoriaus sumanymu, Kultūros Akademija tarp kitų savo uždavinių turėtų suintensyvinti ir išplėsti kultūros darbą Lietuvoje. Savo laiku mums teko, tiesa, atsitiktinai, atkreipti į šitą sumanymą mūsų visuomenės dėmesį (ž. straipsnį „Lietuva politinės geografijos šviesoje") ir pažymėti, kad sumanymo klausimas daro elementarinį kultūrinį egzaminą mūsų šviesuomenei. Ar ši išlaikė iš tikrųjų šitą egzaminą? — Nelaimei, atsakymas turi būti neigiamas.

Mūsų šviesuomenės vadovaujantieji elementai neparodė iškeltuoju klausimu nei kūrybinės iniciatyvos, nei energingo pasiryžimo palaikyti garbingą prof. M. Biržiškos sumanymą. Kaip paprastai esti, kai tenka paremti gera idėja ir patobulinti projektas, mūsų šviesuomenė laikėsi sumanymo atžvilgiu visai pasyviai su sau tinkamu nevaisingu skepticizmu, o tautininkų oficiozas apvainikavo šį nusistatymą šviesuomenės elito įtarimu, kad esą norima pasipelnyti gerai apmokamų sinekūrų sudarymu. Štai tipiška mūsų kultūrinio obskurantizmo apraiška.

Ne mažiau reikšmingas yra ir kitas naujesnis pavyzdys, liečiąs mūsų šviesuomenės tam tikros dalies nusistatymą katalikų universiteto klausimu. Kai paaiškėjo, kad katalikų visuomenės interesai nėra laiduoti reformuotame valstybiniame universitete net to minimumo ribose, kuris buvo nustatytas Steigiamajame Seime kompromisiniu įvairių politinių grupių susitarimu, katalikai visai naturaliai turėjo susirūpinti savo universiteto klausimu. Rodos, kultūros atžvilgiu reikėtų džiaugtis, kad gausingiausia ir reikšmingiausia lietuvių visuomenės dalis nori įsigyti savą aukštąją mokyklą, kuri padėtų jai sąmonėti ir kultūrėti ir jau tuo pačiu kelti kultūrą Lietuvos visuomenėje, nekalbant apie sveiką aukštųjų mokyklų rivalizaciją mokslinėje kūryboje. Taip, rodos, turėtų būti, jei mūsų šviesuomenei būtų pažįstamas elementarinės tolerancijos jausmas.

Tuo tarpu atsirado mūsų šviesuomenėje apsčiai žmonių, kurie ėmė atkakliai pulti katalikiškojo universiteto idėją. Pavyzdžiui, užteko katalikiškojo universiteto sumanytojams būti ne „Lietuvos Aido" pažiūrų išpažintojais, kad šis įsikandęs pradėtų vartoti „katalikiškųjų lašinių", „katalikiškosios komercijos" ir kitus panašius argumentus, gal tinkančius „Šaipokui", bet nepritinkančius tikriems inteligentams, kurie net kovoje privalo suprasti priešininko idėjinį nusistatymą. Mūsų vadinamosios inteligentijos siaurumas pasireiškė šiuo atveju su tinkamu sau ryškumu. Štai antras mūsų kultūrinio obskurantizmo pavyzdys.

Kas daryti, kad mūsų kultūrėjimas imtų eiti spartesniu žingsniu, ir kad kultūrinis mūsų atsilikimas galėtų būti kuo

veikiausiai nuveiktas? — Tikriausia šitokiai kultūrinei pažangai priemonė yra atitinkamas intensyvus naujų mūsų kartų kultūrinimas. Aišku savaime, kad *tik naujos kartos, tinkamai išauklėtos ir išlavintos, galės užpildyti kultūrines mūsų spragas ir sudaryti naują kultūringesnę visuomenę.* Bet, kaip žinome, naujų kartų kultūrėjimas yra priežastingame sąryšyje su visuomenės kultūros padėtimi. Šiai padėčiai esant menkai, sunku tikėtis, kad naujų kartų kultūrinė pažanga eitų smarkiu žingsniu. Žodžiu tariant, kultūrėjimo tempas yra kartais fatališkai lėtas dėl tautos pobūdžio ypatybių ir visuomenės kultūros stovio.

Ir vis dėlto *yra priemonė forsuoti kultūrinę visuomenės pažangą, bent tam tikrame laipsnyje. Tai yra griežta ir tikslinga mokytojų atranka ir jų aukštai kvalifikuotas pasiruošimas planingam intensyvaus kultūrinimo darbui.* Pakelti kultūrinis mokytojų lygmalas yra lengviau, negu pakelti visos visuomenės kultūringumas; tik paskui galima reikalauti, kad šitokie mokytojai sėkmingai dirbtų ne tik švietimo, bet ir plataus kultūrinimo darbą.

Mokytojų atranka tik tada tegali vesti prie intelektualinės ir bendros kultūros pakėlimo, kai ji yra daroma pagal objektyvinius pedagoginio ir kultūrinio aukštumo reikalavimus. Užtat, jei pagrindiniu jos kriterijumi statomas oportunistiškas ištikimumas oficialinei, tautinei ir politinei, ideologijai, ji tegali pagaminti tik mokytojus biurokratus, be aiškios asmenybės, drąsesnio užsimojimo ir be tikro pamėgimo aukštos savo profesijos. Tokie mokytojai gali tik pagilinti tautinio mūsų pobūdžio trūkumus, bet savo auklėtiniuose jie neišvystys nei energingo aktyvumo, nei nepriklausomumo jausmo, nei drąsesnės iniciatyvos, nei savarankiško organizacinio sugebėjimo.

Pas mus kaip tik einama šita nelemta mokytojų atrinkimo linkme. Yra žinoma visa eilė atsitikimų, kai gabūs mokytojai pedagogai yra keliami iš vietos į vietą, spaudžiami materialiai ir moraliai ir net atleidžiami visiškai nuo savo pareigų už visuomeninį katalikiškąjį veiklumą, už nesilenkimą su oportunistišku nusižeminimu oficialinei ideologijai politikos srityje ir už kitus tariamuosius nusižengimus, kuriuos dargi yra pašaukti konstatuoti nevieši ir neatsakingi ištikimumo priežiūros organai. Tuo pačiu laiku, kai šitaip yra defavorizuojami mokytojų savarankiškumas ir nepriklausomas mąstymo būdas, labai vidutiniškų, o kartais ir menkų gabumų oportunistai gauna gerą tarnybinę eigą ir tampa mokyklinio gyvenimo lėmėjais. Suprantama savaime, kad tokiose aplinkybėse ne tik negalima tikėtis, kad mokyklos būtų spartesnės kultūrinės pažangos židiniai, bet reik dar labai abejoti, ar mokytojų atranka eina sėkmingai. Žodžiu tariant, mokytojų atrankos klausimas pas mus yra tvarkomas būdu, priešingu greito kultūrėjimo reikalavimams.

Tas pats reik pasakyti ir apie mūsų mokyklų tvarkymo linkmę. Taip dar neseniai su visu atšiaurumu pasireiškusi tendencija valstybinti privatines mokyklas ir jas tvarkyti pagal vieną centre nustatytą kurpalį iš tikrųjų apreiškė palinkimą matyti privatinėje švietimo iniciatyvoje vien tik „kramolos" šaltinį ir monopolizuoti mokyklas biuroktatinėje centralizacijoje. Tuo tarpu toks švietimo politikos užsimojimas nežada sparčios kultūrinės pažangos mokyklų tobulinime ir jų kultūrinio pašaukimo realizavime. Jei išviršiniame išsivystyme ir matyti tokių teigiamųjų apraiškų, kaip visuotinio privalomo mokymo įvedimas ir specialinių mokyklų tinklo praplėtimas, tai vis dėlto išvidinėse švietimo tendencijose yra dalykų, kurie sužadina rimtų abejonių dėl pasirinktos švietimo linijos tikrumo.

Būtent, pagrindinis dabartinės švietimo politikos trūkumas yra tas, kad ji slopina visuomenės iniciatyvą švietimo dalykuose, suvienodina švietimo tipus pagal biurokratiškai nustatytus modelius, pašalina iš mokyklų gyvenimo laisvą lenktyniavimą už pedagoginę ir kultūrinę pažangą ir šiaipjau neduoda galimybės švietimo srityje pasireikšti tiems veiksniams, kurie yra labiausiai, būtent, iš savo prigimties ir pašaukimo, suinteresuoti naujų kartų auklėjimu, lavinimu ir apskritai kultūrinimu. Žodžiu tariant, dabartinė mūsų švietimo linkmė neatitinka giliausių mūsų kultūrinės pažangos reikalavimų.

Šioje vietoje per toli mus nuvestų noras nustatyti gaires racionaliai švietimo politikai, mokyklų organizacijai, ir mokyklinėms programoms. Tai tenka mums daryti kitokiose aplinkybėse ir specialesniuose raštuose. Čia bus nebent ne pro šalį bendrai pažymėjus, kad *mūsų tautinės gyvybės aliarmiškai reikalaujama spartesnė kultūrinė pažanga tik tada tegalės būti sėkmingiau realizuojama, jei, pirma, mokytojų atranka ir tobulinimas bus vykdomas pagal objektyvinius padagoginio ir kultūrinio pašaukimo reikalavimus, antra, jei bus atsisakyta nuo mokyklų monopolizavimo tendencijos su jos palinkimu į biurokratišką centralizaciją, trečia, jei į švietimo darbą bus plačiai prileisti suinteresuoti iš prigimties ir pašaukimo veiksniai, ir, ketvirta, jei mokyklų programos realizuos ne vieną kurią vienašališką pedagoginę tendenciją, bet pilnutinio ugdymo reikalavimus.*

2. — Išvystymas savo tautinių ir kultūrinių galimybių iki aukščiausio laipsnio ir atsiekimas tokiu būdu kultūros viršūnių yra pirmutinė sąlyga tautos promocijai į nacijos rangą. Kultūriškai atsilikusi tauta negali juk pretenduoti į nacijos titulą.

Antra svarbi sąlyga tam pačiam tikslui atsiekti yra tautai savo pašaukimo vykdymas. Kiekviena tauta turi savo pašaukimą pagal tautinio savo gyvenimo ypatybes. *Pašaukimas ir yra ne kas kita, kaip palinkimas į tam tikrus uždavinius, pareinąs iš prigimties ypatybių.* Tokiu būdu prigimties ypatingumas nu-

lemia uždavinių skirtingumą. Įvairios tautos realizuoja žmonijoje įvairius pašaukimus, ir šis jų skirtingumas sudaro tikrą jų vertingumą visai žmonijai. Tauta be aiškaus pašaukimo ir tuo pačiu be specialių visuotinai vertingų uždavinių nepasižymi ryškiu tautiniu veidu ir todėl taip pat negali įgauti nacijos vardo. Kaip gi stovi klausimas su specialiu lietuvių tautos pašaukimu?

a. — Retai kada tautos yra visai sąmoningos savo tautinio pašaukimo klausime, nors susipratimas šituo atžvilgiu reiškia jau savo pašaukimo realizavimo suintensyvinimą. Pigu yra konstatuoti, kad ir mūsų tauta toli gražu nepakankamą turi supratimą apie tautinį savo pašaukimą tautų šeimoje, nors šis pašaukimas, kaip nekartą buvo pažymima, yra labai reikšmingas ir garbingas. *Lietuvių tautos susipratimas savo pašaukimo klausime ir yra svarbus reikalas jos žengime nacijos linkui.* Kaip žinome, limitrofinis Lietuvos krašto pobūdis ir lietuvių istorijos bei gyvenimo prisisunkimas įvairiomis kultūrinėmis įtakomis yra nulėmę sintetinį mūsų kultūrinės linkmės pobūdį. Nesusiprasdami mes galime kartais eiti priešinga linkme ir iš tikrųjų dažnai taip darome, bet tai dar neanuliuoja mūsų tautinio pašaukimo sintetinių ypatybių. Bet jei mes panorėsime įsisąmoninti lietuvių tautos istorinį išsivystymą ne vieno kurio luomo akimis ir kai mes panorėsime įžvelgti mūsų krašto perspektyvas tarptautinių santykių šviesoje, mes neišvengiamai turėsime prieiti išvadą, kad *sintetinis tautinės mūsų civilizacijos idealas ne tik sudaro garbę mūsų tautai, bet ir yra jai gyvybės sąlyga.*

Taip dalykams stovint, *lietuvių šviesuomenė turi pareigą ypatingai susidomėti savotišku lietuvių tautos pašaukimu ir padaryti iš jo išvadas savo kultūriniam nusistatymui ir kūrybinei linijai.* Čia ir kyla klausimas, kokiais konkretesniais bruožais turi reikštis tautinio mūsų pašaukimo supratimas.

b. — Trumpai formuluojant tautinį mūsų pašaukimą, reik pasakyti, kad geografinė mūsų padėtis Vakarų ir Rytų Europos slenkstyje ir istorinio išsivystymo aplinkybės pastatė mus prieš reikalą ieškoti dviejų pasaulių pusiausvyros ir į šią atremti mūsų gyvybės centrą. Mūsų teritorijoje susirėmė germanų ir slavų rasės, ir kiekvienos veržimasis į priekį gresia mūsų tautinei gyvybei išgaišinimo pavojumi. Be to, pats slavų pasaulis pasidalijo į dvi dalis, kurios ėmė tarp savęs rivalizuoti savo ekspansijoje į Lietuvą: tokiu būdu yra kilęs „lietuviškas" ginčas tarp lenkų ir rusų, iš kurių ir vieni ir antri stengėsi šiaip ar taip, vienu ar kitu laiku dominuoti Lietuvoje.

Šitame komplikuotame santykiavime, susidariusiame dėl Lietuvos objekto tarp germanų ir slavų pasaulių, o paskui tarp lenkų ir rusų slavų pasaulio viduje, bendru dalyku yra tas fak-

tas, kad čia šiaip ar taip susiduria du pasaulinės reikšmės gaivalu: Rytų ir Vakarų dvasios, kovojančios už viešpatavimą Lietuvos Valstybės plote. Tokiose aplinkybėse *tik kovojančių gaivalų pusiausvyra, sudaryta su buferinės Lietuvos Valstybės pagalba, gali laiduoti lietuvių tautai nepriklausomą gyvavimą ir tautinį bei kultūrinį išsivystymą.* Tiek germanų veržimasis į rytus, tiek slavų slinkimas į vakarus, tiek lenkų ar rusų hegemonija slavų pasaulyje gresia Lietuvai nepriklausomumo praradimu ir tautinio gyvavimo sutramdymu.

Iš čia jau galima padaryti išvada, kad *vienašališkas pašlijimas į vieną kurią pusę, vokiečių, lenkų ar rusų, būtų mums išsilenkimu iš tos racionalios linkmės, kuri viena tik galėtų laiduoti tautinės mūsų gyvybės išlaikymą.* Žodžiu tariant, limitrofinis mūsų krašto pobūdis nulemia buferinį mūsų valstybės paskyrimą, nes mūsų tautai yra gyvybės klausimas neutralizuoti kaimynų rivalizaciją dėl Lietuvos objekto tarptautinės pusiausvyros stoviu.

Bet iš kitos pusės tautinė mūsų politika negali būti suinteresuota, kad vienas kuris tarptautinės rivalizacijos dalyvis būtų visai pašalintas iš politinės vaidyklos, kaipo reali pajėga. Tasai politinis menas, kuris visai atitiktų tautinį mūsų pašaukimą, ir turėtų sugebėti suinteresuoti nepriklausomos buferinės Lietuvos Valstybės buvimu kiekvieną dalyvį tarptautinės rivalizacijos dėl Lietuvos objekto. To reikalauja ne tik realinis politikos supratimas, bet mūsų tikrai tautiškos politikos koncepcija. Tokiu būdu gyvastingų Lietuvos Valstybės reikalų apsaugojimas sutartų visai gerai su jos pašaukimu tarnauti tarptautinės pusiausvyros reikalams.

Iš to, kas pasakyta, galima jau išvesti principiali tautiškos mūsų politikos linija tarptautinėje plotmėje: mūsų *diplomatai, kurie turėtų ruošti Lietuvai garbingą vietą kultūringų nacijų šeimoje, tik tada vaisingai atstovaus tautiniams mūsų reikalams, kai juos derins su tarptautinės tarnybos uždaviniais.* Štai principas, nuo kurio neturėtų nutolti savo akcijoje joks mūsų politikas diplomatas.

c. — Šalia politinės pusiausvyros, realizuojamos tarptautinėje plotmėje, nemažiau svarbi yra kultūrinė tų įvairių svetimų laimėjimų sintezė, kurie šiaip ar taip skverbiasi į tautinį mūsų gyvenimą. Iš tikrųjų tenka net konstatuoti, kad tai, kas yra sintezė kultūros srityje, atitinka savo prasme politinės srities pusiausvyrą. Kultūrinė sintezė išplečia pusiausvyrą į dvasinio gyvenimo plotą ir tuo pačiu patiesia tvirtesnį pagrindą politinei pusiausvyrai.

Sintetizuodami tautinės savo kultūros lytyse tas kultūrines įtakas ir kultūrinius laimėjimus, kurie mums ateidavo ir ateina per ir iš rusų, lenkų ir vokiečių, mes iš tikrųjų dedame sintezėn

dviejų pasaulių, Rytų ir Vakarų, pradus, nes vieni iš jų labiau priklauso Rytų, kiti — Vakarų pasauliui. Galutinėje tad sąskaitoje *tautinis mūsų pašaukimas reikalauja sudaryti pilnutinę rytiškos ir vakariškos kultūros sintezę tautinės mūsų civilizacijos lytyse.*

Sintezė, anaiptol, nereiškia mechaninės kompliacijos, kuri su visišku pasyvumu ir be kūrybinės dvasios deda krūvon heterogeninius kultūrinius pradus. Toks kultūrinės sintezės supratimas būtų gana bergždžias ir, kas svarbiausia, jis grėstų mūsų tautai individualybės praradimu. Kaip jau buvo anksčiau pažymėta, tauta svetimus kultūrinius laimėjimus privalo kūrybiškai asimiliuoti, t. y. aktyviai ir su savarankiškąja iniciatyva juos suderinti su savo tautiniu savotiškumu. Taigi *ne vergiškas eklektizmas, bet gyva kūrybinė sintezė tautiškos kultūros lytyse turi būti siekiama mūsų tautos pastangomis, jei norima eiti jos pašaukimo keliu.*

Lygiai, kaip ir serviliškas eklektizmas, mūsų tautinio pašaukimo neatitinka ir kultūrinis pašlijimas į vienus kuriuos mūsų kaimynus. Ankstybame mūsų istorijos periode mūsų tauta pasyviai buvo palinkusi rusų įtakai, ir tuomet prasidėjo pirmas kultūrinis tautinis suskilimas tarp mūsų šviesuomenės ir liaudies. Vėliau, viduriniame mūsų istorijos periode, mūsų tauta taip pat pasyviai pasidavė lenkų kultūrinei įtakai ir, pasisukusi iš pasyvesnių Rytų į aktyvesnius Vakarus, dar labiau pagilino savo šviesuomenės ir liaudies suskilimą. Paskutiniais laikais, jau įvykus tautiniam ir valstybiniam mūsų tautos atgimimui, mes pasiduodame per daug pasyviai ir nekritiškai vokiečių kultūros įtakai, kuri gresia mums ne mažesniais pavojais, kaip ankstybesnės kultūrinės rusų ir lenkų įtakos, nes sykiu su vokiečių kultūra eina sistemingai suorganizuota ir biologiniu vokiečių gaivalu galinga germanizmo ekspansija. Kiekvienas kultūrinis vienašališkumas, naudingas vienam iš suminėtų mūsų kaimynų, sykiu yra nesuderinamas nei su mūsų tautos kultūriniu pašaukimu nei su gyvastingais jos interesais.

Dar vienu atžvilgiu mums yra neišvengiama eiti pilnutinės kultūrinės sintezės linkme: savo teritorijoje mes turime elementų, nutautusių vieno ar kito mūsų kaimyno naudai. Juos galima su visu iškalbingumu raginti atsisakyti nuo pasisavintos svetimos kultūros vienašališkumo tik tada, jei vietoje šio lietuvių tauta įstengia patiekti jiems ką nors didesnio ir vertingesnio, kur teigiamieji pasisavintų kultūrų pradai turi savo organišką vietą. Kitaip visi paraginimai ir įtikrinėjimai nutautusių mūsų elementų bus bergždi ir neatsieks savo tikslo.

Taigi mūsų šviesuomenė, norinti vesti mūsų tautą nacijos keliais ir sykiu apsaugoti kultūrinius ir tautinius mūsų interesus, privalo sąmoningai, kiek ir kaip galėdama, tarnauti plačios

kultūrinės sintezės tikslams. *Kaip mūsų politikams diplomatams privalu siekti tarptautinės pusiausvyros ir laiduoti buferinės mūsų valstybės pastovumą, taip lygiai mūsų inteligentai kūrėjai turi siekti plačios kultūrinės sintezės mūsų tautybės lytyse ir tuo pačiu apsaugoti mūsų tautybę nuo vienašališkų nutautinančių įtakų.*

d. — Savaime suprantama, kad mūsų tautinio pašaukimo įsisąmoninimas plačioje visuomenėje tik tada bus gilus ir tikrai vaisingas, kai naujos kartos bus atitinkamai auklėjamos. Būtent, *naujos mūsų kartos turėtų būti sąmoningai auklėjamos politinės pusiausvyros ir kultūrinio sintetizmo nuotaikoje.* Mes turime giliai suprasti, kad atlaikyti tautinį savo nepriklausomumą ir patenkinti visai teisėtas tautines ir kultūrines aspiracijas mes tegalėsime vien su pagalba plačiai išvystytos teisės sąmonės, tarptautinės konjunktūros supratimo ir sintetinės kultūrinės kūrybos. Šita linkme turėtų būti vedamos naujos mūsų kartos, kad jų pasiruošimas tautiniam mūsų pašaukimui realizuoti būtų iš tikro pakankamai išdavus.

Šitame mūsų naujųjų kartų ruošime tautiniam pašaukimui keletas faktų turėtų būti sugestionuojama su ypatingu uolumu. Visų pirma, reikėtų kreipti mūsų naujų kartų dėmesys į limitrofinį mūsų krašto pobūdį, kuris uždeda kraštui tam tikrą antspaudą ir suteikia krašto politikai ir kultūrai atitinkamos linkmės. Antra, būtų svarbu joms įsąmoninti faktas, kad iš limitrofinio mūsų krašto pobūdžio nuosekliai eina buferinis mūsų valstybės pobūdis, kuris reikalauja atspariai neutralaus nusistatymo į visus savo kaimynus, žinoma, kiek nieks jų neįžeidžia gyvastingų mūsų tautos ar valstybės interesų. Trečia, būtų labai savo vietoje tiksliai joms išaiškinti sintetinį tautinės mūsų kultūros pobūdį, kuris duoda galimybės suderinti tautinį mūsų savotiškumą su visuotinai reikšmingais Rytų ir Vakarų pasaulių laimėjimais. Ketvirta, labai būtų pravartu įdiegti į jų sąmonę supratimą reikalo bendrauti su mūsų krašto tautinėmis mažumomis, kurių daugumas kad ir yra negarbingai atskilęs nuo tautinio mūsų kamieno, bet vis dėlto sykiu turi ir formalinę teisę laisvai apsispręsti tautybės klausime ir realią pareigą dalyvauti kultūrinėje mūsų krašto kūryboje.

Štai svarbesnės idėjos, kurios turi būti padėtos į nacionalinį naujų mūsų kartų auklėjimą, kiek jos privalo būti ruošiamos tautinio mūsų pašaukimo reikalams.

3. — Tautinio pašaukimo realizavimas turi visados visuotinės reikšmės visai žmonijai, nes tautinis pašaukimas apsprendžia tuos visuotinai reikšmingus uždavinius, į kuriuos tauta linksta dėl savo prigimties ypatybių. Bet suprantama, kad šitie tautinio pašaukimo uždaviniai toli gražu neišsemia visų kultūrinių uždavinių, kurių gali turėti ir kuriuos privalo spręsti tauta

anttautiniu mastu. Tautinis pašaukimas iš tikrųjų yra jau anttautinis uždavinys, nes jis yra visuotinai reikšmingas kultūriniu savo turiniu, nors ir yra labai intymiai susijęs su pašauktosios tautos interesais. Bet iš nacijos yra reikalaujama, kad ji ne tik vykdytų tautinį savo pašaukimą, bet ir šiaipjau dalyvautų aktyviai ir sumaniai anttautinių kultūrinių žmonijos uždavinių sprendime. Į šitą svarbų darbą privalo kuo veikiausiai ir kuo sėkmingiausiai užsiangažuoti ir lietuvių tauta, jei mes norime, kad ji ilgainiui įgautų nacijos titulą.

a. — Einant anttautinių kultūrinių uždavinių sprendimo linkme, svarbu, visų pirma, stiprinti funkcionalinį sąryšį tarp individualinės tautinės mūsų lyties ir universalinio turinio. Tai reiškia, kad *kiekvienu atveju, kai mūsų inteligentams kūrėjams tenka dirbti kultūros darbą, privalu rūpintis, kad tautinė lytis nebūtų sau - tikslas, bet tik tobula universalinio, arba visuotinai reikšmingo, turinio nešėja, nes tik tokiu atveju tautinė lytis įgauna tikro reikšmingumo.* Yra lygiai nenormalu ir tai, kad tobula tautinė lytis nereiškia universalinio turinio, ir tai, kad universalinis turinys nesireiškia tobula tautine lytimi. Nacijos kaip tik tuo ir pasižymi, kad jos sugeba derinti tobulą tautinę lytį su visuotinai reikšmingu turiniu.

Jei tautinio pašaukimo realizavime šiaip ar taip gali dalyvauti visi tautos inteligentai, tai anttautinių uždavinių sprendime tegali dalyvauti tik rinktiniai inteligentai, arba elitas, nes tautinis pašaukimas stato uždavinius tautos kolektyvui, tuo tarpu kad anttautiniai kultūriniai uždaviniai yra individualinių pastangų dalykas. Pavyzdžiui, sintetinis kultūrinis nusiteikimas privalo persunkti visą mūsų tautą, tuo tarpu kad žmogiškosios kūrybos viršūnių tegali siekti tik išimtinai apdovanoti asmens kūrėjai. Šita prasme tauta gali kartais anksčiau pasireikšti anttautinių uždavinių sprendime, negu savo pašaukimo vykdymu. Mūsų Čiurlionis yra iškėlęs mūsų tapybą į visuotinio reikšmingumo laipsnį, tuo tarpu kad mūsų tautinė kultūrinė sintezė negali dar niekam nei imponuoti nei sudaryti aiškaus įspūdžio.

Taigi ėjimas nacijos linkui įpareigoja mus ne tik ieškoti ir kurti tobulą tautinę lytį, bet ir siekti visuotinai reikšmingos kūrybos, t. y. tokios, kuri turi reikšmės visai žmonijai, kadangi neša su savimi anttautinį laimėjimą. Tuo yra apsprendžiamas privalomas mūsų šviesuomenei nusistatymas kultūrinėje kūryboje; iš tokio nusistatymo, galima tikėtis, anksčiau ar vėliau turės išeiti aikštėn kultūriniai laimėjimai, kurie savo reikšmingumu išsilenks iš siaurų mūsų tautos ribų.

b. — Kad šviesuomenės nusistatymas kultūrinės kūrybos atžvilgiu atitiktų nacijos reikalavimus ir būtų šita prasme tikrai vaisingas, reik atitinkamai išlavinti ir išauklėti jos elitą. Būtent, *reik gabiausius tautos individus, išėjusius visus tautinės mokyk-*

los laipsnius, komandiruoti į užsienį, kad ten jie galėtų įsigyti aukščiausių kultūrinių kvalifikacijų sykiu su tuo kūrybiniu užsimojimu, kuriuo pasižymi Europos kultūringosios nacijos.

Reikalas komandiruoti atrinktąją šviesuomenės dalį į didžiąsias nacijas yra pateisinamas ne tik aukščiausių kvalifikacijų įsigijimo tikslu, bet ir reikalingo tarptautinio bendravimo ir bendradarbiavimo tikslais. Anttautiniai kultūriniai uždaviniai niekados nėra sprendžiami atskirose tautose visai izoliuotu būdu. Visuotinai reikšmingų kultūrinių problemų išsprendimas paprastai paruošiamas atitinkamu tarptautiniu bendradarbiavimu, kuris tik tada gali būti tikrai vaisingas, kai atskirų tautų žmonės yra paruošti jam visai gerai.

Šiuo metu mūsų įėjimas į kultūringų nacijų tarpą, kad ir paprastų stebėtojų rolėje, yra labai apsunkintas neturėjimu pasiruošusių žmonių tarptautiniam kultūriniam bendravimui. Kol šitas mūsų šviesuomenės trūkumas bus neužpildytas, tol ne tik bus nesėkmingas mūsų tarptautinis bendravimas, bet nuo to kentės taip pat politiniai ir kultūriniai mūsų tautos reikalai. *Naujos gerai kvalifikuotų mūsų inteligentų kartos turi būti tinkamai paruoštos aktyviam ir garbingam dalyvavimui tarptautiniuose kongresuose bei konferencijose, ir palaikymui nuolatinių santykių su užsienio intelektualiniu elitu, kad tokiu būdu susidarytų pakankamas kadras žmonių, įstengiančių vertingai reprezentuoti mūsų tautą kitų tautų šeimoje ir kuriamai dalyvauti kultūriniame visos žmonijos užsimojime.*

Planingai ir objektyviai parinktas užsienio studijoms intelektualinis elitas, pirma tinkamai paruoštas savo krašte, gali ir privalo ilgainiui tapti tautai tuo keltuvu, kuris sugeba iškelti tautą iš tautinių interesų lygumos į anttautinių visos žmonijos uždavinių aukštumą. Negalime ir mes apie tai pamiršti norėdami anksčiau ar vėliau atsidurti šitoje aukštumoje.

Lietuvių tautos ugdymo organizacijos klausimas.

Aprėpiant vienu žvilgiu nusakytųjų lietuvių tautos ugdymo uždavinių visetą, tenka įsitikrinti, kad jų daugumas įeina į Švietimo Ministerijos kompetenciją. Tačiau realizuoti juos visus viena Švietimo Ministerija neįstengia dėl kelių priežasčių: pirma, pagal įsigyvenusias tradicijas ji pakankamai turi rūpesčio su naujų kartų ugdymu; antra, jos darbas įprastu būdu eina labiausiai intelektualinio švietimo linkme; trečia, apskritai tautos ugdymo uždaviniai negali būti realizuoti vienomis tik vyriausybės pastangomis be aktyvaus ir sąmoningo visuomenės dalyvavimo šitame darbe; kaip auklėjimas nėra pakankamai sėkmingas, jei jis nėra atbaigiamas savarankiškuoju auklėjimusi iš auklėtinio pusės, taip lygiai tautos ugdymas niekados negali būti tikrai vaisingas be laisvos jos iniciatyvos ugdymosi dalykuose.

Daugiau gyvybės ir kontakto su kultūrinėmis visuomenės pajėgomis galėtų įnešti į Švietimo Ministeriją neseniai Katalikų Mokytojų Sąjungos pasiūlytas Švietimo Rūmų arba net Švietimo Tarybos steigimas; šitoks patariamasis Švietimo Ministerijos organas galėtų būti tikrai naudingas vien su sąlyga, kad jis būtų tinkamai sudarytas. Tačiau ir to toli gražu nepakaktų norint suintensyvinti mūsų tautos ugdymo darbą ir suteikti mūsų kultūrėjimui vajinį tempą. Juk tie dalykai pareina taip pat ir nuo vidaus ir užsienio politikos, nuo įstatymų leidimo linkmės, nuo ekonominio mūsų išsivystymo, nuo kultūrinių ir visuomeninių mūsų organizacijų akcijos ir kitų veiksnių, kurie šiap ar taip dalyvauja tautos ugdymo darbe. Tai iš tikrųjų yra labai įvairių veiksnių kooperavymas vienam dideliam tikslui, kuris turėtų jų akciją derinti ir vesti tautą į šviesesnę ateitį.

Jei dabar pasistatytume klausimą, kokia įstaiga galėtų pasiimti ant savęs tautos ūgdymo problemos tyrinėjimą, atitinkamo darbo projektavimą bei planavimą, šito darbo stūmimą ir rėmimą, tai turėtume pasakyti, kad tokia įstaiga negalėtų būti joks biurokratinis organas, neturįs pakankamai kuriamosios iniciatyvos ir plačios kompetencijos. Tokia įstaiga tegalėtų būti vien Lietuvos Kultūros Akademija, bendrai suprantama taip, kaip ji buvo pasiūlyta prof. M. Biržiškos. Dėl jo projekto detalių galima kelti abejonių ir patį projektą praktinėje jo dalyje keisti gana radikaliai, bet pats sumanymas buvo labai vykęs jau todėl, kad jis organingai jungė Mokslo Akademiją, Kultūros Draugiją ir Kultūros Fondą vienoje įstaigoje, kuri turėtų intensyviai dirbti tautos ugdymo darbą.

Mūsų visuomenė, neišskiriant iš jos ir valdančiųjų sferų, palaidojo šitą projektą savo abejingumu, savo įtarimais ir savo nesugebėjimu, pasigavus kuriamąją idėją, kritiškai projektą svarstyti ir jį tobulinti taisytinoje dalyje. Šiuo atveju, kaip ir kitais panašiais atsitikimais, išėjo aikštėn mūsų kultūrinis bergždumas ir inertiškas nerangumas, verčiąs mus tūpčioti vietoje ir stumti nuo savęs į šalį bet kurį gyvesnį ir kūrybiškesnį darbą. Vis dėlto, jei suprasime gyvą kultūrinio vajaus reikalą mūsų tautai ir panorėsime gelbėti savo tautą nuo pavojų, kurie jai gresia dėl jos kultūrinio atsilikimo, tai turėsime vėl grįžti prie Lietuvos Kultūros Akademijos sumanymo. Šituo sumanymu padarytą kultūrinį egzaminą mūsų visuomenė nėra išlaikiusi; bet vargo atveju egzaminą galima išlaikyti ir su pataisa, kol grįžti prie šito sumanymo dar ne per vėlu.

Taigi, bent su pataisa išlaikykime elementarinį kultūrinį egzaminą, grįždami su pasisekimu prie Lietuvos Kultūros Akademijos projekto!

DEŠIMTAS SKIRSNIS.

Prof. M. de Munnynck'as apie mūsų tautinę vėliavą.*)

1. Prof. M de Munnynck'as ir lietuvių tauta. — 2. Jo ekspertizė mūsų vėliavos klausimu. — 3. Jo pasiūlymo analizė.

1.

Tautinė vėliava viešajame gyvenime yra atstojamasis ženklas tautai, ir jai pridera visiškoji pagarba. Bet kaip tik todėl privalu rūpintis, kad materialinis jos turinys atitiktų išsyk istorines tautos tradicijas, heraldikos taisykles ir estetikos reikalavimus. Vėliava, kuri nusižengia bent vienai iš šitų sąlygų, nėra pakankamai tobula, kad galima būtų nesirūpinti jos patobulinimu. Gerai suprastas patriotizmas reikalauja iš vienos pusės atiduoti prideramą pagarbą faktinai priimtai vėliavai, ogi iš antros pusės ne tik nedraudžia, bet dargi skatina ją tobulinti, jei jos išvaizdoje arba turinyje esama ryškaus trūkumo.

Apie savo tautinę vėliavą gauname geros progos patirti nuomonę mokslininko, kuris jungia savyje visus davinius, kad jo sprendimas būtų kompetentingas bei objektyvus. Šitas mokslininkas yra Friburgo profesorius M. de Munnynck'as, kuris, užklaustas einančio ten pat aukštąsias studijas kun. N. Pakalkos apie mūsų tautinę vėliavą, teikėsi atsakyti į klausimą su tokiu nuoširdžiu sąžiningumu, kuris tegali charakterizuoti sykiu rimtą mokslininką ir tikrą lietuvių tautos draugą.

Prof. M. de Munnynck'as, išėjęs teologijos, filosofijos ir gamtos mokslus, yra nepaprastai plačiai išlavintas žmogus, kuris sykiu su plačia pažiūra sugeba jungti žvilgio gilumą klausimuose, kuriuos pajudina specialiu būdu. Friburgo universitete prof. M. de Munnynck'as dėsto ex professo kosmologijos ir psichologijos kursą, o tarp savo epizodinių, laisvai nustatomų, kursų turi estetiką, prie kurios su ypatingu pamėgimu grįžta kas treti metai. Iš čia galime jau matyti, jog gerbiamojo profesoriaus sprendimas apie mūsų vėliavą remiasi visu reikiamu psichologo ir esteto kompetentingumu.

*) Spausdinta „Ryto" 32 nr. 1924.II.7 d.

Pridėsiu dar, jog, jei kas iš mokslininkų yra įgijęs teisę spręsti apie lietuvių tautinę vėliavą, tai juo yra kaip tik prof. M. de Munnynck'as, kurio išbandytas palankumas lietuvių tautai ypač pasireiškė jo kalboje, pasakytoje palaiminant lietuvių studentų akademinę vėliavą Friburge 1922 m. liepos m. 2 d. (ž. „Romuvos" 2 Nr.). Šitas mūsų tautos draugas laimina tai, ką esame pasiekę kovoje už tautinį mūsų nepriklausomumą, ir sykiu ragina mus nuolatos siekti toliau — į aukštųjų idealų sritį. Dar kartą turime panašiai suprantamo palankumo įrodymą žemiau spausdinamame jo laiške kun. N. Pakalkai. Supratę gerbiamojo profesoriaus motyvus, negalėsime netarti jam iš dėkingos širdies mūsų lietuviškąjį ačiū.

2.

28-XI-1923 m.

Mano brangus Pakalka,

Tamsta klausi mano nuomonės apie lietuvių vėliavą. Spėju, jog ji yra tiksliai nustatyta krašto konstitucija; tad mums telieka prieš ją nusilenkti. Bet kadangi Tamsta statai klausimą, spėju taip pat, jog nėsama vienos tik nuomonės apie parinktąją vėliavą. Tai leidžia man išsitarti visai laisvai, ir Tamsta žinai, kad tai aš darau su visiška pagarba, kurią iš tikro jaučiu Tamstos tėvynei.

Paprastai vėliavos spalvos yra parenkamos dėl kokio nors sumetimo. Geriausias parinkimas yra visuomet tasai, kuris yra tradicinės krašto heraldikos įkvėptas, kaipo atitinkąs priimtiems visur herbams. Privalu vengti dėti į vėliavą komplikuotų gyvų pavidalų. Vėliava turi plevėsuoti nuo vėjo, o tai iškraipo pavidalus ir kartais suteikia juokingų įspūdžių. Štai kodėl Jūs esate gerai padarę nepadėję ant savo vėliavos vyčio, kurį Jūs turite savo valstybės herbe.

Bet šitas vytis pats turi herbo spalvą, kuri yra nepaprasto gražumo. Raudonas su dvilinku aukso kryžiumi! Derinys vienas iš labiausiai vykusių ir labiausiai heraldiškų. Jei būčiau turėjęs nustatyti prisikėlusios lietuvių tautos vėliavą, būčiau vien paėmęs raudoną dugną ir padėjęs ant jo šitą dvilinką kryžių. Jūs būtumėt turėję dalyką labai nepaprastą ir sykiu labai tautinį.

Tuo tarpu Jūs palaikėte tinkamesniu dalyku pridėti prie šitų dviejų spalvų dar žaliąją. Taigi Jūs turite tris spalvas, kurios gali duoti vieną iš gražiausių derinių, kokių tik galima įsivaizduoti. Deja, turiu konstatuoti, jog Jūs esate blogai jas suderinę. Jūs esate sustatę gretimai raudoną ir žalią. Tai nėra leistina nei heraldikos nei estetikos atžvilgiais.

Klasiškoje heraldikoje niekuomet nededama greta dviejų emalijų, kaip kad yra raudona ir žalia. Yra, aiškus dalykas, išim-

čių, bet jos yra nedažnos ir mažai vykusios. Privalu visuomet, kiek galint, skirti emalijas kokiu nors metalu. Tad Jūs turėjote padėti geltoną spalvą *(auksas)* tarp raudonos ir žalios. Estetiniai sumetimai mus veda prie tos pačios išvados. Raudona ir žalia yra dvi papildomosios spalvos, ogi papildomosios spalvos, sustatytos greta ant vienodo dydžio plokšmių daro skaudžiai stipraus įspūdžio, kuris išlavintiems estetiniu atžvilgiu žmonėms yra labai nemalonus. Užtat jei Jūs padėtumėt auksą (geltoną) tarp žalios ir raudonos spalvos, Jūs turėtumėt naturalų perėjimą tarp spalvų ir dargi vieną iš laimingiausių derinių, kurių tik gali būti.

Darau tad išvadą, 1) jog Jūs galėtumėt turėti puikią (splendide), tikrai tautinę, neginčijamą heraldikos atžvilgiu vėliavą, paėmę raudoną dugną su dvilinku aukso kryžiumi. Kryžiaus dydžiai turėtų būti oficialiai nustatyti.

2) Jei Jūs esate galutinai priėmę tris spalvas, reikėtų jas išdėstyti šitokia tvarka: žalia, geltona, raudona.

Linijų harmonija stato irgi savų reikalavimų. Šituo atžvilgiu pasakyčiau, jog mano supratimu visuomet yra labiau pageidautina dėti spalvos vertikaliniu būdu, t. y. vėliavakočio linkme. Padėtos horizontaliniu būdu, spalvos yra vėliavakočiui statmeninės linijos, kurios nėra labai malonios. Pageidaujamu atveju reik dėti žalia šalia vėliavakočio, paskui geltona ir pagaliau raudona.

Tamstai gal pasirodys, jog drįstu per daug rūpintis lietuvių vėliava. Turiu tačiau dvi racijas, kurios mane įgalioja tai daryti: visų pirma Tamstos klausimas, kuris daro man garbę; o paskui širdingas susidomėjimas, kurio turiu Lietuvai ir šiaipjau visiems lietuvių reikalams.

Iki pasimatymo, mano brangus Pakalka. Prašau pasitikėti mano atmintimi ir mano širdingu atsidavimu.

P. M. de Munnynck.

3.

Kaip matome, prof. M. de Munnynck'as konstatuoja mūsų vėliavoje trūkumą, kuris prasilenkia ne tik su heraldikos, bet ir su estetikos taisyklėmis. Kad mūsų vėliavos spalvos, kaip jos dabar yra išdėstytos, iš tikro nesiderina į harmoniją, gali patirti kiekvienas, kas panorėtų atidžiau susidomėti įspūdžiu, gaunamu iš spalvų sugretinimų. Jei trys spalvos sueina į sutartinę, gaunamas savaime tam tikros suderintos visumos įspūdis, arba psichologinė sintezė. Jei spalvos harmoningai nesiderina tarp savęs, visumos sintezės negaunama be tam tikros psichologinės prievartos, kuri suteikia nemalonaus bei neestetinio įspūdžio. Mūsų vėliavoje psichologinė spalvų sintezė nėra gaunama savaime, kaipo sugretintų spalvų harmonija, ir tai nemaloniai atjaučiama žmonių, turinčių išlavintą estetinį skonį.

Mūsų vėliavos fotografija suteikia tam ryškaus įrodymo. Raudona ir žalia spalva išeina fotografijoje tamsiomis juostomis, tuo tarpu kad geltona spalva iš vieno krašto duoda šviesią juostą. Aišku, jog dvi tamsios juostos griežtai persveria vieną šviesią juostą. Šitokia nesimetringa tamsių ir šviesių plokšmių disproporcija yra geras spėjimas, jog spalvų suderinime nėra reikiamos santvarkos.

Palikti šitokia vėliava neribojamai ilgam laikui, reiškia telkti patriotiniai piliečių jausmai po ženklu, kuris turi savyje disharmonijos, ir dargi auklėti naujose kartose šitie jausmai asosiacijos sąryšyje su estetiniu trūkumu. Aišku savaime, jog tai tėra leistina tautai sulig tuo, kaip ji supranta kalbamą trūkumą.

Prof. M. de Munnynck'as ne tik trūkumą nurodo, bet dargi aiškiai pasisako apie tai, kokia vėliava, jo supratimu, geriausiai atitiktų istorines mūsų tautos tradicijas, heraldikos nuostatus ir estikos reikalavimus. Yra tai raudonas dugnas su dvilinku aukso kryžiumi. Kokia paprasta ir sykiu laiminga idėja, būtent — panaudoti mūsų valstybinio vyčio skydas tautinei vėliavai! Juk tai reiškia simboliniu būdu pastatyti mūsų tautą po šito skydo priedanga ir padaryti iš jo mūsų tautinio tvirtumo ženklas.

Kad prof. M. de Munnynck'as nėra apsirikęs apie siūlomojo simbolio tautiškumą, geriausiai įrodo faktas, jog idėja sutaria iš vienos pusės su vyčio kryžiumi, kuriuo yra apdovanojami mūsų karžygiai, o iš antros pusės — su ženklu, kurį laisvanoriai mūsų tėvynės ginėjai — šauliai — yra pasirinkę savo sąjungos simboliu.

Projektuojamos vėliavos atitikimą heraldikos ir estetikos reikalavimų pakankamai laiduoja prof. M. de Munnynck'o kompetentingumas. Čia tik svarbu būtų atsižvelgt į gerbiamojo profesoriaus pasakymą, jog „kryžiaus dydžiai turėtų būti oficialiai nustatyti". Tai tarp kitko reiškia, jog kryžiaus dydis, jo konturai, įvairios spalvos plokšmių proporcija nėra abejingi dalykai estetinei vėliavos išvaizdai, ir jog todėl visa tai turėtų būti specialisto nustatyta.

Prof. de Munnynck'as vis dėlto numato galimybę, kad mūsų visuomenė nepanorės atsisakyti nuo trijų parinktųjų spalvų; bet šitokiam atvejui jis konstatuoja būtiną reikalą pertvarkyti spalvų sugretinimą, būtent — padėti geltoną aukso spalvą į vidurį. Reik tačiau čia pat pridurti, jog nei tautiniai, nei praktiniai sumetimai neverčia mus pasilaikyti tris dabartines mūsų vėliavos spalvas. Nejaugi šitų spalvų derinys yra mums tautiškesnis dalykas už mūsų vyčio simbolišką skydą? Ogi iš kitos pusės labai yra nepraktiška vartoti žalia ir geltona spalva vėliavos reikalui. Paprastai, šitiedvi spalvos labai greit nublunka, nuo ko suyra reikiama spalvų harmonija. Tokia vėliava virsta nudėvėtu įkyriu skuduru, kas visai nesiderina su iškilmingu vėliavos tikslu.

Patvirtinti, kad trys kalbamos spalvos nublukusios nebesiderina į sutartinę, kun. N. Pakalka, parūpinęs mums prof. M. de Munnynck'o sprendimą, teikėsi čia pat parinkti dvejetą ištraukų iš Dr. E. Brücke's veikalo „Physiologie der Farben" (Leipzig 1887). „Kanariškai geltonos sunokusios citrinos spalvos sujungimas su melsvai žalia spalva yra, sako Brücke, mažne visų blogiausias, ir šiaipjau jos sugretinimas su įvairiais žalios spalvos laipsniavimais tebelieka menkas (196 p.)... Karminiņė, iki spektriško raudonumo, spalva ir žalia spalva sudaro su auksu neginčijamai labai puikų trejetą. Su pigmentine geltona spalva vietoje aukso šitas trejetas atrodo dabartiniam skoniui kiek skaudus ir prasčiokiškas, ir apskritai negalima neigti, jog žalios spalvos sujungimas su geltona pats per save yra blogas ir vien raudonos spalvos pritilpimu tetampa pakenčiamas" (208 p.).

Iš visa, kas pasakyta, lengva padaryti išvada, jog pasiryžus patobulinti mūsų vėliavą, būtų visai tinkama priimti prof. M. de Munnynck'o originalus patarimas, būtent: parinkti vėliavai raudonas dugnas ir padėti ant jo dvilinkas aukso spalvos kryžius. Pridursiu dar baigdamas, jog tuomet mūsų vėliavoje Vakarų Europos mažųjų valstybių tradicijos sutartų su tuo, ką mes nešamės iš Rytų; o tai reikštų, jog jinai būtų mums tautine vėliava giliausia to žodžio prasme.

Kaunas, 1924 m. sausio 27 d.

Pastebėtos korektūros klaidos

					Išspausdinta	Turi būti
19	pusl.	20	eil.	iš viršaus	sutarinėn	sutartinėn
39	„	8	„	„ „	dvasiss	dvasios
„	„	22	„	„ „	protestanizmas	protestantizmas
44	„	13	„	„ „	atpalaiduojama	atsipalaiduojama
113	„	15	„	„ apačios	imperialitiškų	imperialistiškų
118	„	6	„	„ „	užkštesnį	aukštesnį
120	„	13	„	„ „	davusi	davusia
„	„	2	„	„ „	palnutinio	pilnutinio
129	„	19	„	„ „	pagrindinė	pagrindine
130	„	11	„	„ viršaus	kad	kai
147	„	8	„	„ apačios	uždedamas	uždėdamas
150	„	23	„	„ „	vargų	vergų
165	„	12	„	„ apačios	meilė	meile
„	„	7	„	„ „	mieščioniškame	miesčioniškame
166	„	10	„	„ viršaus	žymoje	žymioje
168	„	7	„	„ „	galimybės	galimybes
173	„	17	„	„ „	parvergimo	pavergimo
174	„	22	„	„ „	paminė	pamynė

TURINYS

Pusl.

Pratartis ..... 3—5

PIRMAS SKIRSNIS. — **Tautybės esmė** . . . . . 6—11
I. Tauta, kaipo sutelktinė individualybė (6). — II. Tautinė civilizacija (8). — III. Tautos pašaukimas bei uždavinys (10).

ANTRAS SKIRSNIS. — **Istorinio lietuvių tautos likimo ypatybės** . . . . . 12—21
I. Tautinė lietuvių individualybė neįvykdytų galimybių šviesoje (12). — II. Liaudies ir šviesuomenės persiskyrimas tautinio Lietuvos gyvenimo srityje (14). — III. Lietuvos padėtis tarpusieny Rytų ir Vakarų pasaulių (17). — Rytai ir Vakarai savitarpio santykiuose (19).

TREČIAS SKIRSNIS. — **Tautinės lietuvių civilizacijos problema** . . . . . 22—49

I. TEZĖ. — Rytų persvara Lietuvoje: 22—32

A. Pagrindiniai lietuvių tautybės pradai: ..... 22—26
1. Pagrindiniai lietuvių tautybės padėliai, atnešti iš Rytų ir apsaugoti tautos dvasioje. — 2. Pagrindinės etninio lietuvių pobūdžio žymės: tautinės dvasios turtingumas ir menkas jos reiškimasis aikštėn.

B. Pirmykštė lietuvių istorijos linkmė. ..... 27—32
1. Etninio lietuvių pobūdžio, geografinės padėties ir istorinių aplinkybių reikšmė Lietuvos Valstybės kūrimuisi. — 2. Lietuvos Valstybės pašaukimas viduriniais amžiais: kova iš rytų pusės su totoriais, iš vakarų pusės — su teutonais. — 3. Graikiškai rusiškosios civilizacijos įtaka lietuvių tautai: jos priežastys ir išdavos. — 4. Aristokratizacijos pagrindas Lietuvoje: tautinis šviesuomenės ir liaudies skilimas. — 5. Pagrindinė garantija Lietuvos Valstybės gyvavimui pirmojoje gadynėje: pusiausvyra iš lauko pusės tarp Rytų ir Vakarų ir iš

vidaus — tarp lietuviškojo branduolio ir Lietuvos aneksų. — 6. „Lietuvos Statutas", kaipo tautinės lietuvių sintezės išraiška XVI-me štm.

II. ANTITEZĖ. — Vakarų persvara Lietuvoje. ..... 32—43

A. Lietuvių istorijos linkmė antrojoje gadynėje: ..... 32—37

1. Tautinio lietuvių gyvenimo pakrypimas iš Rytų į Vakarus. — 2. Lotyniškosios lenkiškosios civilizacijos įtaka; priežastys ir išdavos. — 3. Augimas priešingumo tarp diduomenės ir liaudies. — 4. Išlaukinės ir išvidinės pusiausvyros suirimas. — 5. Lietuvos Valstybės žlugimas.

B. Inteiektualinė Lietuvos kultūra antrojoje gadynėje. ..... 38—43

1. Pasireiškimas tautinėje lietuvių dvasioje palinkimo prie dviejų civilizacijų, Rytų ir Vakarų, sintezės. — 2. Šitos gadynės švietimas ir tautiniai lietuvių reikalai.— 3. Mickevičius, kaipo tautinės lietuvių idėjos reiškėjas antrojoje gadynėje.

III. SINTEZĖ. — Tautinis Lietuvos atgimimas ir jo idealas. ..... 43—49

Derinimas dviejų pasaulių pradų tautinės lietuvių civilizacijos lytyse: 1. Demokratizmas ir tautinis lietuvių atgimimas. — 2. Dvi pagrindinės sąlygos pilnutiniam lietuvių tautos gyvavimui: iš vidaus — rusų ir lenkų civilizacijos pusiausvyra, įvykdyta jų dviejų įtakos sutapdymu į vieną lietuviškąją visumą; iš lauko pusės — rusų ir vokiečių galybės pusiausvyra, palaikoma Lietuvos plote neutralizacijos laidais. — 3. Tautinis lietuvių idealas: pilnutinė dviejų civilizacijų, Rytų ir Vakarų, sintezė tautinės lietuvių individualybės lytyse.

KETVIRTAS SKIRSNIS. — **Lietuva politinės geografijos šviesoje** . . . . . 50—82

I. *Pastabos recenzijos vietoje:* 1. Autoriaus ypatybės (50). — 2. Veikalo ypatybės (53).

II. *Aktualios idėjos apie lietuvių tautos ir krašto likimą* (55—75): 1. a. Pavojingas mažai tautai kraštas; b. antropologinio ūkio reikalas; c. kaimo talpumo didinimas žemės ūkio kėlimu; d. miestų talpumo didinimas pramonės ir prekybos plėtimu; e. plačiosios tranzito perspektyvos; f. didelis išmaitinamasis Lietuvos pajėgumas. — 2. a. Antropologinio ūkio priklausomumas nuo žmonių sveikatingumo; b. rasinis lietuvių tau-

tos gajumas; c. nedovanotinas kūdikių mirtingumas; d. liūdnas nekultūringumo kriterijus. — 3. a. pareiga rūpintis emigracijos reikalais; b. emigracijos tikslai; c. liūdnos perspektyvos mūsų ikišiolinei neplaningai išeivijai; d. būsimos emigracijos neišvengiamumas; e. reikalas sudaryti ir realizuoti tikslingos kolonizacijos planus. — 4. a. Lietuvos padėtis didžiojoj tautų trynimosi zonoje; b. urbanizmo augimas ir jo reikšmė lietuvių tautai; c. etnografinės ir lingvistinės lietuvių ribos; d. lingvistinių ribų siaurėjimas; e. „moribundų" kategorijos. — 5. a. Didieji užgožėjimo pavojai, pareiną Lietuvai iš padėties ir ekonominių bei kultūrinių įtakų; b. kultūrinis atsilikimas ir kultūrinis pasyvumas; c. reikalas apsidrausti kultūrinio aktyvumo priemonėmis; d. mūsų civilizacijos indeksas ir ateities perspektyvos; e. vertikalinė augimo linija; f. tautinio genijaus dispersija praeityje ir privaloma jo koncentracija ateityje. — 6. a. Lietuvos ribų problema; b. Vilniaus klausimas; c. federalizmo ir politinės pusiausvyros politika; d. sąjungininkų klausimas; e. ekonominių santykių stiprinimas su politiškai nepavojingomis tautomis; f. antiseptinis atskiedimo metodas prieš kultūrinį užgožėjimą.

III. *Vedamosios išvados tautinei mūsų politikai* (75—79): 1. Kategoriniai imperatyvai tautinei mūsų politikai (75). — 2. Pareiga jaisiais susidomėti Lietuvos vyriausybei, pedagogams ir jaunajai kartai (79).

PENKTAS SKIRSNIS. — **Tikras patriotizmas ir jo reiškimosi lytys** . . . . . 83—102

Reikalas apsiginkluoti prieš nacionalizmo pavojų (83—84). — I. *Tikrojo patriotizmo savybės* (84—89): Tautinės savo individualybės meilė. — 2. Pageidavimas moralinės didybės savo tautai. — 3. Jungimas individualinės tautinės lyties su visuotiniu turiniu. — II. *Tikrojo patriotizmo reiškimosi lytys* (89—101): 1. Patriotizmas, kaipo asmens tobulinimosi akstinas. — 2. Patriotizmas, kaipo tautos kultūrinės pažangos veiksnys. — 3. Patriotizmas, kaipo pagrindas tinkamam sugyvenimui su kitomis tautomis. — 4. Patriotizmas, kaipo lytis asmens ir žmonijos derinimui per tautos tarpininkavimą. — Teisėtas būdas vadovauti pasauliui (101—102).

ŠEŠTAS SKIRSNIS. — **Tautinis auklėjimas** . . . 103—121

I. *Tautinio auklėjimo supratimas:* 1. Tautinio auklėjimo sudėtingumas (103). — 2. Organiškas tautinio auklėjimo

sąryšis su tarptautiniu (104). — Dorinis tautinio auklėjimo pagrindimas (104). — II. *Tautinis auklėjimas, kaipo tautinės lyties realizavimas naujose kartose:* 1. Tautiškumas, kaipo priešginybė kosmopolitizmui (105). — 2. Tautos kalba, literatūra ir menas (107). — 3. Tautos praeitis ir dabartis (108). — 4. Tautos kultūrinės tradicijos (109). — III. *Patriotinis auklėjimas, kaipo sudarymas naujose kartose prideramo nusistatymo į savo tautybę:* 1. Gerai suprastas patriotizmas, kaipo pagrindinis tautinio auklėjimo tikslas (110). — 2. Kova su nacionalizmu auklėjimo priemonėmis (112). — 3. Krikščioniškoji etika, kaipo stiprus sintezės veiksnys tautybės klausime (114). — IV. *Nacionalinis auklėjimas, kaipo naujų kartų ruošimas kultūriniams uždaviniams, kurių išsprendimu tauta tampa nacija:* 1. Naujų kartų ruošimas aktualiems tautos uždaviniams (116). — 2. Naujų kartų ruošimas pagrindiniam tautos pašaukimui (118). — 3. Neišvengiamas perėjimas nuo tautinių prie anttautinių kultūrinių žmonijos uždavinių (119).

SEPTINTAS SKIRSNIS. — **Tarptautinis auklėjimas** 122—137

I. *Tarptautinis auklėjimas ir jo uždaviniai:* 1. Tarptautinis auklėjimas, kaipo tautinio auklėjimo atbaigimas (122). — 2. Pagrindiniai tarptautinio auklėjimo uždaviniai (123). — II. *Tarptautinis susipratimas:* 1. Internacionalizacijos vyksmas tautų gyvenime (124). — 2. Tautų diferenciacija ir tarptautinis bendradarbiavimas (125). — 3. Ne nacionalistiškas tautų suverenumas ir ne nelygstamas internacionalizmas, bet solidarumo ir organiškos vienybės organizacija lygstamai suverenių tautų įvairumoje (127). — 4. Internacionalo idealas (130). — III. *Tarptautinis nusistatymas:* 1. Tarptautinio nusistatymo pagrindimas doriniais principais (132). — 2. Naujų kartų auklėjimas tarptautiniam teisingumui ir taikai (133). — 3. Naujų kartų ruošimas tarptautiniam kultūriniam bendravimui ir bendradarbiavimui (134). — 4. Naujų kartų ruošimas tarptautinio žmonijos organizavimosi darbui (136).

AŠTUNTAS SKIRSNIS. — **Visuomenės vadovybės ugdymas lietuvių tautoje** . . . . . 138—151

Ugdymo uždaviniai sistemingumo ir aktualumo atžvilgiu (138—139). — I. *Kritiškoji dalis. — Istorinis paveldėjimas ir pagrindinės mūsų tautos gyvenimo silpnybės:* 1. Nenormalus šviesuomenės ir liaudies santykiavimas mūsų istorijos vyksme (139). — 2. Pirmos tautiškai susipratusių inteligen-

tų kartos trūkumai (140). — 3. Nepakankamas jauniausios inteligentų kartos pasiruošimas aktualaus gyvenimo bei veikimo uždaviniams (141). — 4. Psichologiniai tautos branduolio trūkumai (142). — II. *Statomoji dalis. — Trumpa apžvalga aktualiausių ugdomųjų uždavinių, surištų su tautos vadovybės klausimu:* 1. Bendras pilnutinio ugdymo aktualumas (143). — 2. Nustatymas deramų santykių tarp liaudies ir šviesuomenės ir tuo pačiu sudarymas geriausios vadovybės demokratinėms masėms (144). — 3. Šeimynos, mokyklos ir visuomeninių bei valstybinių organų pastangų sutelkimas šitam tikslui (146). — 4. Išvystymas vadovaujančioje tautai šviesuomenėje teigiamųjų aktualių savybių (149—151): a. sugebėjimo lemtai organizuoti profesinį ir visuomeninį darbą, b. visuomeniškumo, paremto drausmingumu, teisėtumu ir solidarumu, c. drąsios iniciatyvos ir d. platausužsimojimo. — Aktualių tautos ugdymo uždavinių vykdymo pradžia (151).

DEVINTAS SKIRSNIS. — **Svarbieji lietuvių tautos ugdymo uždaviniai** . . . . . 152—184

Lietuvių tautos ugdymo problema įvedamaisiais atžvilgiais (152—155): a. Tautos ugdymas ir tautinis auklėjimas; b. reikalas kultūrėti vajaus tvarkoje; c. vyriausybės akcija ir laisva visuomenės iniciatyva tautos ugdyme; d. tautos ugdymo laiptai; e. kritiškoji ir statomoji linkmė tautos ugdymo problemos nušvietime.

I. *Tautinės lietuvių individualybės ugdymas ir jos realizavimas naujose kartose* . . . . . 155—164

1. Lietuvių tautos amorfiškumas ir kova su juo: a. istorinė lietuvių tautos amorfiškumo kilmė (155); b. apipavidalinimo darbas kultūrinėje kūryboje, kaipo viena iš sėkmingiausių priemonių kovoje su tautos amorfiškumu (157); c. įsigijimas ryškaus kultūrinio tipo (158); d. kūrybinis derinimas svetimų kultūrinių laimėjimų su savo tautos savotiškumu (159). — 2. Pilnutinis tautinės lyties realizavimas naujose kartose: a. naujų kartų įgyvendinimas į tautos dvasios kūrinius: kalbą, tautosaką, literatūrą, meną ir t. t. (161); b. kultūrinio tautos tipo auginimas naujose kartose (162); c. laidavimas jose kultūrinio atsparumo (163).

II. *Gerai suprasto patriotizmo išvystymas naujose kartose ir plačiojoje visuomenėje* . . . . . 164—168

1. Patriotizmo pakėlimas į sąmoningų dorybių laipsnį (164). — 2. Reikalas įsigyti išmintingą, kritiškai pa-

žangią, tautinės savo individualybės meilę (165). — 3. Įdiegimas naujoms kartoms gerai suprastos tautinės didybės pageidavimo (166). — 4. Reikalas jungti individualinę tautinę lytį su visuotiniu turiniu (167).

III. *Lietuvių tautos kėlimas į nacijos rangą* ..... 168—183
1. Tautinių ir kultūrinių lietuvių tautos galimybių išvystymas iki aukščiausio laipsnio: a. lietuvių tautos istorinių klaidų atitaisymas išviršinio ir išvidinio tautos integraliteto apsaugojimu ir prideramo šviesuomenės ir liaudies santykiavimo nustatymu (170); b. pergalėjimas pagrindinių lietuvių tautos trūkumų: inertiško pasyvumo, palinkimo į servilizmą, iniciatyvos stokos ir organizacinio nerangumo (172); c. kultūrinio lietuvių tautos atsilikimo užpildymas objektyvine mokytojų atranka, visuomenės suinteresuotų veiksnių įtraukimu į švietimo kultūrinimo darbą ir tinkamu mokyklinių programų sutvarkymu (174). — 2. Tautinio lietuvių pašaukimo vykdymas: a. privalomas sąmoningas nusistatymas tautinio savo pašaukimo atžvilgiu (178); b. politinis Lietuvos Valstybės pašaukimas tarnauti tarptautinės pusiausvyros reikalams ir tuo laiduoti nepriklausomą savo buvimą (178); c. kultūrinis lietuvių tautos pašaukimas kurti savo individualybės lytyse pilnutinę dviejų, Rytų ir Vakarų, pasaulių sintezę ir tuo laiduoti tautinį ir kultūrinį savo nepriklausomumą (179); d. naujų kartų auklėjimas politinės pusiausvyros ir kultūrinio sintetizmo nuotaikoje (181). — 3. Aktyvus ir kuriamasis dalyvavimas universalių žmonijos problemų sprendime: a. stiprinimas tautinėje kūryboje funkcionalinio sąryšio tarp individualinės tautinės lyties ir universalinio turinio (182); b. paruošimas intelektualinio elito, kuris įstengtų su kuriamąja iniciatyva dalyvauti tarptautiniame bendradarbiavime, didžiąsias žmonijos problemas sprendžiant (182). — Lietuvių tautos ugdymo organizacijos klausimas (183—184).

DEŠIMTAS SKIRSNIS. — **Prof. M. de Munnynck'as apie mūsų tautinę vėliavą** ..... 185—189
1. Prof. M. de Munnynck'as ir lietuvių tauta (185). — 2. Jo ekspertizė mūsų vėliavos klausimu (186). — 3. Jo pasiūlymo analizė (187).

Turinys 191

„SAKALO" B-vės ir joje gaunami leidiniai

BELETRISTIKA IR DRAMOS

		Kaina Lt.
1.	*V. Mykolaičio Putino* ALTORIŲ ŠEŠĖLY. I d. Bandymų dienos. Romanas	5,—
2.	*Mykolaičio Putino* ALTORIŲ ŠEŠĖLY. II d. Eina gyvenimas	5,—
3.	*Igno Šeiniaus* KUPRELIS. Vienos pavasario dienos pasaka	4,50
4.	*A. Vaičiulaičio* VAKARAS SARGO NAMELYJE. Iliustruot.	2,50
5.	*Rutkausko* NUODĖMĖS. Geriausių novelių rinkinys	2,50
6.	**Dr. Kauko* GYDYTOJAS PASAKOJA. I d. Įdomios gydytojo novelės	3,—
7.	*Pietario* LAPĖS GYVENIMAS IR MIRTIS. Iliustruota	2,—
8.	*K. Inčiūros* MYLINČIOS MOTERYS. 15 gražių novelių	3,—
9.	*K. Inčiūros* ANT EŽERĖLIO RYMOJAU. Baltųjų rankų likimas. Romanas	4,—
10.	*Lazdynų Pelėdos-Lastauskienės* RADYBOS. Apysaka, su L. Giros įžanga	3,—
11.	*J. Marcinkevičiaus* SUKAUSTYTI LATRAI. Romanas iš kalinių gyvenimo. I ir II d. (I — Lt. 3,—; II — Lt. 2,—)	5,—
12.	*St. Būdavo* ŠIRDYS IR GĖLĖS. Apysakos	3,—
13.	**P. Vingio* VILNIAUS PADAVIMAI. Parašyti pagal Dr. Zahorskį	3,50
14.	*R. Vosso* DU ŽMONĖS. Labai jaudinantis rom. I ir II d. po	3,—
15.	*Brolių Lembų* ŠEKSPYRO RAŠTAI JAUNIMUI. Gražiausi Šekspyro raštai. Iliustruota	5,—
16.	*P. Benoit* AURORA. Netolimos praeities romanas	3,—
17.	*H. Allorge* DIDYSIS PASAULIO SUKRĖTIMAS. Prancūzų Akadem. vainikuotas romanas	3,—
18.	*M. Rodzevičiūtės* BAISUSIS SENELIS. Apysaka	3,—
19.	*E. M. Remarko* VAKARŲ FRONTE NIEKO NAUJO. Did. karo romanas	4,—
20.	*E. M. Remarko* KELIAS ATGAL. Did. karo romanas	5,—
21.	*R. Dorgeleso* MEDINIAI KRYŽIAI. Did. karo romanas	3,—
22.	*Ch. Murato Mugujevo* IR RYTŲ FRONTE NIEKO NAUJO. Did. karo romanas	3,—
23.	*Karl May* PER DYKUMĄ. Sensac. kelionių nuotykių romanas. I, II ir III d. (I ir II d. po Lt. 2,50; III d. Lt. 3,—)	8,—
24.	*S. Lagerloef* KRISTAUS ROŽĖS LEGENDA. Apysakos	2,—
25.	*S. Lagerloef* PETERIS NORDAS. Apysaka iš jaunuolio gyvenimo	1,—
26.	*A. Prevosto* MANONA LESKOTAITĖ. Įspūdinga meilės istorija. Prancūzų literatūros šedevras.	2,50
27.	*Goethes* JAUNOJO VERTERIO KANČIOS. Tikrai jaudinantis romanas	3,—
28.	**Jules Verne* UŽ 20.000 METŲ. Įdomios apysakos jaunimui	3,—
29.	**Mayne Reido* KALNAS ATSISKYRĖLIS. Įdomi apysaka	3,—

30. *Edgar Wallace* VIKRUOLIS. Longf. Manoro dvaro paslaptis 2,50
31. *R. Gul* SPROGSTANČIOS BOMBOS. Kovojantieji revoliucijonieriai ..... 2,—
32. *Blasco Ibanezo* MŪSŲ JŪRA. Romanas su nepaprastai įdomiu jūros aprašymu ..... 3,—
33. *E. Mnišek* RAUPSUOTOJI. Romanas I, II ir III d. po 3,50
34. *E. Mnišek* ORDINATAS MICHARAUSKAS. Raups. tęs. .. 3,50
35. *Maurois* SIELŲ SVĖRIKAS. Naujiena 1,50
36. *A. Manzoni* SUŽIEDUOTINIAI. Garsiausias Italijoje roman.
37. *Handel Mazzeti* BROLIUKAS IR SESUTĖ. Romanas .... 3,—
38. *Handel Mazzeti* RITOS PALIKIMAS. 2-jų dalių romanas po 2,50
39. *J. Galsworthy* SANTA LUCIA. Nobelio laureato geriausios novelės 2,50
40. *Paul Keller* ČIGONĖLĖ. Pedagoginė apysaka 1,20
41. *Vysk. Valančiaus* VAIKŲ KNYGELĖ. Iliustruota ..... 4,—
42. *A. Vienuolio* VIEŠNIA IŠ ŠIAURĖS. Dviejų dalių romanas
43. *A. Vienuolio* RAŠTAI. V KNYGA. Į svetimus kraštus 4,50
44. *K. Korsako* verstos LATVIŲ NOVELĖS. Geriausių latvių beletristų novelių rinkinys .....
45. *Putino Mykolaičio* VALDOVAS. Iliustruota 5 veiks. 6 paveikslų istorinė drama ..... 4,—
46. *V. Krėvės* RAŠTAI VIII tomas. Likimo keliais II d. su V. Bičiūno komentarais ir paaiškinimais. Abiejų knygų kaina 8,—
47. *Vyskupo Valančiaus* VAIKŲ KNYGELĖ. Iliustruota ..... 4,—
48. *J. Žulavskio* IJOLĖ IR MIRTŲ VAINIKAS. Dramos. Iliust. 6,—
49. *A. Raulinaičio* NAUJAIS KELIAIS. Trijų veiksmų su prologu drama iš jaunosios kartos gyvenimo 1,50
50. *Bern. Shaw* AMERIKOS KARALIUS. Politiška komedija .. 3,—
51. *Šekspyro* VENECIJOS PIRKLYS. 5 veiksmų drama su iliust. 3,50

POEZIJA

52. *Putino* TARP DVIEJŲ AUŠRŲ. ..... 3,—
53. *S. Miglino* redaguota MŪSŲ VILNIAUS POEZIJA. Iliustr. 4,—
54. *O. V. Milašiaus* POEMOS. Su Fr. de Miomandre įžanga .... 2,—
55. *B. Brazdžionio* AMŽINAS ŽYDAS. Eilėraščiai ..... 3,—
56. *Salomėjos Neries* PĖDOS SMĖLY. Eilėraščiai ..... 2,—
57. *St. Anglickio* ŽINGSNIAI PRIE SFINKSO. Eilėraščiai .. 2,—
58. *K. Žirgulio* JAUNATVĖS VARPAI. Eilėraščiai 1,50
59. *S. Urbono* GYVENIMO EILĖRAŠTIS ..... 2,—
60. *A. Jasiūno* GUNDYMAI. Eilėraščiai ..... 2,—
61. *Rakšties* RAKŠTYS. Aštrios satyros ir juokai iš šių dienų mūsų gyvenimo ..... 2,—
62. *Petro Karužos* GIESMĖS APIE DAIKTUS IR ŽMONES. Pomirtinis leidinys su M. Jurkyno parašyta bijografija, B. Brazdžionio — Autoriaus kūrybos charakteristikos eskizu 3,—
63. *Janinos Pušaitės* ŽYDĖKIT GĖLĖS. Eilėraščiai. ..... 1,—
64. *A. Tyruolio* GOETHE. Jo gyvenimas ir rinktinė poezija 3,—

ĮVAIRIOS KNYGOS.

65. *Prof. Šalkauskio* VISUOMENINIS AUKLĖJIMAS ..... 6,—
66. *Prof. Šalkauskio* LIETUVIŲ TAUTA IR JOS UGDYMAS 5,—
67. *Prof. Šalkauskio* BENDROSIOS MOKSLINIO DARBO METODIKOS PRADAI. II-ras leidimas ..... 4,—
68. *Konst. Arrio* MANO EKSPEDICIJA Į VID. AZIJĄ. I tom. Buchara, Samarkandas, Zaravšano ledynas. Su 42 iliustr, ir žemėlapių ..... 5,—

69. *P. Šležo redaguota* VYTAUTO DIDŽIOJO MONOGRAFIJA, parašyta mūsų jaunų istorikų būrelio ir prof. Aleknos patikrinta ..... 10,—
70. *Vl. Viliamo* KURŠIŲ NĖRIJA. Šlenkančios kopos ir jų įtaka sodyboms 2,50
71. *E. Couè* SĄMONINGA AUTOSUGESTIJOS ĮTAKA MŪSŲ VEIKSMAMS. ..... 3,—
72. *J. Urbšio* MEDŽIAGA VILNIAUS GINČO DIPLOMATINEI ISTORIJAI. ..... 3,—
73. *V. Mikėno* ŠACHMATŲ VADOVĖLIS. Lietuvos šachmatų meisterio vienintėlis šios rūšies vadovėlis Lietuvoje ..... 7,—
74. *Dr. Kramer* KAS KIEKVIENAI JAUNAI MOTERIAI ŽINOTINA. .....
75. *A. Marcinkevičiaus* redaguoti VLADO PUTVINSKIO RAŠTAI su plačia bijografija .....
76. *A. Vireliūno ir P. Šinkūno* VANDENS IR VĖJO GALYBĖS. Nuostabūs žemės gyvenimo apsireiškimai. Iliustruota ..... 6,—
77. *Prof. Raikovo* NAMINIŲ GYVULIŲ MOKOMASIS STEBĖJIMAS. Gausiai iliustruota ..... 2,—
78. *Dr. Skardžiaus* redaguotas žurnalas „KALBA" 1930 m. komplektas, I, II ir III sąsiuviniai ..... 5,—
79. *P. Šinkūno* VAIKŲ DRAUGAS. Didis Šveicarijos mokytojas Jonas Enrikas Pestalocis. ..... 1,—
80. **A. Vireliūnas* MŪSŲ KALBOS UGDYMAS. ..... 2,—
81. *Korsako Radžvilo* STRAIPSNIAI APIE LITERATŪRĄ. 402 psl. 7,50

PORTRETAI

82. *PREZIDENTO ANTANO SMETONOS PORTRETAS. *V. Jomanto* pieštas ant akmens. 54×78 cm. formato. ..... 5,—
83. *JONO JABLONSKIO PORTRETAS. *V. Jomanto* pieštas ant akmens. 47×62 cm. formato. ..... 3,—
84. VYTAUTO DIDŽIOJO PORTRETAS. Spalvuotas. *A. Germano* pieštas. 38×55 cm. formato. ..... 3,—
85. *VLADO PUTVINSKIO PORTRETAS. *V. Jomanto* pieštas. 40×57 cm. formato. ..... 2,—
86. KUNIGAIKŠTIENĖS BIRUTĖS PORTRETAS. *A. Šepečio* pieštas. 35×50 cm. formato. 1,50
87. *VYTIS — LIETUVOS VALSTYBĖS HERBAS. *A. Žmuidzinavičiaus* pieštas, 5 spalvomis stausdintas. Mažo 35×48 cm. formato. ..... 2,—

VADOVĖLIAI

gimnazijoms ir vidurinėms mokykloms.

88. *J. Ambrazevičiaus* LITERATŪROS TEORIJA. Poetika. .. 4,—
89. *J. Ambrazevičiaus* ir *Dr. Griniaus* VISUOTINĖS LITERATŪROS ISTORIJA. I d. ..... 6,—
90. *J. Ambrazevičiaus, Dr. Griniaus* ir *A. Vaičiulaičio* VISUOTINĖS LITERATŪROS ISTORIJA II d. ..... 6,—
91. *Z. Kuzmickio* LIETUVIŲ KALBOS SINTAKSĖ. Vadovėlis. vidurinėms ir aukštesniosioms mokykloms. II leidimas. .... 4,—
92. *Z. Kuzmickio* LIETUVIŲ LITERATŪRA. I d. Tautosaka. 4,—
93. *Z. Kuzmickio* LIETUVIŲ LITERATŪRA. II d. Senoviniai raštai, bažnytinė literatūra ir Duonelaičio kūryba. ..... 4,—
94. *Z. Kuzmickio* LIETUVIŲ LITERATŪRA. III d. Pirmoji XIX-to amžiaus pusė. (Iki spaudos draudimo). ..... 6,—

95. *Z. Kuzmickio* LIETUVIŲ SKAITYMAI. Vidurinėms ir aukštesn. mokykloms, su iliustracijomis ir kirčiuotais tekstais 6,—
96. *P. Klimo* LIETUVIŲ KALBOS SINTAKSĖ. Rygiškių Jono sintaksės turiniu naudojantis parašyta. VIII leidimas. 1,50
97. *V. Kamantausko* KIRČIUOTA LIETUVIŲ LITERATŪROS CHRESTOMATIJA. II leid. ..... 6,—
98. *P. Butėno* LIETUVIŲ KALBOS PRIELINKSNIŲ MOKSLAS. Teorijai ir praktikai. ..... 3,—
99. *P. Būtėno* LIETUVIŲ KALBOS AKCENTOLOGIJA. Mokyklai ir gyvenimui. ..... 5,—
100. *Rygiškių Jono* LINKSNIAI IR PRIELINKSNIAI. Jų vartojimas mūsų kalboje. ..... 5,—
101. *J. Talmanto* VISUOTINĖ LITERATŪROS CHRESTOMATIJA. I d. Graikai ir Romėnai. ..... 4,—
102. *E. Viskantos* VISUOTINĖS LITERATŪROS CHRESTOMATIJA. III d. ..... 3.—
103. *J. Talmanto* ir *E. Viskantos* VISUOTINĖS LITERATŪROS CHRESTOMATIJA. IV d. Naujųjų laikų literatūra. ..... 6,—
104. *P. Šinkūno* LIETUVOS GEOGRAFIJA. Vidurinei mokyklai ir gimnazijai. II laida. ..... 5,—
105. **J. Norkaus* TRUMPA NAUJŲJŲ AMŽIŲ ISTORIJA. .. 3,—
106. *Gyd. J. Maciūno* TRUMPAS HIGIENOS VADOVĖLIS. Aukštesn. ir vidur. mokykloms. ..... 3,—
107. *V. Ruzgo* GAMTOS METODIKOS PAGRINDAI. Vadovėlis mokytojų seminarijoms ir mokytojams. ..... 6,—
108. **K. Klimavičiaus* DEŠIMTAINIŲ LOGARITMŲ KNYGOS. Penkiais dešimtainiais skaitmenimis (Lentelės paimtos iš Pševalskio logaritmų knygų). Su matematinių formulių priedu. 4,50
109. *Prof. Hermano* LIETUVIŠKAI VOKIŠKŲ PASIKALBĖJIMŲ KNYGELĖ. Litauisch-Deutsches Gespraechbuechlein. 4,—
110. **Dr. A. Šolco* ir *J. Talmanto* KIŠENINIS VOKIŠKAI LIETUVIŠKAS ŽODYNAS. (Buvo Lt. 7,—) ..... 5,—
111. *A. Herlito* ANGLIŠKAI LIETUVIŠKAS ŽODYNAS. .... 9,—
..... aptaisuose 12,—
112. *J. Barono* RUSŲ LIETUVIŲ ŽODYNAS. II naujai parašytas ir žymiai padidintas leidimas, su visais kirčiuotais tekstais Aptaisytas. ..... 24,—

VADOVĖLIAI

pradžios mokykloms.

113. *J. Gvildžio* ARITMETIKOS UŽDAVINYNAS. Pradžios mokyklai. I d. I ir II skyriui. 1,50
114. *J. Gvildžio* ARITMETIKOS UŽDAVINYNAS. Pradžios mokyklos III ir IV skyriui. II dalis. ..... 2,—
115. **J. Gvildžio* SAKOMIEJI UŽDAVINIAI IR GREITASIS SKAIČIAVIMAS. Pradžios mokyklos III ir IV sk. ir vidurinės mokyklos I klasei. ..... —,80
116. *A. Vireliūno* KRAŠTO MOKSLO VADOVĖLIS. III pradžios mokyklos skyriui. V laida. ..... 2,—
117. *P. Šinkūno* GEOGRAFIJOS VADOVĖLIS. IV pradžios mokyklos skyriui ir I vidurinės mokyklos klasei. 3,50

Pažymėti žvaigždute (*) yra ne „Sakalo" b-vės leidiniai.

Kaina Lt. 5,—

TO PAČIO AUTORIAUS RAŠTAI.

1. **Sur les Confins de deux Mondes.** Essai synthétique sur le problème de la civilisation nationale en Lithuanie. Edition „Atar", Genève 1919. (išsemta).
2. **L'Ame du monde dans la philosophie de Vladimir Soloviev.** Berlin 1920 (disertacija, gaunama pas autorių).
3. **Kultūros filosofijos metmens.** Kaunas 1926.
4. **Lietuvių tautos ugdymo uždaviniai.** Kaunas 1926.
5. **Bendrosios mokslinio darbo metodikos pradai.** Kaunas 1926. II leid. — 1933 m.
6. **Racionali mokyklų organizacijos sistema.** Kaunas 1927.
7. **Fizinis lavinimas ir jo tikslai.** Klaipėda 1928.
8. **Jaunuomenės idealizmas ir modernieji šokiai.** Kaunas 1928.
9. **Tautybė, patriotizmas ir lietuvių tautos pašaukimas.** Kaunas 1928.
10. **Filosofijos įvada.** I. Propedeutinė dalis. Kaunas 1928.
11. **Skautai ir pasaulėžiūra.** Kaunas 1930.
12. **Visuomeninis auklėjimas.** Kaunas 1927—1932.
13. **Ateitininkų ideologija paskutinių laikų formavimosi vyksme.** Kaunas 1933.
14. **Lietuvių tauta ir jos ugdymas.**
15. **Terminologijos teorija ir lietuviškoji filosofijos terminija** (ruošiama spaudai).

Akc. „Žaibo" B-vės sp. Kaune